

HALL CAINE
A MANXMAN

REGÉNY

FORDÍTOTTA
BALLA MIHÁLY

MÁSODIK KÖTET

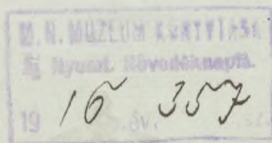
BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

~~Hung. l.
348 hr.~~

122418

5942. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

NEGYEDIK RÉSZ.
Férj és feleség.

(Folytatás.)

VIII.

Mikor Peti a kora reggel zord napfényében a kikötőparthoz közeledett, a sekrestyés John, egy hordó fenekén állva, éppen az éjszakai halászat eredményét árverezte.

— Ujságot hoztam magának, Quilliam uram, — kiáltotta, mikor Peti bárkája félárhoczra eresztett vitorlával befutott a kikötőbe. Peti kikötött, partra ugrott s oda-sietett, hol John, a révgát végén, a talyigás vevőktől körülvéve, hallgatta, ki mennyit ajánl a halért.

— Csak egy pillanatig, kapitány, — kiáltotta az előre nyújtott karja mögül, melynek végében egy még élő hering nyitogatta és csukogatta a kopoltyuját. — Tizszer ötszáz hering ebből a jó kövér fajtából, az utolsó tétel, friss és eleven — mennyit mond érte? Öt shillinget? Köszönöm — és három pence. Öt és három. Még megkaphatjátok, fiuk — csak öt és három — és hat, köszönöm. Senki többet?

— Hét shilling! — kiáltotta valaki, mintha egy ködkürt szólna.

— Akkor a halárus Annieé a hal, — mondotta John s a földre ugrott. — Most pedig, Quilliam kapitány, gyerünk és igyunk egyet a gyerkőcze egészségére.

Peti ugy rohant Sulbybe, mint egy hógörgeteg, de utközben nagyokat köszönt mindenkinnek, a kivel találkozott. Mikor közeledett a Manx Tündérhez, letörölte a verejtéket homlokáról, kifujta magát s úgy tett, mintha nem tudna semmit a nagy ujságról.

— Hogyan érzi magát az én szegény asszonykám? — kérdezte csöndesen s igyekezett a lehető legsiralmasabb arczot vágni. Harmincz másodperczig győzte is a színjátszást fényesen.

Az asszonyok nagyra meresztették szemüket s elcsodálkozva néztek egymásra, és lopva intettek Peti felé, kotyogva összenevettek s azt mondták:

— Nézzétek — nem tud semmit, vagy talán mégis?

— Persze hogy nem, asszonyok — ez a férfinép igazán nem ér semmit.

— Félre innen, jön a gazda! — bömbölte Peti, és utat tört magának a lépcsőn.

Ott szemközt találkozott Nancyval, ki vállon fogta a két kezével s nem eresztette tovább.

— Csitt legyen, — sugta a fülébe. — Maga mindig okos ember volt, Peti, ő pedig most borzasztóan gyöngö. Igerje meg, hogy csöndben marad.

— Mint egy kis egér, — mondotta Peti. Azzal hamarosan lerugta a hosszuszáru halászsizmáját és lábujjhegyen surrant be a szobába.

Kató ott feküdt az ágyon. A reggeli nap-sugár reánézett az arczára. Fehér volt az, mint az ágytakaró, melyet a vékony ujjával tépdelt.

— Hála legyen az Istennek, hogy megmaradt az anyja és megmaradt a gyermek, — mondotta Peti elcsukló hangon, azután nagyon óvatosan felemelte az ágytakaró csücskét, és ott pihent a kisdéd az anyja másik karján.

Akkor aztán, bármint igyekezett nyugton maradni, nem tehetett mást, mint hogy elkiáltotta magát.

— Itt van! Itt bizony! Ez az, ez! Ujuju!

Az asszonyok úgy megrohanták, mint egy farka lud.

— Ki innen, uram, ha nem viseli magát jobban.

— Bocsánat, hölgyeim, — mondotta Peti alázatosan. — Még nem szoktam meg, hogy kis fiam legyen. Mi tagadás, egy kicsit megfeledkeztem magamról, Nancy kisasszony. De értsék meg, hölgyeim. Ki kellett törni valahogy, nem voltam ilyesmihez hozzászokva. — Aztán, az ágy felé fordulva: — Jaj, Kitty, de milyen szép is! És milyen nagy! Már akkora, mint az öklöm. És milyen kövér! Olyan kövér, mint egy dongó! Aztán az a hasonlatosság! No, nem is hasonlít éppen olyan *nagyon*, de a színe, a színe! Add ide.

Kitty, add ide nekem a kis ficzkót! Hadd tartom egy kicsit én is.

— Ficzkónak mondja! Hallják csak, mit beszél ez az ember, — mondotta Nancy.

— Leány az, Peti, — mondotta Grannie, felvéve az ágyról a gyermeket.

— Igazán, leány? — mondotta Peti kétkedve. — No, ha úgy van, — mondotta megcsóválva a fejét — akkor azt is megköszönöm az Istennek. — Aztán újra s megadóbban csóválva meg a fejét: — Köszönöm bizony a jó Istennek, hogy életben tartotta az anyját, meg a kicsikét, ha mindjárt leány is, szégyenke, — s előre nyujtotta a karját, hogy át vegye a gyermeket.

— Vigyázzon, Peti, vigyázzon ám, — mondotta Grannie s odaadta a kicsikét.

— Hát úgy kell vigyázni rájuk, Grannie? — kérdezte Peti. Oly áldott jó lélek nézett ki a gyermeki nagy szeméből. — Gyer ide a te öreg atyuskádhoz, te kis libucz. Uram segélj, Kitty, milyen nehéz. Megvan ez a kis legény egy negyedmázsa, nincs annak egy lat hja sem. Nézz ide. Az ördögbe, Grannie, látott már ilyet? Csupamerő tökéletesség. Kitty, keresve sem találhattam volna különbet. Hol van az a Hommy Tom? Nagyon nagyra volt ez ő kis babájával — s azt mondotta, hogy nem adná oda a két legjobbk tehenéért sem. De ez itt csak külön? Hogyan mondja, Nancy kisasszony? Hogy nagy mihaszna vagyok? Nagy igazga volt, Grannie, mikor azt mondotta, hogy

lesz nemsokára nagy öröm, csak a gyermek itt legyen. Hát nincs itt? Hétfőn fordítva huztam fel a harisnyámat. »Szerencsét jelent«, gondoltam magamban, és úgy is volt. De nézzenek ide! A kis ficzkó az apja felé rázza az öklét. Az bizony. Ez a gyermek ismer engem. Maga nagyon okos leány, Nancy, de — egyáltalán nem bolondság, a mit mondok, Nancy kisasszony. Senki se veri ki a fejem-ből, hogy ez a gyermek ismer engem.

— Hallják, mit beszél ez az ember? — mondotta Nancy. — Folyton kis ficzkót, meg kis legényt emleget! Leány az, ha mondom, leány — leány — leány.

— No igen, igen, leány — legyen hát leány, — mondotta Peti elszánt megadással.

— Csalódott, — mondotta Grannie. — Fiut kívánt magának, szegény!

De Peti visszautasította ezt a gondolatot.

— Fiut? Nem én! Nem, nem — leányt, csak leányt! Nekem leány kell minden áron, ugy-e, Kitty? Mindig is azt kívántam, s most van belőle kettőm.

A gyermek rini kezdett, Grannie visszavette és elcsicsigatta a térdén.

— Uramfia, micsoda hangja van! született hajóskapitány — nem, igazi révkapitány!

A gyermek elaludt s Grannie egy vánkossra tette Kató mellé.

— Most meg olyan csöndes, mint egy ökörszem, — mondotta Peti. — Nézzék a kis aranyost, hogyan mosolyog álmában. Mint egy

kis habléány. De hol van az öreg? Látta már? Bele fogjuk tenni az ujságokba. A *Times*-ba? Oda is, meg a *Tiser*-be* is. »Quilliam Péter kapitány ur szeretett feleségének fia« — akarom mondani: »leánya született«. Oh, milyen nagy lesz a csodálkozás az egész szigeten, ha mindenki megtudja. Az ujságok olyanok, mint az asszonynép — minden titkot kifecsegnék. És mit szól majd hozzá Fülöp? De nincs egy gyöszünyi innivalója, Grannie? Egy kis gint a hölgyeknek. Nancy. Istenem, atyám, hiszen kéznél van a korcsma. De mikortájt történt? Várjunk, ne mondják meg! Ugy-e, hogy ma reggel öt órakor? Igen? Istenemre, tudtam. Éppen dagály volt abban a perczben — oh, boldogulni fog az életben s teljes ár idején fog meghalni. Cronk ny Irrey Lhaa körül hánykolódtunk a tengeren s néztük a napfelkeltét. A halászembernek nincs más órája, mint az. Éppen elég világos volt arra, hogy meglásuk a körmünk feketéjét. Egyszerre csak gyermeksirást hallottunk a vizen. »Earey Cushin névtelen kisdede az«, — énekelte az egyik suhancz. »Fel a vitorlát!« — mondtam. Mikor aztán behúztuk a hálónkat és letédepelve, elmondtuk, szokás szerint, a reggeli imádságunkat, én azt mondtam: »Isten áldja meg az ujszülött gyermekemet, és áldja meg az Isten a gyermekem anyját is«, mondtam, »Isten szeresse és óalmazza meg őket mind-

* Advertiser.

örökké, és tartson és őrizzen meg engemet is».

Az ágy felől egy halk sóhaj hallatszott.

— Levegőt! Levegőt adjatok! Nyissátok ki az ajtót! — fuldokolt Kató.

— Nagyon meleg neki a szoba, — mondotta Grannie.

— Gyerünk, egygyel többen vagyunk itt benn, mint kellene, — mondotta Nancy. — Ki vele, — és kihessegette a kötényével Petit a hálósobából, mintha egy sereg kacsát hajtana maga előtt.

Peti visszaneézett az ajtó mellől, s egy női köntös, mely ott függött, megérintette az arcát.

— Áldja meg az Isten, — mondotta Peti halkán. — Áldja meg az Isten és fizesse meg neki, hogy mind ezt elviselte értem!

Aztán megérintette ajkával a köntöst és eltűnt. A következő pillanatban lopva visszadugta félajtómagasságban a göndör fekete-fürtös fejét, mint valami nagy gyermek.

— Nancy, — suttogta — tegye keresztbe a bölcsőn a csipérvasat, hogy a tündérek meg ne árthassanak neki. És Grannie, a maga helyében nem hagynám egyedül, mikor lemegyek a tehénistállóba — a törpék nagyon hamisak ám és hamar elcserélik a gyermeket.

Kató, a fal felé fordítva arcát, vérző szívvvel hallgatta.

Mikor Peti lement, az orvos visszaérkezett.

— Nincs nagyon jól, — mondotta az orvos. — Jobb lesz, ha nem szoptat ő maga.

Neveljék fel üvegen a gyermeket. Ugy lesz az legjobb mindkettőjüknek.

Ennek következtében megállapodtak, hogy Nancy a Hárslakba költözik szárazdajkának, és Sulbyben Gorryné foglalja el helyét.

Kató huszonnégy óra hosszáig elkövetett mindent, hogy elzárja szívét a gyermektől. De egyszer, midőn pár perczre egyedül maradt a kicsivel, odakünn csak hallották, hogy halk és lágy hangon dalol neki valamit. Nancy, a hosszunyelű seprőt tartva, megállt a konyhában, Grannie pedig felhagyott a kötéssel az ivóban.

— Ez már valami ám, — mondotta Nancy.

— Szegény báránycám, szegény Kitty! Ki csodálná, hogy az aranyosnak egy kicsit megzavarodott a feje s nem volt jól a lakodalma óta?

Lábujjhegyen felsurrantak a lépcsőn a szokatlan hangok után, s ott találták Petit, ki már hiányzott is nekik, a hálószoza ajtajában állva s félig összekuporodva. Ugy hallgatódzott és figyelt visszafojtott lélekzettel.

— Ssss! — mondotta nem annyira a nyelvével, mint inkább az ajkával, melyet előre biggyesztett, mintegy jelezve, hogy ott benn dalolnak. Aztán suttogva hozzátette:

— Az egész szobát muzsikával tölti meg. Hallgassák csak. Olyan szép, mint a tündérek danája. De igaz is, hogy a kis tündér csalja ki belőle.

Másnap eljött Fülöp, és Peti nem állhatta meg, hogy fel ne vezesse és meg ne mutassa neki a gyermeket.

— Csak Fülöp, — mondotta már az ajtóból, maga után huzva Fülöpöt Kató szobájába, mert a nagy öröm bizalmassá teszi az embert, és átgázol minden illemszabályon. Kató nem nézett fel, Fülöp pedig szabadulni igyekezett.

— Jó híreket hoz ám magáról is, — mondotta Peti. — Mához egy hónapra főbíró lesz belőle.

Kató erre fölvetette a szemét és Fülöp arczába nézett — ettől a pllantástól aztán egyszeriben elenyészett a siker minden dicsősége. Fülöp szédülten ment le a lépcsőn, és elsietett. Ott volt megint a régi, el nem üzhető gondolat: »Még mindig szeret« — de mily egészen másképp hatott reá most, a gyermek jelenlétében! Mikor meglátta azt a kicsiny, pufók arcot, valami új érzés lopódzott a szívébe. Kató gyermeke — *Katóé* — mely az övé is lehetett volna! Vajjon az alku megérte-e azt, a mibe került? Hol az az érvényesülés, mely felér Peti egyszerű örömének egyetlenegy cseppjével, annak a hajnalpirnak egyetlenegy sugarával, mely fényt áraszt a házra, mikor a szegény ember először mondhatja magát apának, annak a mennyei érzésnek egyetlenegy pillanatával, hogy része van egy új életben, melyet egyenesen Isten adott?

Három hét elmúltával Peti megint haza-

vitte a feleségét Czézár gigjén. A dolog szakasztottan úgy történt, mint mikor odavitte, csakhogy a kendők alatt, melyek betakarták, most ott pihent lehunyt rózsaszínű szemhéjaival a gyermek is, mellén a lapos fehér szopóüveggel.

Szép tavaszi reggel volt, üde napsugár csillogott a lápmezőn s az ut mellett viruló rekettyebokrok aranyán. Peti oly boldog volt, mint egy nagy kamasz s az egész uton csiripelve, brekegve és károgva utánozta a hangját az ég és a föld minden madarának és négylábu állatának. Mikor a hárszlakhoz értek, oly gyöngéd kimélettel vette le a kocsiról a feleségét, mintha a kis baba lett volna, kit az ölében tartott. Peti erős volt, Kató még gyöngé. félig vezette, félig vitte hát a tornác ajtajáig,

Ott Nancy várta jöttüket, hogy átvegye a gyermeket, és Peti, ki visszament a lóhoz, odakiáltotta neki:

— Ez volt az a butordarab, melyet még vártunk. Mit is ér a ház gyermek nélkül? Olyan az, mint a szoba, melyben óra nincsen.

— Az ám, óra, — mondotta Nancy; — csakhogy az óra megáll, az ilyen pedig úgy jár, mint a motolla.

— Ne kísértsük a rossz lelkeket, — kiáltotta Peti; de azért ő maga is tele volt gyermekes elragadtatással.

Kató belépett a lakásba. A tűz pattogott a fogadószobában, a kandalló felszerelése csillogott, mint a tükör, párkányának diszitményei

fuksziagalyakkal voltak felékesítve. Minden meleget, kedvet árasztott, oly lakályos volt az egész szoba.

Kató leült, a nélkül, hogy levetette volna a kalapját. »Miért ne lehetnék boldog és nyugodt?« — gondolta magában. »Miért ne szerethetném őt, s miért ne feledhetnék, ha akarom?«

Ám olyan volt ő, mint a ki sivatagot jár a tenger fenekén — egy mérhetetlen, víz alá merült Szaharát. Egész élete minden szerelmével és minden boldogságával a szíve fölött lebegett, s körülötte csak az aláhulló kisérteties árnyak sötétlettek.

IX.

Minél tisztábban látta Kató, hogy voltaképpen a rossz asszonyok helyzetébe jutott, annál inkább törte magát, hogy jó asszony legyen. A vallásban kereste menedékét. De vallásosságában nem volt hit, nem volt meggyőződés, rajongó áhitat, hanem csak félelem, szégyenérzet és töredelmesség volt benne. Vasárnap reggel a Keresztényekhez ment, délután a templomba, este a Wesley-hitű metodisták imaházába, szerdán este pedig a Primitiviek metodista szektájának misszió-házába. Ez a nagy elfogulatlansága nem tetszett az atyjának. Erősen a szeme közé nézett s azt kérdezte tőle, nem szegte-e meg titokban az

Ur valamelyik parancsolatát? Kató elhalványodott és azt felelte, hogy: »Nem«.

Peti nyomon követte mindenüvé, a hová csak ment. Látva ezt az alantasabb lelkületű szent csöcselék, sietett hozzászegődni, és csuful lepocskondiázta egymást, mert mindegyik szeretne volna hatalmában tartani a pénzes zacskóját.

A sok között végre is Czézár győzedelmeskedett, bár Peti tele volt kétkedéssel.

Közeledett a szabad ég alatt minden esztendőben megtartandó nagy istentisztelet napja. Kató részt vett az istentiszteleten és Peti úgy követte nyomon, mint egy nagy komondor.

A sokaság a Sulby hidjánál verődött össze s egy ébresztő dalt zengve, vonult át a falu utcáin. Czézár egyik szántóföldjén állt meg a völgytorkolatban; a tavalyi melliah mezeje volt. Czézár felkapaszkodott egy szekérre, melyet szószéknek állítottak oda számára.

Szónoklata az embernek azzal a kötelességével foglalkozott, hogy törekedjék a bűntelenségre és a tökéletességre. Vannak mostanság — így szólt — rossz emberek és boldog bűnözők a szigeten, kik azt mondják, hogy nem volna jó, gáncs nélkül élni ezen a világon, mert az erény kevélylyé teszi az embert, már pedig a kevélység halálos bűn. Aztán vannak olyanok is, a kik azt mondják, hogy az embernek, minthogy meg kell bánnia bűneit, ha üdvözülni akar, el is kell követnie a bűnt. Ám ezek az ördög igéi, zárjátok el fületeket

s ne hallgassatok reájok. Kérdés: élhet-e a hívó ember egy másodperczig is a nélkül, hogy bűnt ne kövessen el? Hogyne élhetne. S egy perczig? Bizonyára. Egy óra hosszáig? Semmi kétség. De ha az ember élhet bűn nélkül egy óra hosszáig, akkor élhet nélküle egy napig, egy hétig, egy hónapig, egy évig — sőt egész életében is.

Czézárt, mikor idáig jutott, ugy kiverte az izzadság, hogy levetette s a szekér lőcsére akasztotta a kabátját, aztán ingujjban szónokolt tovább.

— Nincs mentség a hitehagyottaknak. Az ördögnek sok fortélya van; megalkuszik veletek, de elfelejti megfizetni a bért. Régi jó szabály volt, hogy az, a ki a testiség bűnébe esett, nyilvánosan bűnhődjék meg még ezen a világon, hogy ne essék rovására majdan a végítélet napján.

Czézár levetette a mellényét, s azzal a hév intellemmel fordult hallgatóihoz, hogy könnyítsék meg lelküket titkos bűneik terhétől is.

Ha a szónoklat értékét hatásáról kell megítélni, akkor Czézár beszéde a szónoklat re-meke volt. Mikor befejezte, a hallgatók mind a dicséretét zengették, vagy töredelmesen jajdultak fel; sóhajtoztak és fohászkodtak s a félelem vagy a lelkesedés heves kitörései közben kapaszkodtak össze egymással.

Mikor Czézár szava elhangzott, mint a hogy elül a tenger hulláma is, az emberek felszöktek a pázsitról, hogy imádkozzanak. S mi-

kor az első imádságnak még vége sem volt, már kezdődött a második. E közben a vezeklők kezdtek utat törni maguknak a sokaságon át; sirva és jajgatva borultak térdre a székér körül. Kató is köztük volt, s mikor elfoglalta helyét, Peti is még mindig mellette volt. Kató reszketett minden tagjában és lesütötte a könnyes szemét. Peti megragadta a kezét s minthogy érezte, mennyire reszket, az ő szeme is megtelt könnyel. Fölöttük magasra emelkedett Czézár alakja, szeme lángolt, arcza égett. Az imádságoknak egy rövid szünete közben rázendített egy himnuszra. A második ütemnél már a nép is csatlakozott énekéhez, s a vezeklők jajveszékelését csakhamar elnyomta az ujjászületés dalának harsogása.

Kató hangosan zokogott. Az emberi szenvedély viharában s lelkének emésztő tüzétől gyötörtetve, olyan volt, mint a szegény elhagyott csónak, mely tehetetlenül hanykolódik a hullámokon.

X.

Másnap reggel Kató szokott templomjáró utjára indult. A háztartás nem érdekelte s Nancy gondjára bízta a konyhát. Peti kijelentette, hogy ő majd dajkálja a gyermekeket. Azzal kezdte, hogy a bölcső mellett levő karosszékbe ült pipázva s addig nézett merően a bölcsőbe, míg a kicsike föl nem ébredt. Akkor aztán ringatni kezdte, előszedett az emlékeze-

téből valami altatódalt és dalolt és pipált egyszerre.

»Béka úrfi, adta-lelke,
Csak a Kitty, csak a Kitty,
 (Pöf, pöf.)
 Menyecskénél járt az este,
Csak a Kitty meg én!
 (Pöf, pöf, pöf.)

A nap besütött a nyitott ajtón és egy férfi árnyéka esett a bölcőre. Fülöp volt. Peti előrecsuesoritotta a száját, mintha azt akarná mondani, hogy: »Sss!» — Fülöp pedig csöndesen leült, míg Peti tovább dalolt és pöfékelt.

»Jön a gazda, szedte-vette,
Csak a Kitty, csak a Kitty,
 Asszony, kutya járt a kertbe!
Csak a Kitty meg én!
 (Pöf, pöf.)

Dalának éppen a közepéig ért, mikor a bölcőben egy sóhajtással elhallgatott a halk sirám.

— Végre alszik, áldja meg az Isten, — mondotta Peti. — Hát te hogy vagy, Fülöp, s hogyan állunk a kérvénnyel?

Fülöp a kezére támasztotta fejét, a tűzbe nézett s nem hallotta, mit mond Peti.

— Hogyan állunk a kérvény dolgában? — ismételte meg az a kérdést.

— Azért jöttem, hogy beszéljek veled róla, — mondotta Fülöp. — Sajnos, nem tette meg a kívánt hatást. Tudniillik szóba került,

hogy a manx halászok egyáltalán nem fizetnek kikötői illetéket.

— Teljes joggal, — felelte Peti. — A kikötők a mi őseink kikötői voltak s negyven évvel ezelőtt fölmentettek bennünket minden illeték fizetésétől.

— A vámot most mégis be fogják szedni mindenkitől, — felelte Fülöp. — A kormányzó rendeletet bocsátott ki.

— Mi pedig sikra szállunk ellene — minden halász, a kiezen a szigeten él, — mondotta Peti. — Ha pedig téged neveznek ki főbírónak, szószólónk leszel az országgyűlésünkön, a Tynwald Courton.

— Vigyázzatok, Peti, vigyázzatok! — óvta Fülöp.

Kató éppen megjött a templomból és Peti zajosan köszöntötte. Fülöp felállt és csendesen meghajolt. Kató arcának kifejezésén meglátszott, hogy sokat imádkozott a közelmúlt hetekben, de meglátszott rajta az is, hogy nem lelt megnyugvást az imádságban. A vallás nem hozta meg számára a vigasztalódást; ellenkezőleg, úgy látszott, hogy a sok lelki gyakorlat csak nyitva tartotta a sebet, melyen elvérezett.

Levetette köpenyét s a bölcsőhöz lépett. A gyermek nyugodtan aludt, de ő elhitette magát, hogy beteg. A saját keze volt hideg és nyirkos, de azt hitte, hogy a gyermek bőre tapadós. Aztán forró és száraz lett a keze, s mikor megérintette a gyermek homlokát, azt hitte, lázas a feje.

— Bizonyos, hogy beteg, — mondotta.

— Ments Isten, drágám, — mondotta Peti ; — olyan egészséges az, mint akár én.

De hogy eloszlassa félelmét, elment az orvosért. Az orvos a környéken járt és csak órák mulva várták vissza. Kató félelme nőttön nőtt. Valahányszor a gyermekekre nézett, saját állapotának tüneteit fedezte föl rajta.

— Meghal a gyermekeim, bizonyos, hogy meghal, — így siráncozott.

— Szó sincs róla, mindenem, — mondotta Peti. — Még egy órával ezelőtt is oly fürge volt, mint egy kis czinege.

Aztán uj rettegés fogta el Katót. Feljajdult :

— Keresztleletlenül hal meg a gyermekeim.

— No, azon könnyen segíthetünk, drágám, — mondotta Peti. — Megyek tüstént és elhivom a papot.

Azzal vette a kalapját és elment.

Beállított Quiggin plébánoshoz, a ki megígérte, hogy mindjárt jön. Aztán megállás nélkül ment Sulbybe, meghívni Czézárt, Granriet s még egynéhány más vendéget, mert a gyermeket nem féltette, ellenben remélte, hogy a keresztelő ünnep vidámságával eloszlatja Kató buskomorságát.

E közben Fülöp meg Kató egyedül maradt a gyermekkel, csak éppen hogy Nancy fordult meg olykor-olykor a konyha meg a nappali szoba közt. Kató nyugtalan volt, egyre félt valamitől, minden nesz, minden lépés zaja

megijesztette. Fülöp látta rajta, hogy éjszakákat töltött álmatlanul, s hogy valami belső tűz emésztí.

Bármint igyekezett is a gyermekágyas rendszerint követő jelenségekkel magyarázni Kató szenvedését, mindig csak visszatért egy más magyarázathoz, mely inkább hizelgett hiuságának. Katót most éri utol a bűnhődés azért, hogy nem az igazi férfihoz ment feleségül. Ez az ő bűne. Szembe kellett volna szállnia minden kényszerítéssel. Nincs az a helyzet az életben, melyből az ember ki nem szabadithatná magát. Hát ő nem lelte meg a kivezető utat szakasztottan hasonló helyzetéből? S látva Kató szenvedését, még valamelyes fenhéjázó büszkeséggel is gondolt saját magatartására.

De a gyöngéd érzelem harczra kelt benne a rideg önszeretettel. Reánézett Kató szenvedő arczára, s úgy érezte, elhagyja minden ereje. Kató a szeme közé pillantott, s a szenvedélyes részvét majdnem rabságába ejtette Fülöpöt. Egyszer vagy kétszer úgy tűnt fel neki, mintha Kató mondani akarna valamit — de aztán még sem szólt semmit, s ő is csak keveset beszélt. Mégis a legnagyobb megerőltetésébe került, hogy nem zárta karjai közé, s nem vigasztalta. Szerette volna elvegyíteni könnyeit a könnyeivel, szerette volna megmondani neki, hogy ő is mennyit szenvedett a legutóbb elmúlt hat hónap alatt, mely azzal a hű erőködéssel mult el, hogy kiszakítsa

emlékét a szívéből; hogy mily örömtelenek voltak a nappalai s mily keservesek az éjszakái, melyeken mindegyre csak az ő nevét kiáltotta. De nem, erős lesz. Még nincs késő, a becsület útján haladni. Nem áll tovább férj és feleség között.

Peti visszatért s elhozta Granniet meg Czézárt. Nemsokára azután megjelent a plébános is. Kató ott ült, ölében a gyermek, s a mint föléje hajolt, olyan volt, mint a madár, mely fészkében melengeti a fiókáját. A kised még mindig az egészség és ártatlanság álmát aludta, de az anyja tévetegen nézett körül.

— Drága szívem! — kiáltotta Grannie, és megcsókolta a leányát.

Kató nem felelt.

— Itt van a pap, édesem, — suttogetta Peti, és Kató fölállt.

A társaság is fölemelkedett s félkörben a kandalló elé állt.

Alkonyodott, s a tűz fénye megvilágította a szobában lévők arczát.

— Itt vannak a keresztszülők? — kérdezte a plébános.

— Christian ur lesz a keresztapja, plébános ur; és Nancy meg Grannie lesz a keresztanyja.

Nancy átvette a gyermeket Kató öléből s a kereszttelő-szertartás a következő megható szavakkal kezdődött meg:

— Szeretteim az Urban! Mivelhogy minden ember a bünben fogant és a bünben született...

A plébános elhallgatott. Kató megtántorodott és majdnem elesett. Peti átölelte a derekát, hogy támogassa; aztán tovább folyt a szertartás.

A plébános halkabban, s meghajtva fejét, Fülöphöz fordult:

— Ellene mondasz-e az ördögnek s minden kísértésnek, e világ hivságainak, minden bűnös vágyakozásának, a parázna gondolatnak, hogy sohasem csábítottod el magad általok?

Fülöp határozott, halk hangon felelte:

— Ellene mondok.

A plébános elvette a gyermeket Nancytól.

— Mi lesz a gyermek neve?

Nancy Katóra nézett, de Kató nehezen szedte a lélekzetet és hallgatott.

— Kató, — sugta Peti. — Hát persze, hogy Kató.

— Katalin, — mondotta Nancy, s erre a névre keresztelték a gyermeket.

Mylechreest doktor akkor érkezett meg, mikor a szertartásnak vége volt. Grannie odavitte hozzá a kis Katalint; az orvos komoly arccal nézett rá.

— Nincs ennek a gyermeknek semmi baja, — mondotta.

— Tudtam, — ujjongott Peti.

— De talán az anyja gyöngé és ideges egy kisé, — tette hozzá nyugodtan az orvos.

— Bizony, hogy az, a kedves, — mondotta Peti.

— Vigye kissé többet az emberek közé,
— mondotta az orvos.

— Ugy lesz, — mondotta Peti.

— Ha az sem használ, küldje el egy időre valahová.

— Megteszem.

— Más vidékeket, más embereket lás-
son ; legjobb, ha elviszi a szigetről.

— Hajlandó vagyok.

— Egészen más asszony lesz belőle, mire
visszajön.

— Nekem jobb, ha az marad, a ki volt,
— felelte Peti, s míg a társaság jót nevetett,
feltárta az ajtót s kikiáltotta : »Jöjjenek már
be !« — s az a féltuczatra való férfi, ki oda-
künn várakozott, bátortalanul belépett a szo-
bába ; az előkelő nép jelenléte zavarba ejtette.

— Egy korty italt most, Nancy, — mon-
dotta Peti.

— De azért kimélni kell a fölösleges izga-
lomtól, — mondotta az orvos, s ez intelem
után eltávozott. A pap vele ment. Fülöp már
előbb észrevétlenül kiosont. Grannie kivitte
a kis Katalint a konyhába és megfüröszttötte a
tűzhely közelében. Kató a sarokban ült a karos-
szék párnái közt. Nancy aztán behozta a sört
és Peti egyet kurjantva köszöntötte. Czézár
megijedt s felállt, menni készült.

— Magától való az ital, — mondotta Peti.
— Maradjon már, és kóstolja meg.

De Czézár nem maradhatott ; nem tar-
totta volna helyénlevőnek.

— Nem mindennap keresztelik az első unokáját, — mondotta Peti. — Addig mulasson, uram, a míg él; úgy is elég soká lesz azután a föld alatt.

Czézár eltűnt, de a társaság többi része megfogadta Peti tanácsát s kivette részét a földi jóból.

— A legutóbbi keresztelő, a melyen részt vettem, tegnap esett meg, — mondotta a sekrestyés John. — Killip Krisztina kicsinyét kereszteltük, a melyik az anyja esküvője előtt jött a világra; mondhatom, épp úgy felvette a keresztvizet, mint akármelyik más gyermek.

— Az utolsó keresztelő, a melyen ott voltam, a magam keresztelője volt, — mondotta a fekete Tom — akkor tettek örökössé, de mindmostanáig nem örököltem semmit.

— Már az igaz, — mondotta egy asztmatikus hang, Czézár hangja, a lépcső aljáról.

— Az utolsó keresztelő, melyben én vettem részt, Kimberleyben esett meg, — mondotta Peti — és azon a keresztelőn én magam voltam a pap. Én voltam a keresztapa meg a keresztanya is, a keresztfiamat pedig Quilliam Péternek hívták. Oh, nincs mit nevetni azon. Arrafelé mindennapi dolog, hogy seregszámra ólálkodik mindenféle fehérszemély a tanyák körül és ráakaszódik a legényekre, akár a kullancs. Többnyire piszkos leányzók, de azért mégis csak az Isten gyermekei. Egy olyannak gyermeke lett valakitől, s a végét járta, de nem tudott meghalni, mert a gyermeke nem

volt megkeresztelve. Igen, de nem volt pap ötven mértföldes területben; sötét éjszaka volt s az asszony a szabad ég alatt feküdt a tűz mellett, s mindegyre gyöngült. »Mittevők legyünk?« — kérdezték az emberek. »Majd elvégzem én«, — mondtam, s úgy is történt. Az egyik legény hozott a folyóról egy kannában vizet s én belemártottam a kezemet. »Mi legyen a neve?« — kérdeztem, de a szegény teremtés már sokkal jobban odáig volt, semhogy felelni tudott volna. Azért hát odaadtam a magam nevét a gyermeknek, bár az anyját hiréből sem ismertem, s azok a nagy legények, kik födetlen fővel álltak körül bennünket, úgy rítak, mint a most született gyermekek. »Megkeresztellek téged, Quilliam Péter, az Atyának és Fiunak és Szentlélek Istennek nevében, amen.« A fehérnép aztán nyugodtan és boldogan halt meg. Miért is ne? A szó olyan volt, mint kellett, a víz is olyan volt, s ha a kéz nem is volt oly tiszta, mint kellett volna, a mennybéli Isten talán nem haragudott meg a különbségért.

Kató, égő arczczal, felállt. Szük lett neki a szoba. Peti átsegítette a nappali szobába, hol vígan pattogott a tűz, ott rendbe tette új helyét párnákból és takarókból, aztán, saját kezdésére, visszament a vendégekhez. A társaság a közben megnőtt, asszonyok és leányok is voltak már benne. Daloltak, játszottak, s végre tánczoltak is.

Kató hallotta őket. A zárt ajtón is áthal-

latszott hozzá vidám lármájuk. Olykor-olykor bedugta fejét a szobába Peti és szivből fakadó kacajjal mondotta :

— Hallottad ezt, Kató ? Nagyszerű !

Végre visszatért Fülöp is ; egyik kezében a kalapját tartotta, a másikon egy papirdobozt.

— Keresztapa ajándéka a kis Katalinnak, — mondotta.

Kató kinyitotta a dobozt és egy vörösplüs gyermekfűzőt vett ki belőle.

— Ön nagyon jó, — mondotta révedező hangon.

— Ne szóljunk jóságról, — felelte Fülöp ; és indulni készült.

— Várjon, — rebegte Kató. — Valami mondani valóm van önnek. Tegye be az ajtót.

XI.

Fülöp elsápadt.

— Mi az ? — kérdezte.

Kató szólni akart, de eleinte nem volt ura egy szavának sem.

— Boldogtalan, Kató ? — hebegte Fülöp.

— Lehet azt nem látnia ? — felelte Kató.

Fülöp leült a kandalló mellé s a két kezére támasztotta fejét.

— Igen, mindketten szenvedtünk, — mondotta halkán.

— Miért engedte, hogy feleségül menjek hozzá ?

Fülöp fölemelte a fejét.

— Hogyan akadályozhattam volna meg?

— Hogyan? Ezt kérdi tőlem?

Szava nem volt keserűség nélkül, de Fülöp nyugodtan felelt:

— Próbáltam, Kató, de nem mehettem semmire. Úgy láttam, el van szánva. Minél jobban igyekeztem késleltetni, megakadályozni, meghiusítani a házasságát, annál jobban sürgette és siettette az esküvőt. Akkor azt gondoltam magamban: Helyes, talán így van legjobban. Ő feledni akar, megbocsátani, s új életet akar kezdeni. Mi jогon állnám útját? Nem bántam vele már úgy is elég méltatlanul? Egy jó ember felajánlja neki a szerelmét, s ő elfogadja. Ám tegye meg, ha tudja, Isten segélje! Lehet, hogy szenvedni fogok, de én most már senkije se vagyok. S megyek a magam útján.

Kató az asztalra tette a két karját s reáborult az arczával.

— Oh, nem birom, — mondotta.

Fülöp csöndesen felállt.

— Ha ittlétem bántja, akkor megyek. Kinos gyönyörűség volt ide jönnöm, de kénytelen voltam vele. Maga a tanum reá, Kató, hogy nem a magam jószántából jöttem. Elmegyek, és soha többé nem jövök vissza.

Kató felnézett reá és szenvedélyes suttogással mondotta:

— Vigyen magával.

Fülöp a fejét rázta.

— Lehetetlen az, Kató. Maga férjhez ment. Az ura gyengéden szereti. Ő jobb ember, ezerszerre jobb ember, mint én.

— Azt hiszi, nem tudom, milyen ő? — kiáltotta Kató és visszavetette magát a székre. — Éppen azért nem élhetek vele. Belehalok. Mondom, nem bírok vele élni, — kiáltotta, és felszökött helyéről. — Szeret! Hát nem voltam rajta, hogy én is szeressem? Nem **akar-****ta**m jó felesége lenni? De nem bírom — nem bírom. Minden szava egy kinszenvedés nekem. S a mi történik, megöli a lelkemet. Nem maradhatok ebben a házban. A falai agyonnyomnak, a mennyezete reámszakad, a levegője megfojt. Mondom, meghalok, ha nem visz el innen. Vigyen magával, Fülöp, vigyen magával, vigyen magával!

Esdekelve ragadta meg a karját, de Fülöp csak lehajtotta a fejét és mély hangon, nehézkesen mondotta:

— Csitt, Kató, csitt! Nem tehetem és nem teszem. Megőrült, hogy erre gondol.

Kató megint visszaroskadt a karosszékebe, lélekzete fogytán, tehetetlenül, elfojtott zokogással. A tánczolóknak lármája behallatszott a tornác felől, éljen-kiáltások szóltak közbe és Peti harsányan énekelte:

A ki tánczol, úgy mulasson,
A padló is beszakadjon.

— Igen, megőrültem, vagy nemsokára megőrülök, — mondotta Kató élesen. —

Arra gondoltam, ma reggel is, mikor a templomból jövet átmentem a hidon. Odalenn hamar vége volna mindennek, — gondoltam magamban. Nem fájna semmi, se álom, se álmatlanság, nem hallanám senki lélekzetét magam mellett, nem hallanám a hangot, mely a sötétségből kiált . . .

— Miket beszél, Kató? — vágott a szavába Fülöp.

— Oh, azért nem kell azt hinnie, hogy rossz asszony vagyok, mert arra kérem, hogy vigyen el az uramtól. Ha az volnék, talán itt gyalázatoskodnám tovább és úgy tennék, mintha elfelejtettem volna mindent; mondják, sok asszony megteszi. S nem félek, hogy ő észrevenne valamit. Elég hallgatnom, s ő nem tudja meg soha. De én tudom, Christian Fülöp, — mondotta, s daczosan a szemébe nézett.

A szemrehányásai nem sebeztek annyira Fülöpöt, mint a megrázó panaszai, s Kató a következő pillanatban ismét zokogott.

— Oh, miért nem enged Isten meghalnom? Azt hittem, megengedi, mikor megszületik a gyermek; de nem engedte meg, s akkor — nem volt-e mégis gonoszság tőlem? — arra kértem, hogy vegye el legalább az ártatlan kis gyermekemet.

Aztán haragosan letörölte a gyöngesség könyeit s így szólt:

— Nem vagyok rossz asszony, Christian Fülöp; ezért nem akarok tovább itt maradni. Van valami, amire maga sohasem gondolt, s a

miről én sohasem szóltam magának ; de most meg kell mondanom, mert nem rejtegethetem tovább titkomat.

Fülöp felkapta a fejét, a fülében zugott valami, mintha szárnyak csattogását hallaná a sötétben.

— A titkát, Kató ?

— Mily boldog voltam, — mondotta Kató.

— Ugy lehet, gáncsot érdemeltem — de úgy szerettem magát, s úgy féltem, hogy elveszitem. Maga azt hitte talán, hogy mindaz, a mi köztünk történt, idő multával mindjobban és jobban feledésbe megy. De másképp fordult. Igen, s a mig élek s a mig a gyermek él...

Hangja reszketett, mint a hegedű hurja, aztán elhallgatott.

Fülöp felszökött.

— A gyermek, Kató ? A gyermeket mondotta ?

Kató nem felelt mindjárt, de aztán, lehorgasztva fejét, suttogva mondotta :

— Hát nem mondtam-e, hogy van valami, a mire sohasem gondolt ?

— S ez volna az ? — kérdezte Fülöp félenk suttogással.

— Ez.

— Bizonyos benne ? Nem áztatja magát ? Nem képzelődik ?

— Nem.

— Azt akarja mondani, hogy a gyermek...

— Azt.

Fülöp kérdései lökésszerűen törtek elő,

mint a háborgó tenger hullámcsapásai; Kató feleletei úgy pattogtak vissza, mint az ismétlőpuska ropogása. Mikor elhallgattak, Peti hangja áthallatszott a falon. Valami tökéletlen régi dalt énekelt.

Nancy belépett a széntartóval.

— A piczike alszik, — mondotta, és lekuporodott a tűz mellé. Az ajtót nyitva hagyta, és Peti nótája most harsányabban hallatszott be a szobába.

— Grannie megfüröszttötte, s úgy fekszik most a bölcsőben, mint egy kis angyal, — mondotta Nancy. — Mondottam: »Édes Istenem, Grannie, mennyire hasonlít az apjára, mikor alszik«.

Nancy megrakta a kályhát és kiment. Mikor betette az ajtót, Peti hangja elhallgatott.

Fülöpnek reszketett az ajka, a szeme a padlón járt, arcza holthalo-vány volt. Beszélni akart, de nem tudott. Egyszerre vége volt minden önérzetének. A becsülete, melyről azt hitte, hogy nincs annál büszkébb vértézete, oda volt. Botorságában eltévesztette számvetését a természettel. Megfeledkezett róla, hogy a botlásnak következményei is vannak. De a természet nem feledkezik meg semmiről. Az nyilván-tarjta a saját tartozását és követelését. Igyekezett elhitetni magával, hogy a történetek után is megóvta erkölcsét, szabadságát; de a természet szigorubb erkölcsbíró volt. Odalánczolta multjához és nem bocsátotta szabadon.

Még mindig lehorgasztotta fejét s a tűzbe nézett.

— Tudta ezt, mielőtt feleségül ment Peti-hez? — kérdezte, a nélkül hogy felpillantana.

— Nem vétettem eleget ellene már e nélkül is? — felelte Kató.

— De nem gondolt arra, hogy mi következik azután?

— És ha gondoltam volna?

— Ha megmondotta volna nekem, Kató, senki és semmi sem választhatott volna el bennünket egymástól, — mondotta határozott hangon: — sem Peti, sem az egész világ.

— És nem lett volna-e kötelessége magának, hogy gondoljon erre? Azt várta, hogy én jöjjek s mondjam: »Fülöp, félek, történik valami?«

Hát ez volt a kényszer, a mi a szerencsétlen lépésre készítette? Beteges képzelődés volt? És bizonyos-e a dolgában? Mindenestre lehetetlen, hogy e szörnyű tudatban a férjénél maradjon.

— Igaza van, — mondotta Fülöp, még mindig lehorgasztva fejét. — Nem maradhat itt tovább. Végét kell vetni a csalásnak.

— Hát elvisz innen, Fülöp?

— Meg kell tennem, az Isten bocsássa meg. Azt hittem, bünt követek el, ha megteszem. De az már régen volt. Ez lesz a vezeklés. Ha tudtam volna... pedig sokszor megfordultam itt... láttam az ő boldogságát...

de ha csak álmodtam volna ... aztán, alig egy órával ezelőtt ... a fogadalom, melyet a keresztelőjén tettem ... Oh, Istenem!

Katónak ujra megeredt a könyve; de most már a megnyugvás egy nemét érezte.

— Bocsáss meg, — suttogta. — Magamba akartam temetni mindenáron ...

— Nem lett volna szabad; nem kellett volna oly sokáig rejtegetnie; Isten sem akarthatta.

Érdes hangon mondotta s Katót ez fájdalmasan érintette, de titkos örömet is érzett.

— Tönkre teszek, Fülöp, — mondotta s reá hajolt.

— Mindketten romlásunkba dőlünk, Katalin, — felelte Fülöp ridegen. Olyannak érezte magát, mint a vitorláitól megfosztott hajó, melynek kormányja, horgonya sincsen — mely léket kapott s iránytalanul rohan a megsemmisülésbe.

— Nem ajánlhatok fel mást, Kató, mint rejtekhelyet és homályban való életet. Ha hozzám jössz, oly férjről mondasz le, a ki imád, olyan emberért, ki sohasem vehet feleségül. Tiszteletreméltó életedet, mely jó férj oldalán folyt, olyan étellel cseréled fel, mely tele van szégyennel és megaláztatással. De most már hogyan is lehetne másképp? Késő már, késő!

— Ne gondold, Fülöp. Ha szeretsz, nincs számomra se szégyen, se megaláztatás. Szeretlek, s nem tehetek másképp, mint hogy szeresselek. Csak egy parányit szeress, Fülöp,

csak parányit, mindenem, és soha sem panaszkodom — nem, soha, nem panaszkodom, bármi történik is.

Szenvedélyes odaadása eloszlatta Fülöp minden aggályát. Fülöpnek összeszorult a torka. Esötétült előtte a világ. Kató gyöngéden a vállára tette egyik kezét.

— Követlek, bárhova mégy, — mondotta. — Te vagy az igazi férjem, Fülöp, s mindig te is voltál. Szeretni fogjuk egymást s ez kárpótolni fog bennünket mindenért. Nincs, a mit éretted meg nem tennék. Ha el kell menned — messzire — mindegy, akárhová — veled megyek — én is, a gyermek is — s ha szegények leszünk, dolgozni fogok melletted.

De Fülöp talán nem is hallgatta; arczát kezébe hajtva, görnyedten ült a tűznél. S a csendességben megint felharsant Peti együgyű nótája.

A kezük önkéntelenül megtalálta egymást s az ujjaik egymásba kulcsolódtak.

— Meg fog szakadni a szive, — mondotta Fülöp.

Kató még jobban megszorította kezét s lekuporodott melléje. S olyanok voltak, mint két vezeklő bűnös, ki az oltár lépcsőjén térdel, míg a torony harangszava örömet hirdet a künn lévő boldogoknak.

Az ajtó recsegve kinyílt, s Peti harsányan kaczagva berontott.

— Azt hitted, földindulás van, Fülöp? — kiáltotta — vagy talán azt, hogy egy rigó

dalol, egy becsipett rigó? Igazán mondom, nagyon szép tőled, hogy úgy ülsz itt a tűznél, mint egy jó öreg csóka és vigasztalod ezt a szegény asszonyt, míg a galád vén ura úgy illegeti a derekát, mint egy czinege. A vendégek haza készülnek már, Kitty. Elköszönhetnek tőled? Nem? A mint akarod, drágaságom. Meg is látszik rajtad egy kis fáradság. Dempster, azt kérdezik a fiuk, mikor lesz a beiktatás, és hogy aznap este hazamégy-e Ramseybe? De, uramfia, mitől olyan vörös a szemed. Hiszen olyan vérpettyes, mint egy vörösbegy tojása.

Fülöp, az ő nagy szenvedésében és megaláztatásában semmit sem kívánt foróbban, mint azt, hogy nyilnék meg a föld és nyelné el örökre.

— Igazán, vörös a szemem? — mondotta.
— Semmi az. A beiktatás? Holnap, a rendkívüli tanácsülésben teszem le az esküt Douglasban. Igen, éjszakára visszajövök Ballureba.

— Persze kocsin.

— Kocsin.

— Talán hatkor?

— Inkább hat és hét között.

— Jól van; a fiuk pokolimód kíváncsiak rá. De hát ez a manx nép már olyan. Persze Laxey felől, ugy-e?

— A st.-johni uton jövök; — felelte Fülöp.

Peti elégedetten mosolygott, hogy oly átkozottul ravasz tudott lenni, és sokatmondó pillantásokat vetett Fülöp háta mögött Katóra,

aztán megint kiment. Odakünn, már a csarnokban, s utóbb a ház előtt, elfojtott hangon megállapodtak sok mindenben.

Fülöp tudta, mire vélje a dolgot. Egy pillantást vetett Katóra, s nem nézve a szemébe, azt sugta neki:

— A kocsi félnyolczkor jön. Egy perczig megáll a plébánia-utczában, aztán, Laxey felé, visszamegy Douglasba.

A vonásai valósággal eltorzultak szégyenletében és megalázottságában. Kató látta ezt; eszébe jutott vallomása és szinte utálta magát; de azért mégis végtelen megkönnyebbulést érzett, hogy tulesett a válságon.

Peti harsányan kiáltotta odakünn:

— Jó éjszakát! Adj' Isten mindnyájatoknak!

Grannie, állig meleg kendőkbe burkolva belépett, és siránkozó hangon mondotta:

— Hogyan menjek én most egymagam Sulbybe, mikor apád már két órája, hogy hazament?

— Dehogyan ment az, — mondotta Peti, csiptetve az egyik szemével s az ujját az orrára téve: — Az öreg egész este a lépcső alján kukolt és borzasztóan hallgatódzott. Olyan az, hogy ugatni borzasztóan ugat, de a harapása szóra sem érdemes.

Éppen ekkor szólalt meg egy panaszos hang a tornác felől:

— Sohasem jössz már haza, anyám? Holtra fáradtam a várakozásban!

Grannie valósággal megfiatalodott, mióta megszületett az unokája.

— Jó éjszakát, Peti, — kiáltotta vissza a kapuból — sok olyan keresztelőt, mint a mai volt.

— Neked elég volt egy is, anyám, — dohogott Czézár, s még sokáig felhallatszott az utczaról a zsémbelődése.

Fülöp kiment a tornácra.

— Ráérsz még, Fülöp, — mondotta Peti.

— Egy pohárral még! Nem? Átküldtem a »Püspöksüveg«-be a lovadért. Itt is van már, hallom az utról a dobogását. Mindenesetre ott akarok lenni, mikor elindulsz. Hol van a lámpás?

Kimentek. Peti világított, míg Fülöp a nyeregbe szállt, aztán kantárszáron fogta és kivezette a lovat a fák sötét árnyékában egészen az országutig.

— Szép éjszakád lesz a poroszkáláshoz, Phil. Hallod-e! Kuvik szól a Ballure-szakadék táján. No, jó éjszakát! Jó éjszakát, az Isten áldjon meg, öreg fiu!

Kató odabenn hallotta még, hogy Fülöp is jó éjszakát kíván, hogy a ló felveri patkójával a kavicsot és rágja a zabláját. Aztán a tornác ajtaja tompa dörejvel becsapódott, mintha sirboltban hangzanék — és Peti visszatért a szobába.

— Ez volt aztán az éjszaka! De most már jó is lesz ám lefeküdni!

XII.

Kató másnap korán kelt, de Peti megelőzte. Mihelyt hírét vette Fülöp kinevezésének, összeverbuvált egy rezesbandát annak a napnak a tiszteletére, a mikor Fülöpöt beiktatják hivatalába.. A rézfuvókat Laxeyből kérték kölcsön, de a nagydobot Peti maga vette magának.

— Azt akarom, hogy jó nagydobunk legyen, — mondotta — hogy becsületesen kiadja a hangot, ne pedig olyan nyomoruságosan, mint ha valami hitvány disznóhólyagot vernének.

A tekintélyes alkotmány bőrének három láb hosszú volt az átmérője, az aczél abroncsa oly vastag volt, mint egy kocsikerék vasalása, a fekete dobverők gombja pedig, Peti nézete szerint, olyan volt, mint két kerek szerecsenfej. Jelly Jonaique a klarinétot fujta, a sekrestyés John pedig a trombitát ; de a vezérhangszer mégis csak a nagydob volt, azt pedig maga Peti verte.

A zenekari próbák a kertiházban folytak. Azon a reggelen napkelte előtt gyült össze a banda az utolsóóra.

Kató a reggelit főzte. Nagy gonddal végezte a munkáját, mert nyugodtabb volt a szokottnál s megkönnyebbültnek érezte a lelkét egy nyomasztó, nagy tehertől. De egyszer megesett, hogy a mig a tepsire hajolt, oda-

támasztotta a homlokát a kandalló párkányára és önfeledten nézett a tűzbe; másszor, mikor éppen az asztalkendőt akarta fölteríteni, a nagydobnak egy dörrenésére felszökött ijedében s a homlokához szorította kezét.

A gyermek felébredt odafenn a hálósobában és sirt. Nancy Joe — kipp-kopp — felzaladt a lépcsőn és sok csettintéssel és csicsigatással lehozta az anyjához. Kató átvette tőle a gyermeket s odaadta neki a tejesevegjét, mely addig a kályha tetején melegedett. Nagy szeretettel bánt a kicsikével, asszonyi mód szerint megcsókogatta a kezecskéit, játszadozott a kapálódló lábaival s a szájába vette a kicsiny kis lábafejét.

— Tartsd magadnál, — kiáltotta Peti; — ne vegye még el! Vagy add ide inkább nekem a kis semmirevalót. Uramfia! Micsoda gyermek! Nézd csak, hogyan megfogta a hüvelykujjamat. Tessék, micsoda ököl! Ugy fekszik a tenyeremben, mint egy kis dió. Nancy, hallja-e, nem felejtett el a tegnapi kenyérsütésnél egy kis kovászt ragasztani a falra? Azt mondják, jó az, hogy ne verhessék meg szemmel a gyermeket. Gii — gii — gii! Oly szép egyformán csinálja, mint a dagály a nyári napokon. Engem úgy se', Kitty, sohase hittem volna, hogy az ember oly nagy örömét lelheti egy kicsiny gyermekben.

Katót, ki az asztalnál ülve, a teát töltögette, különös érzés ragadta meg.

— Ugy van az, — mondotta. — Előbb

az asszony minden ; de ha megjön a gyermek, nem adnak már sokat az anyjára, ki a világra hozta.

— Isten őrizz ! — kiáltotta Peti. — A gyermek tizennyolcz karátos arany az anyjáért, de az anya drága gyémánt a gyermekéért. Ha elveszteném ezt az apróságot, olyan volna az, Kitty, mintha téged vesztenének el félig.

— No persze, hogy elvesztené ! — kiáltotta Nancy. — Ki beszél itt elvesztésről ? Olyan gyermek volna ez ? A drága lelkem !

— Vidd ki a konyhába, Nancy, — mondotta Kató.

— Valami különös szándékkal járok én ma, — mondotta Peti tele szájjal. — Átmegek Douglasba, megnézni, hogyan teszik meg főbíróvá Fülöpöt. Azután majd vele együtt jövök haza St. Johnon át. Minden el van már rendezve, asszony. A fiukkal Kirk Christ Lazayrenál találkozik a kocsink este pont hétkor. Ott én leszálllok, a nyakamba veszem a nagydobot, aztán megszólal a muzsika és úgy kísérik haza Fülöpöt Ramseybe. Hohó, remek dolog lesz az, — folytatta Peti, megfujva a teáját. — A sekrestyés John nagyszerűen fujja a trombitát, Jonaiquenak pedig nincs párja a klarinéton — csupa-merő muzsika az az ember. De kijön elibénk az egész város is, a halászok pedig egy szívvel-lélekkel éljenzik majd Fülöpöt. Hadd tudja meg a kormányzó is a véleményünket. Mert a'mondó vagyok, hogy barátság nem bolondság és mi is helyt

állunk az olyan emberért, a ki helyt áll mi-
értünk. Tudom én azt nagyon jól, hogy lesz-
nek ott olyanok is, a kiknek beleszáll a görcs
az állkapczájukba és olyan pirosak lesznek,
mint a kanyarós beteg, mikor Fülöp majd el-
megy a Tynwald országgyűlésére. De ha az
öreg kormányzó nyelve olyan, mint a czérna-
szál, Fülöp nyelve olyan, mint a kasza —
majd lekaszálja azokat. »Semmi kikötői illet-
mény«, — mondja majd Fülöp — »a mig nincs
rá biztos kilátásunk, hogy a kikötőt meg is
javíttjátok. Csak építsetek, ha tetszik, akár-
milyen gátakat a douglasi fürdővendégeitek
kedvéért, de ne kívánjátok, hogy a halászok
fizessék meg az árát«.

Peti megtörölte a száját és rátömött a
pipájára.

— Nagy eset lesz még abból, de azért
mi nemcsak magunkra gondolunk. Szó sincs
róla, dehogy! Mert ha nem is tenne értünk
semmit, akkor is megkapná tőlünk ezt a meg-
tisztelést, mikor főbiróként hazajön.

Peti rágyujtott a pipájára.

— Biz' Isten, kevély leszek én ma, Kitty.
De nem jövendöltem mindig? Mondottam
akárhányszor: ő lesz még az első manxman a
világon, s ő nem hagyott hazugságban.

Kató félt, hogy Peti az arczába talál
nézni. Minthogy éppen egy szakadást vett
észre a kabátján, hamar tűt vett a kezébe, és,
jól lehajolva, öltögetni kezdett.

— Micsoda szeme van az asszonyoknak,
— mondotta Peti. — A dobnak az aczél széle
hasította fel, mikor egy kicsit tűzbe jöttem.
Jaj, te Kitty, nem is lesz egy ép rongya ennek
a kabátnak, mire elmulik ez a mai est. A dob-
verés borzasztóan rontja a ruhát.

Keresztülfujta a füstöt a haján, a mint
ott előtte térdelt.

— De Fülöp megérdemli. Istenem, atyám,
mily régóta is ösmerem! Olyanok voltunk mi
ketten kicsi gyermekkorunktól fogva, mikor
együtt szedtük a fészket a Maughold Headen,
mint két igaz testvér. És a házasságom nem
változtatott a dolgon semmit. Más ember,
mikor megfeleségesedik, rendszerint bevonja
egy-két vitorláját és ledobja a fölösleges terhet
a hajójáról; de nálam szó se volt ilyesmiről.
Fázol, Kitty? Dideregsz. Persze, mikor olyan
vékony a ruhád, mint a papiros; melegeb-
ben öltözködhetnél alul. El ne menj ma hazul-
ról, drágám. Csak este, körülbelül huszonöt
perczcel hét után nyisd ki a kaput és figyelj.
Mi akkor már javában közeledünk, s ha majd
hallod szólni a nagydobot, elmondhatod ma-
gadban: »Peti az, szívvel-lélekkel a Peti!«

— Oh, Peti, Peti! — kiáltotta Kató, és
a lába elé roskadt.

— Mi az, mi bajod van? — kérdezte Peti.

— Nagyon, nagyon jó voltál hozzám,
Peti, s ha nem látnálak többé az életben,
ugy-e, hogy mindig csak a legjobbat gon-
dolod rólam?

Ugy szeretett volna megmondani mindent — alig birta legyőzni ezt a vágyát.

Peti szeliden hátrasimitotta homlokából a hullámos fekete haját és gyöngéden mondotta :

— Ma nem érzi magát valami jól, ennyi az egész. A szeme kiáradt, mint két kis patak. — Aztán hangosan felkaczagva mondotta : — Hogy nem látnál engem többé az életben ? Azt mondtad ? Nem akarok én még a mennyországgal osztozkodni rajtad. De megteszem, a mit a doktor parancsolt — átküldelek Angolországba. Ugy bizony, megteszem, — mondotta és fenyegető mozdulattal emelte fel a vastag mutatóujját.

Kató hanyatt dőlt, de a következő pillanatban már Peti mellén pihent.

— Szegény kis Kittym. Nem akarsz nálam maradni, nem ? Szó se legyen róla. Majd megjön a te kedved nemsokára.

Kató megszégyenülten szabadította ki magát ; bántotta a lelkiismeret s feltámadt lelkében a személyes ellenszenv soha egészen le nem győzött régi érzelme is.

Aztán kinyílt és becsapódott a kert ajtaja és Christian Ross közeledett a házhoz a gyalogösvényen.

— Rám akaszkodik, mint a kullancs, — mondotta Peti.

— Quilliam ur, — szólította meg Ross — most már az apám megbizásából jöttem.

— Mit nem mond ? — felelte Peti.

— Egy kissé meg van szorulva pénz dol-
gában.

— És Christian Péter ur hozzám folya-
modik ?

— Gondolta, hogy talán ad neki köl-
csönt biztosíték ellenében.

— Ballawhainera ?

Rosznak elakadt a szava. Hebegve mon-
dotta :

— Hát igen, jól mondja, Ballaw . . .

Egy pillanatig réveteg szemmel nézett reá,
aztán ridegen így szólt :

— Most nem érek reá, uram. Douglasba
kell mennem ; de ha még itt marad egy kissé
és megmondja a feleségemnek, a mi mondani-
valója van, majd meghallom tőle, mire vissza-
jövök. Isten áldjon meg, Kató. És, hallja-e
Nancy, viselje gondját a feleségemnek, a mig
oda járok. Vigyázzon a nagyobbik, meg a ki-
sebbik leányomra. És Kittym, drágám (sut-
togva :) el ne mulassz valami szép meleg alsó-
ruhát hozatni Clucas Robbietól, a posztó-
kereskedőtől. No, Isten áldjon meg ! — És
hangosan hozzátette :

— Jó napot, uram, jó napot !

XIII.

Fülöp nem hált Ballureban. A ház egészen sötét volt, mikor elhaladt mellette. Douglasba ment. A városig tizenhat mértföld volt az út, s ebből hat a kirk-maugholdi előhegységben vitt keresztül. Mielőtt felért az emelkedésre, egy órája volt már uton s az éjszaka elmúlt, virradni kezdett. Mióta elhagyta Ramseyt, nem találkozott senkivel, egy részeg bányászon kívül, a ki a botja végén hordva batyuját, hazafelé ballagott, s dadogó hangon egy vig nóta töredékeit énekelte.

Fülöpnek oda volt a lelki egyensulya, büszkesége a porban hevert. Mióta visszatért nagy utjáról, semmiért sem küzdött oly nagyon, mint azért a megnyugvásért, hogy becsületes embernek tarthassa magát; de egy váratlan esemény ismét erőszakosan kivette utjából, a melyen, teljes hite szerint, tisztességgel járt. Azt, a mit most tenni fog, szükségképpen és elkerülhetetlenül meg kell tennie, de Katóhoz való viszonyában mégis az erkölcstelen, a csaló, a házasságtörő szerepét viszi, s megalázó titkot őriz, melyet hazugsággal kell óvnia a fölfedeztetéstől, s a melynek részeseivé kell tennie a cselédeit. S mindez minő kilátással biztatja? Mi lesz ennek a vége? Oly helyzetbe jutott, melyből nincs menekvés. Hiába ringatja magát csalóka hitben, hiába áltatja, hiába ámitja magát.

Alig egy nappal azelőtt, hogy reá ruházzák a birói méltóságot és felelősséget, megteszi az első lépést a bűn ösvényén!

A hold teljes fényével ragyogott az ég alján, s az országutra vetette árnyékát. Lova fölfelé vitte a lankás hegyoldalon. Az éjszaka csöndje, egy láthatatlan folyóvíz csörgedezése s a távol tenger halk mormolása elkábították az éjszaka vándorát és Fülöp elszunnyadt a nyergében. Mikor felért a hegy tetejére, s lova ismét sik uton járt, Fülöp felébredt s tudta magában, hogy elhagyta már azt a kietlenséget, mely két határos egyház területének mesgyéjén van, s melyet a nép Tamás remeteségének nevéen ismert.

Mikor kinyitotta a szemét, jóformán nem is emlékezve reá, hogy aludt, meglátott egy másik lovat, meg egy másik lovast, mely az oldalán haladt. »Az árnyékom az«, gondolta magában s erőt véve magán, oda nézett. De nem volt ott semmi más, mint egy fehérre meszelt fal, mely egy juhaklot vett körül. A hold a hegyek mögött lenyugodott, s ha nem ragyogtak volna az égen a csillagok, sötét lett volna az éjszaka. Fülöp ijedelemmel határos meglepődéssel szorította két remegő térde közé a nyeret és ügetésnek indította lovát.

A sebes lovaglás megmozdította vérért, s az arcza kipirult. Fülöp azt gondolta magában, hogy csak a képzelet űz vele játékot. Semmi az egész; érzékeinek csalódása; pusztá

árnyék, melyet nyugtalan agyveleje vet eléje. Ekkor már lassított ügétéssel haladt át Laxeyn, s a szíve bátrabban vert, mikor az alvó város utczáin hangzottak fel lovának patkócsattogásai.

Másnap délután Athol-utczai lakásán Jemy lorddal, a szolgájával beszélgetett. Nemrég bérbe vette az egész házat, s az első emeleten lévő régi szobájában voltak, melynek ablaka a temetőre nézett.

— Eszerint megbízhatom magában, Jemmy?

— Megbízhatik, deemster.

Fülöp halkán és rekedten beszélt, lesütötte a szemét és az asztalon lévő irományai közt babrált.

— Fogadja meg Shimmin landauerét, de maga hajtsa. Legyen ott négy órakor a kormányzósági hivatal előtt — majd St. Johnon át megyünk. Ha Ramseyben ki akarnák fogni a lovainkat, ne engedje. Mielőtt a városba érünk, én majd leszállok. Maga aztán hajtson tovább a kápolna és a Hárszlak közt lévő sövényhez. Mihelyt a hölgy beszállt a kocsiba, induljon haladéktalanul vissza, Laxey felé. Rendben vannak az emeleti szobák?

— Rendben lesznek.

— Az a kettő, mely a magáéval van szemközt és a mögöttük lévő kis nappali szoba. Más cselédekre nem lesz szükség — a hölgy maga fogja vezetni háztartását.

— Értem tökéletesen, deemster.

Fülöp elfordította az arcát és sebesebben kérdezte:

— És tudja, kiről van szó?...

— Tudom, deemster

— Nincs semmi megjegyzése?

— Egyáltalán nincs, deemster.

Fülöp mélyen fellelegzett.

— Még nem vagyok deemster, Jemmy. Talán másképp is fordulhatott volna... de Isten kezében vagyunk. Maga jó fiu — nem felejttem el soha.

Olyan mozdulatot tett, mint ha el akarná bocsátani. De Jemmy nem mozdult.

— Bocsánatot kérek, nagyságos uram...

— Tessék?

— Nagyságos uram nem reggelizett — s nem feküdt le az ágyába az éjszaka.

— Késő éjszaka jöttem lovon — s azután is volt még dolgom.

— De hallottam fel s alá járni a szobában — több ízben felébredtem reá.

— Ugy lehet, ma több beszédet is kell mondanom... Adjon egy pohár vizet.

Jemmy hozott egy üveg vizet, meg egy poharat. De Fülöpnek, mikor kezébe akarta venni a poharat, egyszerre jéghideg zsibbadás állt a karjába.

— I... igazán... azt hiszem, nem tudom felemelni... óh! köszönöm.

Jemmy segítette, hogy ajkához emelhesse kezét, s a pohár a fogához kocczant Fülöpnek, mikor ivott.

— Bocsánatot kérek, nagyságos uram. De mostanában tíz évvel idősebbnek látszik. Bár túlestünk volna már ezen a mai napon.

— Az álmatlanság, Jemmy, az álmatlanság. Ma éjszaka nagyot, nagyot fogok aludni Ballureben.

Felöltőjét a karjára vetve, pár percczel három óra előtt elment hazulról. Meleg nyári nap volt, s mikor kilépett a kapun, a levegő úgy sütötte, mintha az olvasztókemenczéből csapott volna fel az arcába. Megtántorodott, s majdnem elesett. A forróság nyomasztó sulylyal nehezedett a fejére; szeme elsötétült a vakító napsugaraktól, a füle zugott, mintha vizesés moraját hallaná. Mikor végigment az utcán, tükröződni látta képét a boltok ablakaiban. »Jemmynek igaza van«, gondolta magában. »A legnagyobb ellenségem sem mondhatná, hogy tulságosan fiatalnak látszom ma.«

A kormányzói hivatal kapuja előtt nagy mozgalmasság támadt az összegyűlt sokaságban. Uri fogatok érkeztek, a bennülők kiszálltak, a kocsik aztán tovább mentek. A püspök, az államügyész s a kormányzó feleségével és leányával bementek a házba. A tolongásban, mely e személyiségek jöttét kísérte, Fülöp észrevétlenül jutott el a kapuig. Mikor felismerték, egyszerre elcsöndesült minden, aztán halk moraj és suttogás keletkezett. Fülöp szilárd léptekkel ment; egészen egyedül, s minden szem rajta pihent.

A kapualjából sötét és szűk folyosó nyílik, s a külső nagy világosságtól még szürkébb és bizonytalanabb ott a félhomály. Fülöpnek, mikor átlépett a küszöbön, úgy rémlett, mintha valaki szemközt jönne vele. Még néhány lépést tett előre, s az a határozott érzése volt, hogy egy tükör áll vele szemben. De a következő pillanatban már látta, hogy az az arcz, melyet saját tükörbeli képének tartott egy valóságos ember arcza.

Az az ember kimenőben volt, ő bemenőben. Közeledtek egymáshoz. Még két lépés, s egymás mellett voltak. Rémülettel és iszonyattal nézett arra az emberre. Az meglepődve és fenyegetően nézett reá. Így találkoztak szemközt, s elmentek egymás mellett. Mind-egyikök hátrafordította még a fejét, s a másik után nézett —, Fülöp aztán tovább ment a homályba, a jövővény pedig kifelé haladt a világosságba.

A következő pillanatban egy hatalmas emberalak sötétítette el közeledésével a szűk bejárat. Aztán egy jól megtermett kéz sulyosodott Fülöp vállára, s egy bensőséges hang így szólt :

— Halló, Christian ; büszke vagyok, fiam, hogy itt találkozunk. Megelőzte a nehézkes, vén salabaktert ; de tudtam én mindig, hogy maga lesz még az én mesterem . . . Egy kicsit most, ugy-e, szurkol ? A keze hideg, mint a jég. Jöjjön csak, nem kell azért idegesnek lenni.

Fülöp egykori tanára, a kanczellária igazgatója volt. Karonfogta Fülöpöt és magával akarta vonni; de az még mindig az utca felé nézett és hebegve mondotta:

— Nem látott egy embert — egy fiatal embert — kimenni az ajtón?

— Mikor?

— Mikor ön bejött.

— Bajjal hiszem, — mondotta habozva a kanczellária igazgatója; aztán mintha egyszerűen megértene: — Kerek kalapot és testhez álló kabátot viselt?

— Lehet — nem tudom bizonyosan — nem figyeltem meg.

— Az lesz az az ember. Egész reggel nem hagyott nyugton, hogy bocsássam be a tanácsülésbe. Azt mondotta, hogy kicsi gyermekkorától fogva ismeri önt. Nyers, egyszerű fiú volt, de végre még sem tagadhattam meg a kívánságát. De most már bizonyára benn van a teremben.

— Semmi az egész, — gondolta magában Fülöp. — Megint a fáradt agyvelőm üzött játékot velem. Jemmy beszéde a külsőm megváltozásáról, a tükörkép, melyet a bolti ablakokban láttam magamról, az átmenet nélkül való sötétség a vakító napfény után — ennyi az egész, ennyi az egész. Aludnom kellene már, aludnom.

A kormányzó elfog'alta helyet. Jobbján az első deemster ült, balján Fülöpnek mutatott helyet. A teremben önkéntelen moraj

támadt, mert mindenkinek szemébe tűnt a különös ellentét. Az egyik főbíró nagyon öreg volt, de rőt-barna képével, egészségével és derült arczkifejezésével szinte az ifjúság benyomását tette; a másik nagyon fiatal volt, de megnyult sápadt szigorú arczczal és tágra nyílt szemével olyan volt, mint egy fáradt aggastyán.

Fülöp bemutatta kinevező okmányát, az ódon szentírással téve kezét, letette a hivatali esküt. Mig ünnepélyes szavait mondotta, az egész gyülekezetben csak egyetlenegy arczt látott. Nem a kormányzó, a püspök vagy valamelyik más egyházi vagy állami méltóság arcza kötötte le minden figyelmét, hanem egy erőteljes, felizgult, sötét arcz, melynek fekete szakálldiszét barna kéz fogta át: egy arcz, mely villogó szemmel, nyitva felejtett ajakkal, s a gyermekes büszkeség kifejezésével nézett reá: Peti arcza.

A napirend hátralévő pontjait is elintézték, s az ünnepi ülés véget ért. A kormányzó ebédre tartóztatta Fülöpöt. Az kimentette magát. A nagynénjéhez ígérkezett Ballureba. Ott ebédel. A hölgyek azt ajánlották, hogy néhány napig kimélje magát; de a kanczellária igazgatója, ki oly büszkén járt-kelt, mint a páva, s az öreg mentor szerepében tetszelgett magának, így kiáltott:

— Nem teheti, mert holnap reggel már törvényt ül Ramseyben... Vegye magára a felöltőjét, Christian. Megfázik a kocsin.

Végre előállt egy nyitott landauer ; Jem-y-Lord ült a bakon, Peti meg a lovak előtt járt-kelt, megveregette a nyakukat és megkapargatta a fülük tövét.

— Nézze csak, Christian, itt van az a fiatal ember, a kit említettem. No, derék fiu, — és megveregette Peti vállát — ott volt-e hát, mikor a főbirája letette az esküt ?

— Atyámfia ő, — mondotta Fülöp.

— Atyjafia ! Csakugyan ? Akkor talán ...
No persze, persze ...

A jó ember zavarba jött, s elhallgatott, mert eszébe jutott Fülöp atyjának házassága. Kinyitotta a kocsi ajtaját, s félreállt, hogy Fülöp felszállhasson, de Fülöp így szólt :

— Szállj fel, Peti, — és Peti félszegen, s nem kis zavarodottsággal engedett a felszólításnak. Fülöp helyet foglalt mellette, s a kapu előtt lézengő sokaságban halk suttogás támadt.

— No, a mint jól esik ; jó napot, kedvesem, jó napot, — mondotta a kanczellária igazgatója, és becsapta a kocsi ajtaját. A landauer elindult.

— Jó napot, nagyságos uram, — kiáltotta több hang a tömegből.

Fülöp megemelte a kalapját. A férfiak mind a kalapjukat lengették. Nem egy leány a szemét törölgette.

XIV.

A közben, hogy Peti meg Fülöp, Douglasból jövet, az országutat járták, Kató, ölében a gyermekkel, a kandallónál ült a Hárs-lakban. Szeme nyugtalan volt, egész valója csupa izgalom. Néha-néha kinézett az ablakon. A ház mögött nappali világosság volt, mert a leáldozó nap oda árasztotta fényét a nyár elejének áttetsző lombjain át.

— Szeretnéd megnézni az ünnepi menetet ma este, Nancy? — kérdezte Kató.

— De mennyire! — mondotta Nancy. — Csakhogy még sem kérek rá engedelmet. »Vigyázzon a nagyobbik meg a kisebbik leányomra«, mondotta...

— Elmehetsz, Nancy; majd vigyázok a gyermekre, — mondotta Kató.

— Hát a gazda? Mire hazajön, olyan éhes lesz, mint a farkas.

— Ellátom majd a vacsoráját is. Csak vidd magaddal a kulcsot, hogy magad nyithass magadnak kaput, s fél nyolczra légy megint itthon.

Nancy erre a szóra oly elevenséget csapott a konyhában, mint a sustorgó zsir a serpenyőben — vizet töltött az üstbe, felgyújtotta a lámpát és rendbe tette a kis baba éjszakára való fehérneműjét. Kató szemmel kísérté, s az órára nézett.

— Csendes volt-e a város, mikor a sonkáért voltál, Nancy? — kérdezte.

— Elég csendes, — mondotta Nancy. — A ki nem a kikötőbe ment le, mind Lazayre felé tart.

— Ma este indul a hajó?

— Ma este, a *Peveril*; de azt mondják, alacsony a vizállás, s fél nyolcz előtt nem indulhat. Itt van az apróság hálóköntöse, itt van a haskötője — éppen elég hosszú, hogy az ember körülsavarhassa vele a csuklóját, ha megrándult köpülés közben.

— Tereged ki a kályhaellenzőre, Nancy; nem öltöztetem át mindjárt a gyermeket. De siess már, mindjárt hét óra lesz.

— Csak megtüzöm a kendőmet, aztán megyek, mint a szélvész, — mondotta Nancy, a fogai közt tartva a nagy tüt. — A drágám, most felébred. Mondd, Kitty, hiszed te, hogy az angyalok az égben vannak oly szelidek és ártatlanok, mint ez? Én nem hiszem. Nem is lehetnek, mikor már megnőttek. Pedig mikor fel muszáj kapaszkodniok Jákob létráján, szegénykéeknek, okvetetlenül nagyoknak kell lenniök.

— Az idő eljár, Nancy. Mit ér, olyankor menni, mikor már minden elmúlt? — mondotta Kató, s erősebben ringatta térdén a gyermeket most, hogy megint elaludt.

— Édes Istenem! Hadd kötöm meg legalább a kalapomat. Kár, hogy te is nem jöhetsz velem, Kitty. De ha van sütnivalójuk,

erre fordulnak, hogy te is láthasd őket egy kicsikét.

— Nálad van a kulcs, Nancy?

— Nálam, s egy óra alatt itthon leszek. Csak ne felejtsd el, minél előbb a bölcsőbe tenni a gyermeket, és ne felejtsd el ... és ne felejtsd el ...

És ennyi sok intelem után, mintha ő lett volna az asszony és Kató lett volna a cseléd, Nancy végre kihátrált a házból.

Kató mindjárt felállt, a bölcsőbe tette a gyermeket és megterített Peti vacsorájához. Felrakta az asztalra a tejes kancsót, s a tányérokat, a teáskannát a melegítőre tette, s megszokásból odatette melléje a két csészét is. De mikor pillantása a csészékre esett, eszébe jutott egyszerre minden. Visszatette az egyiket a pohárszékre, felszította a tűzhely parázsát, a tűz fölé akasztotta az üstöt s a vasrács szélére tette a serpenyőt a benne lévő három szelet szalonnával. Aztán gyertyát gyújtott, nyugtalanul körülnézett és felment a lépcsőn.

Hálószobájába érve, felvette a köpenyét, reszkető ujjával feltüzte a kalapját meg a fátylát, kivette zsebéből az erszényt, s tartalmát a pipere-asztalra üritette.

— Nem az enyém, — gondolta magában.

Éppen a tükör előtt állt, s meglátta a függőit.

— Nem vihetek el semmit, a mit tőle kaptam, — mondotta magában, s fölemelte a kezét az ékszerért. De aztán megdobbant a

szive: »Mintha gondolna is Peti valaha efféle dolgokra! Bizonyára nem, még akkor sem, ha elvinnék mindent, a mije csak van a világon. Hát én gondoljak reájok?... De nem vihetem — nem viszem el magammal.«

Kihuzott egy fiókot és sietve beledobált mindent — a pénzt, a függőt, a jegygyűrűjét tartó gyűrűt, aztán egy pillanatig megállt, mert most a jegygyűrűre került a sor. Valami babonás érzés visszatartotta. De hiszen éppen ez a gyűrű a jelvénye a fogadalomnak, melyet megszegett. »Ezzel a gyűrűvel eljegyezlek...« Lehuzta a jegygyűrűjét is, s a többi közé dobta.

— Megtalálja mind, — gondolta magában. — Ez lesz, a miről megtudja, mi történt. Mire megjön, én már nem leszek itt. Szólitani fog, de nem kap feleletet. Keresni fog, s én elvesztem számára mindörökre. Nem hagyok számára egy árva üzenetet. Egy sor írást sem, mely azt mondaná: »Köszönöm, édes Peti, Isten veled, s az Isten áldjon meg hozzám való nagy jószágodért és szeretetédért.«

Kegyetlenség, — nagy kegyetlenség, a mit tesz — de mit írna neki? Mit mondhatna, a mit nem jobb meg nem mondani? A legjelentéktelenebb szó — nem, a teljes bizonytalanság sokkal elviselhetőbb volna. Lehet, hogy Peti majd azt hiszi róla, hogy meghalt — megölte magát. De még az sem volna oly keserű, mint a valóság. Tulleheti magát rajta — belegen nyugodhatik. »Nem«, — gondolta Kató —

»nem írhatok semmit — nem hagyhatok semmi üzenetet.

Gyorsan becsukta a fiókot és fölvette a gyertyát. Aközben, hogy azt tette, megmozdult az árnyéka is. Felkuszott a padlóról a falra, a falról a mennyezetre. S mikor tovább ment, úgy tűnt fel neki, mintha már egészen fölötte volna, reánehezednék, agyonnyomná, szétmorzsolná. Átjárta a hideg, s az ajtóhoz sietett. A szoba tele volt még más árnyakkal is — az álmatlan éjszakák és fájó felvirradások emlékeivel. Mindenfelől reámeresztették szemüket — a lábasóráról, mely a kandalló párkányán ketyegett, a ruhaszekrény fogójáról, az ágy rózsaszínű függőnyeiről, az alattuk lévő fehér vánkosookról. Olyan volt, mint a megriadt gyermek. Még egy rémült pillantást vetve hátra, kisurrant a szobából.

Mikor ismét lenn volt, megkönnyebbülten lélezett fel. Ott világosság volt körülötte, s a nagy tornác meleg és lakályos volt. Az üst zugott a vigan pattogó tűzön, a macska dorombolt a kandalló szőnyegén, s a lassan piruló szalonna kellemes illatot árasztott szét a szobában. Kató az órára nézett — negyed volt nyolczra.

— Itt az ideje, felkelteni a gyermeket, — gondolta magában.

Elővette egy fiókból a gyermek utcai ruháját, a kabátkáját, s a fehér főkötőjét. Az ujjai megérintettek egy papirdobozban lévő vörös főkötőt is. »Ezt nem«, — gondolta ma-

gában, és ott hagyta. Kiteritette egy székre a ruhadarabokat — s a puha karjára vette a bölcsőből a gyermeket. A gyermek felébredt és mérgesen sivalkodott, de ő megnyugtatta csókjaival.

— Ezentul szégyenkezés nélkül szerethe-
tem a drágámat, — gondolta magában. —
Nem vádol majd többé az édes arcza.

Halk turbékolással tartva ajkát a gyer-
mek arczán, lehajolt, hogy felvegye a térdénél
fekvő ruhácskáját, s pillantása a bölcsőnek
arra az üresen maradt kerek helyére esett, a
hol a gyermek pihent. Ez megint eszébe jut-
tatta Petit. Majd hazajön, s hidegen és üresen
találja a kis fészket. Ez meg fogja ölni; a má-
sodik rablás ez, a melyet elkövet ellene. Nem
eléggé, hogy ő maga elmegy? Meg kell fosztania
még a gyermektől is? Mikor úgy szerette,
úgy bomlott érte. A szemefénye, életének
öröme volt. Az lesz a kegyelemdőfés, ha azt
is elveszíti.

De hát az anya elhagyhatja-e gyermekét?
Lehetetlen az! Fellázadt benne az anyaság
és szerető önzése minden mást magával ra-
gadt.

— Nem tehetem, — gondolta magában;
— jöjjön, a minek jönnie kell, nem tehetem
és nem fogom elhagyni.

És kinyújtotta kezét a gyermek kabát-
kájáért.

— Igaz, a bűnhődés egy neme volna
számomra, — gondolta ismét. Azzal, ha Peti-

nek hagyná a kicsikét, valamennyire jóvátenné azt az igaztalanságot, melyet most készül elkövetni ellene. Ha megfosztja magát attól, hogy láthassa mindennap, minden órában gyermekének édes arcát, ez büntetés volna szánára, s ő megédenli a büntetést.

— De hát szabad elhagynom? — gondolta. — Szabad? Oh, melyik anya volna képes arra? Nem, nem... soha, soha! Pedig hát meg kellene tennem, meg kellene... Oh, rettentő az!

A közben, hogy így vergődött elhatározatlanságában, s hol Petire, meg arra az igaztalanságra gondolt, melyet elkövetett ellene, hol meg szívére szorította a gyermeket, mintha valaki el akarná rabolni tőle, a kicsike maga döntötte el sorsát. Tagolatlan nyöszörgéssel, mintegy táplálékot keresve, lehunytt szemmel, de fejét ösztönszerűen a melléhez emelte föl, mintha szopni akarna, bár soha sem szívott anyatejet.

— Hiszen igaz, hogy csak félig vagyok anyja, — gondolta Kató. — A kis babám megélhet nélkülem is. Ha elhagyom is, nem fogok hiányozni neki.

E gondolatra majdnem összeroskadt és megtántorult elhatározásában. Ugy rémlett neki, mintha Isten már előre gondoskodott volna büntetéséről, mikor úgy rendelte, hogy a gyermek ne függjön tőle.

— Igen, itt kell hagynom Petinek, — gondolta magában.

A gyermeket félig öltözetesen, a mint volt, visszatette a bölcsőbe, s ringatta, míg elaludt. Aztán lehajolt az ágyacskára, mint mikor az anya a kis koporsóra hajol, melyről tudja, hogy nemsokára lezárul. És esőként hullott könye a takaróra.

— Édes gyermekem! kis Katóm! Talán nem csókollak meg... nem látlak többé soha... Lehet, hogy nagyleánynya serdül sz és nem fogsz tudni az anyádról semmit!

Az óra hangosan ketyegett a csöndes szobában, már csak öt percz hiányzott, hogy félnyolcz legyen.

— Még egy csókot, kicsiny gyermekem. Ha egyszer majd azt mondják neked... azt mondják, hogy az anyád, mivel elhagyott... Oh, nem hiszi-e majd, hogy nem szerettem? Csitt!

A ház falán át muzsikaszó hallatszott be hozzá messziről. Megint az órára nézett — mindjárt félnyolcz. Majdnem ugyanebben a pillanatban kerézkörgés hallatszott fel az utról. A kocszi megállt a kápolna meg a kert vége közt a sövénynél.

Kató felállt a térdéről és halkán kinyitotta az ajtót. Valóságos tömlöcz volt neki ez a ház, s úgy menekült belőle, mint a szökevény rab. A levegőt éles füttyentés hasította meg. A kikötőből most indult a *Peveril*. Az utczákon morajlás támadt, mint mikor a víz köveken fut végig. A városi nép rohant sereggestől, látni az ünnepi menetet.

Kató kilépett. A kert oly sötét és csendes volt, mint a börtön udvara. Falevél is alig rezdült, de a hold fénye áttört a vén fenyveken, mikor felemelte elborult arcát a derült égre. Kató megállt és hallgatódzott. A zeneszó közeledett. Hallotta a nagydobot.

Bum! Bum! Bum!

Ott volt Peti. Részt vett Fülöp diadalmenetében. Katónak úgy rémlett, mintha a nagy szívének dobbanását hallaná.

A saját szívének verése elállt egy pillanatra. Átfutotta a hideg, mikor arra a derék emberre gondolt, ki nem kívánt jobb sorsot magának, mint hogy szerethesse, becsülhesse őt, s arra a másikra, a kinek most kegyelemre kiszolgáltatja magát. A zeneszó elhallgatott egy pillanatra. Valami zajongás hallatszott, mintha egy hatalmas röppentyű pattant volna szét a levegőben. Csak a sokaság éljenzett és tapsolt. Aztán egy tisztán hallatszó hang ütötte meg a fülét. Benn a házban az óra felet ütött.

Nancy most már nemsokára hazaérkezik.

Kató, a ház fejé hajtván felét, élesen figyelt. Ha e pillanatban a gyermek felébred, ha megmozdul vagy kiált, örökre visszatért volna. De így csak visszatért egy pillanatra, s az epedő gyöngédségnek egy utolsó rohamával még egyszer a bölcsőre hajolt.

— Áldjon meg az Isten, drága gyermekem! Itt hagylak nála, mert szívéből szeret. Nagyra fogsz nőni és mindig jó leánya leszel. Áldjon

meg az Isten, báránykám! Drágám, minde-nem! Meg fogod hálálni neki mindazt, a mi jót tett velem. Te vagy az életem fele, drágám, az ártatlan fele. Igen, te fogod kiengesztelni az anyád bűnét. Mindene leszel, a miről azt hiszi, hogy én vagyok neki, de nem voltam soha. Isten veled, én édes Katám, én kicsikém, drágám, gyermekem... Isten veled.. Isten veled!..

Felszökött s végre kiszaladt a nából, lábujjhegyen, mint a tolvaj, és betette maga után az ajtót.

Mikor hallotta csattanni a zárat, a legmélyebb levertség és a legnagyobb elragadtatás, határtalan lelki gyötrelém és határtalan lelki megkönnyebbülés vett erőt rajta. Ha a kis Katalin most sirt volna fel, már nem térhetett volna vissza. Az ajtó zárva volt, a házból ki volt rekesztve és háta mögött hagyta börtönét. S háta mögött hagyott tiz hűtlenséggel, ámitással és csalással teljes hónapot.

Átsietett a kerten a kerítésfalnak kijáró mellékajtajához, mely a ház és a kápolna közt levő keskeny utra szolgált. A lába meg-megbotlott, mintha megmozdult volna alatta a föld. Rövideket lélekzett, alig látott, a halántéka hangosan lüktetett. A kerti ösvény feletjén valami hozzáért a ruhájához, és Kató halkán fölsikoltott. A Dempster volt, Peti kuttyája. Az nézett föl reá a cserjék sötétségéből. Az ablakból kiszűrődő világosságnál láthatta két denevérfülét és éber szemeit.

Bum ! Bum ! Bum !

A banda újra megszólalt. A muzsikaszó közeledett. Fülöp ! Fülöp ! Most már ő az egyetlen menedéke. Minden más ki van törülve az életéből.

A mellékajtón ritkán jártak. A retesze meg a zárja berozsdásodott. Meghasogatta a körmeit, mire kinyithatta. Tulról a zabla lánczainak halk csörrenése hallatszott s a kerítésfal élén egy mozgó világosság fehér fénysávot vetett át.

A koci megállt a szűk utczában és kocsisa — Jem-y-Lord — kinyitotta ajtaját. Kató megbotlott a lépcsőn s úgy esett az ülés párnáira. Az ajtó aztán becsapódott mögötte.

S most egy új gondolat ragadta meg. A gyerekekről, Fülöpről, Petiről. Mikor hátrahagyta a gyermeket, azt hitte, önzetlenül cselekszik, pedig éppen azzal tett olyat, a minek a legsúlyosabb következményei lesznek. Abban fogja utolérni a büntetés, a vezeklés. Álljon meg ! Mégis visszamegy. Arcza a hintó ablakához tapadt ; teljes erejéből huzta a szíjját. De a koci már elindult. Hallotta kerekeinek zörgését. Ugy érezte, mintha az ítéletnap rivalgását hallaná. Aztán elvesztette eszméletét s a koci tovább robogott.

XV.

Ballure udvarháza elé nagy embersokaság csődült s ellepte a kertet, a palánkot, az utat és a szemközt levő kőfalat. A muzsikaszó elhallgatott, s a nép éljenzett, tapsolt és ujjongott. Fülöp a ház nyitott kapuja előtt állt, kalapját kezében tartva, s egy fénykéve, mely az egyik ablakból lövellt elő, vagy száz felizgult emberarcot világított meg a sötétségben. Fülöp fölemelte a kezét, jeléül, hogy beszélni akar, de még jó időbe tartott, míg a csend helyreállott. Mindenfelől marczona, szinte nyers, de szivből fakadó, bizalmas, fesztelen, s a családiasság határáig szeretetteljes kiáltások röpködtek feléje.

— Sok szerencsét, gyerek! Téged köszönt egész Ramsey! Éljenek a Christianok! A régi törzsök uj hajtása — hetedik Christian dempster! — Hallgass már, beszélni akar! — Mondd oda nekik, gyerek! Csak rajta, Phil! Csitt! Hallgassatok!

És Fülöp megszólalt. A hangja olyan volt, mint mikor harangszó rezdül át a tenger síkján. És végezetül mégis az volt az általános benyomás, hogy a deemster beszéde nem volt a szerencsések közül való. Az emberek azt mondogatták egymás közt, hogy úgy vannak, mint a kit tánczmulatságra hívtak és hidegvizzel nyakon öntve küldenek haza. Remélték, hogy majd hallanak egy pár jó tréfát, hogy az új deemster ad nekik egynéhány meleg szót, egy

kicsit persze kidicséri Ramseyt és szép módjával odasóz egyet Douglasnak, Peelnek és Castletownnak, lesz a beszédének egy-két csattanója, idepattint egyet, odapattint egyet, befejezésül pedig egy szép görögtüz és kész a gyönyörű beszéd. De Istenem-atyám! milyen borzasztó ünnepélyes volt a fiatal főbíró! És milyen bánatos! És milyen közönyös! Az ember sokszor nem is értette, mit akar mondani. Nagyon szép volt, a mit az apjáról, no meg a Quilliam kapitányról mondott. De hogyan is mondotta?

— Van itt köztetek egy régi bajtársam, egy hűséges, kipróbált barátom, ki bátorságot öntene belém bizalmával, ha szemrehányásként nem érezném . . .

— Hallgassatok már! — mondotta Peti. — Bolondokat beszéltek, fiuk! Beillenétek paprikanjancsinak. Eredjetez haza, dörgöljétek meg a szemeteket és rágjátok meg jól, a miket mondott. Én a magam részéről nem felejttem el, a mig élek.

És Peti, átadva a nagydobot a kis Jonaiquenak, megfordult s a ház felé tartott. Náncsi néni a kapualjában volt barna selyemruhájában, mely úgy zizegett, mint a száraz haraszt, s úgy ugrándozott Fülöp körül, mint egy kanárimadár, megölelte, lehuzta magához a fejét és homlokon csókolta. A köny végigpergett ránczos képének őszi ragyogásán, s a hangja sirt is, kaczagott is majdnem ugyanabban a pillanatban.

— Kis fiam! Édes kis fiam! Fiamnak fia! Az én drága fiamnak drága gyermeke!

Fülöp végre kiszabadította magát és hátra sem fordulva, felment a szobájába.

Náncsi néni most észrevette Petit a kapuban.

— Maga az, Peti? — kérdezte, erőt véve magán. — Nem jön ma be egy pillanatra? Nem?

— Csak egy perczre, csak éppen hogy szerencsét kívánjak magának, miss Christian, — mondotta Peti.

— Én meg magának, Péter. Óh! — mondotta negédesen hátrafordítva fejét — maga is nagyon büszke lehet ma este.

— Büszke? Az nem is szó, nagyasszonyom — egészen odáig vagyok.

— Már akkor is szerette magát, mikor még mezitlábás kis fiu volt maga, Peti.

— Ugy volt biz' az, nagyasszonyom.

— És most sem változott meg, mikor főbiró lett belőle.

— Hát azt meg kell neki hagyni, nagyasszonyom.

— Hallotta-e, mit mondott magáról a beszédében? Nem mindenki tette volna meg az ő helyében az egész világ előtt, Peti.

— Nem bizony, nagyasszonyom.

— Igaz marad a barátaihoz, személyválogatás nélkül.

— Igaz, mint az aczél.

A szolgálóleány behordta a tálakat az ebédlőszobába és Náncsi néni habozva mondotta:

— Nem marad itt vacsorára, Peti, vagy talán mégis? Ha ugyan nem megy inkább haza a feleségéhez. Hát ugy-e, mégis csak legjobb otthon? Márta, majd én magam mondom meg a főbirónak, hogy a vacsora az asztalon van. No, jó éjszakát, Péter. Mindig örülök, mikor látom.

Megfordult s fel akart menni, de Peti már belépett az ebédlőbe és tiszteletteljes pillantásokkal nézett körül.

— Istenem-atyám, miss Christian, nagy-asszonyom, micsoda érzés is az. Mezitlábasszonyok, úgy mondta? Nagy igaza van. Mezitlábasszony, bizony. Meg aztán koplalt, fázott is, a tehénistálló padlásán hált és nem volt egyebe, mint az a kis tej, a mit lopva kifejt a tehénből. Volt is érte dolga a vénember mogyorófavesszejének. Fülöp egy este elhívott magával ide, a dolog úgy kezdődött, nagyasszonyom. Látja azt a színes tojást, a mi ott lóg azon a madzagon? Nagy halászmadár tojása volt. Fülöp találta, mikor együtt szedtük ki a fészkeket a Gob-ny-Garvain szikláján. Majd hogy az életébe nem került. Mert, tudja, nagy-asszonyom, az a kitűnő fajtájú madár csak egyet tojik és borzasztóan védi a tojását. Fölmásztunk negyven ölnyire, vagy talán még magasabbra, egy barlang széléig és alattunk nem volt más, mint két meredek szikla,

mely, tudja, úgy állt a tenger vizében, mint az elefánt két lába. Éppen, hogy Phil kinyújtja az egyik kis kezét a szikla pereméig, a melyen az az egy szem tojás volt, jön ám a madár és csapkodni kezdi a nagy szárnyával a póre fejét. Ha akkor nincs nálam a botom, a jó Isten se menthetett volna meg bennünket, nagyasszonyom. A következő perczben a madárból nem látszott más, mint a vére meg a tolla. Ha másképp fordul, bizony nem lett volna főbíró a Fülöpből. De csak nem ijesztette meg, nagyasszonyom? Régen történt már. Különös jószág a sziv. Nem ismer az se tegnapot, se holnapot. No, jó éjszakát, nagyasszonyom.

Peti kifelé indult, de egyszerre a földre nézett s így szólt :

— Hát ezt mire véljem ? Ki innen, Dempster, ki veled !

A kutya éppen akkor rohant be a kapun, mikor Peti az ajtó felé tartott. Megállt előtte, hegyezte a két nagy fülét és erősen mozgatta a csonka farkát.

— Az én kutyám-e, nagyasszonyom ? Az enyém bizony, és sokban hasonlít a gazdájához. Nem mutat sokat, de jóvérű állat, egykét nemzedék mulva még jobbféle is válhat a fajából. Talán értem jöttél, Dempster ? Jól van, mehetünk.

— Talán szükség van rá otthon, Peti ?

— Nem gondolnám. Jó éjszakát, nagyasszonyom.

Náncsi néni lebillegett a lépcsőn a suhogó selyemruhájában s örült és megkönnyebbült a lelke a boldog önzésében, hogy megszabadult Petitól, és hogy Fülöp most már egészen az övé.

XVI.

Peti füttyörészve vágott neki a sötétségnek s a kutya elől szaladt.

— Nem jól tettem, — gondolta magában. — Egyenesen háza kellett volna mennem.

A város csendes volt, az utcák néptelenek és Peti nekiiramodott.

— Egészen maga volt otthon. Mert bizonyos, hogy Nancyt láttam Battyné háza előtt a csődületben. Nyilván megengedte neki, hogy megnézhesse a dolgot. De most már talán csak otthon van?

Mikor Peti a Hárslak közelébe ért, a hold a fák lombja fölött rásütött az emeleti ablakokra, úgy, hogy olyanok voltak, mint egy sor égő lámpás. Még egy lépés, s a ház sötétségbe borult.

— Bizonyosan vár. Fogadni mernék, hogy most hallgatódzik, jövök-e már.

A kapuhoz ért, s az eb nyugtalanul fujt és szimatolta a földet a kapu vasrácsa körül.

— Eredj innen, kutyám, eredj.

Aztán nesztelenül megnyomta a kilincset, lábujjhegyen bement, s óvatosan bezárta megint a kaput.

— Megtréfálok ; meglesem.

Körüljártatta a szemét, mint a csintalan gyermek ; halkan, mint a macska, végigtipeggett a kerti uton, összehúzódott, lélegzetét visszafojtva, hogy ki ne törjön belőle a nevetés.

— Az édesek ! Talán még se kellene rájuk ijeszteni, — gondolta magában.

Mikor a pitvarba ért, négykézláb kuszott az ajtóhoz, s mikor odáig jutott, bús kandur módjára nyávogni kezdett. Aztán az ajtóra tette a fülét és hallgatódzott. Azt hitte, hogy most mindjárt elfojtott sikoltást hall, aztán majd megszólal Nancy Joe nyers hangja és lábak tipegése közeledik az ajtóhoz. De egy hang se hallatszott.

— Odafejt lesz, — gondolta magában és visszament, hogy kívülről megnézzze a házat. De a felső szobákban nem égett világosság.

— Már tudom, mi az. Mikor oly nagy csönd volt a házban, elaludt a kicsike bölcsőjénél ; és Nancy még nem jött haza — annyi az egész.

Összekapart egy marék finom kavicsot, s egy keveset az ablakra dobott belőle.

— Ez majd eszébe juttat valamit, — gondolta, és nevetett magában.

Aztán az ajtóküszöbre hajtotta a fülét. De odabenn nem volt semmi nesz. Még több kavicsot dobott és várt. Azt hitte, meghallhatná a lélegzetét, de nem hallott semmit. Aztán, hirtelen összeszedve magát és felhagyva

minden pajkossággal, az ajtóhoz ment és ki akarta nyitni. Az ajtó be volt zárva. Peti visszament az ablakhoz.

— Kató! — kiáltotta halkán. — Hol vagy, Kató? Nem hallod? Peti vagyok. Ne ijedj meg, Katóm, aranyom.

Semmi válasz. Peti hallotta, hogyan verik a hullámok a partot. A kutya felugrott az ablakpárkányra és vonított.

— Mi az? Nem mehetett el hazulról. A gyermeket nem vihette magával. És hol van Nancy? Mily rosszul tette, hogy magára hagyta az asszonyát! Okvetetlenül elájult, mert nem volt mellette senki; ugy történhetett.

Ki akarta nyitni az ablakot, de az ablak be volt zárva. Aztán szerencsét próbált egy másik ablakkal, a hátsó ajtóval és a tornác ablakával, de mind be volt zárva. Mire vissza-került az ablakhoz, a fehér függönyt sötétebbnek látta. A lámpa kialvóban volt odabenn. A kabátja zsebében talált a pipája mellett pár szál gyujtót, egyet meggyujtott és körülvizsgálta az ablakot. Aztán elővette a bicskáját, hogy kivegye az ablaktáblát a ráájából. A keze reszketett, megcsuszott, s egy zökkenéssel betörte az ablakot. Felhasította a csuklóját, de nem érezte, hogy a keze vérzik. Bedugta kezét a résen, felhuzta a tolózarat, kinyitotta az ablakot, s félrehárítva a függönyt, bemászott a szobába. A macska, mely belül az ablakdeszkán ült, hozzádörgölődött a kezéhez és dorombolt.

— Kitty! Kató! — suttogta.

A lámpa az ablakból áradó keresztszélben utolsót lobbant, s a kialvó zsarátnokon kívül minden sötét volt a szobában. Peti alig mert mozdulni, mert félt, hogy reátipor valamire. Mikor végre a szoba közepére jutott, lábát szétvetve megállt, megint meggyújtott egy szál gyujtót, a feje fölé tartotta, s lefelé nézett, körülnézett, mint a ki barlangba jutott.

Nem volt a szobában senki. Csak a gyermek, a ki a hideg légáramlattól felébredt, s kiabálni kezdett a bölcsőben. Peti az ölébe kapta, s igyekezett megnyugtatni mindenféle gyöngéd beszéddel, mely nagyon nehezeire esett.

— Csitt, jószágom, csitt! Mamuska mindjárt jön. Mamuska mindjárt itt lesz.

Gyertyát gyujtott, s világosságánál végigkullogott a házban. Sehol semmi jel, míg a hátsó szobába nem ért, s észre nem vette, hogy nincs ott Kató mindennapi viselete, a kalap meg a köpönyeg. Ekkor úgy érezte, hogy a szíve megszakad. Reményvesztett kiáltással abbanhagyta a keresést, s nehéz léptekkel ismét lement.

Eltávoztatta magától, a meddig lehetett, a kétségbeesés pillanatát, de most már nem bírta tovább. Az üres ház és a gyermek, a gyermek és az üres ház; csak egy magyarázatot lelhetett reá:

— Elment, báránykám, itt hagyott bennünket; nem akart nálunk maradni, Isten bocsássa meg neki.

Leült egy székre, a kicsikét a térdére tette és zokogott, míg a gyermek sirt-ritt — olyanok voltak, mint két együtt kesergő gyermek. Peti egyszerre felugrott:

— Nem hihetem, — gondolta magában. — Micsoda asszony tehetne ilyet? Nincs olyan szívtelen anya a világon. Aztán ő mindig szedte a kicsikét, meg engem is — úgy, úgy, akárki mit mond.

Tudta is már, hogyan történt. Kató beteg, megzavarodott, talán még — Isten irgalmazzon neki! — talán még eszét is vesztette. Meg szokott esni éféle az asszonyokon, mikor gyermekük született — maga a doktor mondotta, hogy akárhányszor. Testi szenvedésében és lelki gyötrelmeiben, a jó Isten tudja, micsoda rémlátások miatt elmenekült a gyermekétől, az urától meg az otthonából. De meggyógyul majd, visszajön.

— Azért hát csitt, csitt, báránykám, mamuska haza jön megint. Mégis, mégis hazajön.

Most megfordult egy kulcs az ajtó zárában és Peti visszasompolygott a székhöz.

Nancy jött, pihegve és izzadva.

— Jaj nekem, úgy szaladtam, hogy hazaérjek, — mondta. kilehelve az éjszakai levegőt.

Ledobta a kalapját meg a kendőjét, s még körül sem nézve, beszélt tovább.

— Micsoda lökdösés, taszigálás volt az, sohasem láttál még olyat, Kitty. Jaj, oda van a legszebb ünneplő kalapom, csak egyszer

volt a fejemen, nézd, hogyan összelapították! De mit szólsz hozzá? A szegény Killip Krisztina gyermeke meghalt. A legnagyobb öröm és hűhó közben. Ugy, ugy, édesem, a banda éppen »A diadalmas hős«-t fujta. Szegény! egészen odáig volt, de nem is csuda. Mindjárt odasiettem, hogy körülnézzek a szegény teremtsnél, és... de mi történt azzal a lámpással? Te vagy az ott a széken, Kitty? Peti az? Akkor hol van az asszony?

Felvette a pizskavasat és felszitotta a tüzet.

— Mi baja van magának? Ugy le van hámozva a csuklója, mint a főtt krumpli. De ember, ember, miért sir maga?

Peti nehezen pergő nyelvvel megszólalt:

— Ne beszéljen, Nancy és vegye el tőlem a gyermeket.

Nancy szót fogadott és Peti fölkelt, oly nehézkesen, mint egy aggastyán, ki alig áll a lábán.

— Uram segélj! — kiáltotta Nancy. — Az ablak is be van törve. Mi történt?

— Semmi, — dörmögte Peti.

— És hol van Kitty? Itthon hagytam, mikor hétkor elmentem hazulról.

— Meghalok szomszágomban. Nem adhat az embernek valami italt?

Meglátott egy bögre tejet az asztalon, s egy hajtásra kiitta.

— Elment... az történt... Látom az arczáról.

Aztán lement a lépcső aljára és kikiáltotta :

— Kitty! Kató! Cregeen Katalin!

— Hagyjon fel! — rivalt reá Peti és visszavonszolta a lépcsőre.

— Hát miért nem beszél? — kiáltotta Nancy. — Ha maga elég ember, hogy elbirja az igazságot, én is elég asszony vagyok, hogy meghallgassam.

— Mondok valamit, Nancy, — mondotta Peti és ökölbe szorította a kezét. — Elmegyek egy órára, s míg visszajövök, maradjon itt a gyermekkel és ne szóljon senkinek semmit.

— Tudtam! — kiáltotta Nancy. — Csak azért sürgetett oly nagyon, hogy menjek el a háztól. Jaj nekem! Jaj Istenem! Miért is hagyta magára reggel azzal az emberrel?

— Megértett-e már? — mondotta Peti; — ne szóljon senkinek semmit. Ugy is elég nehéz már a szívem. Megöl tüstént, ha kinyitja a száját.

Azzal támolmogva, dülöngve, kétrét görnyedve kiment a házból. A kalapja ott maradt a padlón, úgy ment el hazulról Peti.

Sulby irányába fordult.

— Ott lesz, — gondolta magában. — Hol lehetne máshol? A szegény, eltévedt bárány haza kívánczik.

XVII.

A *Manx Tündér* ivójában sok sógor, koma volt együtt ez este és nem egy pipából szünt meg a pöfékelés annak a történetnek hallatára, melyet Jelly ur adott elő.

— Azt hiszem, elég furcsa eset. Mondhatom, borzasztóan furcsa. Az egyik testvér fia diadalmenetben, muzsikaszóval, mint főbiró tér baza, a másik testvér fiát meg éppen akkor kirugják a házból, mint a kutyát.

— Nagyon különös, — mondotta a sekrestyés John és többen helyeseltek hozzá.

Jonaïque körülnézett a szobában, mert azt várta, hogy majd kérdezgetik, miről van szó. Mikor pedig látta, hogy senki sem kérdezi, ha csak szemének pillantásával nem, így folytatta:

— Az öregem hallotta. A kőszivű Christian óta ő a háziszabója annak az uri családnak.

— Körülbelül igaz, — mondotta Czézár.

— És éppen az öreg urnak varrt ruhát a konyhában, mikor odafenn megtörtént az a csunya esemény.

— Mit nem mond!

— Kiraboltál! — mondotta a Ballawhaine.

— Jaj nekem! — kiáltotta Grannie. — A tulajdon fiának mondta?

— Rászedtél! — mondotta — megcsaltál, elsikkasztottad a pénzemet és szétszaga-

gattad a szivemet! Egy vagyont költöttem reád, és mit kaptam érte? — mondotta. — Ezt, meg ezt — meg ezt — szemenszedett hamisítvány valamennyi, — mondotta.

— Uram segélj! — mormogta Czézár.

— Azt mondják, zsugori vagyok, vagy nem mondják? Hogy nyuzom az embereimet. No, ha nyuztam is, kiért nyuztam? Mindenképpen jó apád voltam és bolond is voltam, ha nem is tud róla senki, — mondotta.

— Senki! Azt mondta, Jelly ur, hogy senki? — kérdezte Czézár az ajkát csucsorítva.

— »Ha az én apámmal lett volna dolgod«, mondotta »már rég kidobott volna a házból, mert tolvaj, hazug vagy.« »De apám«, mondotta Ross bambán, mintha pofoncsapták volna. »Tolvaj, hazug vagy, hallod-e?« mondotta a Ballawhaine; »tolvaj, a ki elrabolta tőlem az utolsó garasomat és koldusbotra juttatott.«

— Azt mondotta? — kérdezte Czézár.

— Azt bizony, — mondotta Jonaique. — Az öregem ott hallgatódzott a konyhalépcsőnél, és a Ross urfi úgy sompolygott ki a házból, mint a megvert kutya.

— És hova ment? — kérdezte Czézár.

— Azt hiszem, a pokol fenekére, — mondotta Jonaique.

— Hát bizony, oda is való. Kár, hogy az öreg ember el nem törte a botját a hátán, — mondotta Czézár. — De hol van most az a semmirevaló?

— Ugy hallom, hogy az esti hajón átkelt Angliába.

— Hála a jóságos Atyának, ki minden jónak kutforrása, — mondotta Czézár.

Az egyik zugolyból nagy füstfelhő mögül valami rőfögésféle hallatszott.

— Nagy oka van magának, Czézár, hogy így beszéljen, — mondotta nyers hangon a fekete Tom. — Nagyon-nagyon rebesgették a faluban, hogy épp úgy megszökhett volna valakinek a leányával, mint a vén zsugori pénzével.

— Ha felelni akarsz a bolondnak, mérd bolondságához a feleletedet, — dohogta Czézár. De ebben a pillanatban kinyilt az ajtó és Peti betámolypogott a szobába.

Az emberek szájából egyszerre kikerült a pipa és Grannie kötőtűi megálltak.

Peti még mindig kalap nélkül volt, az arcza halálsápadt, a szeme tétován járt körül. Mégis igyekezett megmenteni a látszatot, mintha nem történt volna semmi. Rémesen mosolyogva billegette körül a fejét, mint a csatában olykor a katona, abban a pillanatban, mikor golyó találta el, Granniehoz fordult és kissé mozgatta az ajkát, mintha azt hinné, hogy mond is valamit, bár egy hang se jött ki a száján. Azután elővette a pipáját, megnyomogatta benne a dohányt a mutatóujjával, fölvetett az asztalról egy pipagyújtó forgácsot és a kandallóhoz baktatott, hogy meggyujtsa.

— Nincs ... itt ... valaki ... az enyéim közül? — mondotta rekedt hangon, és köhögött, miközben beszélt, a láng pedig tánczolt a pipa öble fölött.

— Nincs itt, Peti, senki, — mondotta Grannie. — Ugyan kit is keres?

— Senkit, — felelte Peti. — Nem keresek valami különösen senkit. Óh, dehogy, — mondotta és remegő szájjal czuppogatott a pipáján, bár nem jött belőle egy csepp füst sem. — Csak éppen benéztem rágyujtani. Már megyek is. Adj' Isten, emberek! Adj' Isten! Jó éjszakát, Grannie!

Senki sem felelt neki. Ő megint körül-biccentgetett a fejével és félelmetesen mosolygott, erőltetett közömbösséggel ment az ajtóhoz és látszólag egykedvűen baktatott ki a házból, szájában a kialudt pipával és félrehajtva a nyakát, mintha nagyon legényesen csapta volna fel a kalapot a födetlen fejére.

Mikor künn volt, valamennyien félénk csodálkozással néztek egymásra, mintha világos nappal kísértet járt volna köztük.

A csöndet a fekete Tom szakította meg.

— Emberek, — mondotta — átkozott hazugság volt ez.

— Csitt..., — mondotta Czézár, de a tiltakozás torkán akadt.

— Valami történik Ramseyben, — folytatta a fekete Tom. — Azt hiszem, jó lesz utána mennem.

— Én is vele tartok, Quilliam ur, — mondotta Jonaique.

— Én is, — mondotta a sekrestyés John.

— Én is ... Én is, — mondotta a többi, s a szoba fél percz alatt kiürült.

— Atyám, — nyöszörgött Grannie az ablakfalon át — nyergelnéd fel a lovat, s néznéd meg, nem történt-e valami baj Kittyvel!

— Magam is éppen arra gondoltam, anyám.

— Akkor siess. Az Ur legyen irgalmas mindnyájunknak!

XVIII.

Peti, mikor már nem hallhatták, futásnak eredt és fél óra alatt megint otthon volt a Hárslakban.

— Közben bizonyosan hazajött, — mondotta magában, de nem mert a valóságnak mindjárt a szeme közé nézni. A tornácز ablakához lopódzott és fülelt a betört üvegtáblánál. A gyermek kiabált, Nancy Joe pedig fönnhangon beszélt magában és sírva fűrösztötte a kisdedet.

— Isten áldja meg a drága szivecskémet, oly szép, mint a mennybéli angyalok. Százszor fűrösztöttem ezzel a kezemmel az anyját. Az bizony, ezerszer is. No, szép egy anya! Micsoda anyák is vannak a világon! Kőből lehet a szive, hogy itt hagyhatott egy ilyen kis ártatlant. Nem is lehet benne egy csöpp érzés

sem . . . Istenem, Nancy, miket is beszélsz te ! Katóról mondasz ilyet ? A te kis Katódról, és te feketited be ? Jaj nekem ! . . . jaj nekem ; Az a kedves ! — az a kedves !

Peti nem mert bemenni. Visszasompolygott a kertbe és a kerti ház falához támaszkodott, hogy lélekzetet merítsen és rendbe szedje gondolatait. Aztán észrevette, hogy az eb ott van a kerti uton és tövig lógatja ki a hosszú nyelvét. Már nem lihegett, hanem keservesen nyüszített, s a kert sötétebb részébe szaladt.

— Mondani akar valamit, — gondolta Peti.

Egy kocsi robogott éppen a mellékutczán, s lámpájának fénye a bozóton át Peti lábához esett.

A régi kapu lesz nyitva, — gondolta Peti.

Odament, s látta, hogy úgy van. Új világosság gyult agyában.

— Elment Fülöphöz, — mondotta magában. — Ballureba ment, keresni engem.

Öt percz múlva kopogtatott Ballure kapuján, Rohamokban szedte a lélekzetet, nagy verejtékcseppek gyöngyöztek homlokán, a fején még mindig nem volt kalap, de emberül tartotta magát, mintha nem történt volna semmi. Kopogtatására kijött a cselédleány, egy nyáasképű, nagyranőtt leány, fekete ruhában, fehér kötényben és hófehér főkötőben. Peti bicczentett a fejével és mosolygott reá.

— Nem keresett itt engem valaki ? Nem ? — kérdezte.

— Nem, uram, n...em, azt hiszem, hogy nem, — felelte a leány, s mikor jobban megnézte Petit, az arcza elborult.

Odabenn megzizzent valami, mint az őszi falevél, s egy csicsergő hang kiszólt :

— Quilliam kapitány jött, Márta ?

— Igenis, ő, asszonyom.

Az ebédlőszoba ajtajából valami suttogó beszélgetés hallatszott, aztán Náncsi néni ki-tipegett a folyosóra. De Peti már künn volt a sötétségben.

— Hivjam a főbirót, Péter ?

— Oh, dehogy, nagyasszonyom, kár volna háborítani. Jó éjszakát, miss Christian, nagy-asszonyom, jó éjszakát.

Náncsi néni meg Márta még a nyitott ajtó világosságában álltak, mikor a kert vas-kapuja becsapódott, és Peti átvágott az uton.

Bekanyarodott abba az utczába, mely a Ballure-völgytorok alatt a partra visz.

— Kár tagadni, — gondolta. — Ugy lesz az. Megzavarodott a feje és az készlette reá. Szegény kedvesem, szegény drágám !

Küzdött a szörnyű gondolat ellen, de a kétségbeesés ingoványa már a torkáig ért. A hold elbujt a parti szirtek mögé és Peti a homályban tapogatódzott a sziklák alja körül, mint a ki olyasmit keres, a mit retteg megtalálni. Nem talált semmit és el-elfuló lélek-zete sóhajtássá enyhült.

— Istennek hála, hogy legalább itt nincs !
— dűnnyögte.

Aztán a part mentén elment a kikötőig. Az ár még magasan járt, a hullámok körülnyaldosták lábát, egyik felől a tenger sötét-ségét látta, melyet sehol semmi fény sem világított meg, másik felől az álomba merülő várost és kialvó világosságait.

Elérte a kőgát végét a kikötő nyílásánál, a világítótorony falához támaszkodott hátával s bámészul nézte a szürke vizet, mely habborogva csapdosta a kerek falazat alját. A hold előtűnt s egy fekete felhő siklott át rajta, egy megriadt vadlud gágogva tört elő a parti lépcsőzet aljáról s kiszállt a ködfelhők közé. Mást nem lehetett látni.

Peti a kőpart szélén most visszatért a város felé s lenézett a kikötőbe, mikor a lépcsőkhöz ért. De semmit sem látott abból a dologból, a melyet keresett.

— De hiszen akkor ár volt, most pedig apály van — mondotta magában.

A parton és a kikötő gátján nem találkozott senkivel, de mikor elhaladt a nyitott színek előtt, melyek szemközt voltak a gőzhajók horgonyzó helyeivel, meglátta a révmestert, ki karjára vetve a kabátját, hazafelé készült. Szerette volna valamiképpen eléje szegezni azt a kérdést, mely egyre a nyelvéen volt, de nem merte és csak annyit mondott gyámoltalanul:

— Semmi ujság ma este, Quayle uram?

— Maga az, kapitány? Én bizony nem mondhatok semmi újat, ha csak maga nem

tud valamit. Csak az olyan független fiatal-emberek hallanak ujságot, mint maga, nem pedig az ilyen szegény vén ficzkó, ki úgy hozzá van kötve az állásához, mintha horgonykötélen tartanák. De azért hallottam magát. Ugyan-csak nagy zenebonát csapott ma este. Jó világ lehet most Ballureben.

— Hát magával nem történt semmi ujság, Dániel? Nem?

— Ha csak az nem, hogy már torkig vagyok a sok kései hajóindulással és örülni fogok, ha minél előbb megépítik azt a hullámtörőt. Derék ember lesz a fiatal deemsterünk, ha azt megszerzi nekünk.

Közeledtek a vásártér sarkán álló lámpához.

— Bizonyosan tudja már, hogy a fiatal Ballawhaine az esti hajón átkelt Angliába. Mondják, hogy nagy esete volt az öreg urral. De hallja — hol hagyta a kalapját?

— A kalapomat? — kérdezte Peti és a fejéhez kapott. — Vagy úgy, a kalapomat? Hát persze elkapta a szél a révgáton.

— Mit nem mond! Pedig alig mozdul a szél. Persze, most, ugy-e, kapitány, megyünk haza a menyecskéhez?

— Ugy muszáj! — mondotta Peti rekedt kacajjal.

A révmester pedig, a ki agglegény volt, még jobbat kaczagott és hozzátette:

— Olyanok maguk, feleséges emberek, mint Ádám, elvesztették a szabadságuk bor-

dáját, de kaptak helyette egy melegvérű kedves asszonykát.

— Ha ! ha ! ha ! Jó éjszakát.

Peti kaczaja végigharsant az üres vásártéren.

Tehát a révmester nem látott semmit. Peti mélyen föllélekzett. Végigment a kikötő partján, egészen a hidig, aztán visszatért a városba.

Megint elfelejtette, hogy nincs kalap a fején és nagy léptekkel s olyan arczkifejezéssel ment végig a Parlament-uton, a kivel nem történt semmi különös. Minden mellékutczasarkán emberek csoportosultak. Halkan süttogtak-buttogtak egymással, mint az asszony-nép, mikor titkokról beszél, s úgy el voltak mélyedve, hogy észre sem vették, mikor Peti elhaladt mellettök. De ő meghallotta beszélgetésük egy-egy töredékét.

— A gazember, — mondotta az egyik.

— Egészen tönkre tette az öregembert, — mondotta a másik.

— Már megint Christian Rosst emlegetik, — gondolta Peti. De egy nagyobb titok elsöpört előtte minden mást. Mégis hallgatta, mit beszél a nép, miközben arra ment.

— De úgy kell annak az asszonynak ; akármilyen történetje vele — tudta, kivel van dolga.

— Elhagyni a gyermeket is, a szívtelen teremtés !

Az asszonyok beszéde villámsugárként hatott Peti homályos öntudatára.

— Csitt, asszony! itt van az ura, — mondotta valaki.

Lábak csoszogtak, mintha a visszaömlő hullámok csobogása hallatszanék, és Peti látta, hogy az egyik csoport félkörre szakadozik s minden szem őt nézi, a mint közeledik az utcán. Nyájasan intett jobbra és balra, hátravetette a födetlen fejét és tovább czamogott. De a fogai erősen összeszorultak, és gyorsan, zajosan szedte a lélekzetet.

— Tudom, mit gondolnak, — dünnyögte magában.

A saját háza előtt egy másik csoport lézengett. A kapufélfához egy nyergelt ló volt hozzákötve, a gőz csak úgy dőlt belőle, a kantárszára a nyakára volt vetve. Molly volt, Czézár kanczája. Mindenki a házat nézte és senki sem vette észre Petit, mert hátulról jött.

— A fekete Tom egészen bizonyosnak mondja, — szólt egy asszony.

— A fiatal Ballawhainenal ment el? — mondotta egy férfi.

— Szégyelje magát az a czéda teremtés, — mondotta egy másik asszony.

Peti utat tört magának a két könyökével, ádázul mosolyogva és biccentve a fejével jobbra-balra.

— Engedelmével, szomszédasszony, engedelmével.

Mikor így előrejutott, hangokat hallott a háta mögött.

— Szegény ember, még nem tudja.

— Az embernek megesik a szive látára.

A kapu nyitva volt. A szobába nyíló ajtó előtt egy hosszúhaju és hosszú jegyzőkönyvecskét tartó fiatalember állt. Kérdezősködött. »Utoljára este hétkor látta... itthon hagyta a gyermekkel... az ura a deemster fogadtatásán volt... mondhat még valamit?

Nancy Joe, ölében tartva a gyermeket, nagyon kelletlenül felelgetett a tűz előtt lévő székről, Czézár pedig, fejét lehajtva, a kandalló párkányához támaszkodott.

Peti egy szempillantás alatt tisztában volt a helyzettel. Nehéz kezét a fiatalember vállára téve, a kérdezősködőt félrehárította utjából és megfordította, mint a pörgettyűt.

— Mi történik itt? — kérdezte.

A fiatalember hebegett valamit. Sajnálja, hogy kénytelen betolakodni... Quilliam kapitány balsorsa...

— Micsoda balsors? — kérdezte Peti.

— Én mondjam meg... a szomorú... a lehangoló... a valósággal titokzatos eltűnés...

— Micsoda eltűnés? — kérdezte Peti ámuló arcz kifejezéssel.

— Lehetséges volna, uram, hogy még nem is hallotta volna...

— Mit nem hallottam? Ugy jár a nyelve, mint a krumpli az órazsebben — beszéljen már, fiatalember!

— A felesége, kapitány...

— Micsoda? Hogy az én feleségem el... Micsoda? Hát ezért a nagy hühó? Hogy a feleségem titokzatosan eltűnt... Mit nem beszél!

Peti harsányan felkaczagott. Kiáltott, bömbölt, az oldalát fogta, kétrét görnyedt, jobbra-balra dőlt s végre egy karosszékbe roskadt, hátravetette a fejét, előrenyújtotta a két lábát és úgy rázta a kaczagás, hogy a ház is megrendült belé.

— Hát ez valami! óriási! páratlan! — kiáltotta.

A gyermek felébredt Nancy térdén s vékony sirása beleszólalt Peti rémesen dörgő basszushangjába. Czézár nyitva felejtette a száját, a fiatalember pedig elfehéredve és ijedten hátrált csoszogva az ajtóhoz s azt mondotta:

— Akkor talán, ugy-e, még sem igaz a dolog, kapitány?

— Hát persze, hogy nem igaz, — kiáltotta Peti.

— Talán tudja is, hova ment?

— Már hogyne tudnám. Mikor én magam küldtem el.

— Csakugyan? — mondotta Czézár.

— Hát persze hogy én — Angliába az éjszakai hajóval.

— Ugy volna ? — mondotta Czézár.

— A doktor parancsolta. Hiszen maga is hallotta, nagyapó.

— Hát az igaz, — mondotta Czézár.

A fiatalember összehajtotta a jegyzőkönyvét és igyekezett hátrálva utat törni magának az asszonyi sokaságon át, mely e közben a folyosóra tódult. — Hát ha maga mondja, Quilliam kapitány...

— Persze, hogy én mondom ! — kiáltotta Peti, és a riporter eltűnt.

A sápadt arcok sokaságából, mely elnyelte az újságíró, két asszonyi hang hallatszott ki.

— Igazán örülök, kapitány, hogy nem igaz, a mit beszéltek róla, — mondotta az egyik.

— Hogyne örülne, Kinnishné, — kiáltotta Peti.

— Nehéz is volna elhinni olyasmit egy asszonyról, bár tudtam, hogy tehéntejen nevelik...

— Hogyan is hitte volna el, Kewleyné, — mondotta Peti.

De azért mégis felugrott és becsapta orruk előtt az ajtót.

Mikor az idegenek így kívül kerültek, Czézár óvatosan így szólt :

— Komolyan mondotta, Péter ?

— Hallja-e, atyám, Mollyból úgy dől a gőz odakünn a kapu előtt, mint egy mosóteknőből, — mondotta Peti.

— De azért van, a mit még nem mondtak meg magának, Péter. Hallgasson reám. Meg kell tudnia ezt is. Mikor Kimberleyben járt, az a Christian Ross borzasztóan legyeskedett a leány körül.

— Megfázik az a ló, ha még soká nem kerül az istállóba, — mondotta Peti.

— Én megpirongattam, ő fejbe vágott. Nézzen ide! A keze nyoma most is itt van a halántékom táján és magammal viszem a sirba ezt a sebhelyet.

— Christian Ross! Christian Ross! — dünnyögte Peti türelmetlenül.

— A jó Isten kegyesen visszatartotta kezemet, s én féket vetettem indulatomra. Szerencsére ott volt Fülöp ur... Én nem vagyok az erőszak embere — de Fülöp ur megvívta a harczát helyettem is azzal az Istentől elrugaskodott ficzkóval; megfenyítette őt, uram; meg...

— Vigye az ördög azt a bitangot! — kiáltotta Peti és talpra szökött. — Mi közöm hozzá és mi köze hozzá a feleségemnek?

Czézár sértődötten, mérgesen és elégedetlenül ment haza. Mikor már mindenki elment, s a hosszas feszültség elmúlt, Peti kikapta a siró-rivó gyermeket Nancy karjából; megcsókolta és patakzott a kőny szeméből.

— Adja ide a báránycámat, — kiáltotta rekedten, aztán leült a székre a tűzhely mellé és jobbra-balra himbálta magát a gyermekkel.

— Ha most nem volna ez az ártatlanságom, a kit az ölembe vehetek, bizony mondom, megbolondulnék! Óh, Katinkám, aranyom, Katinkám, ártatlanságom, édes kicsi drágaságom!

Késő éjjel, mikor Nancy addig zsémbelt és jajgatott, míg végre a gyermek oldalán elaludt, Peti felállt a látogatószoba kanapéjáról, s még egyszer kilopódzott a házból.

— Lehet, hogy a reggeli ár partraveti, — mondotta magában. — Ha úgy lesz, mit bánom én, hogy hazudtam? Isten bocsássa meg a bűnömet! Mit törődöm én akkor már akármivel?

De ha nem történik meg ez az eset, akkor ragaszkodik a hazugságához, hogy tisztességes asszonyként jöhessen vissza, bárhol járt is.

— Pedig az marad, — gondolta magában. — Az marad, akármit beszélnek a pizkos nyelvek — tisztességes marad olyan bizonyosan, mint hogy égben lakik az Isten.

Az eb előtte szaladt, mikor a Ballure felé kanyarodó utra tért.

XIX.

Fülöp keveset evett a vacsoránál. Egy csibe szárnyát szopogatta és gondolataiba mélyedten, vagy szórakozottan és nyugtalanul ült helyén, mint a ki szeretné megóvni a lélek-jelenlétét.

Néha-néha figyelt, mintha lépést, vagy egy hangot hallana, aztán összeszedte magát és mosolygott egy kissé.

Náncsi néni a nagy nap eseményeiben és a velük kapcsolatos, nagyon is érthető izgalmakban lelte magyarázatát nyugtalanságának. A legjobb falatokat rakta a tányérjára és mindegyre csevegett a lámpa világosságánál.

— Oly szép volt tőled, Fülöp, hogy minden sikered közben is gondoltál Petire. Igazán hü lélek is az. Megszakadna a szive, ha elhanyagolnád. Együgyü, mint a gyermek és természetesen, egészen műveletlen, de...

— Peti méltó barátja volna akárkinek is, néni...

— Barátja igen, de megengeded — bajtársa talán mégis kevésbbé...

— Ha együgyü is, az együgyüisége oly természetből fakad, mely sokkal nagyobb, semhogy aprólékosságokban keresse kielégülését.

— A jó ember! Csöppet sem féltékeny reád, Fülöp.

— Olyan érzelem nem felel meg az ő méltóságának, néni.

— Különben is vérbeli atyádfia, Fülöp. Azt nem lehet tagadni. Benne is a Christianok vére folyik.

A beszélgetés most másra fordult. Náncsi néni szóba hozta a másik Pétert, a ballawhainei Christian Péter bácsit. Megalázó volt ez a mai nap a nagy férfinak. A fia, kit a

bolondulásig szeretett, szegyenbe és gyalázatba keveredett. Náncsi néni nem állhatta meg, bármint szerette volna, hogy kedves, de kicsinyes lelkének mélyén ne örüljön ezen az elégtételen.

— Mily szomorú dolog, — sóhajtotta — és mily megindító, mikor egy apát, bármilyen önző ember volt is, a hálátlan fiához való nagy szeretete dönti romlásába. Igazán, sajnálom. De óva intettem már hat évvel ezelőtt. Te tanum vagy reá.

Fülöp gondolatai messze jártak. Lelki szemével látta hazamenni Petit, haza, a sivár otthonába, az üresen hagyott bölcshöz, látta egyedül, elhagyottan, kétségbeesetten.

Felálltak az asztal mellől és a kis szalonba mentek, Náncsi néni Fülöp karjára támaszkodva, büszkén és boldogan. Odatípegett a zongorához, s hogy felvidítsa egy kissé, öreg, már reszkető hangján egy régi dalt énekelt neki :

Szegény kakuk panaszkodik,
Mily gonosz a vándor sólyom,
Kifosztotta meleg fészkrét,
Szétszaggatta fiókáit.

Fülöp egyszerre csak dermedten felállt és rekedten suttogva mondotta :

- Nem az ő hangja volt ?
- Kinek a hangja, drágám ?
- A Petié.
- Ugyan hol ?
- A folyosón.

— Nem hallok semmit. De kimegyek, megnézem. Nem, Peti nincs itt. De milyen sápadt vagy, Fülöp. Mi bajod?

— Semmi, — mondotta Fülöp, csak azt hittem...

— Igyál egy korty bort, vagy egy csöpp brandyt. Nagyon fáradt vagy, nem is csoda. Jól ki kell aludnod magad ma éjjel.

— Igen, mindjárt le is fekszem.

— Ily korán? No, talán jobb lesz úgy. Szükséged van egy kis jó alvásra; meglát-szik a szemedet. Márta! Minden rendben van a deemster szobájában? Csak a lámpa nincs benn? Vigye föl, Márta. Mondd, Fülöp, nem innál lefekvés előtt egy korty vizes brandyt? Majd felviszem a szobádba, éjszaka is szükséged lehet reá. Jer, menj előttem. Ugy, ugy, csak te menj elől. Nem akarom, hogy lásd, milyen öreg vagyok, mikor felmegyek a lépcsőn. Óh, mikor először jöttem Ballureba, még nem kellett belefogódkodnom a korlátba.

Mikor felértek a lépcsőn, Fülöp be akart menni a régi szobájába, melyet gyermekkorától fogva megszokott; az anyai nagyapjának az öreg Billy kapitánynak hálószobája volt.

— Ne arra ma este, Fülöp. Erre visz az út. Mit szólna hozzá?

Kinyitotta a szemközt lévő szoba ajtaját és a benn égő tűz melege megcsapta arcukat.

— Apám szobája, mondotta Fülöp és hátralépett.

— Óh, nagyon jól kiszellőztettem és nem baj, hogy oly soká volt zárva. Nézd, egészen száraz. Oo... oo... oo! Csöppet sem látszik a leheletem. Jer!

— Nem, tánti, nem.

— Félsz a szellemektől? Csak egy szellem van itt, Fülöp, a te drága apád szelleme, és az nem bánt téged soha.

— De ez a hely oly szent. Senki sem hált itt, mióta...

— Meg van az oka, édesem. De most beváltottad apád reményeit s ezentúl ez lesz a te szobád. Óh, ha láthatna téged, mily büszke volna reád! Szegény apád! Lehet, hogy lát. Ki tudja... talán... csókolj meg, Fülöp. Nézd, mily együgyű öregasszony vagyok. Oly boldog vagyok, hogy sirnom kell. De tudd meg, ezentul ebben a szobában kell hálnod, valahányszor birói széket tartani Ramseybe jössz. Nem engedem többé, hogy a Hárszlakban szállj meg. Nem bánom, mondj féltékenynek. Ha Peti nem féltékeny, én tudok valakit, a ki az ... vagy azzá lesz. De Fülöp... Christian Fülöp...

— Tessék?

A kedves öreg arcz ünnepélyes kifejezést öltött.

— A legnagyobb embernek is megvan a maga gondjai, kétségei, meghasonlottságai. Mi sem természetesebb, mint az... künn az élet forgatagában. De ne restelj ide jönni, ha bánatod lesz. A szülőházad ez, Fül-

löp. A béke és a megnyugvás hajléka legyen ez neked, mikor a gonosz világ megbánt és megsebez. Nyugalmas hely, hol minden atyádra, anyádra és ártatlan gyermekkorodra emlékeztet — s a hol megleled együgyü öreg népédet, ki egész nap mindig csak reád gondol s oly hiu és bohó... és... és úgy szeret téged, Fülöp, jobban, mint bárki más a világon.

Fülöp megölelte a jó öreg nőt, de nem figyelt beszédére. Ijedt pillantást vetve az ablakra, halkán és gyorsan kérdezte :

— Nem hallasz lépéseket a porondon ?

— N...nem, nem ! Izgatott vagy ma este, Fülöp. Feküdjél le és pihend ki magad. Később még feljövök, s megnézem alszol-e.

Magára hagyta, és Fülöp körülnézett. Az egész világon nem lelhetett volna helyet, mely oly telve lett volna borzalmakkal, mint ez. Úgy érezte, mintha sirboltban volna — meghalt apja, meghalt anyja, meghalt ifjúsága, meghalt ártatlansága, legyilkolt barátsága és megbecstelenített lelkiismerete feküdt e sirboltban.

A kandalló fölött anyjának arczképe függött. Bájos, ifju és szende, telt piros ajku és ragyogó barna szemü leány képe volt. Fülöp reánézett és megrázkódott. E női arczból, mintegy kísérteties fátylon át, saját képmása nézett le reá.

Szemközt az ágy fölött atyjának arczképe függött. A szeme csupa ragyogás, arczvonásai még kerekdedek ; az ajka körül szelid mosoly

játszadozott. De Fülöp mindezt nem olyan-
nak látta, a minő valósággal volt. Úgy látta,
a haja zilált, hosszú és nyirkos, mint a sás, az
arca sápadt és megnyúlt, a szeme mint két
ködben világító lámpás, nyaka szabadon az
ingtól s az ajka nyitva, mint a ki nehezen
szedi a lélekzetet.

Az ablak közelében volt a kis ágy, mely-
ben valamikor együtt hált Petivel s a mely-
ből kaczagva ugrott ki reggel. Bárhova nézett,
mindenhol elveszett és eltemetett életének
árnyait látta. Pedig Náncsi néni szeretetből
és büszkeségében hozta ebbe a kinzókama-
rába!

Fülöpnek úgy rémlett, hogy kopogtatást
hall a kapun. Senki sem mozdult, ajtót nyitni,
és Fülöp csöngetett. A szobaleány moso-
lyogva jött föl a lépcsőn.

— Nem hallotta, Márta, hogy megzörget-
ték a kaput?

— Nem, uram, — mondotta a leány.

— Különös! Nagyon különös! Megesküd-
tem volna, hogy Quilliam úr kopogtatott oda-
lenn.

— Talán úgy volt, uram. Megyek s meg-
nézem.

— Ne bántsa. A fülem zúg. Azt hiszem,
tévedtem.

A leány kiment, Fülöp levetette a czipő-
jét és nesztelenül járt-kelt a szobában, mintha
olyasmit tenne, a mit nem akar elárulni.
Valahányszor pillantása atyjának arczképére

esett, lehorgasztotta fejét s elfordult. De most hangokat hallott az alsó szobából. Ezuttal nem tévedhetett. Nesztelenül kinyitotta az ajtót és figyelt. Peti volt. Márta beszélt vele. Náncsi néni kikiáltott neki valamit az ebédlőből, és Peti könnyen odavetve mondotta: »Nem, nem«, aztán elment. A kerti ajtó becsapódott s a ház kapuját nyugodtan bezárták. Fülöp azután nesztelenül becsukta szobájának ajtaját.

A következő pillanatban Náncsi néni újra benyitott hozzá. Égő gyertya volt a kezében.

— Mily különös dolog, Fülöp. Márta mondja, azt hitted, hogy Peti kopogtat odalenn s Peti ugyanakkor még csak a hegyoldalon tarthatott fölfelé. De oly különös is volt s oly magából kikeltnek látszott. Kérdezte, nem járt-e itt s nem kereste-e valaki; mintha kereshette volna valaki. Nem akarta, hogy lehivjalak, aztán minden ok nélkül kaczagva, elment. Igazán, ha nem tudnám, hogy józan életű ember...

Fülöp betegnek érezte magát, fázott, a hideg borzongatta. Valami ellenállhatatlan ösztön ragadta meg, hasonló a félig öntudatlan félelemhez, mely arra készíti a bűnös embert, hogy jelen legyen megölt áldozatának halotti szemlélén.

— Valami baj van, — mondotta. — Hol van a czipőm?

— A Hárslakba akarsz menni, Fülöp? Kár, hogy a kocsis már visszament Douglasba.

Nem küldenéd inkább Mártát? Lehet, hogy csak úgy képzeltem. Egyáltalán, minek emésztetni magad? Nagyon is lágyszivű vagy ... nagyon is.

Fülöp lerohant a lépcsőn, mint a ki a kőzókamarából menekül. De míg az előszobában magára öltötte a felsőkabátját, fontolgatni kezdte, mi vár reá. Elmegy Petihez, azzal, hogy nem tud semmit; végighallgatja, a mit Peti elmond, és úgy tesz, mint ha csodálkoznék; kénytelen lesz vigasztalni Petit ... talán segítségére is lenni a keresésben, mert azt csak nem teheti, hogy *nem* segít neki ... járni fog Petivel utcáról-utcára, olyat keresve, a miről tudja, hogy nem találhatja meg. Úgy tünt fel magának, mint a kigyó, mely utcáról-utcára sikklik, és felháborította az a szerep, melyet végig kell játszania. Visszafordult a lépcsőn.

— Mégis meggondoltam, azt hiszem, néni, igazad van.

— Én is azt hiszem.

— Ha pedig nincs igazad, akkor úgy is visszajön.

— Én is azt hiszem.

— Ha Petinek valami baja van, első sorban hozzám fordul.

— Nem lesz más baja, mint a mit már mondtam. Úgy lehet, egy pohárral többet ivott kelleténél, a mi nem is nagy bűn oly napon, mint ez a mai. De milyen büszke is reád, Fülöp. Azt hiszem, akkor sem

lehetne büszkébb és boldogabb, ha a te helyedben volna.

— Jó éjszakát, nénikém, — mondotta Fülöp elfuló hangon.

— Jó éjszakát, gyermekem. Megyek lefeküdni, és kérlek, pihenj le te is.

Fülöp, mikor egyedül volt a szobában, odatámaszkodott a kandalló párkányához s átnézett az atyja arczképére. Kezdette összehasonlítani magát az atyjával. Az ő élete egy nagy siker, az atyja élete egy nagy csalódás. Huszonhét éves korában ő már főbíró; harmincz éves korában az atyja letört és meghalt. Ő elérte azt, a mit elérni akart; visszavívta családjának régi helyzetét; s mégis mi volt ő atyjához képest, a ki semmit sem ért el és mindent elvesztett.

Az atyja semmiért sem vethetett magára, csak a balsikeréért; ellenben ő a becsstelenség bünébe esett. Atyjának vétke egy hiba volt; az ő vétke **bűn**. Az atyjának, ha kész lett volna elárulni szerelmet és barátságot, lett volna sikere is. Ő nem bukott el, mert nem volt **hű** egyikhez sem. Atyját kivételes erényei buktatták el. Ellenben őt az önző cselekedetei segítették magasabbra és magasabbra. Atyjának a szerelem, az igazság és a becsület volt a fő, és csak utolsó sorban gondolt rangra, gazdagságra, sikerre. A világ megtagadta atyját, mert az atyja megtagadta előbb a világot. Ellenben őt tárt karokkal fogadta, ujjongva és éljenezve követte és kitüntetéssel halmozta

el. Pedig ő mégis nyomorult ember ; jobb lett volna, eltévesztett életének szennyébe és sarába merülnie, jobb lett volna meghalnia s a földben pihennie — az a sirjában fekvő halott méltán nézheti le őt.

Borzasztó kép tárult elébe. Saját jövőjének képe. Öreg ember már — nagy, hatalmas, talán szeretetben és tiszteletben is álló, de a szíve kihalt, s úgy közeledik sírjához ; most egy fényes temetés színjátéka, roppant gyászkisérettel, dobszóval, a zene ünnepélyes ütemeivel. **Aztán** egyszerre nagy hallgatás, mint mikor leesik a hó, s nagy fehér világosság támad, és egy rémes hang így kiált : »Ki az, ki porral s nem vérző szívvel, hamuval s nem élő lélekkel jön ?«

Fülöp felsikoltott e látománynya, melynek minden részletét világosan látta. Kiáltása elhalt a kandalló párkányán lévő porcellán-csecsebecsék halk megcsörrenésével, s ekkor eszébe jutott, hol van . . . E pillanatban kétszer megkopogtatták halkán szobájának ajtaját. Kissé összeszedte magát, felkapott egy könyvet, aztán így kiáltott :

— Szabad !

Náncsi néni volt éji köntösben és hálófőkötőben. A kezében égő gyertyát tartott, a láng lobogott.

— Mi bajod van, gyermekem ? — kérdezte Náncsi néni.

— Csak fenhangon olvastam, néni. Felébresztettek ?

— De sikoltottál is, Fülöp.

— Macbeth, néni. Tudod, a lakoma-jelenet. Királyvá lett, de a lelkiismerete...

Szava elakadt. A kis hölg্য kételkedőn nézett reá.

— Igyál egy csöpp brandyt, kedvesem. Ide tettem az asztalra.

— Ne aggódjál miattam, néni. Még egyszer, jó éjszakát. Erre! Pihenj le nyugodtan.

Félig dédelgetve, félig kitessékelve, visszakísérte az ajtóhoz, és Náncsi néni lassan, nem szívesen, habozva ment ki a szobából, a hálófőkötőjének szalagjai röpködtek a válla körül s hálóköntöse alól elő-előtűnt meztelen lába.

Fülöp egy pillantást vetett a könyvre, melyet hevenyében felkapott. Mi játszotta minden könyv közül éppen ezt az egyet a kezébe? Mi hozta e könyvet minden szoba közt éppen ebbe az egy szobába? S éppen ezen a mai éjjelen minden éjszaka között? Micsoda pokolbeli ördög birta reá Náncsi nénit, hogy így meggyötörje? Nem marad itt; visszamegy a saját ágyába.

Künn a lépcső fordulójánál egy halk hang szólalt meg. Náncsi néni szobájából hallatszott be hozzá. Vékony világsugár tört elő a félig nyitva hagyott ajtón. Fülöp megállt és benézett a szobába. Ott térdelt Náncsi néni, fehér hálóköntösében, bóbítás fejét a paplantakaróba temetve. Egy macska letelepedett melléje és halkán dorombolt. Náncsi néni imádkozott. Fülöp hallotta a saját nevét...

— Istenem, áldd meg Fülöpömet az ő nagy hivatásában, melyre ma választották ki. Adj neki erőt, bölcseséget, lelki békességet !

Fülöp visszament atyja szobájába. Kezdettségül helyzetével. Magasztalta apját s kisebbitette önmagát, mert alapjában véve nem tett mást, mint hogy megvalósította apja reményeit. Mit is tehetett volna mást az adott körülmények közt ? És semmi tekintetben sem viselkedhetett volna másképp, mint a hogyan viselkedett. Mivel vádolhatná magát ? Ha bünt követett el, sötét hatalmak készítették reá, melyeknek nem parancsolhattott. S a mi reá nézve áll, ugyanaz áll Katóra nézve is.

Oh ! most már láthatja őt. Oda ment, a hová küldötte. A szép szeme most könnyben úszik, de az idő majd felszárítja könnyeit. Életének kétszínűsége elmúlt ; a lelket emésztő család, a mindennapos gyötrelmek, a minden órában megújuló hűtlenség — mindez immár a multa tartozik. Ha vannak még lelkifurdalásai, annak a sors az oka ; s ha kinozza a szegény, akkor is asszony, és örömmel fogja elviselni a férfiért, kit szeret. Mi mindent nem élt át érte ! Áldja meg az Isten ! Az emberek s önalkotta törvényeik ellenére szerelmese, kedvese, felesége volt ... igen, a felesége ... a természet és Isten törvénye szerint ; és jöjjön, a minek jönnie kell, ő is ragaszkodni fog hozzá utolsó lehetőségig.

Egyszerre egy tompa hang szakította meg az éjszaka csöndjét.

— Fülöp!

Peti volt. A kerti ösvényről kiáltott fel az ablakhoz. Fülöp sóhajtott és eltakarta arcát a kezével.

— Fülöp!

Merev léptekkel ment Fülöp az ablakhoz és feltolta a ráámát. Csillagos éjszaka volt és halk szél suhant át a fák lombjai közt.

— Peti, te vagy az?

— Én vagyok, én. Világosságot láttam az ablakodban s gondoltam, még nem feküdtél le. Ugy-e, hogy dolgozol még egy kicsit? Nem akartam felverni a házat, csak téged akartalak ide hívni, hogy megmondjam neked.

— Mit akarsz megmondani, Peti? — mondotta Fülöp. A hangja reszketett, mint a vitorla, mikor átállítják.

— Oh, semmi különöset. Csak a feleségem átment Angliába az éjszakai gőzösön.

— Angliába?

— Oda. Azt hiszem, nagy ideje volt már; olyan beteges volt és mostanában úgy bántották az idegei. Hiszen tudod, mit mondott a doktor, mikor megkereszteltük a gyermeket? »Küldje el a szigetről«, azt mondotta, »és egészen más asszony lesz belőle, mire visszajön«. Pedig semmiképp sem akart elmenni. Sírt és jajgatott, hogy hogyan szakadjon el a gyermektől. Végre is elő kellett hozakodnom a tekintélyemmel. Elvégre az urának van rá

joga, igaz-e, Fülöp? De most már megyek. Ugy-e, milyen szép éjszaka van? Az embernek szinte nincs is kedve, lefeküdni.

Fülöp remegett s rosszul érezte magát. Beszélni akart, de nem mondhatott mást, mint össze nem függő hangokat. Mikor Peti elment, egy bagoly sirt a völgytorkolatban. Fülöp leeresztette a tolóablakot, betette az ablaktáblákat, összehúzta a függönyt, a szoba közepéig czammogott, és megkapaszkodott az ágyban.

— Ez a vég kezdete, — gondolta magában.

A kétszinűség, a csalás, a mindennapos gyötrellem, melytől Kató megszabadult, most az ő osztályrésze lett. Egyszerre, mintha vilámfény világította volna meg, látta az utat, mely előtte áll. Szirteken, örvényeken, mocsarakon visz át ez az út s a lába minden pillanatban félreléphetett.

A feje szédült. Felkapta a brandys üveget az asztalról, színig megtöltött belőle egy vizes poharat s egy hajtásra kiürítette. S míg ajkán volt a pohár, pillantása anyjának képére esett. S az arcz, melyet most a kandalló fölött látott, már nem a bájos menyasszony arcza volt. Az a másik arcz volt, melyre jól emlékezett — az a csipás szemű, durva, puffadt, részeg ábrázat. Mosolygott reá, integetett neki.

Csakugyan a vég kezdete volt. Most már nemcsak az apja, hanem az anyja fia is. Eddig apjának befolyása alatt állt, most anyja volt

son. Nem állhatott ellene. Megmozdult benne az anyja vére, s az anyja fia volt.

Soha azelőtt nem élt szeszes itallal, s a pálinka egyszerre levette lábáról. Megszédült, le akart vetközni, hogy lefekhessék. Ledobott magáról kabátot, mellényt, kigombolta s átvette vállán a nadrágtartót. Megtántorodott, s az ágy oszlopához kapott. Keze elzsibbadt s nem volt benne erő, hogy megfogódkodjék. A mámor erőt vett rajta. Elbotlott s karját szétvetve a padlóra gurult. A kandallóban kialudt a tűz, a lámpa utolsót lobbant.

Aztán felkelt a nap a tenger vizéből. Fönséges reggel volt. A város megélénkült; az utcán vidáman köszöntötték egymást az emberek s a nagytemplom tornyában megszólaltak a harangok, ünnepélyesen adva hírül, hogy ma tartja első birói székét az új főbíró.

A főbíró pedig, verejtékes homlokával és összezsapzott hajával, ott feküdt még a padlón, elsötétített szobájának ablakfüggönyei mögött.

ÖTÖDIK RÉSZ.

Két férfi.

I.

Szombati nap volt, s a vásártér a falusi nép szekereivel és kirakó padjaival volt tele. Peti, miután úgy tett, mintha megreggelizett volna, rágyújtott pipájára, kérte a kosarat, s azt mondta, hogy megy a piacra bevásárolni.

— Az asszony helyett jött, ugy-e, kapitány?

— Amolyan szalmaözvegy vagyok, ifi-asszony. Hogy kél ma a tojás, Cowleyné?

— Tizenhatával adom, egészen friss valamennyi. Úgy hallom, elment az asszony.

— Hát adjon egy shilling árát. Mi ujság maguknál, Magdi?

— Kettő... négy... nyolcz... tizenhat... úgy látszik, az idén korán lesz az aratás, kapitány.

— Maga az, Liza? Hogy méri ma a vaját?

— Tizenharmadfél pence az ára; olcsóbban nem adhatom. Nagyon kívánczik a kisike az anyja után?

— Adjon hát két fontot. Hogy kívánczónék, arról szó sem lehet, mert hiszen üvegen neveljük. Takarja egy kis káposztalevélbe a vaját, Liza.

Kosarával a karján és a pipával a fogai közt, így járt Peti árustól árushoz, fecsegve, kaczagva, alkudozva, vásárolva, nagyokat köszöntgetve az általános tolongásban és zűrzavarban, de élesen figyelve mindent, utat törve magának a csődületben, és feszülten figyelve mindenfelé, mintha ki akarná vetni a szigonyt, hogy megtalálja az elvesztett vasmacskáját. S az egész idő alatt mégis úgy érezte, hogy torkon ragadná, mint a tigris, azt, a kinek azt olvasná ki a szeméből, hogy tud valamit, vagy a ki azt akarná kiejteni a száján, hogy: »Kapitány, megmondhatom ám, hol van«. Torkába fojtaná a szót.

Másnap, vasárnap, eljöttek a barátai Sulbyból, hogy faggassák és kikérdezzessék. Peti ingujjban ült a kerti házában lévő tábori széken, nagyokat szippantott a hosszú pipájából, s úgy tett, mint ha nagyon meg volna elégedve a sorsával és békében élne az egész világgal.

— Szép reggelünk van, kapitány, — mondotta a sekrestyés John.

— Bizony, hogy szép, John, — mondotta Peti.

— Hát még a tengeren, — mondotta Jonaique.

— Gyönyörű szép lehet bizony, Jelly uram.

— És kedvező a szél annak, a ki a gőzösön ment át Liverpoolba. Mit gondol, Quilliam uram, pénteken éjszaka is ilyen jó időben indult a felesége?

— Jót állok róla, — mondotta Peti.

— Nagy elhatározás, mondhatom... nem tettem volna fel arról az asszonyról, — mondotta Jonaique.

— Hozzá még egyedül, s oly kora reggel szállni partra odaát, — mondotta a sekrestyés John.

— Nem közönséges bátorság kell hozzá! Nem minden asszony tette volna meg, — mondotta Kelly a levélhordó.

— Óh, a mostani asszonyok nem nagyon finnyások, — szuszogta a rendőr, arra aztán együtt nevetett valamennyi.

Peti végighallgatta alattomos és hizelkedő beszédöket, aztán így szólt:

— Ej! Mi különös van abban, ha egy asszony egyedül megy Liverpoolba, mikor várja valaki a kikötőben?

A nevető arcok egyszerre megnyúltak.

— Hát várta valaki? — kérdezte a sekrestyés John.

Peti ádázul pöfékelt, dülöngött a székén, úgy kaczagott, mint a kinek a szája tele van vízzel, aztán így szólt:

— Már hogyne, persze... a nagybácsim.

Jonaique összeránczolta a homlokát.

— A nagybácsija? — mondotta, csettintve a nyelvével.

— Hát persze, a Joe bácsi, — mondotta Peti.

Jonaique ostobán nézett a sekrestyés Johnra. A sekrestyés John összecsucsörítette a száját, mintha fütytteni akarna egyet, aztán hebegve mondotta:

— Hát, megvallva az igazat, kapitány, eddig sohasem hallottam hírét a Joe bácsi-jának.

— Nem? — mondotta Peti csodálkozó arczczal. — Nem hallott az én Jóska bácsimról? A ki negyven évvel ezelőtt ment el a szigetről és a kocsigyártó mesterségre vetette magát? Igazán, különös. Hogy hol lakik? Ejnye, hol is csak? Igazán, tisztára elfelejtettem. De meglátogattam, a mikor hazajöttem Kimberleyből, s azóta folyton írja a leveleket, hogy: »Küldd át hozzám, olyan egészséges lesz nálam egy-kettőre, mint a makk«. Hát csakugyan nem hallottak róla soha? Az én tarkoponyájú Pepi bácsimról? Ejnye, ejnye! Egészen nyalka öreg ember még az. Uramfia! És milyen eleven, milyen tréfás és mulatságos ember. És ha az ember az arczát nézi, csak úgy sugárzik le róla a jóság. Oh, nagyon jó sora lesz a Joe bácsi mellett. Nincs az az asszony, a ki unatkoznék olyan öregembernél. Megnevetteti az még azt is, a kinek sárgasága van. És maguk csakugyan nem hallottak az én Joe bácsimról, a ki a Scotland Roadon, lenn a Clarence dock közelében lakik? No tessék, most eszembe jutott.

Azok zavarodott arcczal mentek el, Peti meg bement a házba.

»Meg akarnak fogni; gyalázatba akarják tenni az én szegény kicsiny Kittymet. Vigyázni kell, hogy tisztán maradjon a neve,« gondolta magában.

A templomi harangok megszólaltak és Peti azt mondotta magában, hogy tovább kell élnie szokott életmódja szerint, ha még oly nehéz is a szíve.

— Ma reggel bizonyosan templomba ment, Nancy, — mondotta és felvette a kabátját — átmegyek hát én is hamarosan a kis templomba.

Mikor hazakerült ebédre és fölczammogott a kerti ösvényen, a házban hangokat hallott.

— Borzasztó nézni, hogyan alakoskodik az az ember. — Nancy volt; asztalt terített és csörömpölve rakta fel a késeket meg a villákat. — Úgy tesz, mintha ennék és csak csipeget mindenből, mint a vörösbegy. Úgy tesz, mintha aludnék, de le sem hunyja a szemét; kaczag, évődik és csiptet a szemével, de olyan arcza van, mint a kísértetnek és minden hajaszála másfelé áll. Egyre a tengert meg a kikötőt nézi és nem hagy fel azzal a képtelenül bolond fecsegéssel... borzasztó dolog az, Grannie asszony, borzasztó.

— Csicsíja, csicsíja! — Ez Grannie halk, reszkető szava volt. Dajkálta a gyermeket.

— Az ember nem szólhat egy szót sem, mert mindjárt csunyan ráförmed. Nem vagyok hozzászokva, hogy mindig pironmassanak. Hát kell azt rámparancsolni, hogy ne bántsam az én Kittymet? Pedig mégis csak a' mondó vagyok, hogy szégyelje magát az olyan anya — a mikor erre a kis drágára nézek, a ki olyan tehetetlen és olyan gyönyörű. Azt mondja, Grannie asszony, hogy ideges? Bizony hogy az, és ha még tovább is itt maradok és nézem, a mit az tesz, magam is megbolondulok.

— Ne bántsa, Nancy. A szegény fejében úgy össze van zavarva és keveredve minden, mint a véreshurkában; ki mondhatná meg azt, hogy mi lakozik benne? De azért ő mégis csak jó; jaj, nagyon is jó, csak a világ olyan hideg és kegyetlen. Ne bántsa, Nancy; ne bántsa a szegény fiut.

A gyermek felébredt és sirt, s míg a két nő, becézve és dalolva igyekezett megnyugtítani, Peti visszasompolygott a kert végébe, zajosan becsapta a rácsos kaput, nagy dördullal törtetett elő a kavicsos úton és lármázva, kaczagva rontott be a szobába.

— Nini, mit látok... hiszen Grannie van itt! Ki hitte volna, hogy most itt találja Granniet? És hogy van a kedves öreg? Tesék, már ott van nála a kicsike. Ejnye, te kis selyma! A Grannie ölében vagy, mi? Hogy van Czézár? És mit csinál Gorryné? No nézze az ember — mit művel a mi kis drágánk?

Előbb csak a félszemét nyitja ki, hogy megbizonyosodjék, rendben van-e minden a világon. Okos gyermek az. Bu-u-u! Hamar az ebéddel, Nancy — az ember borzasztóan megéhi a templomban. Bu-u! No, kire hasonlít, Grannie?

— A mint így a térdemen fekszik, azt hiszem, az én Kittymet látom újra, — mondotta Grannie bánatosan; aztán lehajolt és megcsókolta a gyermekeket.

— Ugy hát a mamuskájára hasonlít, mi? — mondotta Peti s reá fujt a kis gyermekre és megcsiklandozta az állát a vastag mutatóujjával. — Mamuska elment az öreg bácsikához — ugy-e, báránykám?

Grannie himbálni kezdte a gyermekeket, és reszkető hangon dalolt neki valamit. Peti levette a kabátját, ingujjban futkosott fel s alá a szobában, míg Nancy feladta az ebédet, és hangos felkiáltások közben erősítette, hogy milyen jó dolga is lehet Katónak a bácsinál, a kihez elküldötte.

— Nagyszerű háza van az öreg embernek ... maguk nem is hinnék. Olyan nagy, mint egy főbíró palotája. Megnézni is érdemes. Enni-inni van ott bőven és a kapuban egy barnaruhás, fehérgombos legény áll őrt — bizony mondom, olyan az, mint ... mint a répatábla télen. Hát még a házigazda ... istenem-uram, milyen boldog ember is az ... Nem is hívják másképp, mint a boldog Joenak. Nem mernék esküt tenni reá, hogy

nem viszi el Katót a színházba. No, de miért is ne, mikor valaki oly rossz bőrben van? Persze hogy az ember olyankor elkövet mindent, hogy egy kicsit felvidítsa... mi volna abban? Hát ezért nem mondhattuk meg magának, Grannie, mikor Kató elment. Czézár akadékoskodott volna. Kitelik tőle, — ha-ha-ha!

Grannie csak ránézett Petire, mikor így kacagni hallotta, és minden csepp vér elhagyta az arcját.

— Hüm! hüm! — mondotta Peti, a torkát köszörülve; — muszáj előbb elszínom egy pipa dohányt. És otthagyta a terített asztalt, melyen párolgott az ebéd, és kisompolygott a házból.

Czézár volt ezután Peti legközelebbi látogatója. Nem szólt Katóról semmit, és Peti sem tett előtte említést Joe bácsiról. Rövid és mogorva volt a beszélgetésük. Nem igaz, hogy Christian Rosst az apja küldte hozzá kölcsönért, ellenben való igaz, hogy Christian Péter nagyon meg van szorulva pénz dolgában. Hatezer font sterlingre van szüksége s a kölcsönt reá lehet táblázni Ballawhainera. Van-e Petinek annyi kikölcsönözni valója? Nem kell, hogy személyesen járjon el a dologban, ő majd vállalja a közvetítést.

Peti nem gondolkozott tovább, mint egy pillanatig. Igen, van annyi pénze, és megadja a kölcsönt. Czézár Petire, Peti meg Czézárra nézett. »Összebeszél tücsköt-bogarat«, gondolta

Czézár, »de azért tudja, hova ment az aszszony. Tudja azt is, ki szöktette meg; arra gondol, hogy egészen kirugja azt a bitangot a saját házából; és joggal teszi, az Ur nevében áll boszut«.

Petinek pedig máson jártak a gondolatai. »Az öregember nem él már addig, hogy visszafizethesse, a fiatal pedig meg se próbálja — jó lesz az majd valamikor Fülöpnek.«

II.

Három napig folytatta még Peti a megszokott életmódját, gondolva, hogy elhallgatatja a gonosz nyelveket abban a kised világban, mely körülötte él, s megóvjá tisztán és szeplőtlenül azt a drága nevet, melyet be akarnak mocskolni és meg akarnak semmisíteni. De kedden reggel már nem bírta tovább. Azzal az ürügygyel, hogy dolga van, hogy szórakozni akar, s a jó Isten tudja, még micsoda bolond és képtelen kifogással nem, nyakába vette az egész szigetet. Bejárta az északi rész minden ekkléziáját, benézett minden faluba, megmászott minden hegyszakadékokot, felkutatótt minden Isten háta mögött lévő viskót s ismeretséget kötött minden magánosan élő öregasszonynyal. Néha már a hajnali szürkületben fölkerelkedett, halk, óvatos léptekkel sompolygott végig, mint a tolvaj, néma utcákon, míg ki nem jutott az országútra, a határba és a nyílt lápföldekre, hol bátrabban

kiléphetett és teli tüdővel szívhatta magába a levegőt, s a hol kitörhetett belőle a visszafojtott feljajdulás.

Két álló hétig fürkészett így tervtelenül, s e közben oly boldognak mutatkozott, mint egy fiatal legény — füttyölt, kaczagott, ingerkedett, kurjantott, bolondokat beszélt össze-vissza és úgy ficzánkolt, mint egy éretlen gyerek. De bárhová ment és bármily korán indult kirándulásaira, sohasem feledkezett meg, hogy este hétkor otthon legyen. Olyankor aztán megmosdva és megfésülködve kiült papucsban és ingujjban a kerti ajtóba, rágyújtott a hosszuszáru cseréppipájára és várta a levélhordót.

— Levelet fog irni, — mondotta magában. — Majd ha egy kicsit jobban lesz, megkönnyíti a lelkünket és ir. Olyanformán, hogy: »Kedves öreg Peti, bocsáss meg, hogy nem irtam előbb.« Ojjé, egészen bizonyos vagyok benne.

De multak a napok, és csak nem jött levél Katótól. Tíz estén át pipált így Peti, a kertajtóra könyökölve, látszólag egykedvűen és jóleső érzéssel, de valóság szerint mind-egyre csak a levélhordót leste, a kinek a törvényház sarkánál kellett előbujnia a magas-tetejű sipkájában, és a lábát nézte, a mint végigment a gyalogjáró szélén, hogy lássa, feléje kanyarodik-e már. De utoljára mindig nagyot sóhajtvá, s utána hamar köhécselve, megint elfordult.

A levélhordó reánézett elmenőben s alatomosan hunyorgatta az apró szemeit.

— Még mindig nem jött semmi magának, kapitány, — mondotta végre.

— Ugyan! — mondotta Peti, és hatalmas füstfelhőt eresztett föl a levegőbe. — Az én ügyemet nem lehet levéllel intézni el, Kelly uram.

— No persze; mikor az embert elhagyja a felesége... — kezdette a levélhordó.

— Vagy úgy, — mondotta Peti megértő pillantással, aztán, legyintve a kezével, hozzátette: — Olyan az, mint az ura, Kelly uram — nem szívesen vesződik levélírással.

— De azért mégis szeretne tőle pár sor írást — az már csak természetes.

— Semmi ujság, legjobb ujság — nyugodtan rábizhatom.

— Hát abban igaza van. De azért még sem ártana egy kis levél — hamar megíródik, s tudja, jól is esik némelykor, mert azt mutatja, hogy az asszony gondol az urára, ha még úgy elment.

— Kelly uram! Kelly uram! — mondotta Peti, kifelé fordított tenyérrel tartva az arca elé a kezét.

— Nincs szükség rá? Hát azt persze maga tudja legjobban. Jójszakát, kapitány.

— Jójszakát, Kelly uram, — mondotta Peti.

Kaczagott és gúnyosan felvonta a szemöldökét, tréfásan tiltakozott a kezével és egy-

kedvüségét szinlelt, de a levélhordó beszéde mégis az elevenére tapintott. »Gyanítanak valamit«, gondolta magában. »Súgnak-búgnak«.

A dolog izgatta, de aztán olyan gondolata támadt, a mitől elfutotta a melegség. »Még megtudja Fülöp. Elmondják neki, hogy nem ír levelet, hogy azt se tudom, hol van; hogy elhagyott és hogy rossz aszszony lett belőle.«

Petinek azzal a kívánságával, hogy Fülöp nagyra becsülje Katót, csak egy másik kívánsága versenyezhetett: az, hogy Kató nagyra becsülje Fülöpöt. Emlékezésének homályából, mely megraboltatásának végzetes éjszakáját takarta, egy gondolat, mely eddig el volt temetve lelkében, most ismét előtűnt, hogy meggyötörje. Eszébe jutott, a mit Czézártói hallott Fülöp és Christian Ross párviadaláról. Fülöp erről nem tett neki említést soha — ez reá vallott. De ha most a rossz nyelvek beszélni fognak Rosstról és czélozgatni fognak reá, hogy tőle ered a baj, Fülöp mindjárt megtud valamit; a dolog nem fogja készületlenül találni, talán meghallgatja és el is hiszi beszédöket.

Peti két napig valóságos halálfélelemmel viselte ezt az új retteget, s makacsul ragaszkodott régi bizakodásához. »Irni fog. Nem várat tovább.« De Kató nem írt s a második nap estéjén Peti terve készen állt. Minden áron el kell hallgattatnia a rossz nyelveket.

Ha kétségek, rettegések és gonosz sejtelmek marják is az ő szívét, Fülöp sohase gondolhasson mást, mint hogy Kitty jó, kedves és hűséges feleség.

— Egy-kettő, lefeküdni, Nancy, — kiáltotta és részeg ember módjára támol ygott be a szobába. — Dolgom lesz ma éjszaka, egészen enyém legyen a ház.

— Uramfia, mit beszél maga lefekvésről? — mondotta Nancy. — Hozzá még este hét órakor, mikor a gyermeket még egy órára se tehettem le a kezemből! A jó Isten tudja, mi dolga lehet, hogy nem végezheti el jó emberek jelenlétében.

— El innen, el, Nancy; látom az arczán, hogy halálosan fáradt. A kis aranyos borzasztóan lecsigázza. Nem hiába mondják: »a jó alvás fél jóllakás«. Árt az a szépségnek is. Pihenje ki magát. Még elveszti a jó színét — hogyan szerezzek akkor én magának férjet?

Igy körülhízelkedve, dédelgetve, óva, ostromolva, zsémbelve, kitessékelve, végre is reábirta, hogy lefeküdjék. Mikor aztán magára maradt, körülnézett a szobában, fület, bezárta a látogatószobába és a konyhába nyíló ajtókat, elrekeszelte a lépcsőház ajtaját, reátette a lánczot a kiskapura, lehuzta a csizmáját s lábujjhegyen ment vissza. Aztán elfujta a lámpást, feltöltötte, megtisztította és ujra meggyújtotta. Azután alátámasztotta az asztal lábát, a sarokban lévő polcra tintát, tollat, sorvezetőt, egy csomó levélpapírt és

borítékot, egy rud pecsétviaszt, egy doboz gyujtót, levélbélyeget rakott az asztalra, előszedte még a szótárat is, meg azt a füzetet, a melyben Kató írni tanította.

Mikor az óra kilenczet ütött, Peti az asztalhoz ült az író tollal a kezében s a nyelvét az arcának balfeléhez nyomva. Fél órával utóbb valami nesz ijesztette fel.

— Ki van itt? — kiáltotta dühösen, s oly ijedten szökött fel, mint a kit gonosztetten értek. Csak Nancy volt, ki azzal az ürügygyel, hogy a gyermek tejesüvegét a szobában felejtette, lejött a lépcsőn.

Peti valami mentegetődzésfélét motyogott, a félig kinyitott ajtó résén kiadta az üveget s megint csak azt mondotta neki, hogy feküdjék le.

— Istenem-atyám! — mondotta Nancy felmenőben. — Hamis pénzt ver az az ember, vagy fejébe szállt a pálinka gőze?

Két óra múlva úgy rémlett Petinek, mint ha emberarczot látna az ablaknál, és botot ragadott, levette a lánczot az ajtóról és kirohant a kertbe.

De nem volt ott senki; az egész város aludt; szellő is alig mozdult; csak valami igen gyöngé éji fuvalom libegtette a fák leveleit; és nem hallatszott más nesz, mint a hullámok nem szünő csobbanása a tengerparton.

Visszatérve a házba, hol a tűz pattogott s az üstben zúgott a víz, egyébként pedig

minden hallgatott, újra hozzáfogott munkájához, s csak nagyon későn, éppen hogy a hajnal pirkadása előtt végezett vele. Jobbkezőnek ujjai izületig tintától feketéllettek, a gallérja nyitva volt, a nyaka födetlen, a szeme égett, arczán megduzzadt s kék volt minden ér, nagy, hideg verejtékcseppek gyöngyöztek homlokán, s a szőnyeg a karosszéke körül úgy tele volt hintve papírrongyokkal, mintha hóvihar szállt volna át rajta.

Letérdelt, s olyan arczczal, mint a ki gonoszítottának nyomait semmisíti meg, felszedte és elégette a hulladékot. Aztán visszavitte a polczra a tintát, a szótárat, a sorvezetőt s a pecsétviaszt. Azonkívül pedig a kenyeret, egy üveg pálinkát meg egy poharat. Mindezek után egy lapát szenet dobott a tűzre, hogy égjen reggelig, a lámpát az asztalról az ablak deszkájára tette, úgy, hogy kivetette fényét a sötétségbe, aztán lekapcsolta a lánczot a kiskapuról, hogy ha valami éjjeli vándor találna jönni, kopogtatás nélkül beléphessen.

Mindezt merőben öntudatlanul végezte el, mint a ki ugyanazt meg szokta tenni minden éjjel. Végezetül kinyitotta a lépcső ajtajának reteszét, egy pillanatig hallgatta a fenn alvók lélegzetvételét, a sötét látogatószobába surrant, egy pillantást vetett az utczára, s lefeküdt aludni a kanapéra.

Megtörtént ! Peti nagy terve utban volt ! A nagy titok, melyet oly szörnyű rejtelmességgel vett körül, matrózujjasának belső zse-

bében volt aláírva, borítékba zárva, lepecsételve, levélbélyeggel és címzéssel ellátva.

Peti levelet írt önmagának.

III.

Másnap a község dobosa kihirdette: »A manx halászok holnap kora reggel mindenfelől Peelbe gyülekeznek bárkáikon — tiltakozni a kikötői illeték ellen.«

— No, ez éppen kapóra jön, gondolta Peti s kezét kívülről a belső zsebéhez szorította. Délután öt órakor lement a kikötőbe, a hol bárkája a parthoz volt kötve, és oda kiáltotta a hajóvezetőnek: — Nem venne fel ma egy fölös számu embert a hajóra, Kemish uram? — azzal felugrott a fedélzetre és segített kihajtani a bárkát az öbölbe.

Póznák segítségével kellett elvezetni a kőpart mellett, mert a víz alacsonyan állt, hullámtörő pedig nem volt. A heringek évadja éppen hogy megkezdődött, de a halászat már javában folyt. A sziget minden részéből összesereglett félezer bárka vonult ki a sziget délnyugati végén lévő vízterületre. Mielőtt Peti bárkája utolérhette volna, a flotta egy csoporttá verődött, mint egy raj tengeri madár, s a nap már leáldozott.

Ez este haragosvörösén pihent le Mourné halmai mögött; északnyugat felé az ég sötét és baljóslatu, a láthatár kerek széle szaggatott

és bizonytalan volt, de a szél alig mozdult, s a tenger nyugalmát nem háborította semmi.

— Indíts, aztán előre, — kiáltotta Peti, s a flottának a parthoz legközelebb álló szárnya felé tartottak. A bárka a szél és az ár ellen fordult, a hálót kivetették s a bárka meg a háló kezdettek együtt törtetni tovább.

A vacsorát feladták, a szivattyut működésbe hozták; a lámpákat felvonták, a kis barkedő előre küldötték, hogy lobogó tüzével elriaszsza köröskörül a rossz szellemeket, aztán leszállt az éjszaka, sötét, hold- és csillagfény nélkül való éjszaka, mely elrejtette a szigetet, bár nagyon közel volt a halászokhoz, elrejtette még azokat a máskor messzire ellátható sziklákat is, melyeket a Tyuk meg a Csirkék nevén ismertek a szigetbeliek. Az, ki egy óra hosszáig az őrseget tartotta, a kormányhoz állt, a többiek lementek aludni.

Peti pihenőhelye az iránytű-tartó alatt volt, s a lámpa fénye egy levélbélyeggel már ellátott borítékra esett, melyet Peti olykor-olykor elővett a belső zsebéből, hogy elolvassa a czímirását. Így szólt az :

Adassék

Quilliam Pétör kapitánynak

Ramsey, Hárslak
Man szigetén.

Szeretettel, belsőségesen, vágyakozva s mégis valamelyes félelemmel nézett az írásra, mintha hét pecséttel lezárt kincsesláda lett volna, melynek tartalmáról sejtelve sincs. Csend volt a halovány fénynyel megvilágított hajófülkében, csak a gőzkazán szórt néha-néha forró vízceppeket maga körül, a tűzhely tüze kialvóban volt, az emberek nehezen szedték a lélekzetet rejtett nyugvóhelyeiken s a tenger megtánczoltatta az előre törtető hajót.

— Ugyan mit írhat, de jó volna tudni! de jó volna tudni! Áldja meg az Isten! — dünnyögte, aztán maga is elaludt.

Két órával azelőtt, hogy a hálókat kihuzták volna, próbaként felhuztak belőlük egynéhányat. Minthogy volt bennük hering bőven, kürtszóval megadták a jelet, hogy a próba sikerrel járt.

Az éjszakai halászat csakugyan kiadós is volt. Egynémely bárka színültig tele volt halal, de a többieknek is volt zsákmánya bőven.

— Tűrhető üzletet csinálunk, ha találunk rá elég vevőt, — mondotta Peti. — Reggelre befutunk a peeli kikötőbe.

— Peelbe? — mondotta egy halász és kedvetlenül biggyesztve a száját. — De hiszen nem jó a kikötője, ha csak friss szelecske fujdogál, hát még, a mikor északnyugati szél fuj, mint most is.

A halászok igazi nagy munkája csakugyan Peelben kezdődött. Az ár megindult és

hullámtörő nem volt, a kikötőnek nagyon is szűk volt a bejárója és négyszáz bárka jött menedéket keresni és kirakni áruját. Ez a jelenet csupa izgalom és zavar volt. Az emberek kiabáltak, káromkodtak, taszigálták egymást. A bárkák összezsufolódtak a kikötő bejárójánál, súrolták egymást, az oldaluk ropogott. Egyre újabb meg újabb köteleket vetettek ki a kőpartra, hol már ötven is volt reácsavarva egy bakra, vagy horgonyvetésre alkalmas helyet kerestek a várhegy sziklás partja mellett, mely meredeken nyúlt ki a vízből s kevés biztossággal kecsegtetett.

Petinek ugyan sikerült partot érnie, de a bárkája a flotta felerészével együtt kénytelen volt megkerülni a sziklás Calf szigetet. Mikor a partra szökött, hozzá sietett a tehetetlen révmester, ki mindaddig hiába bömbölte szét parancsait szócsövén át a nagy zürzavarban.

— Az Isten szerelmére, Quilliam kapitány, — kiáltotta — ha van egy jó embere, a ki segíthet a bajunkon, menjen el hét órákor a gyűlésre.

— Úgy is készültem oda, — mondotta Peti. De előbb még más dolga volt. Arról a tervéről volt szó, a mi voltaképpen Peelbe hozta s a melyet senkitől észre nem vétetve akart végrehajtani. Halkan és suttymban osont végig a városon, mint a ki gyanus dolgot művel, de úgy tesz, mintha nem járna semmi különös szándékkal — el a régi tör-

vényház mögött, fel a Vár-utczán a vásár-
terre, azon át pedig a város legforgalmasabb
részébe, a hol a boltok sora áll.

E boltok egyikénél, egy kicsiny, egy he-
lyiségből álló bódénál, melynek kis ablak-
redője még zárva volt, de az ajtaja már félig
ki volt nyitva, tétován megállt, félig meg-
fordult a sarkán s még egyszer hátra nézett,
mintha kíváncsi volna valamire. Belülről a
bélyegző sűrű kopogása hallatszott. A posta-
hivatal volt.

Még egyszer lopva körülnézett, aztán
reszkető kezével kabátjának belső zsebébe
nyult, kivette a levelet, a nagy tenyere alá
rejtette s a levélszekrénybe dobta. Aztán ha-
mar megfordult s a következő pillanatban
sietve, mintha félne, hogy üldözik, befordult
egy kanyargó, meredek sikátorba, mely a ten-
gerpartra vitt. Kora reggel volt, a boltokat
még nem nyitották ki, csak a halászházakból
szálltak fel vékony, karikázó füstfelhők; a
csendes utczákon visszhangot vert fel minden
lépése.

De a tengerparton elég nagy elevenség
volt. Halászok jöttek csoportosan a kikötő
felől s hosszuszáru csizmájukban, vizálló sip-
kájukban, viaszkosvászon kabátjukat az egyik
karjukra vetve, a másik kezökben pedig a zsi-
negre felfűzött heringesomót tartva, felmasí-
roztak a Creg Malin szikla mellett elvivő
czikezakos útra.

— Senki se törődik a halászsokkal, —

mondotta az egyik halász — mindig csak a földmivelőkre gondolnak.

— Ugy van az, — mondotta Peti — s ezért jórészben magunkra vethetünk.

— Hogyan érti? — kérdezte valaki.

— Azt is mindjárt megmondhatom. Mikor hazajöttem Kimberleyből, találkoztam egy öreg halászemberrel — hogy ne ösmerné maga is, Billy — meg maga is, Dan — a Nelly Phil volt, Ramseyből. »Hogy mén a halászat, Phil?« kértem tőle. Azt felelte, hogy: »Hüm!« és rántott egyet a vállán: »Nem halászok én már«, mondja. »Az asszony«, azt mondja, »szállást ad fürdővendégeknek«. — Hát maga mit csinál? — kérdezem. — »Sétálok«, azt mondja, és, akárhová tegyenek, ha nem igaz, hogy fehér gallér volt a nyakán és sétapálcza volt a kezében, s ha nem arról locsogott, hogy ujsághirdetésekkell köllene a szigetre hivo-gatni az idegeneket.

Petit lassan-lassan egész sereg férfi vette körül a beszéde közben.

— Még nem is ez a legrosszabb, — mondotta Peti. — Másnap felbotlottam Hommy Tomban — csak ismerik Hommy Tomot, hogyne ismernék azt a kis süket embert, a ki Ballure táján lakik. Részezen feküdt az úton a korcsma előtt. — Mért nincs maga künn a halászokkal, Tom? — mondom neki. — »Minek mennék én halászni, mikor a gyerekek többet keresnek az ucsán?«, mondja a részeg csirkefogó. — Hát a maga fiai meg a

leányai azok, a kik a fürdővendégek kocsija után szaladnak és cigánykereket vetnek? — mondom. — »Azsok hát«, azt mondja; »többet is keresnek azsok egy nap az ugrabugrásukkal, mint azsapjuk egy hét alatt a heringfogással«.

— El is hiszem neki, — mondotta a hallgatóságból valaki.

— Igaza van annak az embernek, — mondotta egy másik; és egy izgága hang azt kiáltotta messzebből:

— Csodálnivaló is az, hogy mennyire jobb világ van a szigeten, mióta idejárnak az idegenek.

— Csönd legyen abban a rossz ködmönben, halljátok-e; manxman az, a ki így beszél? — teremtet reájuk Peti a közben állók feje fölött. — A földmivelés már csak a kutyának való, a halászmesterséget meg elvitte az ördög; és tudjátok-e, mi lesz ebből az ősi szigetből? Szobaasszonyok meg bérkocsisok hazája. Ma-holnap már nem is Man szigetének hívják, hanem Manchester szigetének.

Borzasztó tetszészaj tört ki erre a szóra. A következő pillanatban vállra kapták Petit s felvitték a kanyargó út legmagasabb pontjára s kérték, hogy beszéljen még. Ötszáz emberarcz nézett fel reá s bocsátották fel forró leheletüket a hideg reggeli levegőbe. A nap, a szirtek tulsó feléről mennyezetet varázsolt a párázatból a fejük fölé. A köszikla.

tetején tengeri madarak lármáztak s a tarajos hullámok a part kavicsait csapkodták.

— Emberek, — mondotta Peti — minek a sok szó? Ez a ma reggel végzett munkánk eleget beszél. Az éjszaka becsületes jó fogásunk volt, igaz-e? Négy száz bárkán jöttünk ide Peelbe s mindegyik külön-külön fogott legalább tíz maise* halat. Ez együttvéve, ugy-e, négyezer maise? (Kiáltások: »Úgy van!«) Jaj, de gyorsan is jár az eszetek, mihelyest pénzről van szó. Valóságos négyezer maise, csak éppen hogy hajóra kell rakni, hogy átvihessék Angolországba. De kirakhatuk, partra tehetjük-e? A felét sem! A másik felét más kikötőkbe vitték, a hová később érkezik meg, hogy még ma hajóra rakhassák, ennek a felerésznek a fele hát megromlik, és vissza kell hát dobni a tengerbe. Ennyi veszteség érte a manx halászokat ezen a mai szent reggelen, csak azért, mert nincsenek kikötők, a hol menedéket találhatnak. Hanem azért mégis azt beszélik, hogy fizessenek kikötői illetéket.

— Éljen! Ez aztán a legény! — Ember ez a talpán! — Halljuk a kapitányt. Mit tegyünk?

— Mit tegyetek? — kiáltotta Peti. — Majd megmondom azt is. Ma péntek van. Jövő csütörtökön lesz Szent Iván napja. Ez

* Maise, helyesebben *mease*, a nép nyelven ötszázat jelent.

az országgyűlés, a Tynwald napja. Gyertek oda Szent Iván napjára, csütörtökön — legyen ott minden ember — gyertek oda a bárkátokon, a gyapjuujjastokban — hadd lássa a kormányzó, hogy nem tréfáltok. Mondjátok meg nekik: »Adjatok nekünk biztos reményt, hogy jobbak lesznek a kikötők, akkor mi fizetünk. De ti ha nem adtok, nem adunk mi sem; és ha rá akartok bennünket kényszeríteni, kétezer erős legény vagyunk itt együtt, és egy emberként a sarkunkra állunk.« Ne féljetek; jussotok van reá, hogy síkra szálljatok az igaz ügyetekért. Szerzek én majd valakit, a ki szószólótok lesz. Tudjátok, kire gondolok. Nem most áll első ízben a halászok pártjára, és nem szorult rá, hogy levegye süvegét a legnagyobb úr előtt is a Tynwald dombján.

IV.

Peti ugyanaznap este már ott ült a kerti bódéjában s még nehezebbnek érezte a szívét, mert néhány órára megfeledkezett a bánatáról. A virágok virultak, a futórózsa felnyújtotta indáit a tornác ajtaja fölé, a rigó fütytyentett az ág tetején; de hol van az ő virága, az ő rózsája, az ő dalos madár? Eljött a nyár — eljött ragyogó fényességével, dalaival, minden szépségével — de ő nem jött el.

Az óra hetet ütött benn a házban, és Peti, kezében tartva a pipáját, kikönyökölt a kert

rácsos ajtaján. Ma nem kellett békétlenül várnia, míg meglátja a levélhordó magas-tetejű sipkáját, nem kellett lesnie, merre veszi útját.

— Levele érkezett, Quilliam uram.

Peti félig lehunyt szemmel bóbiskolni látszott a lenyugvó nap fényében, de erre a szóra felocsudott és úgy tett, mintha csodálkoznék.

— Micsoda ? Nekem ? Hogy levelem jött ? Vagy úgy, tudom már ; — átvette és megforgatta a kezében : — bizonyosan egy pár sor az asszonytól. Úgy, úgy ! Levelet kaptam, no lám, — és kaczagott, mintha megcsiklandozták volna.

Nem sietett. Megnyomkodta ujjával a dohányt a pipájában, rágyújtott, megszoptyogtatta egy párszor, szippantott rajta egy nagyot, aztán nyugodtan azt mondotta :

— Lássuk csak, mi jó ujság van benne.

Nagykényelmesen felbontotta a levelet s egy pár részt hangosan felolvasott belőle, csak úgy, mintha magában olvasná, de közben odavetett egy-egy szót a levélhordónak is, hogy visszatartóztassa :

— Hogy-mint van, Kelly uram ? Oh, hm . . . »csoda, hogy mennyivel jobban érzem magam . . .« Bizony, bizony, szép esténk van, Kelly uram, gyönyörű szép idő . . . »olyan jó dolgom van, Joe bácsi úgy elkényeztet . . .« Ugy-e, hogy nehéz a táskája, nehéz . . . »tisztellem, köszöntöm Granniet és minden jó emberünket . . .« semmi az, Kelly uram,

semmi... pár sor az egész, hogy az ura ne aggódjék miatta. Pedig dehogy aggódik az... dehogy. Szó sincs róla! De hát mi az neki, hogy megírjon egy levelet? Fogadni merek — s oda tartotta a levélhordó elé a félárkus teleírt papirost — fogadni merek, hogy megírta másfél óra alatt. Elhiheti, Kelly uram. — Még egy pillantást vetett az írásra. — Hát ez micsoda? »U. I.« Furcsa szokás, Kelly uram, hogy mindig oda írják a levelük végére, hogy »U. I.« — »U. I. Reméltem, hogy már előbb haza jöhetek, de nem szabadulhattam, mert Joe bácsi el akar vinni még a színházba is.« Ha, ha, ha! Nagyszerű ember az a Joe bácsi. De, Kelly uram, Kelly uram, — arca komoly kifejezést öltött: — szót se róla Cézárnak!

A levélhordó hiuztekinetével figyelte Petit a szeme sarkából.

— Tudja-e, kapitány, hogy mit mond a fekete Tom?

— Ugyan mit? — kérdezte Peti hirtelen megváltozott hangon.

— Azt mondja, hogy Joe bácsi nincs is a világon.

— Nincs is a világon? — kiáltotta Peti a legnagyobb csodálkozással és magasra vonva fel a szemöldökét.

A levélhordó igenlően bicczentett.

— Hát ez óriási, — mondotta Peti halk felfohászkozással és fölfelé emelte a szemét, mintha azt várná, hogy az ég is elcsodálkozzon.

zék. — Nincs Joe bácsi? — ismételte a legnagyobb kételkedés hangján. — Kérdezze meg azt az embert, hogy álmodik-e? Megérem, hogy nemsokára azt halljuk tőle, hogy Joney néni sincs a világon, — mondotta Peti, s úgy nyitotta ki és csukta be a szemét, mint egy játékbaba.

A levélhordó kérdő pillantást vetett reá.

— Micsoda... maga se hallotta volna hírért Joney néninek, Joe bácsi feleségének? Nem? No, most már igazán nem tudom, ébren vagyok-e magam is? Nem volt annál jobb öregasszony kerek ezen a világon. Igazi szent volt, bizonyos, hogy a mennyországba jutott. Hát ő bizony nem járt a színházba. Azt már nem tette volna. De rendesen eljárt a templomba és éjfélkor minden istenadta nap felébredt, hogy elmondja imádságát. Ugy bizony. Hát azt mondja a fekete Tom, hogy nincs Joe bácsi?

Peti hosszat füttyentett, aztán, még nyitott szájjal, hirtelen megállt és azt mondotta: — Már tudom.

Odahajolt a levélhordó füléhez és súgva mondotta:

— Szólt-e már valaha magának a fekete Tom arról a vagyonról, a melyet a kanczelláriától kap meg valamikor? — A levélhordó sipkájának ernyője lefelé billent. — Hallott már róla? Tom azt hiszi, hogy egymaga kaparíthatja meg az egészet. Ha, ha! Itt fekszik a nyul! Ha, ha!

A levélhordó hunyorgatva és göcögve ment tovább, Peti meg visszaczammogott a kerti uton, az ajkába harapott s azt dünyögte magában: »Ne hagyd magad, Peti, ne hagyd magad — ha bele is veszel«. — És hangosan így szólt:

— Levél jött az asszonytól, Nancy!

Nancy eléje futott az ajtóba és letörölte a kenyértésztát a kezéről.

— Itt van ni, — mondotta Peti, és magasra tartotta a levelet.

— Isten-atyám! — kiáltotta Nancy. — A postán jött, Peti?

— Nézze, itt van rajta a bélyeg, nézze meg jól, Nancy.

— Édes Istenem! Kittytől jött — azt mondotta?

— Hadd megyek már be, majd felolvassok belőle egyet-mást.

Nancy egészen megzavarodva ment vissza a dagasztóteknőhöz, Peti meg utána ment és kibontotta a levelet.

— Elég jól érzi magát, Nancy, nem köll, hogy felolvassa ezt a részt. De ide nézzen, — és végigfutott az íráson a mutatóujjával: — »Csókolom a babát, szeretettel köszöntöm Nancyt, és mondd meg Grannienak, hogy ne aggódjék«, és így tovább, és így tovább. Látja?

Nancy fölnézett a dagasztásról és azt mondotta:

— Kelly hozta a levelet?

— Persze hogy az, — mondotta Peti — éppen ebben a perczben adta át a kapunál. Hát nem ilyenkor szokott jönni, nem ilyenkor?

Nancy az órára nézett.

— Ugy kell lennie, — mondotta.

— Vegye csak a kezébe és nézze meg — mondotta Peti.

Nancy lemosta a kezét és átvette a levelet, előre-hátra forgatta és megtapogatta, mint a vásznat.

— És ezt Kitty írta, Kitty? Szép levél. Nem sokat jártam iskolába, Peti, de azt hiszem nincs jobb, mint a mikor az ember levelet kap. Olyan az, mint a fodormenta cukor vasárnap az ember zsebében — az ember tudja, hogy kéznél van, ha a gyomra éremlyeg.

Még egyszer ránézett a levélre, aztán, mint a ki nagyon nevezetes dolgot mond, így szólt:

— Én is kaptam egyszer egy levelet — igazán mondom, Peti. Az apám írta, mikor megjött a *Fekete naszád*, temérdek narancssal, a mit a szerecsenektől szedett össze valahol az ő szigetükön. Éppen akkor kötöttek ki Londonban, mikor ott temetés volt. Ki is csak az az ember, a kit úgy hívtak, mint azt a nagyfajtájú csizmát — úgy, úgy, Wellington, azt temették. Mindent megírtak róla abban a levélben — a temérdek népről, a sok hintóról, a csatalovakról, a muzsikuskokról, a kik az utcán meg a nagytemplomokban muzsikáltak — és azóta soha, de soha többé.

hirüket se hallottuk. »Cain Anny kisasszonynak — szerető apád, Cain Joe«. Kivülről tudtam — minden egyes szavát — és tiz eszten-deig őriztem a ládámban a levendula-virág alatt.

Később eljött Fülöp. Nagyon odáig volt : az arcza sápadt és sovány ; a szeme vörös. nyugtalan és tétova. A haja kusza és elhanyagolt ; a járása támolýgó és bizonytalan.

— Szent Isten ! — kiáltotta Peti — hát nem tettél esküt, hogy egyformán méred az igazságot mindenkinek személyválogatás nélkül ?

Fülöp ijedten nézett reá.

— Hogyan érted ? — mondotta.

— Úgy értem, — kiáltotta Peti összeránczolvá homlokát és ökölbe szorítva kezét : — hogy tudok valakit, a kinek nem mérsz igazságosan.

— Ki az az ember ? — mondotta Fülöp és lesütötte a szemét.

— Te vagy az, — mondotta Peti, és Fülöp nagyot lélegzett. Peti kaczagott és erős-ködött, hogy Fülöpnek nem szabad úgy meg-erőltetnie magát, aztán belefogott a histó-riába, hogy mi történt a halászok ma reggel tartott gyűlésén.

— Borzasztó ! Nagyszerű lelkesedés ! Igaz hitemre mondom, egy szív, egy lélek volt ott mindenki. Majd meglátod. Kétezeren leszünk ott együtt Tynwald napján a Tynwald gyűlésen. A Tynwald gyűlésen ? Ott bizony, miért

is ne? Sippal, dobbal, muzsikaszóval, az bizony — két muzsikus-bandával. Meglehet, hogy nem lesz az valami nagyszerű muzsika, de azért lesz ott lárma elég. El van rendezve minden. A délvidéki halászok Foxal felől jönnek; az északföldiek Peelen át. Delany Harry fájánál találkozunk össze s onnan egy tömegben megyünk a Tynwald dombjára. De nem lesz lárma és danolászás — nem lesz semmi olyan, a mi megzavarná a rendet az országgyűlésen.

— Értem, értem! Aztán mi lesz? — kérdezte Fülöp.

— Akkor aztán megkérünk téged, deemster, hogy beszélj a nevünkben. Oh, ne sokat — semmi olyat, a mivel ártanál magadnak. Csak annyit mondj meg nekik, hogy nem akarjuk — az elég lesz.

— Komoly dolog az, Peti. Gondolkoznom kell róla.

— Hát csak gondolkozzál róla, deemster, a mennyit kell — fődolog, hogy megtedd. A fiuk számítanak reád. »Ő a mi horgonyunk és megbizhatunk benne,« azt mondják. De mit nekem most kikötő, mit nekem illeték, — folytatta Peti és valamiért felnyult a kandalló párkányára. — Mit gondolsz, mi van itt a kezemben?

— Nem tudom, — mondotta Fülöp és nagyot lélegzett, mint a kinek kő esett le a szívéről.

— Találd ki már, — mondotta Peti, hátra téve a kezét.

Fülöp a fejét rázta és bágyadtan mosolygott. Arra aztán Peti, mint a gyermek, a kinek a születésnapját ülik, oda hajolt Fülöphöz és félig suttogva mondotta neki:

— Híradás jött Katóról.

— Hirt ... hirt ... kaptál Katóról, hirt kaptál?

— Ide nézz, — kiáltotta Peti, és diadalmas mozdulattal előmutatta a levelet.

Fülöp nehezen és pihegve szedte a lélegzetet. Lassan, nagyon lassan, kinyújtotta a kezét, átvette a levelet, és elolvasta a felírását.

— Olvasd el ... olvasd, — mondotta Peti; — nincs benne titok.

Fejét lehorgasztva, szempilláit félig lehunyva, reszkető kézzel bontotta ki Fülöp a borítékot, kivette belőle a levelet és szakadozottan olvasta mondatait, bár a betűk elmosódtak a szemei előtt.

»Drága petim csoda hogy menyivel jobban érzem magam. olyan jó dolgom van Joe bácsi úgy elkényesztett ... olkor úgy szeretném látni a pitzikénk drága orczáját ... most nem irok többet ... a te szeretett hű feleséged.«

— Még nem vagy az U. i.-nál, Fülöp? — mondotta Peti. Leguggolt a tüzhöz és rátett a pipájára egy darabka égő zsarátnokot.

»reméltem hogy már előb hazajöhetek... ad át a dempsternek szeretetemet és különös tiszteletemet ha találkozol vele olan jó volt hozám mikor te nem voltál ithon félig se montam meg neked milen jó volt.«

— Látod, nem akarja, hogy az ura nyugtalankodjék, — mondotta Peti.

Fülöp nem szólhatott. A torka összeszorult; a nyelve eltorlaszolta a száját; a szeme megtelt könnyel, mely tüzként égette. Nancy, a ki Sulbyban járt, hirül vinni a levelet, éppen ebben a pillanatban ért haza, és Fülöp fölemelte fejét.

— Ugy mondtam a nénémnek, hogy ne várjon haza ma este, Nancy. Rendben van ott fenn a szobám?

— Oh igen, mindig rendben várja, nagyságos ur, — mondotta Nancy és udvarias pukedlit vágott.

Fülöp, arczát elfordítva, felállt, kivette a gyertyát Nancy kezéből, mentegetődzött Petivel szemben — hogy nagyon fáradt és álmos, hogy holnap nehéz napja lesz — aztán jóéjszakát mondott s tétován és nehézkesen ment fel a lépcsőn — betaszította hálósobájának ajtaját, aztán újra becsapta maga után, mint a ki az ellensége elől menekül.

Peti azt hitte ugyan, hogy bámulatosan sikerült a képmutatása, de mikor Fülöpnek utána nézett, mégis kissé kényelmetlenül érezte

magát. Kétségei nem voltak. Neki az írás egyszerűen csak írás volt, semmi egyéb. De Fülöp, ki nem alhatott, jóval éjjél után egy tompa hangot hallott, mely távoli zokogásként hallatszott fel hozzá alulról. Kinyitotta szobájának ajtaját, lábujjhegyen kiment a lépcső legfelső fokára és hallgatódzott. A házban sötét volt. Valami láthatatlan helyről e szavakat hallotta :

— Bocsásd meg, Uram, hogy megcsaltam Fülöpöt. De nem tehettem mást ; hiszen Te magad is tudhatod, hogy nem tehettem másképp. A hazugság gyalázatos dolog, én Uram. Olyan az, mint a nyers tészta — megakad az ember torkán és megfojtja az embert. De csak azért követtem el, hogy megóvjam az én szegény eltévedt bárányomat, és mert más-különben megbolondultam volna — Te tudod, hogy úgy lett volna. Azért hát bocsáss meg nekem, Uram, a Kitty kedvéért is. Amen.

A hang elhallgatott, és csend lett a házban ; a gyermek felébredt egy távolabb eső szobában és vékony kiáltozása áthangzott a sötétségen. Fülöp ijedten huzódott vissza szobájába.

— És ezt *neki* is végig kellett szenvednie ! Istenem ! Oh Istenem !

V.

Czézár másnap megjelent és magával vitte Petit a polgármesterhez, ott aztán megkötöték a jelzálogüzletet. A Ballawhainera vonatkozó szerződést aztán, biztosítékul, Czézár őrizetére bízta, s az diadalmasan és nagy léptekkel vitte haza a malomba és helyezte el a pénzesszekrényébe a nevezetes irományt.

— Az öreg Ballawhaine már nem él soká, — gondolta magában; — és ha valamikor kirugjuk a fiatait, csak az Úr keze éri utol a bitangot.

Peti, mikor átadta a pénzt a nagy válóra, tisztába jött vele, hogy meggondolatlan bőkezűségével és még meggondolatlanabb jó-téteményeivel annyira kifosztotta magát minden pénzéből, hogy nem maradt több, mint száz font vagyona. »Sebaj«, gondolta magában, »majd visszafizeti Fülöp, mikor hozzájut az apai jussához«.

Grannie a Hársalakban volt Nancyval, mikor Peti hazaérkezett. A gyermeket éppen fűrösztötték, s a két asszony ott térdelt a kád mellett, csacsogva és kotyogva, mint öreg kotló a tojásán.

— Jaj, láttál már valaha ilyen kis angyolt, te Nancy? Oh, az aranyos báránka!

— Kipotyog a köny a szememből, mikor látom, Grannie, hogy milyen szép ez a gyermek. Meleg pelenkát hozzak? Már én olyan

vagyok, hogy elhagy minden bátorságom, mikor valami nyomja a szívemet. A hintőport hozzam? Itt van, ni!

— Bu... lu... lu! Az édes szivecském. Nemsokára már rövid ruhácskát adunk rá, Nancy.

Ezzel aztán eljutottak a ruhácskákról, alsószoknyácskákról s egyéb rejtelmes dolgokról való tanakodáshoz, a mihez a férfiember vajmi keveset ért. Peti ott ült, és nézte, hallgatta őket. »Az emberek megszólják majd, ha látják, hogyan elvégez mindent Grannie«, gondolta magában.

Este bebarangolta a várost és félszemmel figyelmesen mustrálta a kirakatokat. Igyekezett olyannak látszani, mint a munkásember, ki tisztán kiöltözködve kószál a városban; de az utcák népesek voltak, s úgy érezte, hogy az emberek szemmel kísérik. »Itt nem«, gondolta magában. »Itt nem vehetek semmit. Vigyázni kell magamra és nyitva kell tartani a szemem«.

Néhány óra múlva, mikor Nancy a gyermekkel már felment, Petinek eszébe jutott valami, a mi a szekrény fiókjának fenekén lehetett. Kihuzta a fiókot, mely kezdetben nem akart nyilni, jeléül, hogy már régóta nem bolygatta senki. Peti meglegelte, a mit keresett, és talált még valamit. Zsineggel egész különös módon átkötött papirdoboz volt. »Ezt a csomót Kató kötötte«, gondolta Peti, és sóhajtott. Kibontotta és egy vörös plüs gyer-

mekfőkötőt vett ki a dobozból. »Ez kell nekem«, gondolta magában. Nyitva felejtette a száját, a főkötőcskét a nagy barna öklére tette és szívből kaczagott. »Ő vette a gyermeknek, de még sohasem adta reá.« A szeme ragyogott. »Éppen ez kell nekem«, gondolta, aztán tollat, papirost vett elő, hogy írjon valamit, a mit majd melléje tehet.

Ezt írta :

»A kis Katalinnak a szerető nyanyájától.«

Aztán karhosszuságban eltartotta magától és szemügre vette. Az aláírás elfoglalta keresztben az egész féliv papirost. De előbbi erőfeszítésének ragyogó sikere vakmerővé tette Petit. Nem állhatott ellen a kísértésnek, hogy még többet ne írjon. Megfordította hát a papirost és a következőket írta a hátára :

»mond meg a pa pának ne busújon
miatam haza gyüvök csak még nem tudom
mikor.«

Petinek könyben uszott a szeme, a mikor ezt leírta, de megint felragyogott, a mikor eszébe jutott még valami.

»nagy dolgokat értünk meg a Joe bácsi ...«

— Tovább kell fujni ezt a régi nótát, — gondolta magában.

»elvitt magával tegnap hogy lásam az walesi herczeget«

Nem tehette másképp — kezdett bolond örömet érezni a saját leleményein.

»ászlók és katonabandák egész nap és kivilágítás egész éjczaka nacczerü volt egy omlibusz tetején mentünk és egészen közelbül láttuk«

— Az áldóját, — mondotta Peti, letéve a tollat, és kezét dörgölte saját költeményének láttára ; — ha így megy tovább, nem-sokára még azt halljuk róla, hogy a tulajdon kétlovas hintáján kocsizott ki.

Halk, elfojtott sóhajtás szakadt ki a melléből, de nem tagadhatta meg magától, hogy ne irjon hozzá még egy két szót.

»tisztilem minden jó emberünket és köszöntöm a dempstert ha még elnem felejtett.«

Mikor végéhez ért ennek a szívéből fakadó csalásnak, lábujjhegyen körüljárt a házbán, előkerített valahonnan egy ív barna papirost meg zsineget, visszatette a főkötőt a dobozba és beléje rejtette a levelet, úgy, hogy a csücskéje kilátszott a fodrocskákból, melyek majd a gyermek kis arcját foglalják körül. Aztán esetlen csomagga kötötte össze az egészet a vastag ujjával, megcímezte a saját nevére, mint az első izben. Utoljára megtette még szokott intézkedéseit a lámpa meg-

az ajtó dolgában, aztán ledőlt aludni a nappali szobában.

Hétfőn, ebédközben, boszus hangon így szólt Nancynak :

— Szörnyű gond és baj, Nancy — kénytelen vagyok átmenni Port St. Marybe arra a veszett tüntetésre.

Aztán előhuzott a nappali szoba kanapéja alól egy barna papirba kötött csomagot, a köpönyege alá vette, és kicsempészte a házból.

VI.

Kora délután vitorláztak el és barátság-talan, esős időben, de kedvező széllel haladtak a part mentén.

Mikor megérkeztek Port St. Mary elé, a köd felszállt s az eső elmúlt, de a halászáros-nak fekete és szomorú képe volt egy mélyen uszó felhő alatt. Nagy apály volt és sok bárka feküdt a parton, vagy a sekély vízben a szik-lák között.

Petit partra tették; egy csomó halász-ember várta a kikötőnél, sötéten nézve és a nadrágzszebbe sülyesztve kezét.

— Minek itt a sok beszéd, — mondotta Peti, a megfeneklett bárkákra mutatva. — Legalább ötvenen vagytok itt, fiuk, s nem találtok helyet a sziklás parton, a hová ki-vessétek a vasmacskátokat. De azért mégis kikötői illeteket akarnak kivasalni belőletek.

— Álljon az élünkre, kapitány, — mondotta az egyik halász ; — ötszáz ember van itt együtt, és mind követi magát tüskönbokron keresztül.

Peti épp oly alattomban vitte a postára a barna csomagot, mint nemrég a levelet, aztán hátat fordított, Port St. Marynek s még aznap este omnibuszon Douglasba ment.

Douglas fényben ragyogott, mikor a sötétségből leereszkedtek a hegyoldalon. Hosszu, kanyargó fénycsikok futottak rajta keresztül-kasul, szétágazva erre meg arra, hol a népe-sebb utcák vannak, s a nagy tereken és piaczkokon találkozva össze — mint a lépégés futótüze.

— Itt hálok meg, — gondolta Peti.

A kocsis szerzett neki éjjeli szállást az édesanyja házánál, a Templom-utczában, a temető szomszédságában. Minthogy egészen az Athol-utca közelében volt, Peti azt gondolta, hogy megnézi, legalább kívülről, Fülöp lakását. Könnyen megtalálta a házat, bár az utca sötét volt. Egy kis fémlap volt a kapuja mellé a falra szegezve, a rajta látható nevet nehéz volt elolvasni a bizonytalan világításban. Az állt rajta — *Christian főbíró*.

Peti, kibetűzve a fölírást, megint elsompolygott. A világért sem gondolt volna arra, hogy bekopogtasson. Szinte félt mutatkozni is a városban. Fülöp még azt találná gondolni, hogy azért jött Douglasba, hogy keresse Katót.

Peti bejárt egy sereg utcát és teret, míg lejutott a tengerpartra. Az éjszakai élet teljes virágjában állt s úgy tűnt fel, mintha az egész város mulatozásra adta volna fejét ez ünnepnap éjjelén.

Petinek eszébe jutott a sziget északi részén lévő kedves régi város gyarló, szegényes világítása; visszaemlékezett a sötét kis falura ott a magános dombok alján, hol a pisztrángos patak átfut az alacsony hid alatt.

— Rájuk unhatott, a szegény teremtés!
— gondolta magában.

Minden asszonynak, ki elhaladt mellette, a szemébe nézett, és mohón vágyott megpillantani egy arcot, de azért mégis félt, hogy meglátja. Nem találta meg sehol s kóbor lélek módjára barangolt az életvidám kis városban, míg a nyüzsgő tömeg, mely az öböl körül hullámozott, magával nem vitte arra a helyre, mely a Vár néven volt ismeretes.

Roppantul nagy kerti tánczhelyiség volt, olyan, mint egy nagy télikert; a közepén lévő, simára vert térség a tánczolók számára volt szánva, a nézők pedig a karzatokon voltak.

Peti az első sorban lévő ülőhelyéről kutatva nézte a lenn hullámozó arcokat. Háromezer ifju ember és leány tánczolt, a férfiak flanelruhában és tarka nyakkendővel, a nők világos mousselin-ruhában és szalmakalapban. A terem üvegfedelén lévő fehér világítás néha vörös, kék és sárga színt váltott. A tánczosok

csoszogása, a rézhangszerek harsogása, a nagy dob tompa dobbanása, magának az egész üvegalkotmánynak megrázkódása, a karzati dobogók meg-megdobbanása — mindez olyan volt, mintha egy csatatér zaját akarta volna valaki megzenésíteni.

— Unatkozhatott, a szegény teremtés; ki tudja, nem unatkozott-e? — gondolta Peti.

Káprázat fogta el a szemét, a feje megsédült; ekkor egyszerre úgy érezte, hogy valami jó illat veszi körül, aztán egy halk hang a fülébe sugta:

— Talán keres valakit?

Peti megrázkódott s a beszélőhöz fordult. Csinos, de erősen kendőzött arczu fiatal leány volt. Peti nem haragudhatott meg a kis perszónára; oly fiatal volt és mosolygott.

— Igen, — mondotta — kerestem valakit; — aztán igyekezett lerázni a nyakáról.

— Talán Mandiet kereste, édesem? Maga az a dublini fiatalember?

— Hagyjon békében, kedvesem, hagyjon békében, — mondotta Peti, elhárítva a kezét és elfordulva tőle. A leány a részvét egy nemével nézett reá, aztán egészen közel hajolva a nyakához, azt mondotta:

— Az olyan szép legénynek, mint maga, kár emészteni magát a legszebb lányért is.

Peti még egyszer az arcába nézett, s a leány apró fogásai kezdetek csütörtököt mondani.

— Ugy-e, maga manx leány? — kérdezte Peti.

A leány arczáról egyszerre eltűnt a mosolygás.

— Hogyan tudja? Hiszen a beszédem nem árulja el.

A perszonácska szégyelte magát.

Peti a nagy kezébe vette a leány keztyűs ujjait.

— Akkor hát földim, — mondotta. — Hány éves?

A festett ajkak megremegtek.

— Aratáskor leszek tizenhat, — felelte.

— Istenem! — kiáltott fel Peti.

A feketére festett szemöldökök megrándultak; a leány sirva fakadt.

— Nem az én bűnöm volt. Az anyám lakója volt Ballanghban, és cserben hagyott.

Peti egy arany sovereignt vett ki a zsebéből és a leány kezébe csusztatta.

— Menjen haza ma este, gyermeke, — mondotta halkán, aztán odahagyta a helyiséget.

— Itt nincs! — kiáltotta Peti a szívében; — itt nincs... esküszöm az Istenre, hogy itt nincs.

Ezzel aztán véget ért a nyomozása. Elhatározta, hogy még aznap éjszaka hazatér, és csak azért ment a szállására, hogy kiegyenlítsse a számláját. Az Athol-utczában majd hogy el nem gázolta egy fényes úri hintó,

a melynek bakján két sárgalibériás ember ült, a hátulsó bakján pedig még egy harmadik. »A kormányzó fogata«, mondotta valaki. A következő pillanatban a hintó megállt Fülöp kapuja előtt, letette azt az urat, a ki benne ült, aztán megfordult és elrobogott. »A fiatal főbíró volt«, mondotta egy arra járó leány a barátnőjének.

Peti egy nagy, sötét alakot látott, mely görnyedten s nehézkesen ment fel a lépcsőn. »Mégis csak úgy van az«, gondolta Peti, »hogymit sem kap az ember ezen a világon, hogy meg ne fizetné az árát«.

Reggeli három óra volt, mikor Peti megérkezett Ramseybe. A Hárslak sötét és néma volt. Petinek újra meg újra kopogtatnia kellett, míg Nancy felébredt. »Hátha most Kató lett volna«, gondolta magában és félelem szállta meg. A szegény drágájának, az eltévedt bárányának, kétszer is kellett volna kopogtatnia? Hol lehet az ma éjszaka? Azt képzelte róla, hogy bőségben és boldogságban uszik — de vajjon nem boldogtalan és szegény? Az egész világ alszik — vajjon alszik ő is? Petit mindjobban elhagyta a remény; kezdett megrendülni nagy hitében. »Istenem, ne hagyj el! Uram, adj erőt! Az én szegény, elvesztett szerelmem, hol van ő most? Mi lett belőle? Meglátom-e még valaha arcát?«

Nancy lekapcsolta a lánczot, kinyitotta egy arasznyira a kaput, feje fölé tartotta a gyertyát s kinézett.

— Uram Isten, a gazda jött meg? Hogyan jött haza?

— A magam két jó paripáján, — mondotta Peti; és kaczagott, mint ha a hosszú éjszakai gyaloglás csak tréfadolog lett volna.

Nancy, mikor másnap reggel a gyermekkel lement, azt látta, hogy Peti egy srófhozóval leszereli a kapuról a biztosító lánczot.

— Borzasztóan régimódi história ez a láncz — az embernek haladnia kell a korral.

— Mit akar a helyébe tenni? — kérdezte Nancy.

— Majd meglátja, majd meglátja — mondotta Peti.

Este hétkor Peti megint a kertajtóban pipált, mikor a tolvaj Kelly jött a barna papirosba kötött postacsomaggal.

— Csomagja érkezett, Quilliam uram, — mondotta olyan ember aczkifejezésével, a ki tud valamit, a mit nem kellene tudnia.

Peti felpillantott és úgy tett, mintha csodálkoznék.

— Mit nem mond! — kiáltotta.

— Hát nem a maga neve ez? — mondotta a levélhordó s oda tartotta eléje a csomag czimirását.

Peti vizsga szemet vetett reá.

— »Quilliam Peti kapitány«, ez rendben van. »Hárslak«, az is megfelel, — mondotta és vigyázatosan átvette a csomagot. — Ó, ó, — mondotta aztán vontatottan és biccentett a fejével, — tudom már, az anyja egy kis

ajándékot küldött a piczinek. Csodálatos, hogyan tud gondolni az asszony a gyermekére, Kelly uram.

A levélhordó vihogott, ujjával a tengerre mutatott hátra felé, és azt mondotta:

— Miért nem ír neki maga is levelet?

— Mit mond? — mondotta Peti mohón, és majdnem összeroppantotta a csomagot.

— Csak azt akartam mondani, miért nem ír neki arról, hogyan van a kicsike?

Peti olyan szemmel nézett a levélhordóra, mintha ez az ötlet egyenesen az égből pottyant volna elébe.

— Mégis csak tuskó-fejem lehet nekem, Kelly uram. Tudja-e, hogy erre még nem is gondoltam. Úgy vagyok, mint Goliát, mikor fejbe találta a kő Dávid parittyájából — magamtól sohasem gondoltam volna erre.

— Csak tegye meg, Quilliam uram, — mondotta a levélhordó elmenőben.

— Megteszem, megteszem, — mondotta Peti; és befordult a házba.

Ollót ide, Nancy, — kiáltotta, az asztalra dobva a csomagot.

— Biz' Isten, csomag! — kiáltotta Nancy.

— És nem nehéz kitalálni, hogy kitől jött. Látja ezt a csomót, Nancy? — mondotta Peti sokat jelentő pillantással.

— Ugyan mi lehet benne, Peti? — mondotta Nancy.

— Magam is kíváncsi vagyok reá! — mondotta Peti. — Annyi bizonyos, hogy van

rajta papiros elég. Levél? Bizony, de azt majd későbbre hagyjuk — mondotta fenhéjázva, aztán előkerült a doboz méhéből a vörös plüs főköttő. — Szent Isten, micsoda kis jószág ez! — és maga elé tartotta a csücskéjénél fogva.

Nancy ijedten felkiáltott, kivette kezéből a főköttőt és alaposan megpirongatta.

— Olyan ez a férfinép, hogy csúffá tenné még az angyal szárnyát is.

Aztán hamar felkapta a bölesőbből a gyermeket s reá tette a főköttőt a kerek fejcskájére.

— Tudja-e, hogy én már gondoltam erre? — mondotta Nancy. — Bizony mondom, hogy gondoltam. Akár elhiszi, akár nem, azt mondtam magamban: »Kitty, ha megint levelet ír, küld valamit a kicsikének« és lássa — itt is van már!

— Úgy, úgy, az ember olykor megérzi az efélét, Nancy, — mondotta Peti. — Bizony mondom, hogy megérzi.

A gyermek rikkantott és gőgicsélt, és ügyet sem vetve a gyönyörű főköttőre, a meztelen lábacskaival játszadozott.

— Maga meg, Peti, elmegy Peelbe, meg Douglasba és a jó Isten tudja, még hová, de azért még soha sem jutott eszébe, hogy hozna valamit a kicsikének, pedig tudta, hogy már rövid ruhát akarunk adni reá.

Peti lecsüggesztette a fejét és úgy lát-szott, nagyon resteli a dolgot.

— Ejnye, igazán, — dadogta — hogy nem jutott eszembe soha!

VII.

Peti elment egy ív levélpapirosért, meg egy boritékéért, tollért, bélyegért. Mindezt megtalálta volna bőven otthon is, de az nem felelt volna meg czéljának. Megfordult annyi boltban, a hányban csak lehetett, s mindenhol elejtett egy-egy megjegyzést arról, hogy mivégből kell neki mindez. Végezetül még beköszönt a vásártéren a borbélyhoz és azt mondotta neki:

— Nem írna meg nekem egy czimet, Jonaique?

— Szivesen, mért ne? — mondotta a borbély, azzal a levélhordónak, ki ott ült a székén, végighuzta a borotvát a félarczán, a másik félarczát pedig azon szappanosan hagyva, kezébe vette az író tollat.

»Quilliam Péterné asszonynak, Quilliam József ur czimén, Scotland Road, Liverpool«, — diktálta Peti.

— Hát a házszám, kapitány — mondotta Jonaique.

— A házszám? — mondotta Peti meg-hökkenve. — Az árgyélusát, mi is csak az a házszám? Hopp, megvan! — bökte ki csak ugy találomra: — Ötszáztizenöt.

— Öt száz... ötöt mondott? — szolt oda a levélhordó, a szájának abból a sarkából, a melyik már meg volt borotválva.

— Ötszáz, — mondotta Peti nyomaték-
kal. — Oh, azoknak jól megy dolguk.

— Hát maga legjobban tudhatja, kapi-
tány, — mondotta a borbély, s oda irta még,
hogy »515«.

Peti, hazamenet, nyitva vitte kezében a
megczimzett borítékot, melyre már a bélyeg
is reá volt ragasztva.

— Törölje le hamar az asztalt, — kiál-
totta már messziről; — levelet muszáj írnom
Kittynek. Irjam-e, hogy maga is tiszteli,
Nancy?

Peti ümmögve és torkát köszörülve, leült
egy ív levélpapíroshoz, mikor az ajtó kinyílt
és Fülöp a szobába lépett. Az arcza lefogyott
és megnyúlt; a szeme belső tűzben égett.

— Azért jöttem hogy óva intselek, — mon-
dotta; — nagy veszély fenyeget. Meg kell
akadályoznod azt a tüntetést.

— Ül le, foglalj helyet, — mondotta
Peti.

Úgy látszott, Fülöp nem hallja. Rövid,
izgatott, zajtalan léptekkel járt fel s alá.

— A kormányzó tegnap késő este értem
küldött, s nagyon ingerült volt, mikor belép-
tem hozzá. »Deemster«, mondotta, »ugy hal-
lom, hogy Tynwald napjára zavargás készül
— tud róla valamit?« Azt mondtam: »Igen,
hallottam, hogy a halászok népgyűlést tar-
tottak Peelben«. »Azok az emberek a jogaikat
emlegetik«, mondotta ő; »de majd megtaní-
tom őket arra, hogy van még egy jog, a mely-

ről, úgy látszik, megfeledkeztek — a kormányzó joga, hogy bíróság és esküdszék nélkül lelővesse, a kik megzavarják a Tynwald Court tanácskozását». »Nagyon régi előjog az, exczellenciád«, mondtam neki; »törvénynélkülibb időkben való, mint a minőkben most élünk. Kormányzó ur sohasem fog élni vele«. »Nem élek vele?« mondotta. »Hallgasson reám, megmondom, mit tettem máris. Parancsot adtam a castletowni ezrednek, hogy Tynwald napján legyen ott a Tynwald-dombon. Minden embernek — háromszázan lesznek — huszonöt éles töltenyt osztanak ki. És ha azok a bitangok kísérletet tesznek reá, hogy megzavarják az országgyűlést, elég lesz — így — fölemelni a kezemet, és leteritik őket, mint a nyulat.« »Ez nem lehet az utolsó szava«, mondtam, s igyekeztem könnyen venni a nagyhangu beszédét. »Ítélje meg ám maga — ide nézzon,« s átadott nekem egy írást. Rendelet volt, arról, hogy a sebesültszállító kocsik kéznél legyenek, s felszólítás Douglas orvosaihoz, hogy álljanak rendelkezésre.

— Úgy veszem észre, az öreg ur belátta, hogy nem tréfálunk, — mondotta Peti.

— »Ha ismeri, deemster, a kolomposok valamelyikét«, mondotta, s erősen a szemem közé nézett — valaki járhatott nála — mindenhol vannak besugók...

— Hát biz' olyan a világ folyása, — mondotta Peti.

— »Mondja meg neki, hogy nem szeretnék megfosztani senkit az életétől — nem szeretnék senkit a fegyházba küldeni.« Hiába volt minden ellenkezésem. A kormányzó örült volt, de komolyan beszélt. A terve bolond volt — veszettül bolond — de a törvényadta jog egy nemére alapította. Az Istenre kérek, Peti, tégy le erről a dologról. Tégy le róla végképpen és haladéktalanul. Életről és halálról van szó. Ha valaha adtál a szavamra, fogadd meg most, a mire kérek. Is'en a megmondhatója, hol leszek én, ha a kormányzó megteszi azt, a mivel fenyegetődzik. Hagyd abba, hagyd abba ; nem hunyhattam le a szemem aggodalmamban.

Peti ott ült az asztalnál és a tollat rágtá ; de most hideg és elszánt mosollyal nézett barátjának sápadt, feldúlt arczába.

— Nagyon jó vagy hozzám, Phil... De mondd meg, van-e hát jogunk, ott lenni, vagy nincs ?

— Minden bizonnyal van rá jogotok, de...

— Akkor hát, Istenemre mondom, ott leszünk, — mondotta Peti, lecsapva a tollát, és nagyot ütött öklével az asztalra.

— A megtorlás téged ér, Peti, téged ér mindenek előtt. Te leszel az első — az egyetlen — a ki megszenved miatta.

Peti megint mosolygott.

— Sebaj, én már javíthatatlan vagyok. Ugy vagyok, mint a birkatolvaj Dan-ny-Clae, mikor a halálát érezte. »Megyek a mennyei

bíráim elé, mit tegyek?» kérdezte Dan. »Adj vissza mindent, a mit elloptál«, mondotta a pap. »Akkor inkább mégis megkoczkáztatom«, mondotta a vén semmirekellő. A lopás a mi esetünkben a másik részen van; de azért mégis megkoczkáztatom. Lehet, hogy belepusztulok, vagy törvény elé kerülök, de megkoczkáztatom, Fülöp.

Fülöp lesütötte a szemét.

— Úgy hát nem teszel le róla, azok után sem, a miket mondtam?

— De leteszek, — mondotta Peti, — legalább egy pontban mindenestre. *Te* ne kerülj bajba — én magam beszélek majd a halászok nevében. Oh, tudok én beszélni, ha **rá** kerül a sor. Majd összefonom a karomat a mellemen, és azt mondom neki: »Kegyelmes ur«, mondom neki, »nem teheti azt meg és ne is tegye meg — mert az nem *igazság!*« De hát elég a szóból! A pokolba ezzel a sok hiábavalósággal! Ide nézz, ember, ide nézz! Nem feledkezett meg a kicsikéről, látod-e, — és büszke mozdulattal reá mutatott a vörös főkörtőre. Ott volt az a kandalló párkányán álló porcellán kutya fejére téve, s egy szál zsinegen rajta függött a Peti levele is.

Fülöp megismerte. A főkörtő az ő kereszt-apai ajándéka volt. A szeme pislogott, az ajka vonaglott, homlokán az erek megdagadtak.

— Úgy hát ... ő küldötte ezt, — hebegte.

— Ide hallgass, — mondotta Peti s levette a zsinegről a levelet és hangosan, tűn-

tető hangon és mozdulatokkal olvasta: »A kis Katalinnak a szerető nyanyájától... mond papának, ne busuljon... tisztelem minden jó emberünket... köszöntöm a dempstert, ha még el nem felejtett.« Aztán, mintegy véletlenül, a tűzbe ejtette a levelet.

— Oh, kár is az ilyen kis levélért, — mondotta nagy hangon, mikor a láng megkapta és megemésztette a papirost.

Fülöp vérben forgó szemei majdnem kiugrottak üregükből.

— Nancynak igaza van, egy férfi sohase gondolna effélére, ugy-e hogy nem? — mondotta Peti s büszkén nézett Fülöpről a főkörtőre s a főkörtőről vissza Fülöpre.

Fülöp nem felelt. Valami fojtogatta a torkát.

— De mikor egy asszony elmegy, hátrahagyja a szemét, mint szondani szokták. »Ugyan, mit is vegyek az otthonlévőknek,« — gondolja magában, és már jön is egy csinos, meleg kis jószág a gyerkőczének. Oh, az asszonyok jók, Fülöp. Aranyból van a szivők, áldja meg őket az Isten!

Fülöp úgy érezte, mintha fel kellene kiátania és ki kellene törnie a házból. Egy pillanatig habozva állt meg, mintha mondani akarna valamit Petinek, de aztán elfordult és menni készült.

— Nem hálsz itt az éjjel, nem? Vissza kell menned Douglasba? Akkor talán írának előbb nekem egy levelet?

Fülöp biccentett a fejével és visszafordult. Összeszorítva ajkát, leült az asztalhoz és kezébe vette a tollat.

— Mit irjak? — kérdezte.

— Én mondjam a szavakat is, Phil? Én? Hát jól van, ha meg nem sértelek...

Peti megtömte pipáját a mellényzsebéből és kezdte tollba mondani: »Édes feleségem«.

Fülöp erre önkéntelenül felkiáltott.

— Tudod, legjobb úgy kezdeni a levelet, a mint illik. »Édes feleségem«, — mondotta újra Peti.

Fülöp összeszedte magát és leirta e szavakat. A keze jéghideg volt; a szíve megdermedt a legmélyebb rejtekéig. Peti rágyújtott a pipájára és fel s alá járt a szobában, míg tollba mondta a levelét. Nancy a gyermeknél ült, kezében a kötés, s féllábával olykor-olykor megringatta a bölesőt.

»Örülök, hogy megkaptam kedves leveled és a főköttöt a kicsikének...«

— Tovább, — mondotta Fülöp érzéketlen hangon.

— Már meg is van, Fülöp? Oh, borzasztó fürgén jár a kezed... Csak láttad volna a kis fején, az oldalad fogtad volna nevettedben. Szakasztottan olyan, mint egy kis Keresztelő szent János a templomablakon...

Peti elhallgatott. Fülöp felvette a tollat és várt.

— Már készen vagy? Uramfia, nem lehet téged utolérni... »Örömmel hallom, hogy

oly boldogan és oly nagy kényelemben élsz Joe bácsinál és Joney néninél. Add át mindkettőjüknek szíves és szerető köszöntésemet. Mi nagyon jól vagyunk itthon, én pedig olyan jókedvű vagyok, mint egy suhancz. Grannie egynémelykor bűnnek ejti a fejét, mert már nagyon vágyódik utánad, Nancy is úgy van vele, de én azt mondom nekik, hogy azért majd csak hazajössz a temetésükre, arra aztán borzasztóan megvigasztalódnak.»

— Ne írja le a bolondságait meg a hazugságait, nagyságos ur, — mondotta Nancy.

— Csitt Nancy; mi rossz van abban? Csak tréfa az egész, hogy jókedvben tartsam, mikor messze van hazulról — nincs igazam, Fülöp? — és Peti taszított egyet Fülöp könyökén.

Fülöp nem szólt semmit. Csak tovább irt és bámészul nézett a papirosra. Peti pöfékelt és így folytatta:

»Czézár, szokás szerint, rövid textusok után halászgat a bibliában. A főbíró meg-meglátogat bennünket és nem felejtett el téged sem. Ellenkezőleg, mindig rád gondol, és reméli, jobb lesz neked, hogy elhagytál bennünket...» Nagyon sietek, nagyon? Úgy hát végre, úgy-e, mégis megelőztelek?

Fülöpnek hideg verejték gyöngyözött a homlokán; olyan szemmel nézett föl, mint egy hajszott kutya.

— Irjam... tovább irjam? Miért? — mondotta tehetetlen hangon.

— Persze, hogy ird — csak folytasd, — mondotta Peti, füstfelhőket eregetve föl a levegőbe, és kaczagott.

Fülöp írta. Az ujjai megmeredtek. A tinta szertefröccsent a papiroson.

»A mi engem illet, én amolyan szalma-özvegy vagyok, és ha még sokáig hagysz asszony nélkül, az emberek még agglegénynek tartanak.«

Peti letette a pipáját a kandalló párkányára, néhányszor köszörülte a torkát, és erőltetni kezdte a köhögés.

»Örömmel hallom, hogy nemsokára hazajössz, drágám (*köhögés*). Édes Kitty, borzasztó keserves nekem tenélküled (*köhögés*), nem volt rosszabb Kimberleyben sem (*köhögés*). Mikor lefekszem, azt mondom magamban, »Hol van ő ma este?« És mikor fölkelek, azt gondolom: »Hol van most?« A sötét éjjel idején pedig azt kérdezem magamban: »Vajjon alszik-e?« (*Megújuló köhögés.*) Gyere haza mielőbb, drágám; de addig ne, mig egészen jól nem érzed magad...« Tudod, mihaszna hívnam nagyon is korán haza, — súgta Fülöpnek a válla fölött, s újra megtaszította a könyökével.

Fülöp szórakozottan felelt és megrázkódott ez érintéstől, mintha megégették volna. Peti még egyre köhögött, s a diktálás újra megkezdődött.

»Készen vár itt a jó meleg fészked, egyetlenem. Mindenki örömmel vár, és senki sem

mond rólad mást, mint jót és kedveset. Gyere már, gyere már haza, hű kis feleségem, mert meghasad a te urad bolondos öreg szive...»

Peti ádázul kaczagott és nyujtogatta a nyakát, száját.

— Még darabokra szaggat ez a köhögés, mely a torkomat erőlteti, — mondotta. — Hozzon már egy kanál mályvalevet, Nancy, nagyon jó az a köhögés ellen.

Nancy bólintott a bölcső fölött — elbóbiskolt.

Fülöp elsápadt, feje szédült, úgy érezte, hogy most mindjárt elájul. Egy pillanatig valami borzasztó kísértés ragadta meg. Szeretett volna nekiesni Petinek, szeretne volna torkon ragadni és megfojtani. Érezte saját alávalóságát és kétszinűségét s meggyűlölte Petit. Ez ember szelidlelkűsége felforralta vérért. Nem volt másképp — lelkében az önérzet utolsó szikrája vívta halálos küzdelmét. De aztán szégyenletében, megbánásában, önmagától való irtózatában és mindentől való rettegésében ledobta a tollat, fejére csapta a kalapját, egy halálra sebzett állat ordításával jó éjszakát kiáltott és kirohant a házból.

Nancy felriadt álmából.

— Uram irgalmazz! — kiáltotta, és hevesen ringatni kezdte a bölcsőt lábával.

— Oly gyöngé szive van és oly nagyon együtt érez velem, — suttogta Peti, mikor az ajtó bezárult. (*Megújuló köhögés.*)... — De a levél kész — s itt van hozzá a boríték.

VIII.

Másnap este a főbiró Athol-utczai lakásán volt. A kalap a fején volt, a felöltő karján, ő maga, könyökével az ablakráamához támaszkodva, lenézett a temetőbe. Jemnek, a ki mögötte állt, hátat fordított, s úgy felelt szavaira. Halkan beszéltek egymással; alig mozgáltak.

— Minden rendben van odafenn? — kérdezte Fülöp.

— Tökéletes rendben, nagyságos uram.

— Jobbkedvű és nyugodtabb?

— Sokkal, kivéve, mikor nagyságod nincs itthon. »Hazajöött a deemster?« szokta mondani, s az arcza egyszerre kiderül, mint az ég az esős nap után.

Fülöp egy pillanatig hallgatott, aztán így szólt alig hallható hangon:

— Nem emészti magát már úgy a gyermek miatt, Jemmy?

— De mindig szeretne hirt hallani róla. »Volt-e ma Ramseyben? Láttá-e? Jól van-e a kis lány?« Folyton csak az jár az eszében.

A főbiró megint elhallgatott, és Jem vissza akart vonulni mély meghajlással, mikor a gazdája ismét megszólalt:

— Jemmy, megyek a kormányzóhoz s úgy lehet, későn jövök haza. Ne maradjon fenn miattam.

Jem halkan felelte:

— Valaki mindig fenmarad nagyságos uram miatt, akár fennmaradok én, akár nem. »Már megjött«, szokta mondani, akkor aztán végre lefekszik.

Fülöp tompán és rekedten mormolta:

— Az üveg üres — adjon ki egy másik palaczkot.

Aztán kiment a szobából, de őrizkedett, szembe nézni a szolgájával.

A kormányzót épp oly indulatosnak találta, mint a mult alkalommal. Szinte megrohanta, mielőtt szóhoz jutott volna.

— Úgy hallom, deemster, hogy e fölkelés vezére amolyan balkézzről való rokona önnek. Ön bizonyára észre térítheti azt az embert.

— Megpróbáltam, exczellenciád, de nem értem célzt, — mondotta Fülöp.

A kormányzó hátra vetette a fejét.

— Úgy hallom, az az ember a nevét sem tudja leírni, — mondotta.

— Igaz, — felelte Fülöp.

— Írástudatlan és merőben műveletlen ember.

— Mind a mellett a legokosabb és legerősebb ember a szigeten, — mondotta Fülöp határozottan.

A kormányzó összevonta a szemöldökét és homlokán tágulni látszottak a himlőhelyei.

— De ez a legokosabb és legerősebb ember mégis kénytelen lesz elhagyni a szigetet, — mondotta.

Fülöp nem felelt. Azért jött, hogy védjen

és békítsen, de belátta, hogy kárba veszne minden fáradsága. A kormányzó, kit ebéd után egyedül talált, jobb kezét fehér mellényébe dugta és mérges, parancsoló pillantásokat vetett Fülöpre.

— Deemster, — mondotta, — ha, mint mondja, nem képes hatni arra a paraszti ficzkóra, tehet még valami mást — bizza a sorsára.

— Vagy is, — mondotta Fülöp, és szájának csak egyik sarka mozdult — *önre*.

— Mondjuk, hogy reám, de kinek van több joga hozzá? — mondotta a kormányzó hevesen.

Fülöp alig birt magával. De nem szólt semmit, s a kormányzó behódolásnak vette hallgatását. Feltört néhány szem diót s majszolás közben más hangnemre tért át.

— Sajnálám, Christian ur, nagyon sajnálám, ha valami megzavarná viszonyunkat. Eddig jó barátságban voltunk egymással, s megengedi, hogy köszönhet is nekem egyet-mást. Hát nem látja be, hogy ez az ember árt a tekintélyemnek s megaláz a nép szemében? Ha ön elkövetett minden tőle telhetőt, hogy eltávoztassa nyakától a kötelet, ám viselje a következményeket ő maga.

— Hogyan értsem? — kérdezte Fülöp, lesütve szemét.

— Mondom, hogy akkor megtett mindent, a mivel ez embernek tartozik. Kérem, töltsön magának.

Fülöp még mindig nem szólt semmit. A kormányzó látta, hogy fölülkerekedett, de nem gyanította, mily kegyetlenül élt ez előnyel.

— Az a ficzkó atyjafia önnek, deemster, s nem kívánom, hogy maga lépjen föl ellene. Embertelenség is volna. De ha nincs rá ki-látás, hogy féken tarthassuk holnap, ha minden eszessége mellett sem hajt az okos tanácsra, akkor csak arra kérem — de ez a rend-őrség dolga. Ön előkelő tisztviselő most a szigeten. Sajnálám, ha szomorúságot okoz-nék önnek. Maradjon otthon — szívesen ki fogom menteni — úgy is olyan színben van, hogy javára válnék egy napi pihenés.

Fülöp gyorsan egymás után felhajtott két pohár bort. A kormányzó töltött neki még egy harmadikat, és így folytatta :

— Nem tudom, minő érzelmekkel visel-tetik ön ez ember iránt — de barátság az nem lehet. Bizonyos vagyok benne, hogy inkább tövis ő az ön szemében. S a mig itt lesz, az is marad.

Fülöp kérdőleg, tétován és félelemmel vetette fel szemét.

— Oh ! tudtam. Míg t^ul nem esik ezen a ne-hézségen, nem lesz nyugta. Előbb vagy utóbb mégis le kell számolnia azzal az emberrel — jól tudja, hogy úgy van, a mint mondom — a dolog természetéből folyik — ha olyan ember ő, mint a milyennek mondja.

Fülöp kiitta a harmadik pohár bort és felállt, menni készült.

— Bizza csak reám, majd végzek vele. Akkor aztán nem lesz vele több baja, s úgy gondolom, elég szép szerével rázta le a nyakáról. De most már jöjjön, menjünk a hölgyekhez, kik bizonyára tudják, hogy itt van.

Fülöp kimentette magát és lázas izgalommal eltávozott.

»A kormányzónak igaza van« gondolta magában, mikor a sötét utczákon hazafelé tartott. Peti tövis a szemében és a husában s mindig az is marad; bármint ragaszkodik hozzá, mégis csak ellensége, kérlelhetetlen ellensége.

Nem bírná tovább az elmúlt hónap nyomoruságait. A felfedeztetéstől való örök rettegést, az örök vigyázatot minden szavára, minden léptére — ma, holnap, holnapután, a míg csak él — nem, nem bírja, nem lehet így élni tovább.

Aztán olyan gondolatai támadtak, melyek sokkal borzasztóbbak voltak, semhogy formát ölthettek volna — sokkal iszonyubbak, semhogy szóba foglalhatta volna őket. Olyanok voltak, mint láthatatlan szá nyak suhogása, melyek elsuhannak mellette az éj sötétjében, s az értelmöke ez volt: Ha Peti ragaszkodik elhatározásához, akkor zendülés támad. Ha bárkinek baja esik, Petit a fegyenecz-gyarmatra viszik. Ha megölnek valakit, Peti lesz felelős az életéért.

— Én pedig mégis megtettem vele szemben a kötelességemet, — nyöszörögte a szíve. — Igyekeztem visszatartani. Igyekeztem visszatartani a kormányzót is. Nem az én hibámból történt. Mit tehetek mást?

Fülöp szaporította lépteit. Ime, a menekülés a szörnyű bajból, mely elállta útját. A sors nyújtja neki kezét. Az emberek, mikor rosszat követtek el, elkövetnek utána még több rosszat, hogy elhárítsák első botlásuk következményeit; de ebben az esetben nem volt erre szükség.

Az óra későre járt. Erős szél fújt a tenger felől. Arczába hajtotta a sós permetet, a mint a domb lejtőjén a város felé sietett.

Vére forrott. A bátorság és vadság eddig sohasem ismert érzelme vett erőt rajta. Valami azt mondotta neki, hogy már nem olyan jó ember, mint volt, de az öröm bizsergésével érezte, hogy erősebb ember lett belőle.

Szóljon valamit Katónak? Nem! Menjen a dolog a maga útján; szakadjon vége. Majd ha minden elmúlt, meglátja, hogyan áll a dolguk. Fülöp e gondolatra hangosan felkaczagott.

Az utcák csöndesek voltak, mikor a városba ért. Úgy el volt merülve gondolataiban, hogy észre sem vette, mily csipős a levegő, s karján viszi a felöltőjét. Most felhuzta magára és erősebben fejébe nyomta a kalapot. Egy kutya, egy gazdátlan eb hozzászegődött és monyon követte. Elkergette magától, de

az állat mindegyre visszatért. Végre a lábai közé keveredett, s majd hogy keresztül nem bukott rajta. Megrugta a kutyát, mely vonítva menekült át a sötét utca másik oldalára. Igen, igen, rossz ember lett belőle, tudta azt maga is.

Maga nyitott be a házba a kapukulcsával és becsapta maga után az ajtót. De alig szívtá magába a belső enyhébb, nehezebb, fülledt levegőt, valami változás történt vele. Háborgó szenvedélye elült, és remegni kezdett.

A tornác és a lépcsőház sötét volt. Ő parancsolta, hogy úgy legyen, mert mindig elfeledte lecsavarni a gázlámpát, mikor későn jött haza. De az asztali lámpája ott égett a lépcső legfelső fokán s hosszú fénysávot vetett alá a lépcsőház falán.

Valami ismeretlen félelem borzadályát érezve, éppen a lépcső legalsó fokára tette lábát, mikor úgy rémlett neki, mintha egy másvalakinek a léptét hallaná, a ki lefelé jön a lépcsőn. A lépés nem volt ismeretlen előtte. Bizonyos volt benne, hogy ismeri. Okvetetlenül olyan lépés az, melyet hallani szokott napról-napra.

Megállt, s úgy vette észre, hogy az a lépés is elhallgat. A következő pillanatban papucsos láb csoszogását hallotta a felső lépcsőfokok egyikén, s Jem-y-Lord leszólt:

— Ön az, nagyságos uram?

— Én vagyok, — felelte Fülöp nagy erőfeszítéssel.

— Valami baj van? — kérdezte a szolga.

— Valaki lefelé tart a lépcsőn, ki az? —
mondotta Fülöp.

— Lefelé tart a lépcsőn? — mondotta
visszhangként a szolga s a fénysáv megmoz-
dult, mintha fölemelte volna a lámpást.

— Maga jön lefelé, Jem?

— Én? Dehogy. Itt vagyok s tartom a
lámpát, nagyságos uram.

— Megint valami képzelgésem, — gon-
dolta magában Fülöp, azzal megfogódzott a
korlátban és újra elindult. A lépés újra el-
indult; most már tudta, hogy a saját lépése.
»Visszhang«, mondotta magában. »Álom, ér-
zéki csalódás az egész«; és erőltette a dolgot
s ment újra fölfelé. A lépés közeledett fölül-
ről. Elhaladt mellette a lépcsőn feltartóztat-
hatatlanul, hanyatt-homlok, súlyosan lefelé a
fal mellett, míg ő a korlát oldalán ment föl az
emeletre.

Aztán a fél-öntudatlanság ama pillanatai-
nak egyike következett, melyekben a hang,
melyet hallunk, testet ölt. Fülöpnek úgy rém-
lett, mint ha egy férfi alakja ment volna el
mellette. Mindjárt reá ismert. Ugyanaz az
alak volt, melyet a tanácssterem folyosóján lá-
tott, saját alakja, ugyanabba a köpenybe bur-
kolódzva, mint akkor, s a kámzsát a fejére
huzva. Félig elfordult tőle, arcát elrejtette,
s egész magatartásával megvetést, gyűlöletet,
undort fejezett ki.

— Nem érzi jól magát, nagyságos uram?

— kérdezte, mintha távolból mondaná, Jem-y-Lord hangja. S a fényesen égő lámpát a főbiró arcza elé tartotta.

— Kissé fáradt vagyok, annyi az egész. Feküdjék le.

Fülöp aztán egymaga a szobájába ment. »A lelkiismeretem!« gondolta magában. »Lehet, hogy Peti elmegy utamból, de ettől nem szabadulok meg soha. Mi lesz a vége, Istenem, mi lesz a vége?«

Az asztalon lévő palaczkból félig megtöltött egy vizespoharat és kiürítette fenéig. Ugyanabban a pillanatban könnyü léptek nesztét hallotta a feje fölött. Egy nő lábától eredt; áthaladt a padlón, aztán elhallgatott.

IX.

Másnap reggel a főbiró még javában aludt, mikor a nap már besütött az ablakon. Mennydörgésszerű zaj ébresztette fel s úgy rémlett neki, mintha egy szeget vertek volna hátulról a koponyacsontjába. Kinyitotta szemét, s észrevette, hogy valaki megkopogtatta ajtaját s egy erőteljes, mély hang azt kiáltja:

— Hallja-e már, Christian! Egyáltalán nem akar felkelni?

A kanczellária igazgatója volt. Erős ökölcsapásaitól felpattant az ajtó zára, s az öregúr belépett a szobába.

— Elkorcsosult manx férfiu! — dörögte.

— Ágyban, Tynwald reggelén. Huh! Micsoda romlott, fölemésztett levegő! Engedje meg, hogy kinyissam az ablakot — de hiszen maga szétdobálta a padlón a ruháját. Ah! ez már jobb áér! A feje fáj? Nem csodálom. Kéjen fel, magammal viszem kocsin a Tynwald Courtba.

— Nem hiszem, hogy elmehetnék, — mondotta Fülöp erőtlen nyöszörgéssel.

— Nem jön? Szent atyám! A sziget birája, és nem akar a Tynwaldra jönni! Mit szól majd a kormányzó?

— Azt mondotta az este, hogy kiment elmaradásomat.

— Kiment ám, majd megmondom, mit! Jó lesz magának egy kis friss levegő. A kocsim odalenn vár. Oda figyeljen! a templom órája éppen most üti a tizet. Adok magának tizenöt percet, addig lemegyek a reggeliző szobájába s belenézek a *Times*-ba.

Az igazgató kisietett a szobából, és Fülöp hallotta az ajtón át, hogy hangos beszélgetésbe ered Jemmyvel.

— S hogy-mint van Cottierné asszony?

— Köszönöm kérdését, uram, tűrhetően.

— Ugyancsak ritkán látni, magától, Jemmy.

— Nem érzi jól magát, mióta Douglasba jött.

A teásedények csörömpöltek, az ujság ropogott, a kanczellária igazgatója köszörülte a torkát, aztán csönd lett megint.

Fülöp nehéz szívvel kelt ki az ágyból. Az a nagy kísértés még mindig gyötörte. Eszébe jutott a tegnap esti látomány, s bár világos reggel volt, mégis reszketett. Man szigetén a közeli halál jeléül szokták venni az aféle látományt, arra pedig, a kinek ily jelenése volt, azt szokták mondani, hogy »látta a saját lelkét«. De Fülöp nem volt babonás. Tudta a látomány okát, tudta, hogy mit jelent.

Jem-y-lord bevitte a reggelit, s mikor betette az ajtót, Fülöp, hátra sem nézve, hal-
kan így szólt hozzá :

— Hogy van most, Jemmy ?

— Megint emésztí magát, nagyságos uram, — felelte a szolga félig suttogó hangon. Egy pillanatig tett-vett valamit a szobában, aztán így folytatta : — Magam sem tudom, hogyan, de megtud mindent. Az este, mikor lehoztam néhány palaczkot, találkoztam vele a lépcsőn. Nemsokára azután megláttam rajta, hogy sirt.

Fülöp, a borotvájával bibelődve, zavardottan így szólt :

— Mondja meg neki, hogy felmegyek hozzá, mihelyt hazajöttem a Tynwaldról.

— Már mondtam neki. »Nem az a baj, Cottier ur«, felelte.

— A parókát meg a talárt kérem ma, Jemmy, — mondotta Fülöp, s főbirói diszében ment el hazulról.

Verőfényes nap volt, az utcán összehorlódott a sok kocsí. Bricskák, szekerek, omnibuszok, magánfogatok vitték a sok népet

a Douglassból Peelbe vivő országuton. Az egész város örömben uszott, még a vén sziklasziget is kacagni látszott.

— A manóba, Christian, — mondotta a kanczellária igazgatója, s az órájára nézett: — tudja-e, hogy már fél van tizenegyre? Az istentisztelet tizenegykor kezdődik. Siessünk, kocsis. Nyolcz mértföldet kell megtennie fél óra alatt.

— Nem hajthatok jobban ebben a nagy tolongásban, felelte, hátrafordítva fejét, a kocsis.

— Úgy belemerültem az ujságotvasásba, — mondotta az igazgató — hogy... De hát, ha megkésünk, nem tehetünk róla.

Fülöp összefonta karját a mellén s lehorgasztotta fejét. Nagy harcot vívott a lelkeben.

— Nem hittem, hogy a halászok dolga ily komolyan fordul, — mondotta az igazgató. — Úgy látszik, a kormányzó kirendelte a katonaság és őrség teljes létszámát. De a meny nyire ismerem a földieinket, nem tűrik soká az szó nélkül efélét.

Fülöp nagyot lélekzett; nagy porfelhő vette őket körül; a nyitott társaskocsik felől odahallatszott az asszony nép kacaja.

— Rebesgetik, hogy a kolomposuk magának barátja, Christian — nekem abban a formában mondták, hogy: »egy előkelő hivatalnok balkéz felől való atyjafia«.

— Az unokatestvérem, — felelte Fülöp.

— Hogyan? Az a nagy, göndörhaju le-
gény, a kit a kocsiján vitt haza? ... Kocsis,
nem szükséges oly nagyon hajtani.

Fülöp még mindig lehajtva tartotta a fe-
jét. A kanczellária igazgatója aggódó arczezal
figyelte.

— Hallja-e Christian, még sem vagyok
oly egészen bizonyos benne, hogy a kormány-
zónak nincs igaza. Hát ez az, a mi egy hónap
óta bántja magát? Mondhatom, átkozottul ért
a titoktartáshoz. Ha jó mondanivalója van,
mindjárt kikottyantja; de ha rossz ujságot
rejteget magában, a bagoly valóságos beszélő
papagály magához képest.

Fülöp némi kísérletet tett, hogy kaczag-
jon, aztán azt mondotta, hogy még mindig fáj
a feje. Az ut most fölfelé kanyarodott, Greeba
irányába.

— Kár, hogy egy ilyen derék fiu vesze-
delembe dönti magát, — mondotta az igaz-
gató. — Nekem tetszik az a ficzkó. Egy csa-
pásra meghódította az öreg szívet. Azok
közül az erős, igazlelkű emberek közül való,
a kiknek láttára az ember azt mondja magá-
ban: »Hál' Istennek, én is manxman vagyok«. Azonkívül pedig, akármit mond a kormányzó,
ebben az esetben neki van igaza. A kormányzó
tudja is azt, Christian — azért szeretné oly
nagyon kimenteni magát. Mert hát magának
mégis csak atyjafia az ember, s a vér nem válik
vizzé, ha csak ... De nini, mi az?

Valami rivalgás támadt mögöttük; a ko-

csik sora kigyóvonalban kanyargott az elősövény mellett, s a szürke porfelhőből egy nagy zárt kocsi bontakozott elő s robogott el egy tűzifecskendő sebességével. Az igazgató fölegyenesedett.

— De, mi a ...

— Sebesültszállító kocsi, — mondotta Fülöp, az összeszorított fogai közül.

A következő pillanatban egy második, aztán egy harmadik s végre egy negyedik szekér vágatott el mellettük.

— Ej, szavamra ... Oh, jó napot, doktor! Jó napot, jó napot!

Az igazgató több barátjára ismert a szekereken s fogadta köszöntésüket. Mikor azok elrobogtak, előbb Fülöpre nézett, aztán azt kiáltotta:

— Kocsis, forduljon vissza. Haza megyünk — aztán történjék, a minek történnie kell.

— Nem lehet itt megfordulni, uram, — mondotta a kocsis. — Annyi itt a kocsi, mint a méhraj. Tynwald előtt meg sem állhatunk.

— Csak előre, — mondotta Fülöp elszánt hangon.

Az igazgató néhány pillanat múlva így szólt:

— A dolog nem érdemli meg, Christian, hogy bajba döntse magát miatta. Elvégre mégis kormányzó a kormányzó. Magának pedig mindig jó embere volt.

Fülöp a tisztítótűz kellő közepén érezte

magát, az öreg tanító mestere pedig minden oldalról szitotta körülötte a lángot.

Közeledtek a Tynwaldhoz, s látták a zászlókat, a sátrakat, s az embersokaságot, mely egy nagy táborhoz volt hasonló, és hallották a tömeg mély zugását, mely olyan volt, mint a tengernek messziről hallatszó morajlása.

X.

Tynwald dombján tartják ősidők óta Man-szigetének országgyűlését. Nyílt zöld térség az, a sziget közepén, három felől dombok veszik körül, a negyedik oldalán széles síkban lejt a tengerpart felé. E zöld térségnek olyan alakja van, mint egy gitárnak. A közepén van egy alacsony fallal körülvett zárt hely, olyan, mint egy *banjo*. A végén áll a templom. A gitár dobja maga a domb; ez négy körre van osztva, a melyek közül a legmagasabban lévő körülbelül hat láb széles.

A kocsi, melyben a főbíró, meg a kanczellária igazgatója ült, a templom nyugati kapuja előtt állt meg, s egy rendőr nyitotta ki az ajtaját. A templom pitvarából énekszó hangzott feléjük.

— Negyedórával megkéstünk, — monddotta a kanczellária igazgatója, az óráját nézve.

— Bemenjünk, nagyságos uram?

— Tegyük inkább egy körutat a vásáron, — monddotta Fülöp.

A kocsi ajtaját újra becsapták, és lassan áthajtottak a pázsitos térségen.

A Tynwald zárt tere alatt egy katonai csapat állt feltüzött szuronynyal. A hegyre vivő lépcső szittyóval volt felhintve. Fenn a magaslaton két karosszék állt egy menyezet alatt, mely a középén álló zászlóárboczon függött. E két széken még nem ült senki, s a hegyet és feljáróit kordonnal szabadon tartották.

A nap magasán állt fenn az égen, tik-kasztó hőség volt. Az istentisztelet hangjai néha-néha összevegyültek a vásári czéllövőbódék puskalövéseinek ropogásával és a kiáltók lármájával. Végre még más, többet jelentő hangok is szólaltak meg: a messziről közeledő muzsikusok zenéje. Délről és nyugatról, Peel felől és Port St. Mary irányából hallatszottak.

— Jönnek, — mondotta a kanczellária igazgatója; Fülöp arrafelé fordította fejét, az ajka vonaglott, s arcza még jobban elsápadt. Mikor a muzsikusok közelebb jutottak, a zene elhallgatott. Nyugat felől mindjárt azután felvonult némán egy férfiakból álló menet, fel a domb szegélyéig, s abba az irányba kanyarodott, a hol a dél felől jövő férfiak közeledtek. Négyes sorokban vonultak fel a halászujjasban lévő nagycsizmájú emberek, és nem volt semmi fegyver a kérges kezeikben. Egy erős legény lépdelt keményen az élükön. Peti volt. Fülöp nem bírta tovább a feszültséget.

Kiszállt a kocsiból. A kancellária igazgatója követte példáját, és utána ment, mikor tá-molygó léptekkel fölfelé indult.

A halászok két csapata három út keresztezésénél, egy magas fánál egyesült hatalmas tömeggé. A fának törzsén egy kis földsáncz futott körül, és Peti erre a töltésre állt, úgy hogy kimagasodott a többiek közül.

— Fiuk, — mondotta — háromszáz fegyveres katona áll ott a domb alján, s mind-egyiknek husz éles töltés van a tarsolyában. Ide jöttetek az országgyűlésre, mert jogotok van reá. Menjetek fel békével, s ha fölértetek, keveredjete a katonák közé, minden egyes emberre három ember jusson ti közületek, kettő álljon a két oldalára és egy a háta mögé. Azután a szószólóitok előadják majd a panaszaitokat. Ha meghallgatják őket, egyebet nem kívántatok. De ha nem úgy lesz és parancsot adnak, hogy rájuk tüzeljenek, akkor vessétek a földre mind a háromszázat, mielőtt még szót fogadhatnának, és vegyétek el tőlük a puskát. De más baja ne essék a katonáknak. Mert hiszen a szegény katona csak azt teszi, a mit parancsolnak neki. De ne türjétek azt se, hogy bennetek tegyenek kárt a katonák. Azért jöttetek ide, hogy az igazatokat keressétek. Nem azért jöttetek, hogy harcoljatok. De, ha valaki megtámad benneteket, legyen rá gondotok, hogy megemlegesse azt a napot, a mikor azt megpróbálta. Romboljatok le minden bódét a vásá-

ron, ha nem találtok jobbat, a mivel védekezetek. És ha vért ontanak, bizzátok rám azt az embert, a ki megparancsolta. Most pedig, előre fiuk, induljatok fel és mutassátok meg, hogy manx férfiak vagytok!

Sem tetszés, sem éljenzés, sem taps nem hallatszott. Csak töredezett felkiáltások és a zavart morajlás egy neme.

— Jöjjön, — sugta a kancellária igazgatója és megfogta Fülöp reszkető karját. — A szegény ördög nem gyanítja, hogy ha vér folyik, ő lesz az első áldozat.

— Mennybéli Isten! — suttogta Fülöp.

XI.

A sűrű embertömeg körülözönlötte most a Tynwaldot és a feljaro irányába nyomult. A nemzeti himnusz hangjai közben, melyre a katonabanda zendített reá, a kormányzó kilépett a templomból. Háromszögletű kalap volt a fején és kard az oldalán, s az ország kardját fölfelé tartva vitték előtte. A képviselőktől, a tanács tagjaitól és a papságtól körülvéve, felvonult a domb tetejére. Ott leült a két karosszék egyikére a menyezet alá, a másik széken, főpapi diszébe öltözötten, a püspök foglalt helyet. Utánuk következett s fenn a tetőn rangsorra való tekintet nélkül, tetszés szerint helyezkedett el a kíséretük. A legfelső körbe hölgyeket is bocsátottak be.

A két szék mögött álltak nyitott napernyőkkel.

Vannak emberek, kiknek utat nyit a leg-sűrűbb népsokaság is. Így vált ketté a tömeg s engedett utat Fülöpnek is. A kormányzó éppen meg akarta nyitni a gyűlést, mikor megjelent kísérelőjével a domb alján. Sokan megismerték, de ő alig fogadta köszöntésüket. A kormányzó szíves fejbólintással üdvözölte, mosolygott s intett neki, hogy jöjjön fel az oldalára. Fülöp lassu léptekkel haladt fölfelé, s meg-megpihent, mint a ki nem tudja, tovább menjen-e. Végre megállt a kormányzó jobbán; minden szem őt nézte, mert a tömeg is kegyelni szokta a nagyok kegyeltjét. Minthogy a kormányzó és a püspök ült, Fülöp alakja kimagaslott a domb tetején lévőek fölött. A nép minden oldalról láthatta, ő pedig láthatta a népet, mely sűrű tömegben állt lenn a pázsiton.

Az országgyűlést megnyitották. A napirend, a törvények kihirdetésén kezdődött. Fülöp rangban idősebb kartársa, a derültképű öreg deemster olvasta fel a törvények szakaszait angolul. Azután az első bírósági kerület koronatisztviselője olvasta fel ugyanazokat manx nyelven. Senki sem értette meg, alig is hallgatták. A dombtetőn lévő hölgyek csevegtek egymás közt; a képviselők és a papi személyek csoportba verődtek és szintén beszélgettek; a főtanács hivatalnokai az alatt lévő sokaságot nézték, a sokaság pedig, mely nem látott

és nem hallott semmit s nem sok ügyet vetett az egészre, tovább szórakozott a vásár látni- és hallanivalóin.

De volt három ember e tizenötezer főnyi nép sokaságában, a ki lázas érdeklődéssel kísértette az események folyását. Az egyik a kormányzó volt, kinek nyugtalan szeme szinte vad tűzben égve járt egyik oldalról a másikra; a másik a katonai csapat kapitánya volt, ki a kormányzó arcát figyelte és várta a közbelépésre szólító jeladást; a harmadik Fülöp volt, ki lenézett a sokaságra és olyasmit látott, a minek jelentőségét csak ő maga értette meg.

A halászok — háromezeren — nyugodtan lépdeltek fölfelé. Ötvenen a szerkocsit vették körül — a hadikészlet hatalmukban volt. A többiek kézzel, könyökkel törtek maguknak utat a nép tömegén át, míg el nem érték a katonai őrség sorfalát. A hány vörös kabát volt, annyiszor három gypjuujjas és kötött sipka volt mögötte.

Fülöp látta ezt a domb tetejéről. Arca halálsápadt volt, szemhéjai reszkettek, ajka vonaglott, keze meg-megrándult; ha meg-szólították, alig felelt; olyan volt, mint a ki perben áll magával, s attól tart, hogy mindenki eltalálhatja rejtett gondolatait. Végő-tusáját vivta magában a kisértéssel. Közel volt a döntő pillanat. Egész életének sorsa függött e pillanattól. Petire s a vele való együttlét gyötrelmére; Katóra és egész életének vég-

telen nyomoruságára; önmagára és az osztályrészéül jutott rut álnokságra gondolt. Mindettől örökre megszabadulhat — de hogyan? Elég, ha nem tesz semmit, mert hiszen megtette kötelességét. A fő, hogy uralkodjék magán, és akkor megszabadul az örök nyugtalanságban és örök rettegésben töltött élet minden gyötrelmétől; akkor megint övé lesz az egész világ — békén élhet — nyugodtan alhatnak — övé a szerelem — és övé Kató!

Valaki szólt hozzá a háta mögül. Nem volt az semmi — csak egy elméncz legény, egy spanyol kalandor leszármazottjának maró megjegyzése. Az asszonyok felfogták pillantásait, mosolyogtak reá és intettek neki fejökkel. Egy emberke, kinek sötétbarna arcza afrikai származására vallott, hozzáfordult és mondott neki valamit a mindjobban és jobban terjedő közszabadságokról.

A korona tisztviselője végzett a felolvasással, a napirend kimerült — mozgalmasság támadt — valami történt — a kormányzó félig fölemelkedett helyéről. Tizenkét halászcizmás és kék gyapjuujjast viselő férfi átlépte a katonai őrség vonalát és az emelkedésre vivő ut közepén megállt. Egyikök beszélni kezdett. Peti volt.

— Kormányzó úr, — mondotta; de a katonai csapat kapitánya abban a pillanatban hozzálépett s egy sereg katona körülfogta társait. A halászok megálltak mint a kőfal, s a katonák visszahátráltak.

— Kormányzó ur, — mondotta újra Peti, és megérintette a sikkaját.

A kormányzó nyugtalanul feszengett helyén. Petire nézett, aztán a kapitányra, már-már fölemelte kezét, mikor egy mellette lévő másik kéz hirtelen visszatartotta s egy halk hang a fülébe sugta :

— Ne, az Isten szerelmére, ne !

Fülöp volt. A kormányzó csodálkozva nézett reá.

— Mit akar mondani ?

— Azt akarom mondani, — felelte Fülöp még mindig suttogva, de hévvel és szenvedélyesen — hogy csak egy út van nyitva a kormányzói palotáig, de ha fölemeli a kezét, azt az egyet is elzárja magától ; azt akarom mondani, hogy ha itt vért ontanak, ön nem hagyja el élve ezt a hegyet ; azt akarom mondani, hogy a háromezres katonája csak annyi, mint háromezres nyul háromezer varju karmai közt.

A következő pillanatban elhagyta a kormányzót, és szemtől-szemben állt a halászokkal.

— Halászok, — kiáltotta, s felemelte a két kezét — ne támaszszatok itt nyugtalan-ságot, zendülést, az Isten szerelmére, ne okozatok vérontást. Hallgassatok reám. Halászember unokája vagyok ; magam is voltam halász ; szeretem a halászokat. A míg élek, hűségesen kitartok mellettetek. A ti jogaitok az én jogaim lesznek, a ti hibáitok az én hibáim, s a ti útaitok az én utaim.

Aztán, ismét a kormányzóhoz fordulva, mélyen meghajolt és így szólt tiszteletteljesen:

— Exczellenziás uram, ezek az emberek nem forralnak rosszat; szólni akarnak önhöz; kérni akarnak valamit; tisztelni akarják a törvényt; meg akarják óvni a békét.

De a kormányzó, ki magához tért esől ijedelméből, most haragra lobbant.

— Nem, — mondotta parancsoló hangon; — se ideje, se helye itt kérvények előterjesztésének.

— Bocsásson meg, exczellenziád, — mondotta Fülöp mélyebb meghajlással; — éppen ez a legfőbb ideje és a legfőbb helye annak.

A képviselők és a papi személyek mind a lépcső felé tódultak, s valaki most így kiáltott ebből a csoportból:

— Csapszék lett a Tynwald Courtból?

Egy másik pedig gúnyosan hozzátette:

— Exczellenziád talán másvalakinek a helyét foglalta el?

Fülöp teljes magasságában fölegyenesegett és a közbeszólókra fordítva szemét, így szólt:

— Exczellenziás uram, mi szabadságra született gyermekei vagyunk ennek a szigetnek. Nem azért jöttünk a Tynwaldra, hogy egy spanyol kalandor unokája oktasson ki bennünket a szabadságra és egy fekete törzsfőnök fia a rend tiszteletére.

— Nyugodtvér, fiuk! — kiáltotta Peti,

fölemelve egyik kezét a kísérei felé, mintegy nyugalomra intve őket. De azért jobban szeretett volna felordítani ujjongó gyönyörűségében.

A kormányzó néhány gyors pillantást és halk szót váltott a kapitánnyal. Láta, hogy túljártak az eszén, hogy tehetetlen, s hogy személye is veszedelemben forog. A kapitány véresre harapta ajkát dühében, hogy nem vette komolyabban a tüntetést és nem állította fel zárt sorokban a katonáit.

— Meghallgatja exczellenciád a halálszokat? — kérdezte Fülöp.

— Nem, nem, nem, — mondotta a kormányzó. Minden önteltsége és dőresége mellett legalább bátornak mutatkozott.

Csend volt egy pillanatig. Fülöp aztán, kiegyenesedve és minden erejéből uralkodva magán, így szólt:

— Exczellenciád — engedje megjegyznem — büszke állást foglal el itt; ön kormányozza e szigetet, uralkodója, a mi királynőnk nevében. De nekünk, kik az ön alattvalói, szolgálai vagyunk, még önnél is büszkébb a helyzetünk. Manx férfiak vagyunk. És ez a gyűlés a mi hazánk törvényhozó gyűlekezete.

— Nyugodtvér, — kiáltotta ismét Peti.

— Ezer év óta a mi vérünkből való és a mi nevünket viselő férfiak álltak e halmon, hogy meghallgassák a nép szavát, és igazságot tegyenek ember és ember között. Ez adott jelentőséget e helynek ősidőktől fogva. Ha

nincs meg többé ez a jelentősége, pusztítsátok el a föld színéről, mert akkor pusztá látszat kedvéért és gyalázatunkra van itt.

— Ez az! — kiáltotta Peti; nem uralkodhatott többé magán, és szavait ujjongó riadal kísérté a halmon épp úgy, mint alant a pázsitos térségen.

Fülöp hangja átható kiáltássá fokozódott, de aztán halk szózáttá és szelid kérelemmé enyhült, mikor még mélyebb meghajlással hozzátette:

— Meghallgatja exczellenciád a halászokat?

A kormányzó nyugtalanul feszengett széken s türelmetlenül mondotta:

— Beszéljenek!

A halászok előadták kérelmüket. Hárman vagy négyen beszéltek röviden, és szorosan a tárgyhoz. Hogy a kikötők joggal megilletik őket az apáik révén, kik negyven évvel ezelőtt kapták meg a jogot, hogy szabadon használhassák; ne kívánjanak hát tőlük kikötői illetéket, míg nem gondoskodtak számukra megfelelőbb kikötőkről.

A kormányzó ezt megigérte. Aztán felállt, a zenekar reázeneditett a »God save the Queen«-re, s a törvényhozó testület tagjai visszatértek a templomba.

Fülöp velük tartott. Nehéz csatát vívott meg, és győzelmet aratott. A tisztító tűzből kibontakozott valódi lénye, de nagy árat fizetett győzelméért. A szeme égett, mint az izzó

parázs, az arcza beesett. Társtalanul ment; idősebb főbíró társa előtte járt. Ám a közben, hogy megtette hosszú útját a templom ajtajáig, a halászok meg a földbérlők néha-néha áttörtek a fegyveres őrség sorsfalán és rekedt hangon így szóltak hozzá:

— Engedje meg, főbíró, hogy megrázam a kezét.

Ezek a jelenetek még zajosabban és élénkebben ismétlődtek meg félóra mulva, mikor az ünnep véget ért s a kormányzó, baljóslatu némaság közben, eltávozott, Fülöp pedig, atyai barátjának, a kanczellária igazgatójának karjára támaszkodva, haloványan és mosolygó arczczal kilépett a templomból. Alig törhetett magának utat a nép tömött sorsfalai közt, melyek a kapuig vivő utat szegélyezték. Mikor aztán helyet foglalt a kocsiban, a mosoly eltűnt arczáról. Leroskadt, behuzódott az ülés sarkába s a mellére csüggesztette fejét. A nép éljenezni kezdte.

— Hajts! — kiáltotta Fülöp.

A tetszészaj fokozódott.

— Hajts, hajts, — kiáltotta.

A nép most még zajosabban éltette. Mindenki azt hitte, hogy egy nagy diadalnak volt tanuja e napon — egy oly ember diadalának, ki legyőzte a kormányzót. Pedig történt ott egy nagyobb diadal is, melyet a nép nem láthatott — egy ember ült diadalt saját-magán. Nem látta azt senki, csak az Isten.

XII.

Peti magán kívül volt. Kaczagva sírt és sírva kaczagott. Harsány hangja végigrivalt a piacon.

— Hallottátok? Biz' Isten, olyan volt, mint a kürtszó. Senki sem tud úgy beszélni, mint ő.

Peti úgy lelkesedett, hogy szinte eszeveszettség volt. Kevélyen járt-kelt a vásáron, síratva hazáját és tele szájjal kárhoztatva honfitársait.

— *Mannin veg villish* (édes kis Man sziget), angol kormányzókat meg angol püspököket küldenek a nyakadra, mikor a te fiaid tízszer annyit érnek, mint ők. *Manninee graihagh* (kedves manx atyámfi), magatok ítétek el őket, hogy mások püspöke és külső országok kormányzója legyen belőlük — magatok pedig ebül és pokoli módon vagytok, el is visz benneteket az ördög.

Peti prófétai kedvét aztán vidám hangulat váltotta fel hirtelen. Megvette egy házalónak egész mozgó raktári készletét és kiverte a czapistrángot egy vékony bádögfödelen, hogy magához csődítse a gyermekeket. Azok aztán úgy mentek utána, mint a nyul, mikor a hóban baktat; ő pedig megfordított arányban osztotta szét köztük az ajándékait, a nagy kamasz kicsit, a kis legény nagyot, a

leány kétszer annyit kapott. A dolognak általános gyermekháborúság lett a vége.

Peti inni kezdett.

— Hogy vagy, Faddy? Örülök, hogy látlak, Juan. Hát még te is élsz, Thom? Félpohár rum még nem vesz le bennünket a lábunkról, fiuk. Nem is az ital a fő — hanem a barátság.

Invitálta az asszonyokat is, de azok nem voltak oly könnyen kaphatók a vendégségre.

— Én tudom, mivel tartozom a gyülekezetnek, — mondotta Betsy, a ki urával együtt a »primitívek« nevén ismert methodista szektához tartozott.

— Kilyukadt a zsebe, kapitány; tömjé be az öklével, — mondotta Liza, ki nagyon fősvény teremtés volt, és életfogytig tartó bőrtönre volt ítélve az a penny, mely a kezébe került.

— Csitt legyen, asszonyok, — mondotta Peti; — mit is mond a szentírás? »A gazdagságnak szárnya van; hagyjátok hát röpködni a madarakat,« — és tántorogva, dülöngve és félelmetes kacaját hallatva ment tova.

Petinek veszett kedve kerekedett. Felhajszolta a halászok bandájának maradványait s megfogadta őket, hogy muzsikálják végig a vásáron. Hárman voltak a kis muzsikások, tökrészeg volt már mind a három, s az volt a kötelességök, hogy a Man sziget nótáját huzzák, a mint kevélyen előttük ment.

— Húzd rá, Jackie!

Igy haladt előre nehézkesen a vásári nép között, ugorva egyet-egyet, kaczagva, és szidva a háta mögött lévő muzsikusokat, ha hibát követtek el, úgy tett, mintha nagyon részeg volna, és nem is gondolna másra, mint hogy tréfáljon, mulasson. Pedig e közben éles figyelemmel kísért mindent, fürkészett és tanulmányozott minden arcot, s figyelt minden körülötte folyó beszédre.

— Annyi a pénze, mint a bűn, Liza — úgy mondják, milliói vannak.

— Űgy szórja, mint a pelyvát. Nem való pénz ezeknek a manx gyerekeknek — nem való nekik. Nagyon szeretném tudni, micsoda felesége is lehet. *Én* nem hagyom a pénzt az uramnál. Elég egyszerre három félpence egy embernek.

— Hogy micsoda felesége van? Hát nem tudja?

És összesúgtak.

— Mélyebben, gyerek, mélyebben, ha mondom.

— De hát kicsoda ez az ember?

— Kicsoda? Hát Quilliam kapitány Kimberleyből.

— Hát ez az! Akkor ehhez ment feleségül az a glenmooari leány, valami Czézár leánya?

— Már el is hagyta és megszökött egy bitanggal.

— Mit nem mond!

— Úgy van, láttam a menyecskét a tulajdon szememmel...

— Ácsi, fiuk!

Peti egyszerre kiegyenesedett s kezének egy mozdulatával hallgatásra intette a muzsikusokat.

— Mondott valamit, Corteen uram?

— Nem szoltam semmit, kapitány. Ne nézzen rám oly nagyon. Csak azt mondtam, hogy ott voltam a sulbyi istentiszteleten, a mit a szabad ég alatt tartottak, és láttam...

— Húzd, Jackie!

— A boldogtalan ember legalább is anyyira ámította önmagát, mint a többieket. Kezdetben a féktelen jókedv álarca mögé rejtette emésztő gondját s minden ember arcvonásaiban utmutatást keresett, egy szót várt, egy pillantást, és minden pillanatban azt remélte, hogy valaki, a ki délről vagy északról, keletről vagy nyugatról jött, azt fogja mondani neki: »Én láttam«. Utóbb igyekezett elhitetni magával, hogy Kató nem is lehet a szigeten, ha senki sem látta azok közül, a kik Tynwaldra jöttek; hogy öntudatlanul az igazat mondta, s hogy nincs nála boldogabb ember a világon.

XIII.

Az ég elborúlt, az eső megeredt s mindenki sietett a kocsijához. Félóra alatt a Tynwald halma elnéptelenedett s az emberek szétrebbentek minden irányban a nagy esőcseppek elől, melyek aláhullottak az égből.

Peti egy társasszekeret bérelt, mely észak felé tartott, és felpakolta reá ramseyi ismerőseit. Mikor azok elhelyezkedtek, még sok gyámtalan és elhagyott nép csődült a szekérhez, mert azokat is arrafelé vitte útjuk — fiatal anyák kis gyermekeikkel, öreg emberek és öreg asszonyok. Peti fölvelt mindenkit, míg a szekér dereka is meg nem telt néppel s több ember már fel se fért.

Megálltak minden utszéli csárdánál — volt abból elég, a merre jártak. A férfiak jól be voltak állítva és nótára gyujtottak. Az asszonynépet erre elhagyta a béketűrés.

Az eső most már zuhogott, a hegyi út mind meredekebb és sivárabb volt, az a néhány ház, mely előtt elhaladtak, lakatlan volt, kapuja be volt szegezve deszkával. A rekett-yebokrok közt süvöltött a szél, itt-ott néhány liba tipegett és gágogott a parlag földeken, magános fekete varju repült az ólomszinű ég alatt s künn a tengeren füstoszlop szállt föl s jött mind közelebb és közelebb a kiránduló gőzössel, mely turistanépével megkerülte a

szigetet. A szekéren az énekszó elhallgatott, egynehány férfi összeszólalkozott egymással, mások sirtak és keseregtek részegségükben.

Peti tartotta bennük a lelket. Fecsegett, kaczagott és bohókás történeteket mondott el nekik. Megrendülve, megtörve és sebzett szívével, még mindig el akarta hitetni mindenki vel, és önmagával is, hogy nincs semmi baj, hogy nincs nála jobbkedvű legény, s hogy nincs benne semmi mellékgondolat.

Mégis örült, hogy nemsokára otthon lesz, hol nem kell tovább színészkednie. Mikor ámentek a Sulby hidján, leszállt a kocsiról és benézett a Manx Tündérbe. A ház zárva volt. Csak Grannie virrasztott, figyelve, nem hall-e már kocsizörgést és nem jön-e Czézár. Valami szokatlan és titokszerű kifejezés volt lényn. A tűz mellé kuporodva, apró kék, szinte láthatatlan füstfelhőket eregetett fel hosszuszáru pipájából. A jó öreg lélek a pipában keresett vigasztalást nagy lelki nyomoruságában. Peti úgy vette észre, hogy valami történhetett reggel óta, de Grannie csöndesen nézett reá könyben uszó szemével, és Peti nem mert kérdezni semmit. Kezdett beszélni a Tynwald körül történt eseményekről, aztán Fülöpről s végre Katóról, kit egy kissé túlzott hévvel fogadott védelmébe azért, hogy még mindig nem tért vissza gyermekéhez ; mert hiszen egyre küldi az ajándékot a kicsikének.

— De még milyen ajándékokat, — kezdte elragadtatással.

— Nagyon keveset eszik maga, Peti, bizony, nagyon keveset, — mondotta Grannie.

— Keveset eszem? Azt mondja, hogy keveset? — kiáltotta Peti. — Ha látott volna a vásáron, azt mondotta volna: »Olyan gyomra van ennek az embernek, mint egy mészégető kemencze belseje!« Jaj, dehogy, Grannie, nem vagyok én válogatós. Akármit adnak élém, egy-kettőre lenyelem — akár a strucczmadár.

Nancy a Hársalakban várta Petit. Nagyon küldötte föl az emeletre.

— Menjen, menjen, — unszolta; — bujjon az ágyba, hogy lehozhasam szárogatni a ruháját.

Peti nem hált fenn a hálósobában, mióta Kató elment.

— Ugyan! Elszoktam én már az ágytól, — felelte. — A padlás az én igazi hálótanyám; én a tetőgerenda alatt, a szél a zsupfedelen!

De hogy Nancy ne találja szokatlannak a viselkedését, ez egyszer mégis felment a lépcsőn.

Az eső még egyre esett, a tenger zúgott, az éjszaka szele meg-megrázta a falakat és végigsüvöltött a városon. Peti egészen átázott és fáradt volt, kívánta a száraz ruhát és a jó meleg ágyat.

Az a hit és bizalom, melyet oly sokáig tartott ébren magában, összeomlott. Látta

összeomlását. Nem ámithatta magát tovább. Kató elment, elveszett, sohasem borul többé a mellére.

— Uram, segélj! Én Istenem, segélj, — kiáltotta megtörve, szíve szakadtán.

XIV.

Katót nem a szegyen ölte, mikor az urára gondolt, kit elhagyott. Szerencsétlenné tette, igaz, de neki magának nem volt abból haszna. Ellenkezőleg, szenvedett, mert meghozta azt az áldozatot, hogy elszakadt gyermekétől. Hogy enyhítse a csapás súlyát, megtagadta szívének leggyöngédebb érzelmeit. Mikor Petire gondolt s arra a szörnyű igaztalanságra, melyet elkövetett rajta, mindig eszébe jutott ez az áldozat és siratta gyermekét. Azzal mentette önmaga előtt az urával szemben tanusított viselkedését. Ha Peti szenvedéseinek árán megváltja boldogságát, akkor talán mély megbánást érez; de nem ért el mást, mint szegyet és megaláztatást, s azt, hogy elvágta életének legdrágább kötelékeit.

Mikor a szenvedélyes bizakodás fellobbanásában azt mondotta, hogy nincs számára megaláztatás és nincs számára szegyen, míg Fülöp szereti, még nem volt sejtelme arról, hogy lassan-lassan mint alacsonyítja és fokozza le a homályban, álnév alatt, hazug viszonyban —

Fülöppel egy fedél alatt és még sem mellette, el nem ismertette, rejtegetve és rejtőzködve folytatott élet. Valahol a szíve mélyén, hol meghúzta magát titkon a finomultabb élet szeretete s a vágy, hogy **úri** nő legyen belőle, még annak a vallomásnak pillanatában is ápolta azt a reményt, hogy Fülöp majd meg-
leli a szabadulás útját ebből a megalázó vi-
szonyból, s valamiképpen lehetővé teszi szá-
mára, hogy (maga sem tudta, hogyan) mel-
lette élhessen, bármily **kinos** feltűnés árán is,
de a világ előtt. Boldog és büszke lett volna,
ha magáénak mondhatja Fülöpöt.

Fülöp nem lelte meg a szabadulásnak ezt az útját, de Kató nem vádolta érte. Kezdette felismerni, hogy viszonyuk szégyene főképpen Fülöpöt éri, nem pedig őt. Mióta házában él, Fülöp sokat vesztett férfiúi méltóságából. Kató nem húnyhatott szemet e rohamos erkölcsi sülyedés előtt s nagyon is jól tudta, hogy je-
lenlétének következménye az. Azok az ámítá-
sok, kibuvók és hitvány fogások, melyekre minden alkalom, minden véletlen körülmény
napról-napra reákényszerítette, mind mélyebbre
és mélyebbre taszították. S Katón, mikor
ezt észrevette, új félelem vett erőt, mely
keserűbb volt minden megaláztatásnál és meg-
semmisítőbb minden gyaláztatnál — a félelem,
hogy Fülöp nem fogja többé szeretni, az a
rettegés, hogy végre még meg is gyűlöli, ha
tudatára ébred, hogy mily mélyre húzta le
magával.

XV.

Tynwaldról visszatérve, Fülöp szobájában maradt. Olykor-olykor az ablakhoz lépett, mely félig nyitva volt, mert a szobában fojtó és sűrű volt a levegő. A szürke égből finom eső permetezett s a nap alkonyatra hajlott. A sirkövek nedvesek voltak, a fák leveléről cseppekben hullott alá a víz, a temető néma volt. Valahol szélről a fal tövében egy éles szegletű deszkafödél volt a földön, mivel a sirásó le szokta takarni a nyitott sirt. Egyszerre kinyílt a vasrácsos kapu két szárnya és egy temetkező menet lépett be rajta. Három emberből s egy földételen fenyőfakoporsóból állt. A három ember egyike a sirásó volt, másika a pap, harmadika egy rendőr. A sirásó meg a rendőr a koporsót a templom ajtajához vitték, melyet a pap kinyitott. Belépett a templomba s a másik kettő utána ment. A következő pillanatban háromszor megkondult a templom harangja. Néhány percz múlva a temetési menet ismét előtűnt. A nyitott sir felé tartott, a temető szélére. A deszkafödélet eltávolították, a koporsót leeresztették, a rendőr megbillentette a sisakját, és a sirásó hanyagul megérintette a sipkája szélét. Aztán a pap kinyitott egy nagy könyvet s hamarosan megint becsukta. A temetési szertartás véget

ért. A sirásó félóra hosszáig még egyedül dolgozott a szakadó esőben s visszahányta a földet a sírgödörbe.

— Valami árva lélek, — gondolta Fülöp ;
— valami elhagyott, hontalan, névtelen árva.

Nesztelenül felment a lépcsőn az emeletre, suhanva, mint egy árnyék. Egy ajtón mely éppen az ő szobája fölött volt. nehéz kézzel bekopogtatott, belülről egy női hang felelt :

— Van itt valaki ?

— Én vagyok, — mondotta Fülöp. —
Jövek hozzád.

Azzal kinyitotta az ajtót és óvatosan belépett. A szoba egészen olyan volt, mint az ő szobája, csak alacsonyabb, mint az övé, és ágy is volt benne. Egy asszony állt benne, háttal az ablaknak, mintha lenézett volna a temetőbe s éppen most fordult volna hátra. Kató volt. Tudta, hogy jönni fog Fülöp, és várta jöttét, de most mégis erőt vett rajta a zavarodottság. Fülöp, mikor feléje tartott, megbotlott a padlón, és Kató ekkor felemelte reá a pillantását.

— Beteg vagy, — mondotta. — Ül le.
Csöngessek brandyért ?

— Ne, — mondotta Fülöp. — Nehéz napunk volt a Tynwaldon — csupa nyugtalan-ság, csupa izgalom — fáradt vagyok, annyi az egész.

Leült az ágy szélére s kinézett az eső

fátylára, mely rézsutt ereszkedett alá az ég és a templom tornya közt.

— Két nappal ezelőtt Ramseyben jártam, — mondotta; — arról akarok beszélni neked.

— Oh! — Kató összekulcsolta a kezét, és ő is kinézett. Aztán reszkető hangon kérdezte:

— Anyám jól van?

— Jól; nem láttam, de... úgy van, derekasan tartja magát.

— És... és... — a szó megakadt torakában: — és Peti?

— Az is jól van... legalább egészség dolgában jól.

— Azt akarod mondani, hogy a szive megtörött?

Fülöp nagyot sóhajtvá felelte:

— Az ember mikor a beszédét hallja, azt hihetné, hogy elég jó kedve van.

— És a kis Katalin?

— Az is jól van. Nem láttam ébren. Késő volt s már lefektették. De oly rózsás, oly üde, és szép!

— A drága mindenem! És tiszta volt? Ugy-e, gondját viselik?

— Jobban nem is viselhetnék.

— Édes kis babám! Megnőtt?

— Meg; említették, hogy nemsokára kiveszik a hosszú ruhából. Nancy olyan hozzá, mintha második anyja volna.

Kató izgatottan kopogott lábával a padlón.

— Ó, miért nem lehet a saját anyja ...
 — kezdette, aztán hebegve hozzátette: —
 de hát az sehogy sem lehet ... Megváltozott
 a szeme? Még mindig kék? De hiszen azt
 mondod, hogy aludt. A drága gyermekem!
 Nagyon későn volt? Kilencz óra? Éppen ki-
 lencz? Reá gondoltam abban a pillanatban.
 Igaz, mindig reá gondolok, de emlékszem reá,
 mert az óra éppen ütött. »Most bizonyosan az
 ágyacskájában van«, gondoltam magamban,
 »megfüröszte és tisztán s oly kedves lehet a
 bodros kis hálóköntösében!« Édes, édes, édes
 angyalom!

Kusván és szakadozottan beszélt.

— Azt hiszed, hogy sohase fogom többé
 látni, mily ... Megismerem-e, ha ... Persze,
 kár gondolni is reá. Mondd, olyan a haja ...
 Milyen haja van, Fülöp?

— Szőke, egészen szőke; oly szőke, mint
 az enyém volt ...

Kató megfordult és szemtől szembe álltak
 egymással.

— Fülöp, Fülöp, — kiáltotta — miért
 nem lehet az enyém az én kedvesem? Oly jó
 dolga volna itt. Majd csöndben tartanám. Oh,
 nem zavarna téged. S oly boldog volnék az
 én kis Katóm társaságában. Néha unatkozom,
 Fülöp, s egész nap játszadozhatnám vele,
 Aztán éjszaka, mikor a bölesőben pihenne.
 ruhácskáit varrhatnám — szoknyácskáit meg
 a köténykéit is ...

— Lehetetlen az, Kató, lehetetlen! —
mondotta Fülöp.

Kató az ablakhoz fordult.

— Igen, — mondotta elcsukló hangon —
hiszen ez azt jelenti, hogy el kellene lopnunk,
ha azt akarnók, hogy a mienk legyen. Kép-
zeld csak! Egy anya, ki ellopja a saját gyer-
mekét. Oh, jószágos egek, hát oly nagyot vét-
tettem, oly messzire szakadtam el az öntudat-
lan kicsinyemtől? Gyermeke, gyermeke!
Kicsiny Katalinom!

A keble hullámozott, és kemény hangon
így szólt:

— Azt hiszem, rossz anyának tartanak,
mert másokra hagytam, hogy ápolják és gond-
ját viseljék, hogy lássák mindennap és a nap
minden órájában, hogy megfüröszsék az édes
kis testét és fésüljék a szőke haját, hogy a
kék szemébe nézzenek, és figyeljék minden ked-
ves mozdulatát... Oh igen, igen, — mondotta
növekvő izgalommal — azt hiszem, hogy azt
gondolják rólam.

— Nem gondolnak rólad mást, mint csak
jót, Kató... Nem gondolnak rólad mást,
mint csak jót és kedveset.

Kató kinézett az ablakon, nézte az esőt,
mely egyre hullott, aztán halkán így szólt:

— Még mindig ugyanazt a történetet
mondogatja Peti, hogy csak rövid időre men-
tem el, hogy visszatérek?

— Most leveleket ír önmagához és azt
mondja, hogy téled kapja.

— Tőlem ?

— Egészen egyszerű leveleket ... csak úgy, a maga módja szerint ... Szeretettel és boldogsággal teli leveleket ... »Oly boldog vagyok s oly jól érzem magam« — oly szörnyű azt hallani. Olyan mint a gyermek, nem gyanít semmi rosszat. Hogy jobban érzed mgaard, jól mulatsz s nemsokára hazajössz. Ajándékokat is küldesz a gyermeknek, csókoltatod és tiszteled mindnyájukat. Nekem is küld mindenféle üzenetet. »A te hű és szerető feleséged ...« borzasztó ez.

Kató eltakarta arcát a két kezével.

— És mindenkinek elmondja ?

— Hogyne ; hiszen csak azért írja azokat a leveleket. Azt hiszi, hogy azzal megóvja a neved tisztaságát és nyitva tartja számodra a helyet, úgy hogy bármikor visszatérhess és semmi gonosz beszéd fel ne érjen hozzád.

— Oh, miért mondod el mindezt nekem, Fülöp ? Hiszen ez borzasztó erővel húz vissza. És a gyermek is visszahúz ... Megmutatta neked azokat a leveleket ?

— Meg, s a mi még rosszabb, Kató — a mi még sokkal rosszabb — reá kényszerít, hogy feleljek rájuk. Oh, ha arra gondolok ! »Édes feleségem ! Örülök, hogy megkaptam kedves leveled«. A jó Isten a tanum, hogy a toll majdnem kiesett a kezemből rémületemben. Hírt adott neked mindenről, hogyan érzi magát atyád és Grannie meg a többiek, mind azt a maga közvetlen módja szerint — a sze-

gény öreg Peti, nincs nála kedvesebb, derültebb lélek. »A főbíró meg-meglátogat bennünket és nem felejtett el téged sem — reméli, jobb lesz neked, hogy elhagytál bennünket.« Borzasztó — szörnyű volt! »Édes Kitty, borzasztó keserves nékem tenélküled, nem volt rosszabb Kimberleyben sem. Gyere már, gyere már haza, hü kis feleségem, mert meghasad a te urad bolondos öreg szive.«

Fülöp felugrott s erős léptekkel járt fel s alá a szobában.

— De miért mondom mindezt neked? Magamnak kellene viselnem terhemet.

Kató levette kezét az arczáról, mely nagy megilletődést és szánakozást fejezett ki.

— S mindezt *neked* kellett megírni? — kérdezte.

— Oh, nem akart ő sebezni engem. Nem akart ő bántani senkit. Sejtelme sem volt róla, hogy minden szava égette és sütötte a szívemet.

A szava mélyebben rezgett s az arcza kemény és visszataszító kifejezést öltött.

— De úgy volt az, mintha valami pokolbeli ördög bujt volna abba az emberbe és kitanította volna, hogyan gyötörjön meg engem mintha a legkegyetlenebb zsarnok kényszerített volna, hogy vegyem kezembe a tollat, és írjam meg a saját halálos ítéletemet. Ugy éreztem, mintha meg kellene ölnöm... Nem tehettem róla... igen, úgy éreztem abban a pillanatban, mintha... Oh mit is beszélek?

Elhallgatott, megint leült az ágy szélére s a két kezébe rejtette arcját.

Kató odament hozzá s leült melléje.

— Fülöp, — mondotta — a romlásba döntelek. Igen, tönkre teszek. Én, a ki oly nagynak és tisztának akartalak látni... Oly nemeslelkűnek... én döntelek a romlásodba. Ha itt maradok, az lesz a te veszted, Fülöp. Senki sem látogat meg már téged. Elzárod az ajtódát mindenki elől... hallottam, Fülöp, mikor az éjjel hazajöttél. Hallom lépteidet minden éjszaka. Igen, tudok mindent. Oh, a dolognak az lesz a vége, hogy meggyűlölsz... tudom, hogy az lesz a vége. Miért nem küldesz el engem? Jobb lesz, ha még idejekorán szabadulsz meg tőlem, Fülöp. Hiszen, valljuk meg, a dolog nem is tesz különbséget. Egy földél alatt élünk, de sohasem találkozunk. Küldj el most, míg nem késő.

Fülöp leejtette a kezét s Kató kezéhez nyult, a nélkül, hogy a szemébe nézett volna.

— Mindketten szenvedtünk, Kató. Mi sohasem gyűlölhetjük egymást, sokkal többet szenvedtünk mi egymásért.

Kató megragadta az odanyujtott kezét s így szólt:

— Akkor hát sohasem hagysz el? Bármilyen történet is?

— Soha, Kató, soha, — felelte Fülöp; és Kató elfojtott sikoltással átölelte a nyakát.

Az eső még mindig egyhanguan csapkodta a házak fedelét és a sírköveket.

— De mit tegyünk? — kérdezte Kató.

— Azt csak az Isten tudja, — felelte

Fülöp.

— Mi lesz belőlünk, Fülöp? Hát sohase mosolyogjunk mi többé egymásra? Nem viselhetünk örök időig ily terhet a lelkünkön. Ma, holnap, holnapután, egy év múlva... hát így lesz ez, a míg csak élünk? Élet ez? Semmi sem veti ennek végét?

— De igen, Kató, igen; van, a mi végét veti... de csak egy.

— Azt akarod mondani, hogy a halál?

Fülöp nem felelt. Kató csöndesen felállt mellőle és visszament az ablakhoz, homlokát az üvegtáblához szoritotta és lenézett az elhagyott temetőbe, hol a sirásó szakadó esőben folytatta munkáját. S egyszerre félbeszakította a hallgatást.

— Fülöp, — mondotta — tudom már, mit kellene tennünk. Csodálom, hogy nem gondoltunk előbb reá.

— Mi az? — kérdezte Fülöp.

Kató szemközt állt vele, és gyorsan szedte a lélegzetet.

— Mondd Petinek, hogy meghaltam.

— Nem, nem, nem.

Kató megfogta mind a két kezét.

— De igen, igen, — mondotta.

Fülöp elfordította tőle az arcát.

— Mit mondtál, Kató?

— Van természetesebb dolog ennél, Fülöp? Gondold meg, ha más ember vagy, már

régen odáig jutottam volna. Meg kellett volna gyűlölnöd azért, hogy magammal rántottalak a hazugságnak ebbe az örvényébe, el kellett volna hagynod engem, én pedig elpusztultam, semmivé lettem volna. Oh, magam előtt látom... mintha valósággal megtörtént volna. Egy magános szoba valahol... én pedig egyedül, haldokolva, ismeretlenül, névtelenül, elfeledve...

Fülöp szeme tétován járt körül a szobában.

— Meg fogja ölni. Meg fogja ölni. Megszakad a szíve. Megszakad, — mondotta.

— Sokkal nagyobb csapást élt túl ennél, Fülöp. Azt hiszed, hogy ő nem szenved? Azt hiszed, hogy nem szenved minden látszólagos derűtsége, bizakodó beszéde, minden levelei és ajándékai ellenére?

Fülöp kiszabadította a kezét és nehéz léptekkel járt újra fel s alá a szobában, de lehorgasztotta a fejét és hátán összekulcsolta a két kezét.

— Kegyetlen dolog lesz, így megtevesztetni, — mondotta.

— Nem, Fülöp, jó cselekedet lesz. A halál nem kegyetlen. A seb, melyet üt, begyógyul. Nem vérzik az örökké. Ha majd azt hiszi, hogy meghaltam, talán sir egy kissé, de aztán... — elfojtott egy sóhajtást — aztán elmúlik minden. »Szegény asszony«, fogja mondani, »nagyot hibázott. Valamikor szerettem, és sohasem bántottam meg. De meg-

halt, és mégis a kis Katalin anyja volt... felejtjük el a hibáit...»

Fülöp nem hallotta már; az ablaknál állt és lenézett.

— Igazad van, Kató, azt hiszem, hogy mégis igazad van.

— Meg vagyok győződve róla.

— Fájni fog neki, de majd tulesik rajta.

— Ugy van, semmi kétség. Téged pedig, Fülöp... nem gyötör tovább. Nem lesz több levél, több ajándék, és több neked szóló üzenet.

— Megteszem. Mindjárt holnap megteszem, — mondotta Fülöp.

Kató kitárta a karját és azt kiáltotta:

— Csókolj meg, Fülöp, csókolj meg! Ujraéledünk. Igen, fogunk mi még kacagni is együtt... csókolj meg, csókolj meg!

— Még nem... majd ha visszajöttem.

— Jól van... majd ha visszajöttél.

Leroskadt egy székre és sírt örömében. Fülöp pedig úgy ment ki a szobából, a mint belépett, nesztelenül, lopva, mint egy árnyék.

Mikor a férfi, ki nem gonosztevő, a két-lelkű életre adja magát, görcsösen megragad minden hazugságot, mely a valóság álarczával jelentkezik s azzal biztatja, hogy megóvjá a szégyentől és a gyötrelemtől. Lehet az okos ember minden más téren, lehet éles-elmeű, előrelátó, sőt ravasz, de ezen a téren — saját becsületét, hírnevét, biztosságát ille-

tőleg — bizonyára ügyetlen, kontár és bolond marad. Így vesz magának elégtételt a természet, így áll boszut az Isten!

XVI.

Fülöp Ballureból a Hársalakba ment. Az idő későre járt, az est sötét és néma volt, nyirkos, párázatos est, a levegő mozdulatlan, szellő se rebbent, az ég csillagtalan volt, a hold nem sütött. Az utcán semmi nesz, a fák lombja nem mozdult, csak a tenger távol morajlása hallatszott.

S a mint ment, igyekezett meggyőzni magát, hogy a mit tenni készül, jól teszi. »Nincs abban igaztalanság, hogy megtévesztem«, gondolta magában. »Csak javára válik. A bizonytalanság megölné. Megemésztené. Kiszorítaná lelkének minden nedvét. Miért is tétováz~~am~~? Egyébként a dolog részben igaz is — igaz a lényegét tekintve, tehát igaz a szó valódi értelmében is. Reá nézve Kató csakugyan meghalt. Nem térhet vissza hozzá soha; elveszett számára mindörökre. E szerint hát mindenek ellenére igaz — úgy van, igaz.«

— Hazugság! — kiáltotta egy hang a fülébe.

Fülöp megriadt. Megesküdhetett volna, hogy valaki szólt hozzá. De nem volt mellette senki. Egymaga volt az uton. »A saját hangom

lehetett, gondolta magában. »Nyilván hangosan gondolkoztam«.

És tovább ment és tovább elmélkedett.

»De feltéve, hogy hazugság, bün-e azért?« kérdezte magában. »Bizonyára az — oh, nagyon is az! — régi bölcs mondat, hogy a ki egyszer nagy hibát követett el, egy láncz első szemét kovácsolta meg. A láncz többi szeme aztán megannyi bűnnek látszik, pedig nem az — csak következmény. Mi régen követtük el hibánkat s az is részben a sors hibája volt. Ha visszaidézhetnők is a multat, akkor sem cselekedhetnénk másképp, ha csak sorsunk nem volna más. S mindaz, a mi azután történt, csak e hiba következménye volt. Annak a következménye volt az is, hogy Kató feleségül ment Petihez; annak következménye volt, hogy elhagyta Petit — és annak a következménye ez is.

— Hazugság, — mondotta mellette ugyanaz a hang.

Fülöp megállt. Köröskörül nagy sötétség volt — nem láthatott semmit.

— Ki van itt? — kérdezte.

Senki sem felelt. Fülöp remegve nyujtotta ki a karját. Nem volt mellette senki.

»A szél zúghatott a fák között«, gondolta; pedig nem lehetett az szél a páratelt levegő mozdulatlanságában. »Az én hangomhoz hasonlított«, gondolta. Aztán eszébe jutott, a mit a szolgálja mondott neki Douglasban: hogy egy idő óta szokásba vette, hogy fen-

hangon beszél magában. »Saját hangom volt«, gondolta magában, s újra elindult.

»A hazugság nem olyan fundamentom, hogy építeni lehessen reá — az az egy bizonyos. Az, a minek az a rendeltetése, hogy legyen, nem nyughatik azon, a mi nincs. Le kell dőlnie; össze kell roppannia; össze kell zúznia mindent. De azért...«

— Hazugság, — mondotta ismét a hang.

Ez egyszer nem tévedhetett. Halk, tompa suttogás volt. Mintha egyenesen füleinek hangvezető csatornájába mondták volna. Nem a saját hangja volt, s mégis úgy hatott reá, mintha saját hangját hallaná. Igen, a saját hangja lehetett, mely hozzá szólt!

Halálos borzadály kapta meg erre a gondolatra. A szíve a bordáit verte és fagyasztó hidegség dermesztette meg. »Csak a régi gyötrelmes agyrém«, gondolta magában. »Előbb látomány volt; most hang. A magány és az elszigeteltség szülötte. Ellene kell szegülnöm. Erősnek kell lennem. Mert különben zsarnokságába hajt. Az ember nem »láthatja a saját lelkét«, míg vallási téboly vagy bűn az elmébaj szélére nem kergette.

— Hazugság! hazugság! — mondotta a hang.

— Ez már maga az örület. A ki arczokat lát a sötétben és hangokat hall az üres levegőben, az már örült. A bolond is csak úgy lehet vele.

Fülöp hátra pillantott. Úgy érezte, mintha valaki megérintette volna a vállát és szólt volna hozzá.

Szaporította lépteit. A hang is mintha vele tartott volna.

»Összeszedem magam«, gondolta Fülöp; »nem ijedek meg«. Az embert nem hagyja el addig az ész, míg ő maga nem hiszi el, hogy elhagyta. »Megőrülök«, gondolja magában; aztán hangosan felkiált, s már meg is örült. Ha én most elhagyom magam, elvesztem. Erőt vesz rajtam a rémség, és végképpen rabja maradok«.

Balluret ekkor már a háta mögött hagyta s a ramseyi utra tért. A távolból meglátta a város lámpáit. De a hang mindegyre, szakadatlanul, kérlelhetetlenül üldözte tovább.

— Szent Isten! — gondolta magában — mi a képzelt ördög e jelenés rémségéhez képest? Az embernek a saját szeme és hangja, mely folyton nézi és szólítja, és folyton követi. Nincs sötétség oly sűrű, hogy eltakarhassa a látományt, nincs hang oly zajos, mely tulkiáltaná a szöveget.

Mindjobban szaporította lépteit. De úgy érezte, hogy a hang folyton mellette jár, óvatos és zajtalan léptekkel, láthatatlanul, s nincs menekülés tőle.

Hirtelen megállt, aztán lassabban ment tovább. A térde reszketett s úgy érezte, mintha hullámokon járna; de tovább ment. »Nem

engedek. Uralkodom magamon. Megteszem, a mit elhatároztam. Még nem vesztettem el az eszem», gondolta magában.

Éppen a Hárslak kapujához ért, és, hirtelen fellobbanó elhatározással, merészen a ház ajtajához tartott és kopogtatott.

XVII.

Peti későn ébredt e nap reggelén. Még ágyban fekve hallotta, hogy az alsó lakásban Grannie beszélget Nancyval. Már az első szavakon megérezte, hogy történt valami.

— Jaj nekem, jaj nekem! — mondotta Nancy sápítózó hangon.

— A levélhordó, a Kelly volt, — mondotta Grannie bánatosan, szakasztottan úgy, mint az este beszélt a közben, hogy a pipáját szivta.

— A piszkos! — kiáltotta Nancy.

— Reggeli előtt odafönt volt ma Czézárnál, — mondotta Grannie.

— Nézze az ember! — kiáltotta Nancy.

— Hát ilyen emberek is vannak. Csak bajt akarnak szerezni. Jobban esik a lelküknek minden imádságnál... De hol is lehet Kató? Talán kárt tett magában, szegény?

— Azt kérdeztem én is Czézártól, — mondotta Grannie. — Ha a fiatal Ballawhaine-nal ment el, miért nem mentél ki utána Angol-

országba, s miért nem hoztad vissza? — mondottam neki.

— És mit felelt rá Czézár?

— »Nem én«, mondotta, »egy lépést se. Ha meghalt«, azt mondja, »akkor legfőlebb egy nappal előbb tudjuk meg, ha pedig él, csak szégyenfolt rajtunk, a míg élünk«.

— Jaj, a szegény teremtés! — mondotta Nancy. — Egynémely ember, a mikor beleszáll a nagy vallásosság, olyan belülről, mint a kifogott hering. Nem való az már másra, mint hogy a kéménybe akasztásuk és felfüstöljék.

— A fekete Tom miatt van az, te leány, — mondotta Grannie. — Czézár borzasztóan fél annak az embernek a nyelvétől. »Az ő malmára hajtja ez a vizet«, mondotta nekem. »Majd az orrom alá dörgöli, hogy söpörjek a magam háza előtt, mielőtt másoknak papolok«.

— De hogy' van a gazdád?

— Peti? — mondotta Nancy. — Hát az bizony holtfáradtan került haza az este, s még nem jött le... Csitt!... az ő lépését hallom.

— Szegény fiu! szegény fiu! — mondotta Grannie.

A gyermek felsírt, s mindjárt ezután valaki kezdette kiverni a padlón egy hosszan elnyújtott himnusz ütemeit. Grannie gyaníthatólag a tűzhelynél ült, s ölében tartotta a gyermeket.

Valami történhetett, gondolta Peti öltözködés közben. A következő pillanatban csak-

ugyan történt valami. Peti kihuzta a tükörasztal fiókját s megtalálta benne a jegygyűrűt, meg a függőt, melyeket Kató hátrahagyott. Odalenn a szobában ugyanekkor mozgalmasság támadt, de Peti nem hallotta. Csak feljajdult szívében. »Most jön a legrosszabb! Tudom! Érzem! Istenem, segélj! Uram, irgalmazz! Amen! Amen!«

Czézár, a levélhordó, meg a rendőr, mint a »keresztények« küldöttei éppen ekkor léptek be a házba. Velök érkezett a fekete Tom is. Ő volt a vadászmenyét, mely kihajtotta őket az odujokból.

— Eredj haza, asszony, — mondotta Czézár Grannienak. — Nem való neked ez a hely. A bűn és a csalás tanyája van itt.

— A gyermekem gyermeke lakik itt, s ez nekem elég, — mondotta Grannie.

— Eredj innen, ha mondom, — szólta reá Czézár — és ne tedd be többé a lábad ebbe a bűnös hajlékba.

— Vedd el tőlem, Nancy, — mondotta Grannie, átadva a gyermeket. — Elég szegény és gyalázat, mikor egy asszony kénytelen elzárni a szívét a saját husa és vére elől, ha nem akar elleneszegülni az urának.

És Grannie sirva ment ki a házból.

De Czézár érzelmeit kőfalként zárták körül a pietista nézetei.

— Bizony mondom, hogy a ki elhagyja érettem házáat, vagy testvérét, vagy atyját, vagy anyját, vagy feleségét, vagy gyermekeit,

vagy hazáját, százszorosan elveszi jutalmát, — mondotta Czézár, egy pillantást vetve a fekete Tom felé.

— Én bizony nem tenném meg! — mondotta Nancy. — Szeretném látni azt az embert, ha az uram volna is, a ki ilyet merne kívánni tőlem... No persze, százszorosan! Hát ha százszor százszorosan volna, megtenném-e az ocsmány emberének?

— Ne hordd oly magasan az orrod, te leány, hanem eredj és szólítsd elő a gazdádát, — förmedt reá Czézár.

— Nem hívom biz' én, eszemben sem tartom, — felelte Nancy.

— Mondanom kell neki valamit, azért jöttem ide oly messziről, — mondotta Czézár.

— Az ördög még messzebbről jött, mint maga, még sem hozott egyebet, mint hazugságot, — mondotta Nancy.

— Tartsa féken a nyelvét, Cain Nancy, — mondotta Czézár — és vegye le a gyermek fejéről azt a pogány cifraságot. — A vörös főkötő volt. — Kár a pénzért, a mit effélére pazarolnak jobb volna, ha inkább a szegényeknek adnák.

— Hallottam én már valami affélet ezelőtt is, Cregeen Czézár, — mondotta Nancy. — Iskariót Judás is mondotta ezt már maga előtt, maga pedig éppen most lopta egy tolvajtól.

— Csitt legyen! — kiáltotta Czézár, kit nagyon felizgatott a fekete Tom kaczaja. —

Majd hívom én magam a gazdádat. Quilliam Péter! — és a lépcsőház ajtaja felé tartott.

— El innen, — kiáltotta Nancy, egyik karján a gyermeket tartva, mint egy vánkost, a másikat pedig fenyegető mozdulattal emelve magasra.

— Ej, csak nem akarsz kezet emelni Isten szolgájára, te asszonyi állat, — vihogott a fekete Tom.

— Nem akarok-e? — mondotta Nancy mérgesen — nem hát, hanem az ördög szolgája ellen.

— Nem kell bizni, uram, ebben a fehérszemélyben, — szuszogta a rendőr. — Mindenesetre hitetlen az. Hallottam, mikor azt mondotta, hogy nem hiszi, hogy a czethal elnyelte Jónást.

— Hát igen, éppen az a különbség kétünk között, — mondotta Nancy; — mert van itt köztetek, manx emberek közt, nem egy, a ki elhinné még azt is, hogy Jónás nyelte el a czethalat.

Nancy mögött most kinyílt a lépcső ajtaja és Peti lomhán belépett a szobába.

— Mi baj van, barátaim? — kérdezte bus hangon.

Czézár elébe állt, egy sárga borítékot tartva a kezében.

— Mi ez itt, uram? — kérdezte.

Peti átvette tőle a borítékot s felbontotta.

— Úgy-e, a maga levele, a melyet a posta visszaküldött, mert a czimzett ismeretlen? — mondotta Czézár.

— Az-e? — mondotta Peti.

— Olyan nevű asszony nem lakik abban a városban! — folytatta Czézár.

— Úgy-e? — mondotta Peti.

— Az Angolországból érkező levél nem jön Peelen át, pedig a maga első levelére az odavaló postahivatal bélyegét ütötték, vagy talán nem?

— Úgy-e?

— Az Angolországból küldött postacsomagokat nem Port St. Maryn át hozzák, pedig a maga postacsomagját Port St. Maryben bélyegezték le — vagy talán nem jól mondom?

— Hát aztán?

— Ez a levél itt, a mi a borítékban van, nem a maga tulajdon kezeirása-e, és a csomag külsején lévő czimet is nem maga írta-e a tulajdon kezével?

— Ennyi az egész?

— Hogy' vagyunk Joe bácsival? — vihogott a fekete Tom.

— A felesége nincs Liverpoolban. Nem is tudja, hol van. A bűnös lelkek útjára tért, mondotta Czézár.

— Csak azért jöttek, hogy ezt megmondják nekem? — kérdezte Peti.

— Nem; jöttünk megmondani; — felelte Czézár — hogy azt a nőt köztudomásu czéda-

sága miatt kiközösítjük tagtársaink közül. És jöttünk, figyelmeztetni magát is, hogy gondoljon a saját lelke üdvösségére. Maga félrevezetett bennünket, Quilliam uram. Vétkezett az Úr lelke ellen, — tette hozzá, egy oldalpillantást vetve a fekete Tom felé; — szégyent hozott a gyülekezetre, mely magát a tagjai közé számítja. Nem fordította el az arcát egy gonosztevő nő ösvényéről, és halálos bánatot hozott a fejére Isten egy hűséges gyermekének.

Czézárt úgy meghatotta saját jóleső jámborsága, hogy zokogni kezdett.

— Bizzuk az Űrra kérelmünket, — mondotta; és térdre borult s így imádkozott:

— Testvérünk félrevezetett bennünket, oh Uram, de mi szívből megbocsájtunk neki. Bocsásd meg Te is a bűneit, hogy megmenekülhessen a pokol kinjaitól. Ne sorold a Te szolgáló leányodat Belial leányai közé, bárhova vitte is utja. Szolgáljon üdvére, hogy az igazak serege kitaszította sorai közül. Engedd meg neki, hogy ismerje fel e cselekedet irgalmasságát, míg porhüvelyében jár, s mielőtt örökké élő lelkét ítélőszéked elé szólíttod. Uram, adj erőt szolgálodnak. Engedd, hogy természetes érzelme ne legyen olyan, mint a hurok, melyet a madarász vet az áldozata elé. Bár emészti és könnyekre fakasztja keserősége, segítsd őt abban, hogy kitéphesse gyökerestől azt a növevényt, mely a saját kebléből sarjadzott...

— Az élő lelkemre mondom! — kiáltotta Nancy, a faczipőjével kopogtatva — világ csodája, hogy ez az ember nem átalja befektetni a Mindenható előtt a tulajdon leányát.

— Légy irgalmas, oh Uram, — folytatta Czézár — minden hitetlennek, és mindazoknak, a kik pogányokhoz illő sötétségben élnek e keresztény országban, és nem tudnak különbséget tenni a szombat meg a vasárnap közt és határtalanul szemtelenek és gonosz nyelvűek...

— Elhallgasson! — kiáltotta Nancy — mert úgy veszem észre, rólam beszél.

Peti mindeddig, félig haragos, félig siralmas ábrázattal, egy szó nélkül állt helyén.

— Bocsánatot kérek mindenkitől — mondotta. — Nem tagadom azt, a mit maguk mondanak. Ugy vagyok, mint a hal, melyet a bárka magával huz a vontató hálóban — a háló összezsukódott fölöttem és tudom, hogy megfogtak. Vége a játéknak. Igen, félrevezettem magukat. Igen, magam irtam azokat a leveleket. Nincs én nékem se Joe bácsim, se Joney néném. A feleségem elhagyott. Nem tudom, hol van és mi lett belőle. Nekem befelelgett, s beismerem, hogy legyőztek.

A megelégedés jelei hallatszottak.

— És nem érzed a bűnbocsánat szükségét, testvér? — kérdezte Czézár.

— Nem érzem, — mondotta Peti. — A mit tettem, a legjobbnak tartottam, és, ha

rosszul cselekedtem, a Mindenható bocsássa meg a bünöm. Csak ennyit mondhatok.

Czézár előre biggyesztette az ajkát. De Peti fölegyenesedett teljes magasságában és végigjártatta szemét az arczukon, míg pillantása meg nem akadt a levélhordó arczán.

— De tolvaj kell ahhoz, hogy meg lehessen fogni a tolvajt, — mondotta. — Ki volt maguk közt az a tolvaj, a ki megfogott engem? Meglehet, hogy ügyetlen tőkfilkő voltam, és maguk csak hozzám képest voltak okosak és átkozottul furfangosak, de azt hiszem, hogy azért még sem voltak elég óvatosak.

Feltartotta a sárga boritékot

— Ez a levél le volt pecsételve, mikor Cregeen uram átadta nekem — honnan tudja hát, hogy mi állt benne? Azt mondja, hogy »hivatalból bontották fel?« Űgy veszem észre, hogy egynémelykor rámondják ezt az olyan levelekre is, a melyeket könnyű kézbesíteni.

A levélhordó a hajába kapott.

— Az Űr megleli az utját-módját, ha végbe akar vinni valamit, úgy-e, hogy meg, Czézár? De azért még nem hallottam soha, hogy a levelek felbontogatása is azok közé az utak és módok közé tartoznék.

Kelly uram menyétszemei majd hogy ki nem futottak a sok hunyorgatástól.

Peti a tűzbe dobta a levelet meg a borítékot.

— Ide jönnek hozzám, megmondani, hogy ki akarják maguk közül zárni a feleségemet. Rendben van. Kizárhatnak engem is, és ha kéznél van az a pénz, a mit maguknak adtam, zárják ki azt is velem együtt és végezenek tiszta munkát.

A fekete Tomot majdnem szétvetette az elfojtott kacaj; az asztal sarkába fogódzott, hogy el ne dőljön, és Czézár meggörnyedt fürkésző pillantásai alatt.

— Nagyon sokat tudnak maguk abból a vén könyvből, én pedig nagyon keveset, — mondotta Peti. — De azt tudom, hogy valahol meg van írva benne: »Az vesse reá az első követ, a ki bűn nélkül van közületek.« Nem dicsekedhetem azzal, hogy szent vagyok, dicsekedjenek vele csak maguk.

A hangja kezdte megtagadni a szolgálatot.

— Úgy látom, maguk sokat emlegetik a törvényt, a mit megszegtek; én inkább arra a szívre gondolok, a melyik megszakadt. Bizonyosan arról is van szó valahol a bibliában. Meglehet, hogy rosszul cselekedett az az aszszony, a ki elhagyott engem, — magam sem mondom, hogy jót művelt a szegény teremtés; de ha mégis visszajönne, kizárhatják maguk tetszésük szerint, én visszaveszem, akármit követett is el — Isten engem úgy segéljen, mint hogy megteszem — és nem várom be az ítélet napját, hogy megkérdézem a mindenható Istentől, jól cselekedtem-e.

Azzal leült egy székre a tűzhely mellé és hátat fordított nekik.

— Most aztán mehetnek haza és ehetnek-ihatnak kedvük szerint, — mondotta Nancy, a szemét törölgetve, én pedig majd kisöpröm és felmosom a konyhát — jó sok vizet kell nozzá hordanom, olyan piszkos népség után, mint maguk.

Czézár is megtörölte azt a szemét, a mely közelebb volt a fekete Tomhoz.

— Gyerünk, — mondotta panaszos megadással — fáradságunk kárba vészett. A szercsen nem válthat bőrt, a leopárd pedig nem vetheti el a foltjait.

— Nem biz' az, hanem felsőkabát alá rejtheti, — mondotta Nancy. — Hát úgy-e, Czézár, csíp a bolha? Ne a tükröt okolja érte, ha csúf az arca.

Czézár úgy tett, mintha nem hallaná.

— Persze, nem nagyon valószínű, — mondotta, sóhajtvá egyet Peti háta mögött, — de azért mégis könyörögni fogunk az Úrnak, hogy egykor valamennyien a mennyek országába juthassunk.

— Köszönöm, csak magukról beszéljen, rólam ne, — mondotta Nancy — a magukféle néppel én bizony nem mennék sehova.

Ez már sok volt Czézár uram Jóbhoz illő béketűrésének is.

— Ostoba, hálátlan teremtés, — kiáltotta,

— ki az én kenyeremből evett és az én kelyhemből ivott . . .

— El akarátkozni? — mondotta Nancy.
— Mi a csuda! Hiszen akkor magát találta a nádasban Fáraó leánya és úgy lett próféta magából!

— Ne álljon szóba olyan fehérszemélylyel, a ki magányos férfival él egy föld alatt — mondotta Niplighthy uram.

Nancy átlóditotta egyik karjáról a másikra a kis gyermeket és a felszabadult jobb kezével egy pofont mért a rendőr képére.

— Nesze orvosságnak a gonosz szivedre, — kiáltotta — és mondd meg a főbirónak, hogy tőlem kaptad.

Azután a levélhordóhoz meg a fekete Tomhoz fordult.

— Ki veled innen, te kis tolvaj. Piszkos kút a te szájad és a nyelved a szivattyu benne. Te pedig, te nagy fekete pók, eredj haza és döögölj meg: elég vén és elég gonosz vagy hozzá. Ki innen, rusnya népség! — kiáltotta és becsapta utánuk az ajtót, de aztán még egyszer kinyitotta, hogy utravalónak utánuk kiáltsa még: — Ha pedig igaz lesz, hogy a mennyek országába mentek együtt, üzenjétek meg, majd meglátom, hogyan keressém meg a helyemet a pokolban.

XVIII.

Peti aznap este a böcsőt ringatta, s félkarjával az asztalra könyökölt, a másik kezével pedig gyöngéden játszadozott a gyűrűvel meg a függővel, melyet fent az asztalfiókban talált. Egyszerre csak erősen megzörgették az ajtót. A kopogtatás olyanforma visszhangot adott, mint mikor a koporsó födelén dobban meg valami.

— Szabad! — kiáltotta Peti.

Fülöp volt, de szinte azt lehetett volna hinni, hogy a halál lép be a szobába, úgy megnyúlt s oly csontos volt az arcza, oly szilaj volt a szeme, oly hideg volt a keze.

Peti készülve volt mindenre.

— Te is megcsiptél, látom, hogy megcsiptél, — mondotta daczosan. — Ne is szólj semmit — minek halásznál olyan halra, mely már úgy is a horgodra akadt.

— Légy erős, Peti, — mondotta Fülöp — nagy csapás vár reád.

Peti felvetette a szemét, s az arcza elváltozott.

— Csak ki vele, Fülöp, hitvány ember volna, a ki nem bírná el...

— A legszomorubb hirt hozom neked, —
mondotta Fülöp, s leült a lehető legmesszebbre
Petitől.

— Megtaláltad ... Láttad ... Hol van ?

— A feleséged ... — kezdette, aztán újra
elhallgatott.

— Csak beszélj, czimborám ; nem az első
szerencsétlenség ez, a mi az életben ért, —
mondotta Peti.

— Elbirod ? — kérdezte Fülöp. — A fe-
leséged ... — s a hangja újra elakadt.

— A feleségem ... no, hol van ? — szólt
Peti.

— Meghalt, — mondotta végre Fülöp.

Peti felugrott. Fülöp is felállt, s a beszéd
most zuhatagként omlott az ajkáról.

— Mindez, valósággal, már egy bizonyos
idővel ezelőtt történt, Peti, de nem vehettem
a lelkemre, hogy már előbb megmondjam
neked. Próbáltam, de nem birtam. Douglas-
ban történt ... lázas betegen ... hónapos
szobában ... egyedül ... gondviselés nél-
kül ...

— Várj egy pillanatig ! Hadd szusszantok
egyet, — mondotta Peti. — Mióta meglöttek
Kimberleyben, olykor-olykor szurást érzek az
oldalamban és hirtelen eláll a lélekzetem.

A pitvar felé támolgott és felrántotta az
ajtáját, aztán lihegve tért vissza :

— Meghalt ! meghalt ! Kató meghalt !

Nancy éppen akkor jött a konyhából, s mikor meghallotta, miket mond, ég felé emelte a két kezét és velőtrázóan felsikoltott. Peti vállon ragadta, visszafordította, bezárta mögötte az ajtót, és jobb kezét az oldalához szorítva, így szólt:

— Az asszonynép bátor, de mikor a vihar egy férfiembert fog meg... — Hirtelen elhallgatott és megint azt mormogta:

— Meghalt! Kitty meghalt!

A kis leány, ki felriadt Nancy sikolyára, keservesen sírni kezdett. Peti odament a bölcsőhöz, megringatta a lábával, és reszkető hangon csitította:

— Aludjál, kis babám, aludjál!

Fülpnek elfult a lélekzete. Ugy érezte, mintha örvény szélén állna s úgy rémlett neki, mintha most mindjárt le kellene ugrania.

— Isten bocsássa meg nekem, — mondotta. — Megölhetném magam. Megtörtem a szivedet...

— Miattam ne aggódjál, — mondotta Peti. — Vén leszerelt hajóderék vagyok, és sok vihart láttam. De belülről nem megy oly könnyen széjjel. Csak várj egy pillanatig, czimbora, várj egy pillanatig. — Meghalt! Kitty meghalt! Aludjál, kis babám, aludjál!

A kicsike elaludt és Peti megint leült a székre, biccentett a tűz felé, és lágy, szinte gyermeki hangon így szólt:

— Űgy-e, tudod, hogy ismertem, mióta csak élek. Az én kis babám volt már, mikor még egészen kicsike jószág volt, és pofonította a tanítónkat, mert igaztalanul megvert. Oly édes kicsi lány volt, czimborám, a kis barna lábával meg a makranczos hajával. Most pedig már asszony, és meghalt! Az Isten irgalmazzon nekem!

Felállt és kezdett nehézkesen fel s alá járni a szobában, oly nehézkesen, mintha ólomból lett volna a lába.

— Mily boldog és vidám volt még, mikor elindultam Kimberleybe; még látom a csinos arcát, a mint kihajolt az ablakból kora reggel, és csupa kacaj és pajzánság volt. Őt esztendeig láttam úgy az álmaimban, és most elhagyott. Kitty meghalt! Az én Kittym meghalt! Istenem segits meg! Oh Istenem, irgalmaz nekem!

Felhagyott a szünet nélkül való járkálással, leült, és meredten a tűzbe nézett. A szeme vörös volt, mintha minden vér beleömlött volna a szívéből, de könny nem csillogott benne. Fülöp nem próbálta vigasztalni. Űgy érezte, hogy minden hang a torkán akadna.

— Most már értem, hogyan történt minden, — mondotta Peti. — Mig oda voltam, a szíve megváltozott, s mikor visszajöttem, azt hitte, hogy meg kell tartania a nekem adott szavát. Szegény báránykám! Hiszen csak gyermek volt. De én férfi voltam s lát-

hattam volna, honnan fuj a szél. Most már nagyon is látom. Úgy vagyok, mint a ki a vízbe ful; egyszerre eszembe jut minden. De már késő van. Szegény Kitty! S még azt hittem, hogy oly boldoggá tettem! Nem is hinnéd, — folytatta s gyámoltalanul nézett reá — de sohasem gondoltam mást. Nem, soha; igazán nem. Olyan voltam, mint a hajós, a ki egész hazatérő útján aranyos kalitkán dolgozott az éneklőmadarának, a kit a meleg országban fogott valahol; de mikor belezárja, az mindig csak elkivánczik onnan, a szegényke.

Fülöp érezte a saját nyomorult voltát, s ugy hallgatta e beszédet.

— Nincs mivel vádolnod magad, — mondotta végre, a földre sütve szemét. — Megtettél mindent, a mit egy férfi megtehetett. S őt sem érheti szemrehányás. Más ember hibája volt. Kettőtök közé férközött. Talán azt hitte, nem tehet másképpen — talán elhitette magával, a jó Isten tudja, mivel nem ámitotta magát — de ő ártatlan, Peti; hidd el nekem, ártatlan...

Peti akkorát csapott öklével az asztalra, hogy a gyűrű meg függő csörömpölve tánczolt rajta.

— Mit ér az nekem? — kiáltotta rekedten. — Mit bánom én, ha ártatlan, ha nem? Meghalt, ugy-e? és nekem ez elég. Verje meg az Isten azt az embert! Nem aka-

rok hallani róla. Kató most már az enyém. Miért is tolakodnék az az ember kettőnk közé?

Fülöp tépett szive és meggyötrött agyveleje nem bírta tovább. Peti lehajtotta fejét az asztalra. A haragja egyszerre elmúlt. Fejét föl sem emelve, kinyújtotta kezét a gyűrűk fölé, hogy megkeresse Fülöp kezét. Fülöp keze reszketett, mikor megszorította. Peti ezt részvét jeléül vette s még jobban szégyelte magát.

— Engedj időt, czimborám, — mondotta. — Mindjárt összeszedem magam. A fejem borzasztóan zavaros — nem tudom, jól értetek-e. Azt mondod, hogy Douglasban? Nem volt elhagyatva? Nem, bizonyosan nem? Nem volt egyedül? Ő talált meg téged, nem? Te voltál nála, Phil? Te magad? Nem látott szükséget semmiben?

Fülöp rekedten felelt, a szeme tétován járt körül.

— Ha vigasztalásodra szolgál, megmondhatom: úgy van, én voltam nála, és nem látott szükséget semmiben.

— Szegény galambom! — mondotta Peti. — Talán küldött... talán üzent egy-két szót... utoljára, nem?

Fülöp felkapta ezt a kérdést. Végre kínálkozott valami, a mit hamisság nélkül mondhatott.

— Imádkozott érte, hogy bocsáss meg neki, — mondotta. — Megkért, mondjam meg neked, hogy minél kevesebbet gondolj reá; hogy ne nagyon bánkódjál miatta, s igyekezzél elfelejteni őt, hogy a bűne is feledésbe menjen.

— És a kics kének ... nem említette azt is? — kérdezte Peti.

— Az volt a legnagyobb bánata, — mondotta Fülöp. — Úgy fájt neki, hogy rossz anyának tarthatod. »Édes Katinkám! Kicsi Katinkám! Drága angyalom! Igy siráncozott napestig.

— Tudom, tudom, — mondotta Pet, a tűzbe nézve — az én kedvemért hagyta hátra a kicsikét, azután mindig nagyon hiányzott neki. Szegény teremtés! Megvigasztaltad, Fülöp? Könnyebbé tetted a lelkét?

— Azt mondtam neki, hogy a gyermek boldog és egészséges. »És ő is csak jót és kedveset hisz magáról«, mondtam neki.

— Isten nyugosztalja! Drágám, feleségem! — mondotta ünnepélyesen. Aztán hirtelen s más hangon kérdezte: — Tudod-e, hol van eltemetve?

Fülöp habozott. Nem számított erre a kérdésre. Mily esztelenség volt, nem gondolni reá! De már nincs visszatérés; most már. Kénytelen tovább menni a megkezdett uton. És tovább hazudni.

— Tudom, — hebegte.

— Elvezethetsz a sirjához ?

Fülöp nehezen lélekzett ; verejtek gyönyöztött homlokán.

— Ne félj, — mondotta Peti — erőt vettem már magamon. Elvezethetsz a feleségem sirjához ?

— El, — mondotta Fülöp. Az ár magával ragadta s mind közelebb és közelebb vitte az örvény széléhez. Nem állhatott meg. Vakon belevetette magát. Hazugságra hazugságot ! Hazugságra hazugságot !

— Akkor holnap elvitetjük magunkat a postakocsival, — mondotta Peti.

Fülöp dermedt tagokkal állt fel. Csak egy hazugságot akart mondani, s máris sokat mondott egymás után. Való igaz, hogy a »hazugság béna«; nem állhat meg egymagában.

— Jó éjszakát, Peti ; hazamegyek, nem érzem jól magam ma este.

— Majd megállunk a kocsival holnap reggel a nénéd kapuja előtt, — mondotta Peti.

Együtt mentek a ház ajtajáig, s egy pillanatra megálltak a sötét, nyirkos éjszakában.

— Nagyon pusztá lett a világ, s még csak te vagy, a ki megmaradtál nekem, Phil — te meg a gyermek. De nem siránkozom. Mikor azt a puska lövést kaptam odalenn, egyedül voltam a nagy rónaságon, egynéhány száz mértföldnyire minden emberlakta helytől,

az utolsó bokor alján, az utolsó fűszál mellett, holt köveken — oly messze, hogy az ember szinte azt mondotta, hogy ez már a világ vége, és nem láthatja meg többé a régi szigetet meg a régi arcokat. Oly elhagyatva, mint akkor, most még sem vagyok. Jó éjszakát, öreg fiu, Isten áldjon meg!

A kapu kinyílt és újra becsapódott. Fülöp támoltyogva indult utnak. Gyűlölte Petit. Elaltatott lelkiismeretének egyetlen megnyugtatója volt, ha gyűlöli ezt az igaz embert, a ki belekergette a hazugság erdejébe.

Peti visszament a házba és azt dünnyögte magában: »Kitty meghalt! Kitty meghalt!« Reáakasztotta a lánczot a kapura, azt mondotta, hogy: »Csukja be az ablakredőt, Nancy«, aztán visszament székéhez a bölcső mellé.

XIX.

Később, ugyanaznap este, megvitte Peti a hirt Sulbybe. Granniet az ivóban találta, és óvatosan, gyöngéden, szeretettel közölte vele.

A konyha felől hangos párbeszéd hallatszott. Ádáz vita folyt Cézár meg a fekete Tom között. Egy nagy, nyitott biblia volt köztük, a térdükön. Tom odahuzta magához, rámutatott egy helyére az otromba mutatóujjával és így kiáltott:

— Itt az írás — ebből meggyőződhetik —
»publikánusok) és bűnösök.«*

Czézár hátravetette magát a széken és lesújtó gúnnyal felelte:

— Rossz mesterség — megengedem. A magához hasonló emberek teszik azzá. De nem jobb-e, ha a rossz mesterség inkább kerül jó kézbe, mint rosszba? Van egy nagy prédikátor Londonban, a ki, úgy mondják, nagyon mellette van, hogy az imaházat kössék össze a korcsmával s korcsmáros legyen a papokból. Man szigetén régente az is volt minden pap, s kár, hogy felhagytak ezzel a szokással. Megkérdeztem az Úrtól imádságomban: »Felhagyjak-e a korcsmámmal, vagy kitartsak-e mellette, hogy rosszabb kézbe ne kerüljön?« És erős a hitem, hogy az Úr szavát hallottam: »Kicsiny szőlőskert az — kicsiny munka a kicsiny szőlőskertben. Tarts ki mellette, Czézár.« És ki is tartok mellette.

Peti a konyhába lépett s komoran vágta Czézár arczába a szomoru hirt, mintha azt akarná mondani: »Tessék, elég ez magának? Végre meg van elégedve?«

— *Mair yee shoh* — Isten rendelése volt, — mondotta Czézár.

— Elég rossz rendelés biz' az, — mondotta Peti; — mindenestre különbeket is láttam már tőle.

*) A publican szó az angolban nem csak vámszedőt, hanem korcsmárost is jelent.

Czézáron nagy papi büszkeség vett erőt — látta, hogy a fekete Tom élesen figyel és felvonja a bokros szemöldökét. Ajkát összeszorítva és fejét hátravetve, Czézár siri hangon így szólt

— Az Úr adta, az Úr elvette, dicsértessék az Úr neve.

Peti vadul felkaczagott.

— Maga nem úgy érzi, uram? — kérdezte Czézár.

— Nem én, egy csöppet sem, — mondotta Peti. — A mennyire tudom, sohasem bántottam meg az Urat, ő pedig elvette tőlem a fiatal feleségemet és anyátlanná tette a szegény ártatlan kis leányomat.

— Kifürkészhetetlen az Úr bölcsesége és igazságossága, — mondotta Czézár.

— Kifürkészhetetlen? — mondotta Peti. — Bizonyos-igaz. De nem tudom, lehet-e azt igazságnak mondani. Én a magam részéről nem mondom annak. Nem szolgáltam reá. Istenkáromlás? Lehet, hogy igaza van. Csupafokodó vagyok? Ám legyen. Az Úr megvert engem, s nekem ez elég volt. De az az egy bizonyos, hogy nem köszönöm meg neki térden csuszva. A Mindenható meg én végeztünk egymással.

Igy szólva, nehéz léptekkel kiment a házból, sötéten, engesztelhetetlenül, szinte ádázul, és vad mosoly futott át a fakóra vált arcán.

XX.

Onchannál egy koros öreg úr szállt fel hozzájuk a postakocsira.

— Nini, a főbíró! — kiáltotta. — De hiszen maga oly bus, mint egy vén varju. Hogy' van a fiatal gazdasszonya?

A jövevény — egy pap — nevezetes ember volt a szigeten a nagy családi összeköttetéseiről meg a tréfás kedvéről.

Fülöp szemmel láthatóan megrázkódott valami érthetetlen választ motyogott.

— Úgy hallom, csinos, fiatal asszonyság ő; Jem-y-Lordnak e szerint jó ízlése van. De vigyázzon magára nagyságod, vigyázzon magára. Ne kívánd magadnak a felebarátod feleségét, se ökrét, se szamarát . . .

Fülöp harsányan felkaczagott. A boldogtalan ember tűkön ült.

— Fogadja meg, deemster, egy öregember tanácsát . . . ne kezdjen az asszonyokkal. A mig fiatalok, olyanok, mint a kis cicza, mely eljátszadozik az emberrel, de mikor megvénülnek, megmutatják a karmaikat is.

Peti addig fészkelődött a helyén, mig egészen el nem fogta széles hátával Fülöp arcát a plébános elől.

— Két hét előtt halt meg, úgy monddad?

— Két hét előtt, — mormogta Fülöp.

— Akkor már kinyilt a százszorszép a sirhalmán, — mondotta Peti halkán.

A plébános feltette orrára a pápaszemét.

— Ki ez az ember, atyámfia? — kérdezte a kocistól. — Hogyan mondja? Miféle kapitány? Ő nagyságának rokona? A *rokona*? Oh, persze... igen... már emlékszem... Tynwald... igen... hüm!

A postakocsi letette utasait Douglas vásárterén. Peti megkérdezte a kocistól, mikor indul vissza, s megtudta, hogy hat órákor. Aztán Fülöp után ment, ki már elindult a városba.

A főbirót mindenki észrevette. Mikor végigment az utcán, az emberek összesugtak és meglökték egymást könyökükkel, mások meghajoltak és kalapot emeltek előtte. Nem felelt senkinek. Nem ismert meg senkit. Ő, ki híres volt udvariasságáról, nevezetesen a kedves modoráról s közszeretetten állt a verőfényes mosolygásáért, nem fogadta senkinek üdvözlését, nem még a hölgyek szíves fejbólintását sem. Az arcza merev volt, mint a márvány. Csak ment tovább s úgy látszott, nem lát, nem hall semmit.

Peti egy lépésnyi távolságból követte. Nem beszéltek, míg a városban voltak. Egy szót, egy jelet nem váltottak egymással. Fül-

löp végre egy mellékutczába kanyarodott s megállt egy vasrácsos kapu előtt, mely temetőre nyílt. A Szent György-temetőben voltak.

— Ez az, — mondotta Fülöp rekedten. Peti levette a kalapját.

A kapu félig nyitva volt, s beléptek rajta. Szombati nap volt s a templomban nem volt más, mint az orgonista, ki a himnuszokat gyakorolta a vasárnapi istentiszteletre.

A temető magas falakkal körülvett négyszögű térség volt, melynek két hosszabbik oldalánál magas házak sorakoztak. E házsorok egyike az Athol-utcza volt s ez utcza egyik házában lakott a főbíró.

Késő délután volt már. A sirkövek hosszú árnyakat vetettek kelet felé, s a leáldozó nap átvilágított a fák levelein.

Fülöp zajos, támolygó, egyenlőtlen léptekkel ment elől, mint aki érzi s le akarja küzdeni gyöngeségét. Peti oly nesztelenül követte, hogy léptei alig hallatszottak a kavicsos úton.

A templom ajtajához széles fasor vitt, két oldalán a sirkövek álltak. Fülöp letért az utról s egy keskeny ösvényre lépett, mely üres zöld térségen kanyarodott át. E tér legtávolabb eső zugában megállt egy sirdombnál, mely a kerítésfal tövében domborult. Az a frissen ásott sir volt. Körülötte még meglátszottak a kapavágások nyomai.

Fülöp egy pillanatig habozott; hátrafordult és Petire nézett, mintha még most, még itt is vallomást akart volna tenni. De nem látta a menekülést hazugságainak hálójából s mély felfohászkodással mutatott a földre, elfordította fejét, és idegenszerű hangon így szólt:

— Ez az.

Hosszu és borzasztó hallgatás következett. Végre Peti megtört suttogással így szólt:

— Hagyj magamra, Fülöp, hagyj magamra.

Fülöp elfordult és nehezen szedte a lélegzetet. Peti egy pillanatig még egy helyben maradt, a két kezébe szoritotta s maga előtt tartotta a kalapját. Aztán térdre esett.

— Oh, bocsásd meg, hogy oly kegyetlenül gondolkoztam rólad, — mondotta. — Jézusom, bocsásd meg, hogy oly kegyetlenül gondolkoztam az én szegény Kittymről.

Fülöp nem hallott többet. A templomból kihallatszó orgonaszó túlharsogott mindent.

Biborszinű napsugár esett a kerítésfal éléről Peti födetlen fejére. A boldogtalan ember fájdalmát megnyhitették szemének könnyei. Peti hangosan zokogott; végre egyedül volt kedvesével.

Valóban, egyedül volt vele. Ebben a pillanatban nézett le reá Kató szobájának ablakából s látta, hogy egy másnak sirjánál térdel és imádkozik.

Fülöp maga sem tudta, hogyan jutott ki a temetőből. Végigsompolygott a fal mentén és kiosont a kapun, a halált hordva beteg szívében. Mikor magához tért, már az Athol-utczában állt, s a leáldozó nap fényében egy csomó jókedvű fiatalember víg kurjongatással és harsány kacajjal robogott el mellette könnyű kocsiján.

XXI.

Kató szobájának nyitott ajtajában állt és tehetetlenül kulcsolta össze kezét félelmében és kábulatában, mikor azt látta, hogy egy férfi közeledik fölfelé a lépcsőn. Görnyedten, mint egy elgyöngült aggastyán közeledett, úgy tűnt fel, mintha roskadoznék lába. A jövővény fölemelte arcát, s a vonásai bágyadtak, hervadtak voltak. Csak most ismert reá. Fülöp volt.

Kató akaratlanul felsikoltott és Fülöp reámosolygott — visszaszitó, fagyos, rémes mosolylyal. »El van veszve«, gondolta Kató. És arcának rémült kifejezése megrendítette Fülöp lelkét. Egyszerre tisztában volt vele, hogy látott mindent. Eleinte beszélni akart, de nem volt ura egy szavának sem. Aztán valami örült vágy szállta meg, hogy kezét

vessen reá, hogy megragadja karját, vállát, torkát. Mikor legyőzte magában ezt az indulatot, mozdulatlanul megállt és a fejéhez kapott. Kató lehorgasztotta fejét s a földre nézett. Mindketten érezték, hogy lealacsonyodtak egymás szemében. Szégyenkeztek egymás előtt.

Egy pillanatig szemtől szemben álltak egymással — néma, kegyetlen és borzasztó hallgatással; Fülöp aztán lassan, kábultan és megsemmisülten elfordult s kiment a házból.

»Vége... vége«. Mihaszna folytatná tovább. Nagyon is mélyre bukott. Lealacsonyodása megvetni való. Kilátástalan, helyrehozhatatlan, gyógyíthatatlan. »Szakítsd végét... szakítsd végét!« E szavak viharzottak lelke mélyén.

Támolyogva ment le a kikötőpartra, a lépcsőkig, melyeknek alján a bérbeadó csónakok voltak kikötve. A minapában is bérelt egy csónakot egy este s kievezett messze, a tenger levegőjéért s a tenger csöndjéért.

— Messzire megy ki nagyságos uram ma este? — kérdezte a matróz.

— Messzebbre, mint valaha.

El, el! El messzire a szörnyű multtól. El a rémes jelentől. A gőzös megérkezett és partra tette utasait. A vörös gát végén kötött ki és kéményéből úgy jött a füst, mint ha ki akarná fujni magát, mint a ló a verseny után.

Egy zenekar valahol a sétahelyen keringőt játszott. Kiránduló csónakok czikáztak keresztül-kasul az öbölben. Vizimadarak ringatództak a vizen a part körül, a hol a vidám, kis város levezető csatornái a tengerbe ömlenek.

El, el! Menekült a megbánástól, a kétségbeeséstől, kétéltüségének álnokságától és a hazugságtól, mely megölte egy becsületes ember szívét. Mily mélyre bukott! Lehet-e még mélyebbre buknia a nélkül, hogy bűnbe ne essék?

El, el! Mert előbb vagy utóbb gonosztevé lesz belőle. Mikor az ember lealacsonyodott a saját szemében, s annak a szemében, a kit szeret, akkor a bűn már ólálkodik reá. Menekülne, de nem tud; tágulnia kell, el kell buknia. Még ez az egy megalázás vár reá. Jobb, egyszerre végét vetni mindennek, mint ebbe az utolsó örvénybe bujni.

El, el! A sziget bírása volt, és lábbal taposta az igazságot. Méltatlanul viselte czimét, nem tarthat többé számat a férfiak tiszteletére, a nők becsülésére. Közel az idő, hogy kiderül minden, gyalázatára saját magának, a törvénynek, az egész szigetnek. El, el, el, mig nem késő; ki, minél messzebbre, egészen odáig, honnan nem tér vissza az ár, s a tenger nem ad hírül a partnak semmit.

Úgy evezett, mint a rabszolga, ki eltépte lánczeit s fél, hogy utoléri és visszahurczolja.

A kikötő hangjai elnémultak, a zene elhangzott, a parti sétányon járó kocsik és hátsólovak olyannak látszottak, mint megannyi lassan mászó hangya, s az utcák zaja pedig olyan volt, mint ha gyöngé földalatti moraj hallatszanék. Csónakja átsiklott az öböl vizén, melyre a parton álló hegy vetette árnyát, ki a tenger kék vizére, melyen a sziget úgy pihent, mint egy tükör síkján. A nagy víz most zöld csillámlással vette körül s a rőt napfény füstfelhőként szállt át fölötte. Már csak a város tornyai és kupolái rajzolódtak bele élesen az átlátszó levegőbe. Fülöp láthatta Szent György zömök tornyának silhouettejét az alkonyati ég ragyogásában. Ez a torony sok boldog és sok szörnyű órájának volt tanuja. Hét évet töltött közelében — átélve a munka minden örömét, a siker üdvét, a nagyság álmait, a szerelem rózsás mámorát, aztán — a lelkiismeret mardosását, a jelenéseket, a rémlátást, a titkos szégyent, az önmegaláztatást, és, végül, a kettős életet, mint férj, kinek felesége van, azt a rejtett, nem tökéletes elégedettség nélkül való életet, mely mégis telve van gyöngéd, de sokszor mégis kinosan érzett kötelékekkel, melyek oly édesnek tünnek fel előtte, mikor elkövetkezett az óra, hogy el kellett szakítania.

Mily messzinek tünt föl előtte mindez! S most így szökjék a szigetről? A szigetről, mely megbecsülte, mely érdemén fölül jutal-

mazta meg, s előbb, mint álmodhatta volna; mely nem tűrte, hogy féltékenység állja útját, vetélkedés bántsa, ifjúkora és szolgálati éveinek csekély száma akadályá legyen haladásának — a kis szigetről, mely keblére ölelte s azt mondotta neki: »Christian Fülöp, apádnak fia, nagyapádnak unokája, első a manx-manek közt, állj elő!«

Oh, mily dicső lehetett volna! De mit ér a bánat! El, el, és feledj.

Eléje tünt gyermekkorának otthona. Balhíre... Náncsi néni... atyjának halála, melyre boldog fényt vetett egy végső — s ah, mily hiu — remény! Aztán Port Mooar... Peti... »Hí a tenger«. El, el! A tenger valóban hívta, hogy levonja mélyébe, hol nincs számára többé élet, hanem csak halál.

Csónakja messze járt. A nap leáldozott, a sziget olyan volt, mint egy szürke madár, mely elterült valahol a láthatár szélén; némán szállt le az est, s a tenger titokzatos mélységeiben hatalmas zugás szólalt meg, mintha orgonaszó volna.

Bevonta evezőit s kis csónaka iránytalanul hanykolódott a vizen. E pillanatban meglátott valamit a csónak fenekén. Letört virágszál volt, egy elhervadt rózsa, néhány széthullott rózsaszírom. Csak az utolsó csónakázók hagyatéka volt; de Fülöpnek a szerelem édes illatát hozta vissza, valami gyöngéd érzelem fuvallatát, ragyogó szemek, egy ölelés, egy

csók emlékét. Fülöp gondolatai viasszaszálltak Sulbybe, vissza a melliah mezejére, az elolvadó szerelem napjaiba, mikor még az örvény szélén álltak. Azóta lehullottak az örvény mélyébe. Ő most vigasztalást lelt abban, hogy nem kell tovább vívnia a szerelem és a becsület harczát.

És Kató? Ha majd minden elmúlt és szárnyra kel a hir, hogy: »A főbiró eltűnt«, — mi lesz akkor Katóból? Kató még mindig az ő Athol-utczai házában lesz. És ez lesz minden baj kezdete! Kató várni fogja, és ha visszatérésének minden reménye megszűnik, meg fogja siratni. Ez lesz a fölfedezés kulcsa. A valóság köztudomásra jut. Hiába lesz ő a tenger fenekén, a felhő, mely eltakarta életét, mégis eloszlik. Elkerülhetetlen az. És Kató egymaga lesz kénytelen állni a vihart — egyedül a sziget népével szemben, melyet tévedésbe ejtettek, egyedül Petivel szemben, kit megcsaltak. Igazság az? Becsület az?

És aztán — aztán mi történik? Mi lesz Katóból? Nyilvánosan megbélyegzik, szégyenbe teszik, mert vétküknek egész terhét reá hárítanak, annak a véteknek, melynek következményei elől ő megszökött, és Katót fogják okolni romlásáért; ő lesz a Delila, ő lesz a Jezabel. Kihez fordulhat majd? Mely örvénybe dől? Fülöp látta mélyebbre sülyedni, mint férfi valaha sülyedhet; hallotta segélykiáltásait, hallotta jajveszékelését.

— Oh, mit vétettem, — kiáltotta — hogy se nem élhetek, se meg nem halhatok?

Aztán lelki gyötrelmének abban az önkivületében, melyben a természet rendje halomra dől s a külvilág tárgyai nem hatnak többé az érzékekre, ellenben az érzékek ugyszólván teremtenek maguknak külső tárgyakat, úgy tűnt föl neki, mint ha ott, a hol a letört rózsaszál hevert, látna valamit a csónak fenekén. Egy férfi alakja volt, mely némán s élettelenül hevert. Az arczára nézett. Az az arcz a saját arcza volt. A saját hamuszinűre vált arcza, mely a szürke égre meredt. A rémkép ő maga volt, s nem volt benne élet. A közben, hogy még nézte, a látomány ismét eltűnt. Nem maradt utána más, mint a lehullott rózsaszirmok és a hervadt virág a tört szárán.

A rémes árnyalak eltűnt; érezte, hogy örökre tűnt el. Meghalt, és nem fogja többé kísértetni. Addig élt, míg lelkében a gonosz volt az úr, pedig ő most már elhatározta, hogy nem követ el többé gonosz cselekedetet. Nem akarja többé látni »a saját lelkét«. A köny elborította szemét s elvette látását. Ugy emlékezett, hogy első könyhullatása ez gyermek-kora óta. Künn a nagy magányban, ég és víz között, lehullott róla a bilincs, melyet oly sokáig vonszolt magával. Szabad ember lett ismét.

»Térj vissza! Mellette van a te helyed. Ne menj ki lopva az életből és ne hárlisd

másra, hogy megfizesse tartozásodat. A szenvedés nagy dolog. A lélek küzdelme az, hogy levesse magáról bűnét. Vedd fel a küzdelmet és harczold végig. Kerülj ki belőle megtisztultan. Térj vissza a szigetre. Életednek még nincs vége.

XXII.

— Éppen egy kis bárkát akartunk kiküldeni érte, dempster, mikor láttuk a révgát végén, hogy mégis visszajött. »Az ár emelkedésére bizza magát«, mondtam, és úgy is volt. Mégis elég nagy bajban lehetett. Egy darab ideig már féltünk, hogy odaveszett.

— Kicsi híja volt, de hál' Istennek, mégis itt vagyok, — mondotta Fülöp.

Vidáman beszélt, és könnyü léptekkel távozott.

Késő este volt már; az utczákon égtek a lámpák és a kövezeten vándormuzsikuskok pengették a banjót meg a hárfát. Fülöp úgy érezte, hogy testben és lélekben újra éledt, ifjusága visszatért, szíve és reménye újjászületett. Mint a lázbeteg, ki nehéz álomból ébredt, azt hitte, hogy még sohase érezte magát oly könnyűnek, oly boldognak. A jövő bizonytalanul állt előtte. Még nem tudta, mit lesz teendő. Mindenesetre gyökeres munkát

végez, alapjából teremti újra helyzetét. Oh, erős, elhatározott lesz, megfizeti tartozását az utolsó fillérig, nem számítgatva, hogy mibe kerül. És ő... ő mellette marad. Nem fog nélküle tenni semmit. Büneinek osztályosa a megváltásában is osztozik vele. Áldja meg az Isten!

Maga nyitott be a házba és elhatározottan zárta be maga után az ajtót. A tornáczon még égett a világosság; tehát még nincs késő. Hangos léptekkel ment fel a lépcsőn és szobájába lépett. Asztalán égett a lámpa és a fénykörön belül, melyet a kék ernyő vetett, egy levél feküdt. Megdöbbenve nyult érte. Kató kezeirása volt:

»Bocsáss meg! Elmegyek. Én vagyok az oka mindennek. Megtörtem egy embernek a szívét s egy másiknak megrontom a lelkét. Ha tovább is itt maradok, elpusztulsz és elveszel. Látom, érzem. Pedig úgy szerettelek s oly büszke lettem volna reád. Még elég bátor a lelked, bár nagyot sülyedt miattam. Te élni fogsz, hogy erős, igaz és jó lehess, a mi nem lehetséges, míg melletted vagyok. Kezdetől fogva mélyen alattad álltam. Én mindig csak arra gondoltam, hogy mennyire szeretlek, de neked oly sok más mindent kellett fontolóra vened. Életem nem volt más, mint egyetlen, hosszú küzdelem a szerelmemért. Szörnyű küzde-

lem volt. Mindenesetre elvesztettem a csatát, és jaj! úgy elfáradtam!

»Ne jöjj utánam. Arra kérlek, ne akarj megtalálni. Ez az én utolsó kérésem. Gondold, hogy hosszú utra mentem. Lehet, hogy úgy is lesz — a jó Isten a megmondhatója.

»Elviszem magammal azt a kicsiny tört medaillont a tölgyfadohoz fenekéről. Az az egyetlen kép, melyet találhattam, és emlékeztetni fog még másvalakire is — az én kis Katalinomra, az én anyátlan gyermekemre.

»Nincs semmim, a mit emlékül hagyhatnék neked, csak ez (egy hajfűrtje volt). — Eleinte a karikagyűrűre gondoltam, melyet akkor adtál, mikor ide jöttem, de nem jött le az ujjamról, aztán nem is tudtam megválni tőle.

»Isten hozzád! Rég meg kellett volna tennem. De, úgy-e, most nem gyülsz? Nem lehattunk többé boldogok egymással. Isten veled!«

HATODIK RÉSZ.

Az ember és az Isten.

I.

A nyár elmúlt, a rekettye elhervadt, a heringhalászat véget ért, és Peti szegénységre jutott. Leszerelte bárkáját, elköltötte utolsó száz fontját, a hitelezői pedig, kik addig csön-desen meghuzódtak, utánavetették magukat, mint a kopófalka. Eladta bárkáját és kielégített mindenkit, de a helyzete megváltozott, tekintélye, hitele oda volt. A nép, mikor a nevét emlegette, nem Peti kapitánynak mondotta, hanem már csak Bridget Péternek. Ha köszöntötte a gazdagokat, hogy: »Adj' Isten, hogy'-mint?«, azok csak ránéztek, feltartották az orrukat s azt mondták: »Nem ismerem magát, jó ember«. A mire ő hátravetette a fejét, és harsányan kaczagva felelte: »Igazán nem? No, a halálban mégis egyek leszünk«.

De azért Petinek mégis megvolt az a hatezer fontja, melyet Ballawhainera tábláz-

tatott. Csakhogy azt csak hárman tudták rajta kívül — Czézár, kinek oka volt reá, hogy hallgasson róla; aztán Christian Péter, ki természetesen nem emlegette és a high bailiff, vagyis a polgármester, a ki zsugori aggregényember volt és oly szentül őrizte a hivatalos titkot, mint a pap a gyónást. Mikor Peti sorsa rosszra fordult s a világ nem mutatott iránta semmi részvétet, Czézár aggódni kezdett.

— Én nem adnám el a követelésemet, — mondotta. — Várjon még Márton napig. Akkor lesz esedékes az első félévi kamat. Nem lehet tudni, mi történik addig. Mit is mond az irás: »Elküldi majd az angyalait, hogy őrködjének rajtad«. Ugy hallom, az öreg embert meglegyintette a szél. Ugy van biz' az, hogy az Ur kegyelme örökkön tartó.

Peti kezdette eladogatni a bútorát. Kiűritette a látogatószobát, úgy, hogy csak a puszta falai maradtak meg belőle.

— Nagy ideje már, — mondotta. — Szükségem volt erre a szobára műhelynek.

Eljött Márton napja és Czézár emelkedett hangulatban tért vissza.

— Kamat nincs, — mondotta. — Adjon neki még egy havi határidőt kegyelemből, és húzza össze magát, míg az elmulik. Az Ur majd gondoskodik. Nincs-e megirva: »Ne aggodalmaskodjatok a ti éltetek felől?« Aztán csodák is esnek. Mikor a mult éjszaka haza-

mentem Ballajorából, láttam a lidérczfényt a nagy ház felől a kirk-christi temető felé tartani, elől ment a pap és a zsoltárokat zengette. Az öregember nemsokára meghal — láttam a lelkét. Dicsőség legyen Uram, a te szent nevednek.

Peti eladott minden bútort a második szobából is, és ráfordította a kulcsot ajtajára.

— A csunya nagy lakásból most egészen kicsiny és lakályos tanya lett, Nancy. — mondotta.

A kegyelemből megadott egy havi haladék elmúlt, és Czézár kezét dörgölve állított be a Hárslakba.

— Dobja ki most, röpitse ki a házából. Nincs annak az embernek már egy árva fityingje sem, pedig hét hónappal ezelőtt hat-ezer arany fontot olvastak le a kezébe. Persze nincs mit csodálni rajta. Hiszen itt van már megint az a Ross egy sereg czimborájával és úgy szórja ki az ablakon a pénzt, mint a szemetet. A *maga* pénzét, uram, a *magáét*. És itt van maga, a kire egészen rásötétült a világ. De ne törődjék vele. A szelideké lesz a föld birodalma. Igen, az Isten igéje mindjobban beteljesül. Rájön arra most a fekete Tom is. Nemrégiben még nagyon nagy hangon beszélt ő, de ma reggel bűbájosság és csalás miatt a polgármester elé hurczolták, onnan pedig a főbíró elé utasították. Az Úr óvja meg az akasztófától és a pokol tüzétől! Oh, lélek-

üditő időket élünk! A gondviselés ujjmutatása volt, mikor rábeszéltem magát, hogy adjon köcsönt arra az ingatlanra. Hogyan is mondja csak az irás: »Aranyat adok én nektek a sárga rézért«. Lökje ki a házából, ha mondom, lökje ki!

— Nem azt hallottam-e magától, hogy megütötte a guta az öreg Ballawhainet? — mondotta Peti.

— De azt; de szívós természetű ember az; hadd fizesse meg azt, a mivel tartozik — mondotta Czézár.

— Sámson erős ember volt, Salamon pedig bölcs ember volt, de azért azok sem fizethettek, mikor nem volt pénzük, — mondotta Peti.

— A fiára vessen érte.

— Hiszen úgy is azt teszi, — mondotta Peti. — De én azt akarom, hogy a saját ágyában haljon meg, és Isten legyen irgalmas neki.

A tél beköszöntött és Peti arra gondolt, hogy vesz egy nobbiet, mely kisebb az eddigi bérkájánál és úgy van fölszerelve, mint egy ladik, de neki magának éppen elég nagy arra, hogy segítség nélkül járhasson rajta és megkereshesse kenyerét. Hogy megvalósíthassa ezt a tervét, még több butort s miegyebet kellett elkótyavetélnie, úgy hogy már csak három szobája maradt. A rugós matrác elkerült az ágy ráájából, az óra eltűnt a zse-

béből, a nagy tornác falai pusztán és kopáran álltak ott, a hol a képek voltak reá felagatva.

— Jó szerencse, hogy megszabadultam ettől a sok lim-lomtól, Nancy, — mondotta Peti. — Nem voltam hozzászokva az ilyen parádéhoz, elég nehezemre is esett. Az órát mindig elfelejtettem felhuzni. Aztán minek az a rugós matrác? Mindig az anyuskámra gondoltam, a ki sarlóval és zsákkal ment ki a völgytorkolatba, hogy füvet kaszáljon a tehénnek a meredek hegyoldalon, és megszárítson belőle egy marékra valót az én derék-aljamba is. Azt hiszi, nem jól aludtam rajta? Azóta sem aludtam olyan jól.

Peti halászsákmánya az első héten húsztőkehalból és egy óriási gadóczból állt. A tőkehalat mind egy kis hordóba rakta el és postán Liverpoolba küldte. A gadóczot a hátára kapta s úgy vitte haza. A feje a vállán volt, a farka a bokáját verdeste.

— Ide nézzen! — kiáltotta, ledobva a tornác padlójára — ha feldarabolja és besózza, telik belőle reggelire egy álló hónapig.

Mikor megküldötték Liverpoolból a halárát, kitünt, hogy összeviszsa hét shilling és hat pence jött a postautalványon.

— Sebaj, — mondotta Peti; — azért mégis levértük Hommy Dant, mert az öreg tutyimutyi csak hét shillinget és egy pennyt keresett.

Az idő nem kedvezett, a halászat rosszul ment, a háló elszakadt, és Peti kezdte a mértékletesség dicséretét zengeni.

— Uramisten, — mondotta — nem tudom, mi lesz már ebből a vén szigetből. Mikor még Czézárnál szolgáltam, a cselédek napjában háromszor krumplit meg heringet ettek. De most! pecsenye kell nekik minden Istenadta délben, alább nem adják. Aztán meg tea! A lányok megkivánják mindig és minden nap s még nem is szégyellik magukat. Biz' Isten, emlékszem még, mikor az anyám azt sugta a fülembe: »Eredj, nézz körül, gyerek, hogy nem jön-e valaki az uton, mikor a teámat forralom.« Úgy volt biz az, Nancy. Egy latra való tea minden héten, meg egy font cukor elég volt neki, és az emberek még ki is szólták érte.

A hegyeket elvették a néptől, az emberek nem vághattak többé kedvük szerint tőzeget a tüzeléshez. A szén drága volt, a tél szigorú volt, és Peti kezdette panaszkodni, hogy nincs étvágya.

— Rosz lehet a fogam, Nancy, — sápi-tozott. — Azelőtt olyan fehér volt, mint a tej és olyan ép, hogy egy szerecsenyé sem különb. Most pedig alig birom megrágni az enniivalómat. De oda se neki! este nincs semmi étvágyam s még jó, hogy úgy van. Nincs annál jobb, Nancy, mint mikor az ember éhesen fekszik le, mert annál nagyobb étvágya van a reggeli-

hez. Hát még a gyönyörűséges álmai! Uram segélj, micsoda ebédeket, lakomákat és bankvétokat eszik végig az ember álmában! Mig ellenben, ha az ember teletölti a gyomrát lefekvés előtt, mint valami polgármester, tizet tehet egy ellen, hogy a lidércz egész éjszaka ott ül a mellén, s az ember olyan rosszakat álmodik, hogy majd eleped egy korty vizért. Nincs is jobb dolog a világon, mint a jó álom.

Karácsony ünnepe elkövetkezett, a cselédek dicsekedtek, hogy ki milyen ajándékot kapott a gazdájától, és Petinek eszébe jutott Nanczy.

— Nancy, — mondotta — hallom, hogy a Billy-ny-Clae Lizája húsz font sterling évi fizetést kap az új helyén. Pedig dehogy tud az úgy főzni, mint maga. A kicsike ne zavarja. Ma-holnap már nagy leány lesz belőle, és kivihetem magammal a nobbiemra, biztosság okáért még oda is kötözöm az alacsony fedélzethez és adok neki egy disznóhólyagot, hogy legyen mivel játszania. Nem igaz?

Nancy reá nézett, s Peti lesütötte előtte a szemét.

— Ugy-e, Peti, csak le akar rázni a nyakáról? — mondotta remegő hangon. — Ott van a fekete ruhám — eladhatom — egyszer sem volt rajtam, mióta megkaptuk a hirt Kittyről és Grannieval a templomba mentünk. Aztán nem vagyok én, Peti, nagyehető — nem

is voltam az soha — meg kell hagynia. Egy falat kenyér meg egy harapás sajt elég nekem ebédre ; mikor maga künn jár halászni ; jobbat nem is kívánok magamnak.

— Fogja be a száját, hallja, — kiáltotta Peti. — Fogja be a száját, mert meghasad a szivem. Láttam én jó napokat, láttam én rosszakat is. Volt részem mindkettőből, és meg vagyok elégedve.

II.

E közben Fülöp Douglasban bőven aratta a sikert, kijutott része rangból és tisztességből. Akármire fogott, érdemét látták benne. Mikor Kató eltűnése után magához tért, a szive olyan volt, mint a sivár föld, melyet a vulkáni kitörés pusztított el s borított hamuval és fekete salakkal, de az ép termőréteg mégis csak alatta volt. Bármily határozottan kérte Kató, mégis keresésére indult. Az, mi reáakasztette és ösztönözte, több volt a szerelemnél, több a szánakozásnál és több a megbánásnál. Szüksége volt Katóra, hogy fel támadhasson és ujraszülethessék. Felkutatta hát a legszegényebb városrészeket, az ó-város legrejtettebb buvóhelyeit, s az emberek azt hitték, hogy a szegények iránt való részvétből teszi.

A szigeten járványos betegség tört ki, s az általános rettegésben, mely erre következett, sok jómódu ember hagyta oda az országot s kelt át Angliába, a szegények a hegyekbe menekültek s akadtak még orvosok is, a kik megszöktek az Isten csapása elől. Csak Fülöpöt dicsérte és magasztalta mindenki a személyes bátorságáért és a lélekjelenléteért. A főbíró rendszeres nyilvántartást vezetett, vesztegzárat rendezett be és megparancsolta, hogy vizsgáljanak meg mindenkit, a ki a szigetre érkezik és a szigetről eltávozik. Házról-házra, kórházzal-kórházra, kerületről-kerületre járt minden nap. Nem riasztotta vissza semmi veszedelem; úgy tűnt fel, hogy számon tart minden esetet. Pedig hát csak Katót kereste. Meg akart bizonyosodni, hogy nem esett a vész áldozatául, tudni akarta, hogy sem vissza nem jött, sem el nem távozott. De a sokaságot, mely látta Fülöp cselekedeteit, megragadta az a mennyei örület, melytől nem szabadulhat a nép, mikor valami megilleti a szívét. A főbíró szeretet és hódolat vette körül. Fülöp a szegények bálványa lett. Dicsőségének fénye feledtetett majdnem minden más érdemet. Nem volt az a bizottság, mely elviselhette volna hiányát; nem volt az a névsor, melyet teljesnek tartottak volna az ő neve nélkül.

Fülöp szégyelte ezt a sok megtisztelést, de nem merte visszautasítani. Mikor a járvány

megszűnt, tisztán állt előtte, hogy Kató eltűnt, hogy bizonyára meg is halt. Eltűnt hát az ő életének egyetlen jogzime, s meghalt erkölcsi ujjászületésének reménye is. Kató nélkül nem tehetett mást, mint hogy tovább megy azon az uton, melyen elindult. Ha most akart volna ujjászületni, csak annyit ért volna el vele, mint a ki a halálos ágyán tér meg; annyi volna az, mint akkor mondani le az élet örömeiről, mikor azok úgy is hátat fordítottak már neki.

Ez időtájt az öreg főbirót ágynak döntötte s örökre munkaképtelenné tette a betegség, s Fülöp megbizást kapott, hogy lássa el mindkettőjüknek teendőit. Ennek az lett az első következése, hogy főbirói széket most mindig csak Castletownban kellett tartani, s Fülöp nagyritkán juthatott el Ramseybe. Nappalait a kastélyban töltötte, mert ott kellett bírói széket tartania, éjszakáit otthon. Szőke haja időnek előtte őszbe csavarodott s az arca — inkább, mint valaha — olyan volt, mint a lázból felocsudott beteg emberé.

— Sokat fárad, — mondotta a világ és még mélyebben hajtott előtte fejet.

De nemcsak az ügybuzgalmát csodálták, hanem a búskomorságát is. Hogy leszerelje az emberek kíváncsiságát, kezdett valamennyire résztvenni a sziget társaséletében s idő multával eleget tenni a hivatalos állásával járó társadalmi kötelezettségeknek is. Karácsony

estéjén fogadtatás volt Athol-utczai házánál. Nem igen gondolta meg, hogy mennyire sérteni fogja a leggyöngédebb emlékeit. Ugyanazokat a szobákat, melyekben Kató lakott, megnyitották azoknak a hölgyeknek, kik vendégei voltak. Egész délután nagy volt a tolongás s a vendéglátó házigazda volt minden érdeklődés középpontja.

Javában tartott még a fogadtatás, mikor Fülöp levelet kapott Ramseyből, mely úgy hatott reá, mint egy vérző szív feljajdulása.

»Beteg a kicsi lányom aszt mongyák meghal az isten álgyon meg gyere hozzánk

Peti.«

Havazni kezdett, mikor a vendégek elszéledtek. Mikor az utolsó látogató is elment, az íróasztalon lévő óra hatot ütött, s egészen besötétedett.

Nyolczkor Fülöp már a Hárslakban volt.

III.

Peti a lépcső alján ült, mosdatlanul, fésületlenül, a ruhája csak félig volt begombolva, a cipője nem volt megkötve.

— Phil! — kiáltotta, s felugorva, megragadta Fülöpnek mind a két kezét, és sirva fakadt, mint a gyermek.

Együtt mentek fel. A hálószoza tele volt gőzzel és ködben mozgó alakok módjára két nő járt-kelt benne.

— Itt van, a drága, — kiáltotta Peti keserves feljajdulással.

A gyermek elnyújtózva feküdt Grannie ölében és nem adta jelét, hogy öntudatán volna, csak a száraz, pihegő lélekzete mutatta, hogy még él.

Fülöpöt különös érzés fogta el. Leült az ágy szélére s a gyermeket nézte. A kicsiny arcza vonagló ajkával és keskeny orrlyukaival, melyek minden lélekzetvételnél megremegtek, Kató arcza volt. A kicsiny feje, a domboru homlokával s a halántékán hátrasimuló szőke hajával, az ő feje volt. Ámulatba ejtette szívének titokszerű megdobbanása; valami nagy gyöngédség, valami mélységes, eddig ismeretlen vágy ragadta meg. Szeretett volna térdre

esni a gyermek előtt, hogy karjába zárhassa, mellére szoríthassa, dédelgesse, magáénak mondja, hogy valamiképpen, ha csak a torkából kitörő érthetetlen hangokon is, kifejezést adjon fájdalmának és szeretetének. De már ott térdelt valaki, s Fülöp, minden féltékeny vágya ellenére tisztában volt vele, hogy el kell hallgatnia szenvedélyes aggodalmának.

Peti megindító gyöngédséggel czirógatta a gyermek karját és homlokát.

— A drága kedves! Mintha valamivel jobban volna, igaz-e, Grannie?

Éppen akkor jött az orvos és utána, a gyászos lemondás kifejezésével arcán, a szobába lépett Czézár.

— Nézze, doktor, — kiáltotta Peti; — itt van a kis betege. Olyan, de olyan nyugodtan fekszik és több, mint egy órája már, hogy nem köhögött.

— Hm! — mondotta baljóslatu arcczal az orvos. Reánézett a gyermekre, néhány kérdést tett Granniehoz, néhány utasítást adott Nancynak, aztán, sóhajtvá, felemelte a fejét.

— Megtettünk érte mindent, a mit csak tehettünk, — mondotta. — Ha a gyermek túléli a mai éjszakát, lehet, hogy megmarad.

— Jaj nekem, jaj nekem! — kiáltották az asszonyok s a kezöket tördelték. Fülöp

feljajdult keservében ; de Peti, ki nehéz lélekzettel figyelte a gyermeket, s kiterjesztette föléje a kezét, mintha óvni akarná a betegségtől, a haláltól, és magától az Istentől is, erre a szóra egészen megfélekedezett magáról végtelen fájdalmában.

— Ejnye, doktor, miket nem mond ? — kiáltotta. — Mindig tudós embernek tartották magát ; de most az egyszer nem jól beszél. Hát nem látja, mily nyugodtan alszik ez a gyermek ? És nem mondtam-e, hogy egy óra óta ugyszólván nem is köhögött ? Azt hiszi, hogy a magamféle szegény ördög minden ész nélkül jár a világban ?

Az orvos nemcsak türelmes, hanem okos ember is volt — és szó nélkül ment ki a szobából. De Czézár, olajat akarva önteni Peti sebére, s nem gyanítva, hogy olaj helyett vitriolt önt, így szólt :

— Ha az Úr úgy rendelte, akkor úgy rendelte, uram. Megbűnhődnek a gyermekek az apák bűneiért — úgy van, s az anyák bűneiért is, az Isten irgalmazzon nekik.

Erre aztán Peti dühének borzasztó kitörésével ugrott talpra.

— Hazudik ! hazudik ! — kiáltotta. — Isten nem bünteti meg az ártatlant a bűnösért. Ha megteszi azt, akkor nem jó Isten, hanem rossz Isten. Miért szenvedne és halna meg ez a gyermek az anyja bűnéért ? Vagy

akár az apja bűnéért? Mutassanak nekem olyan embert, a kinek volna lelke, megtenni ilyet, és szétzuzom fejét a falon. Istenkáromló vagyok? Nem én vagyok az, hanem maga. Az Isten jó, az Isten igazságos, az Isten az égben van, de magának nem Isten az, hanem gonoszabb, mint a legfeketébb ördög a pokol fenekén.

Czézár eliszonyodva hallgatta Peti istentelenségét.

— Ha az Úr nem óvja a várost, — mondotta — az ő hiába őrködik.

Peti hangos beszéde felriasztotta a gyermeket. A kicsike gyöngén sikoltott egyet, de a következő pillanatban már maga volt a megtestesült jószág. Az asszonyok megnedvesítették ajkát egy kis árpalével és igyekeztek elhallgattatni panaszos nyöszörgését.

— Jer, — mondotta Fülöp, és karonfogta Petit.

— Hadd támaszkodom reád, Fülöp, — mondotta Peti, és a hatalmas erejű ember támolyogva ment le a lépcsőn.

Leültek egymással szemközt a kandalló két oldalán, és nyitva hagyták a lépcsőre nyíló ajtót, hogy meghalljanak mindent, a mi odafent történik.

— Eredj, feküdjél le, Nancy, — mondotta Grannie hangja. — Ki tudja, mily hamar szükség lesz reád.

— De felkeltsen ám tizenkét órakor, Grannie — el ne felejtsem felkelteni.

— Szegény Peti! nem is jár oly messze az igazságtól. Hogyan is mondják? A kis gyermek szenvedése...

— De Czézárnak ez egyben alighanem igaza van, Grannie. A kis drágát a halál, bizony, bizony, elkivánta már magának. Én láttam, hogy az a fekete varju, mely a lakodalmon úgy ránk ijesztett, átrepült a gyermek feje fölött, mikor legutóbb künn jártunk vele az utcán.

Peti éberen hallgatódzott. Fülöp révedező szemmel nézett a tűzbe.

— Nem tehettem róla, igazán, nem tehettem, — suttogta Peti a kandalló túlsó oldaláról. — Mikor az embernek beteg a gyermeke, hiába beszélnek neki a lélek üdvösségéről; mi vigasztalás van abban? Nem a lelkét akarja az ember megmenteni, hanem a gyermeket; vagy nem úgy van?

Fülöp valami értelmetlenséget felelt.

— Hát igaz, nem kívánhatom tőled, hogy megérts engem, Fülöp. Te nagy ember vagy, okos ember is vagy, jó szived is van, de nem kívánhatom tőled, hogy ezt megértsed... mondd, nincs igazam? Ebben az egy dologban túltesz rajtad, Fülöp, a legujabb sütetű apa is, ha csak egy csöpp esze van is. Abban bizonyos lehetsz. Csak az olyan érti meg azt, a kinek magának is van gyermeke, az Őr

segélje meg szegényt. Valami húzza ... Olyan az, mint ha a vér szólna a vérhez ... mint ha ... Nem tudom, hogy magam is jól megértem-e ...

Minden egyes szó, melyet Peti kiejtett a száján, olyan volt, mint a kétélű kard. Fülöp nehezen szedte a lélegzetet.

— Te tudsz együtt érezni mással, Fülöp ... az Isten óvjon meg attól, hogy ilyen fájdalom érjen valaha téged magad. A könyvek a te gyermekeid, és jó annak, a ki jobbat nem ösmer azoknál. De látni a kis ártatlankat ... az Isten segélje őket ... látni, hogyan sínylődnek és szenvednek és odáig vannak ... az ember pedig nem tud segíteni rajtuk ... mikor kérnek ... mindegyre és minduntalan kérnek ... segítségért rimáncodnak ... meg se tudom mondani, hogyan ... óh Istenem óh Istenem!

Fülöpnek összeszorult a torka. Úgy érezte, hogy most mindjárt elárulja magát.

— Lehet, hogy a doktornak mégis igaza van. Lehet, hogy a gyermek nem akar tovább nálunk maradni, mert az anyja meghalt; lehet, hogy elkivánczik, szegényke. És ki tudja, hogy az anyja odaát nem várja-e a kis ártatlant ... nem várja és várja-e azon a túlsó parton, és nem hívogatja-e ... Hallottam én már eféléről.

Fülöp sóhajtott. Az agya majd szétpattant; a lába hideg volt, mint a jég. Valami

nagy félelem szállta meg. Nemcsak Petivel áll ő most harczban. Szívének ezzel a mardosásával, mely elárulta minden gondolatát és feltépte minden sebét, magával Istennel került szembe!

A templom harangja megszólalt.

— Mi az? — kiáltotta Fülöp. Úgy rémlett neki, mintha a lélekharangot hallaná.

— Az oiel verree, — mondotta Peti. A harangszó az ősi mánx istentiszteletre hívott, a melyen a karácsonyi énekeket szokták énekelni. Peti lelkében feltámadtak a régi emlékezések. Beszért a messze idegenben átért karácsonyi ünnepeiről — hogy ott ilyenkor, tél idején is nyár van, és nem borítja hó a földet, hanem gyümölcs van a fákon — hogy az emberek ott, a kiket sohasem ismert, megvázták a kezét és boldog karácsonyi ünnepeket kívántak neki. Végre aztán a mint ott ült, elaludt végső kimerültségében és keservében, melyet csak Fülöp jelenléte egyhított valamennyire.

Az éjszaka elmúlt; a házban csendesség uralkodott; csak a gyermek rekedt hörgése és gyors lélekzetvétele hallatszott le felülről.

Egy jámbor köntösbe rejtett gonosz gondolat vett erőt Fülöp lelkén. »Isten bölcsesége nagy«, mondotta magában. »Isten irgalmas. Tudja mi válik javára mindannyiunknak. Mik vagyunk mi szegény, tehetetlen isten-

teremtései, hogy arra merészeljük kérni, hogy változtassa meg nagy elhatározásait? Hiába-
való az. Bűnös cselekedet az... Mig ez a
gyermek él, egyikünk sem érezheti magát
bizton. Ha meghal, béke és nyugalom lesz
köztünk s talán a megelégedettség is reánk
köszönt. Az anyja már bizonyára meghalt, s
így végre lezárul életünk sötét fejezete. Az
Isten bölcs. Az Isten jó.

A gyermek halkán kiáltott egyet, és Fülöp
felsurrant a lépcsőn, megtudni, mi baj van.
Grannie elaludt a széken, a kis Katalin pedig
az ágyon feküdt. Egy semmibe sem vett bábu
hevert mellette, fejjel lefele, a vánkoson.
A tűz kialudt s az üst nem gőzölgött már,
csak a hamu alatt izzott még egy kis parázs.
A szobában nem volt semmi nesz a gyermek
szapora lélekzetén kívül, mely olyan volt,
mintha ráspolyozná a falat valaki. Olykor-
olykor még egy-egy gyöngé köhécselés hal-
latszott.

Fülöp nesztelenül besuhant a szobába,
letérdelt az ágy fejénél s a vánkos fölé hajolt.
A kandalló párkányán égő gyertya fényt ve-
tett a gyermek fejére. A kicsiny arcz el volt
torzulva, a keskeny orrlyukai úgy lüktettek,
mint az érütése, az ajkán verejtékcseppek
gyöngyöztek, a szép domboru homloka nyir-
kos volt és a fényes selyemhaja összezsap-
zódott.

Fülöp azt hitte, hogy a gyermek haldok-

lik, s egyszerre oda lett a rút ájtatossága. Az ágyban megmozdult valami. Egy kicsi kéz, mely ökölbe szorulva a mellen pihent, lesiklott a takaró fölött, és erőtlenül, tenyerét kinyitva, hullott eléje. Úgy hatott ez reá, mint egy néma, panaszos segélykiáltás, s az apai szív elnyomott érzése fölülkerekedett benne. Kató gyermeke, az ő gyermeke, halálán van, ő pedig mellette ül, s még mindig nem meri magáénak vallani!

Új félelem vett erőt rajta. Rosszul hitte — a gyermek halála nem hozza meg számára a biztosságot, a békét, a nyugalmat. Ha meghal a gyermek, bizonyos, hogy ő elárulja magát. Nem lesz képes tovább is uralkodni magán s ki fog mondani mindent, a mi előtör a szívéből. »Gyermekem! egyetlenem! Kátóm kis magzatja!« És iszonyu, szörnyű, végzetes lesz az, mikor a nyitott sir szélén árulja el a sötét titkot. »Oh, mentsd meg, Uram, mentsd meg!«

Félelmében, mely az örülettel volt határos, lement Petihez és megrázta vállát, hogy felébreszse.

— Jöjj gyorsan, — mondotta.

Peti ijedten nyitotta ki szemét.

— Jobban van, ugy-e, jobban? — kérdezte.

— Bátorság, — mondotta Fülöp.

— Rosszabbul van?

— Élet vagy halál. Meg kell próbálkoznunk valamivel, a mit külföldi utazásom közben láttam.

— Szent Isten, én pedig aludtam! Mentsd meg, Fülöp! Nagy ember, okos ember vagy te...

— Hallgass már, az Isten áldjon meg. Hamar egy üstben forró vizet — egy gyapjutakarót — néhány meleg törölközőt.

— Oh, igaz barátom vagy, meg fogod menteni. A doktorok nem tudnak semmit.

Tíz percz múlva a gyermek halkán sirni kezdett, könnyebben köhögött, a nyálka fel-fakadt benne, s felocsudott kábultságából, mely egy hétig nyomasztotta. Ujabb tíz percz múlva be volt csavarva a meleg törölközőkbe és Peti térdén ült a pattogó tüznél, kinyitotta kis szemét, összecsucsorította szájacskáját, és gügyögött valamit.

Erre Grannie ijedten felébredt, és nagyon ette magát, hogy elalhatott.

— De édes Istenem, — kiáltotta, ég felé emelve a két kezét — hiszen a drága lelkem egészen frissebb lett.

Nancy is visszajött most harisnyában, ásitva és a szemét dörgölve. Összecsapta a kezét és boldogan felkiáltott, mikor látta, hogy a gyermek mennyire megváltozott. Az óra éppen tizenkettőt ütött a konyhában, a harangok újra megszólaltak, az éneklők kijöttek a templomból, a frissen hullott hó ropogott a

lépteik alatt, s künn az utcán újra felzendült karácsonyi danájuk, köszöntve az ünnep felvirradását.

Az orvos, hazatérőben, még egyszer felnézett a beteghez és szerencsét kívánt magának a félre nem ismerhető javuláshoz. A válság elmúlt, a gyermek túl volt a veszélyen.

— Oh, jobban van, jobban van, — mondotta jókedvűen. — Gondoltam, hogy mostig átsegítjük a bajon.

— A dempsternek köszönhetjük, — kiáltotta Peti. Boldogan ringatta térdén a kis Katót, s az arcába fújt a törülközők rojtjain át. — Nem segíthetett volna különben a kis drágámon, ha a saját husa és vére lett volna is.

Fülöp nem mert szólni. Az érzelmek vihara dült lelkében, s kirohant a házból. »Még nem«, gondolta magában, »még nem«. Még nem érkezett el számára a színváltás ideje. De utban van már s elkövetkezik, biztosan, mint a halál. Valahol és valamikor — az évek valamelyik napján, e földnek valamelyik pontján. Meglehet, hogy a szeme, tudta nélkül, már látta is azt a napot a kalendáriumban, meglehet, hogy már érintette is lábával a földnek azt a pontját, csak nem tudott róla. Valahol és valamikor ... Isten a megmondhatója, hol ... Isten a megmondhatója, mikor ... az Isten őrzi a titkát.

Fülöp aznap éjszaka a fogadóban hált meg, s másnap reggel fölment Ballureba.

IV.

A kormányzó nem felejthette Tynwaldot. Sokkal nagyobbnak képzelte a megaláztatást, mely azon a napon érte, mint a minő valósággal volt; azt hitte, hogy oda van minden befolyása a szigeten. Eladta lovait és hintait s egyébként is úgy viselte magát, mint a ki várja visszahívását.

Fülöppel szemben nem mutatott nehezteletést. Pedig nemcsak abban érte csalódás, hogy Fülöpnek tulajdoníthatta megsejgyenülését. A kormányzó megcsalatkozott abban a titkolt reményében is, hogy Fülöpöt vejévé teheti. De mikor a kezében tartott eszköz felmondta a szolgálatot, mikor kitünt, hogy botnak túlnagy, támasztéknak pedig nem megfelelő, nem tett kísérletet, hogy összetörje. Úri korrektségből, vagy az erős ember büszkeségéből, azontúl is elhalmozta Fülöpöt kegyének minden jelével. S mikor ujév után feleségével és leányával Londonba ment, Fülöpöt bizta meg helyettesítésével.

Fülöp nem élt vissza a reá ruházott hatalommal. Man lakói szívesen köszöntötték új helyzetében, mert tisztelték benne a század egyik nagy manx férfjának unokáját, és el-

ismerték saját nagy értékét is. Csak a tartós búskomorsága vetett reá árnyékot. De az is csak érdekesebbé tette, bár ártott népszerűségének. A nők suttogni kezdték, hogy szerelmi bánat emészti, s hogy »sírba tette« a szívét. Nem feledkezett meg a régi bajtársairól sem. Dicsérték is érte, hogy egyik barátja halászember, balkézről való unokatestvére, a ki bolond módjára járt végére a vagyónának.

Szent Brigitta napján Fülöp főbirói székét tartott Ramseyben. A hó elolvadt s a földből a tavasz illata áradt. A nap, melyet már hetek óta nem láttak, kisütött ; a levegő meleg volt, az ég kék színben ragyogott. A tárgyalóteremben lebecsátották a felső ablakíveket ; a nap reásütött a deemsterre, a mint emelvényén ült s a tavaszi szellő játszadozott parókájának ezüstfehér szálaival. Olykor-olykor, mikor a teremben elhallgatott a suttogás, a pázsitos térség fájáról behallatszott a madarak zenéje.

A tárgyalás unalmas volt és nagyon elhuzódott. A fekete Tom pöre volt, soron A nagy járvány idején a kuruzslás és a csodadoktorkodás bünébe esett. Első fokon a polgármester állította törvény elé, s vizsgálati fogságba vetette. Peti jótállásával mégis szabadlábra helyezték, de meg akart szökni, arra aztán megint letartóztatták.

A pörnek nagyon sok tanuja volt, sokakat

messze vidékről idéztek meg a tárgyalásra s ennek következtében kíváncsi volt, hogy még aznap meghozzák az ítéletet. Esti öt órakor a deemster felállt s azt mondotta :

— Uraim, egy órára felfüggesztem a tárgyalást.

Fülöp a főbirói szobában valamelyes frissítőt ivott, — Jem-y-Lord is elkíserte Ramseybe — aztán letette a parókáját meg a birói talárját, s a börtön udvarán át a hátulso kapun, az utca sarkán pedig befordulva, a Hársalakba ment.

Már sötét este volt. A házban csak a kandalló tüze égett, mely bolygó tűzként világította meg a tornác ablakait. Fülöp, nagy meglepetésére, szokatlan hangokat hallott. Odabenn kaczagtak, aztán daloltak, s megint kaczagtak. Fülöp észrevétlenül lépett a tornácba. Az ajtó nyitva volt, benézett rajta és figyelt.

A szoba üresebb volt, mint valaha — egy asztal, három szék, egy bölcso, egy szekrény s egy pohárszék volt benne. Nancy a tűznél ült s ölében tartotta a gyermeket. Peti hanyatt feküdt a padlón, mely fel volt hintve szittyóval, s énekelt :

Oh, szent Brigitta, jöjj, oh, szent Brigitta várlak,
Szittyó fedi a padlóm, kiszellőztük a házat.

Aztán négykézláb, mint egy nagy gyerek, s alá-föl emelgetve a fejét, s dörmögve, mint egy szörnyű fenevad, apró iramodásokkal és szökésekkel járta körül a gyermekeket, mely úgy kaczagott, rikoltott és hempergett Nancy ölében, hogy elállt a lélekzete.

— Elég volt már, vén behemót, elég volt már, ha mondom, — kiáltotta Nancy. — Nem jó a kicsinek, megárt.

De Peti nem tagadhatta meg magától azt a gyönyörűséget, hogy a gyermekeket örülni lássa. Nagyot került, még mindig négykézláb, a padlón, aztán, guggon ülve ugrált vissza a gyermekhez, és vakkantott, mint a kutya. A gyermek pedig oly hangosan ujjongott és kaczagott, a mennyire csak kifért a kicsiny torkán.

Fülöp úgy érezte, mint ha fojtogatná valami a torkát, s a szíve fájt. Lelkében megujult a nemrég érzett borzadály, csak éppen hogy még gyötrelmesebb volt és még inkább telve volt féltékeny vágyakozással. Nem neki való hely ez. Gondolta, visszavonul. De éppen, a mikor megfordult sarkán, észrevette Peti, a ki most már megint hanyatt feküdt a padlón s föl-alá lóbálta a gyermekeket, mintha harmonikáznék, vagy jobbra és balra csusztatta, mint a takács a vetélőjét.

— Adta-lelke, a dempster! Csak befelé, nagyuram, csak befelé! — kiáltotta Peti, mi-

helyt megpillantotta. Azzal visszaadta a gyermeket Nancynak, s talpra ugrott.

Fülöp vágyó érzéssel lépett a szobába s leült egy székre, Nancyval szemközt.

— Tudom, dempster, csodálkozol rajtam, — mondotta Peti. — De hát magam is csodálom magamat. Azt hittem, nem lesz több vidám napom; mert hiába derül ki az ég, az én szivem oda van. De hogyan is mondja a manx költő? »Nincs bennem más akarat, mint a tiéd, én Istenem«. Úgy vagyok vele én is, ez az igazság, s mióta a kicsike jobban van, nem tudom, voltam-e boldogabb az életben, mint most.

Fülöp valami közhelyet mondott s a hüvelykujját a kis baba kezébe adta. A gyermek úgy megfogta azt apró ujjával, mintha egy virágállat puha csápjai fonták volna körül.

Peti odahuzta a harmadik széket s most minden érdeklődés a gyermek felé fordult.

— Szemlátomást nő, — mondotta Fülöp rekedten.

— És mily borzasztó okos, — mondotta Peti. — Nem is hinnéd, pedig úgy van, hogy olyan a feje, mint a kalendárium. Én mondom, elhiheted. Ide hallgass: mit mond a tehén, édesem?

— Mú, mú! — mondotta a kicsike.

— De tudja ám azt is, hogy mit mond a kutya, — szólt közbe Nancy. — Mit mond a Dempster, mindenségem?

— Bau-vau ! -- mondotta a gyermek.

— Adta lelke ! — mondotta Peti s azt sem tudta, hogyan csodálkozzék a gyermek nagy okosságán. — Ott van a Hommy Tom fia, helyre kis gyerek, és hat héttel öregebb is, mint ez, de annak még nem hallani a szavát.

A kutya előbujt az asztal alól, mihelyt észrevette, hogy róla van szó. A gyermek kissé lehajolt hozzá, aztán a saját kis lábának turbékolt, mint a galamb, és le akart csuszni Nancy öléből.

— Jaj nekem, úgy kell erre vigyázni, mint ha egy ángolnát dajkálna az ember ! — kiáltotta Nancy. — Nem leszel mindjárt veszteg ? — És visszahuzta a gyermeket az ölébe.

— Nyugodtan, Nancy, nyugodtan, — mondotta Peti. — Csak meg akar szabadulni a pipójától meg a harisnyájától, annyi az egész. — Aztán odahajolt a gyermekhez : — Um — am — im — lum — la — lu ? Helyes, úgy van ! Nem tudom ugyan, hogy mit jelent, de láthatod, hogy azt akarja mondani. Oh. ez a gyermek temérdek új dologra tanít meg engem. Mikor reáhallgatok, oly sok minden jut az eszembe mindig ! De hát nem vagyunk-e magunk is csak nagy gyermekek, ha még oly okosak vagyunk is ? Így őrzi meg a világ a fiatalságát, s jaj lenne árva lelkünknek, ha úgy megokosodnánk, hogy nem maradna bennünk semmi a gyermeki lélekből.

— De most már itt az ideje, hogy a fiatal kisasszonykák lefeküdjenek, — mondotta Nancy, s felállt, hogy elkészítse a fürdőt a kicsikének.

— Adj ide még egy kicsit a lelkemet, — mondotta Peti, s mielőtt Nancy kivihette a szobából, odahúzta magához a gyermeket és csókkal borította el a nyitott szájacskáját.

— Nem lehet valami nagy mulatság neked, látni, hogyan játszik egy bolondos vén apa a kicsi gyermekével, — mondotta Peti.

Fülöp zavarodottan és merőben értelmetlenül felelt. A szeme könnyben uszott, s el kellett fordulnia, hogy ne vegyék észre az érzékenyülését. Peti, abban a hitben, hogy a lefosztott falak ürességét nézi, kezdett eldicselkedni a jó módjával, s úgy beszélt, mintha az egész sziget kereskedelmét a kezében tartaná.

— Nagyszerűen megy a halászat, Fülöp. Rengeteg tőkehalat küldök Angliába. Egyre-másra kapom a postautalványokat, a bélyeges irást, s mit tudom, még mit. Egyetlenegy tételben hét shilling és hat pence jött Liverpoolból, de az még semmi, éppen semmi.

Nancy visszahozta a gyermeket, melynek szőke fürtjei még nedvesek voltak a fürdőtől.

— Ejnye! hálóköntösben mutogatja magát a kisasszonyka? — kiáltotta Peti.

— Elég bajom volt, mig ráadhattam, — mondotta Nancy. — Nem, semmiképp sem akarta engedni. Vegye csak el tőlem, hadd száradjon meg a haja a tüznél, mig megmelegítem a tejecskéjét.

Peti felgyúrte az ingujját a könyöke fölé, térdére ültette a gyermeket és megdörgölgette a két tenyerével a haját, közben énekelve :

Oh, szent Brigitta, jöjj, oh szent Brigitta várlak.

Nancy kopogva járt körül a faczipőjében, tejet töltött és kenyeret aprított egy bögrébe, aztán, melegíteni, a tüzhöz vitte.

— Adja ide, Nancy, — mondotta Fülöp ; előre hajolt s a bögrét, nyelénél fogva, a tüzre tartotta. A gyermek figyelmesen nézte.

— Adta lelke, láttál már ilyet ? — mondotta Peti. — Hogyan megbámul, Fülöp. Hát nem ismered ezt az urat, drágám ? Jaj, pedig az nagyon ismer ám téged.

A tej megmelegedett és Fülöp odaadta a bögrét Nancynak.

— Eredj már hozzá, el veled, — mondotta Peti. — Eredj a keresztpapádhoz. Még a nevét is rád adtuk volna, ha fiu lett volna belőled ! Uczu, eredj hozzá ! — és kinyújtotta a két szőrös karját, míg a gyermek nem érintette lábával a földet.

Fülöp lehajolt, hogy fölvegye a gyer-

meket, de az előbb szabadkozott és úgy rugdosta lábával a szittyót, mint két dobverő, aztán megállt a saját lábán, megfordult, futva menekült Peti karjaiba, előre biggyesztette az alsó ajkát és ijedten felsivalkodott.

— No lám, a drága, mégis tudja, ki az igazi apja, — kiáltotta Peti, s visszavette karjára a gyermeket.

Fülöp lehajtotta a fejét s erőltetetten kaczagott. Valami rosszuleső félelem vett erőt rajta, mintha sejtelen ragadta volna meg, hogy ebben a gyermekben fogja utolérni a bűnhődés.

— Nem etetné meg, Peti? — kérdezte Nancy. Egy tányérkát hozott a kezében s megkóstolta a mi benne volt. — Nem is hinné, uram, kész csoda, hogyan tud bánni a gyermekkel! — Lehajolt az aprósághoz, mely már a tejecskejét ette. — Mondd, kis cselédem, hát semmiképpen sem akarsz elaludni ma este?

— Dehogy sem, majd elszunnyad itt, mint a rigó a fán, — mondotta Peti. Szépen megetette kanállal a gyermeket és letörölte az álláról, a mi kicsordult a száján. — Borzasztó ellensége neki az alvás. Minden este küzködik vele. Adjon Isten több szerencsét neki, mint egynémelyikünknek, mert különben még magához találná kívánni az ellenségét.

— Többször úgy alszik el a drága kis angyalom, hogy még szájában van a kanál, — mondotta Nancy.

— Nagyon sokat nézi ma este a kereszt-papáját, — mondotta Peti. — Csak nézzed, kicsikém, nézzed. Neki köszönöd az életedet, te kis barázdabillegető. És, akármi legyenek, hasonlítás is reá!

— Talán nem? — mondotta Nancy. — Akármi legyenek, ha éppen nem azt gondoltam én is! Nem hasonlíthatna hozzá jobban, ha a tulajdon gyermeke volna; hát nem igaz? Csak meg kell nézni a fürtös haját, meg a szemét! Az, az!

— Ha fiu lett volna, akkor most ... — kezdette újra Peti.

De Fülöp felállt, s menni készült vissza a törvényházba, és Peti egészen más hangon így szólt hozzá:

— Várj még egy perczig, mutatni akarok valamit. Vegye el tőlem a kicsikét, Nancy.

Peti gyertyát gyújtott s a látogatószobába kísért Fülöpöt. Nem volt abban már bútor; csak az egyik végében állt egy zsámoly, mellette egy kőfaragó-sulyok, néhány véső, és egy nagy kő.

Az a kő sarkos volt.

Peti ünnepélyesen közeledett hozzá, úgy tartotta a gyertyát, hogy a világossága reá esett, aztán így szólt halkán:

— Az övé. Magam faragtam neki, egész télen át, sötét éjszaka és rossz időben. Ma éjszakára, ha Isten is úgy akarja, elkészülök vele, s holnap, ha lehet, elviszem Douglasba.

— Ez talán... — kezdette Fülöp, de nem tudott tovább szólni.

A kő egyszerü sima márványlap volt, a szélein meg a négy sarkán letompítva, a lapja fényesre csiszolva, a hátulsó fele durvábban faragva; de jel, kép, vagy felírás nem volt rajta.

— Nem lesz rajta név? — kérdezte végre Fülöp.

— Nem, — mondotta Peti.

— Nem?

— Megvallva az igazat, Fülöp, olvastam, mi áll a régi könyvben az angyalról, a ki följegyzi az emberek jó és gonosz cselekedeteit, és fel fogja hívni sirjukból a holtakat.

— No... és...?

— És gondolkoztam róla, miképpen tudja ezt majd elvégezni. Úgy képzelem, majd kimegy a temetőkbe, leolvassa a holtak nevét a sírkövekről, aztán hangosan az ítélőszék elé szólítja őket; némelyiköket, mint az írás mondja, az örök életre, másik részöket az örök kárhozatba.

— És?

— És én azt gondoltam magamban, hogy ha ehhez a sírkőhöz ér, és nem lát rajta nevet,

— Peti hangja suttogóra vált — akkor talán odább megy, s hagyja tovább aludni a szegény bűnös teremtest.

Fülöp, mikor a sötét kis utcán támo­lygó léptekkel visszament a törvén­yházba, azt gondolta magában: »Akkor hazugság volt, de most igaz. Igaznak kell lennie. Bizonyos, hogy meghalt«. Volt némi vigasztaló ebben a bizonyosságban. Mindenesetre véget és befeje­zést jelentett; szomorú véget, gyáva befeje­zést, alattomos kibuvást a sors kezéből. Nem ilyen­nek képzelte a jóvátételt; nem ezt várta, nem ezt akarta, de igyekezett megbékülni e for­dulattal.

Aztán eszébe jutott a gyermek. »Miért zavarnám meg nyugal­mában?« gondolta; »miért okoznék nyugtalanságot Petinek? Ör­ködni fogok a kicsinyen, a míg csak élek, óvni fogom és utat-módot lelek reá, hogy gondoskodhassam róla. Teljesíteni fogom köte­lességemet a gyermekkel szemben; nem fog hiányt szenvedni semmiben«.

Éppen, mikor ki akarta nyitani a börtön udvarának ajtaját, a kis-utcán valaki elment mellette, az arcába nézett, aztán visszafordult s így szólt:

— Oh, ön az, Christian főbíró?

— Én vagyok, doktor. Jó estét.

— Hallotta-e már, mi történt a Ballawhaineval? Az öreg urat újabb szélütés érte ma reggel.

— Nem hallottam. Ujabb? Jaj nekem, jaj nekem!

Visszatérve szobájába, Fülöp megint fejére tette a parókát, magára öltötte a talárját és bement a tárgyalóterembe. A helyiséget most gyertyafény világította meg és temérdek nép foglalta el padsorait. Mindenki felállt, mikor a főbíró a székéhez lépdelt.

V.

»Oh, szent Brigitta, jöjj, oh szent Brigitta várlak,
Szittyó fedi a padlóm«

— Mélyen alszik, — mondotta Nancy. — A mikor az ember el akarja altatni, úgy van vele, mint mikor azt várja, mikor forr fel az üstben a víz. Az ember majd odáig van az iparkodásban és fujja, fujja, s a víz nem mozdul. De alig hogy megfeledkezik róla, egyszerre zúgni kezd s oly kitartóan zúg, mint a pergetyü.

Nancy letette a bölcsőbe a gyermeket, el-egyengette rajta a takarót, úgy fordította a kis fészket, hogy a meleg a gyermek arczát érte, aztán egy kendőt akasztott a menyezet-tartójára, hogy elfogja a világosságot a gyermek szemétől.

— Itthon marad-e, Peti, míg visszajövök Sulbyból?

— Hogyne, dolgom van, — felelte Peti a fogadósobából.

— Akkor még teszek egy lapát szenet a tűzre, aztán megyek, — mondotta Nancy.

Becsapta maga után az ajtót, s a kavics ropogott a léptei alatt a kert ajtajáig. A házban most nem volt más nesz, mint az alvó gyermek lélekzete, mely oly halk volt, mint egy angyal imádsága, a felszított tűz pattogása, az óra ketyegése, s a fogadósoba felől a fakalapács tompa ütései s a véső karczolása a kőlapon.

Peti fél óra hosszáig megszakítás nélkül dolgozott, aztán, szerszámaikat a kezében tartva, visszatért az előszobába. A nagy széndarab fényes lángokat vetett, melyek hol fellobbantak, hol meg kialudtak. A székek, az asztal és a pohárszéken lévő kancsók árnyai megannyi kisértetként imbolyogtak a szobában. Peti mosolyogva térdre ereszkedett a bölcső mellé, hóna alá vette a fakalapácsot, és csöndesen föllebbentette a kendőt. »Isten áldja meg az anyátlan kis leányomat«, mondotta nem hangosabban, mint a lehelet. Egyszerre, a mint ott térdelt, olyan érzése támadt, mintha villamos áram ütötte volna meg. Vonásai megdermedtek, s még mindig ujjai közt tartva a kendő szélét, visszarettent.

A gyermek békésen szunnyadt s egyik kis karja a takarón pihent. A tűz lobogó fénye időről-időre végigsuhant arczán, vonalakat vetett a kis teremtés szemei közé, s élesen megvilágította arczvonásait. Az ember némelykor meglepő hasonlatosságokat fedez fel egy gyermek arczán. Peti megdöbbszent egy hasonlatosságon. Észrevette már azelőtt is, de nem oly félreismerhetetlenül, mint most.

A következő pillanatban megint a bölcső fölé hajolt, a széléhez támasztva a karjait, s egészen közel ment arczával a gyermek arczához, élesen figyelve minden vonását, mint egy térkép vonalait. »Mégis csak különös«, dűnyögte. »Bizony, hogy eléggé hasonlít hozzá«.

Egy szörnyű gondolat fogta meg lelkét. Mereven állt talpra, s elbocsátotta a kendőt. Úgy tünt föl neki, mintha a szoba elsötétedett volna körülötte. Szétverte a szemet, bár elég világosan égett, átment a bölcső másik oldalára, s megint a gyermeket nézte. Éppen olyannak látta onnan is. A hasonlatosság rémes volt.

Úgy érezte, mintha valami megkövesült volna belsejében, s visszament a munkájához. De a véső megcsuszott, a fakalapács nagyon erősen csapott le reá, s Peti abbahagyta a munkát. Gondolatai régi emlékeken jártak. Akaratlanul Port Mooarra kellett gondolnia, a carradshooi emberekre, arra a napra, mikor Fülöppel együtt hazavitték kora reggel.

Letette szerszámaikat s visszatért a szobába. Lélekzetét visszafojtva, halk léptekkel közeledett a bölcshöz, mintha egy láthatatlan lény volna jelen. A szobában teljes csend uralkodott s meghallotta a saját lélekzetét. Egy ideig kábultan állt, háttal fordulva a tűznek, és nézte saját árnyékát a szemközt lévő falon s a mennyezeten. A bölcshöz előtte állt. Nem vehette le róla szemét. Időről-időre félénk pillantásokat vetett reá a szeme sarkából.

A gyermek hátravetve fejét, nyitott ajakkal nyugodtan szedte a lélekzetet s az ártatlanság álmát aludta. Peti szemrehányásként érezte magán ezt az angyali ártatlanságot.

— Nagyon elromolhatott a szívem, — dünnyögte magában. — A rossz gondolataid beszenyeznek a holtat. Szégyeld magad, Quilliam Péter, szégyeld magad!

Úgy érezte magát, mint a kit éjnek idején hirtelen zivatar, villámlás és mennydörgés ér utol. A körülötte lévő ismert tárgyak idegenszerűen és félelmetesen hatottak reá.

Megint a bölcshöz hajolt s félrehárította róla a takarót. A tűz fénye most a gyermek arczára világított s az alvó kisded megmozdult álmában. Úgy lehet, az is nyugtalanította, hogy oly merőn nézett reá, mert halkán felsírt, mintha lelkének mélyéig hatott volna atyjának szörnyű gondolata.

Peti még mindig ott állt előrehajolva, mikor az ajtó kinyílt, és Czézár nagy robajjal,

asztmatikusan pihegve, belépett a szobába. Peti meghökkenve nézett reá.

— Péter, — mondotta Czézár — eladja azt a követelést?

Peti dörmögött valamit.

— Átruházza reám? — kérdezte Czézár.

— Még nem érkezett el az ideje, — mondotta Peti.

— Miféle ideje?

— A melyikről a próféta beszél. A mikor az oroszlán a bárány mellé feketik.

Peti keserűen kaczagott. Czézár remegett, az ajka megrándult, s a szeme vadul forgott üregében.

— Jöjjön át velem a fogadóba.

— Mi keresetem van ott nekem?

— Ott van Christian Ross.

Peti boszus mozdulatot tett.

— Már megint az a vészmadár! Mindig ott van, a hol rossz idő kerekedik.

— Nem jön oda, meghallgatni, hogy mit beszél az az ember?

— Miket beszélhet?

— Jöjjön és hallgassa meg maga!

Peti Czézárnak erősen a szeme közé nézett, még egy pillantást vetett reá, aztán felcapta a sipkáját, s kiment a házból.

VI.

Christian Ross az egész napot a fogadó egyik szobájában töltötte, melynek ablakából belátták az egész kikötőt; sokat ittak és biliárdoztak. Kora délután egy ember jött hozzá Ballawhaineból az üzenettel:

— Az apja beteg, jöjjön haza tüstént.

— Majd jövök felelte és tovább játszott.

Később újra megjelent a szolga és azt mondta:

— Az apját megütötte a szél; jöjjön, kéreti.

— Előbb hadd végzem a partit, — felelte Ross.

Este harmadszor is eljött a szolga és azt jelentette:

— Az apja elvesztette az eszméletét.

— Akkor minek siessek? — felelte Ross, és rágyujtott a »Molnár lánya« nótájára:

»Nem szerettem, s hozzáadtak,

Én voltam a molnár lánya.«

Czézárnak éppen komoly beszélgetése volt a Ballawhaineval, mikor a szélhűdés érte;

most ő jött Ross úrhoz a szemrehányással s elhatározta, hogy elégtételt vesz rajta a régi sérelemért.

— Tiszteljed apádat és anyádat, hogy hosszú életű lehess a földön, — mondotta Czézár prédikátori hangon és ünnepélyesen magasra emelte a kezét. — De ön bizonyára nem lesz hosszú életű, és ha ön az oka a botor vén ember halálának, nem az lesz az első halál, melyért ön lesz felelős a Mindenhatónak.

— Ugy hát maga is azt hiszi? — mondotta Ross, a dákóval a kezében. — Azt hiszi, hogy a leánya meghalt, azt hiszi, vén Jeremiás Jefta? Ugy-e, nagyot bámulna, ha azt mondanám... (a czimborái röhögtek), hogy éppenséggel nem halt meg?... Nagyszerű lökés volt, tripla hátulról. Halló! Jeremiás Jefta, kísértetet látott, vagy mit?... A magam szemével láttam, derék férfiú, most egy hónapja, mikor odaát voltam a városban. Megmondjam? No, szép ember maga! Valóságos minta-apa! Maga is tudja tisztességre nevelni a gyermekét!... Tedd fel a vörös golyót... Maga beszél az apámról, maga? Ott kószál London utczáin... Ohó, a Jeremiás elment...

»Nem szerettem, s hozzáadtak...«

Nesze... ez volt a lökés... huszonöt point, megnyertem a partit.

Peti utat tört magának a billiárd-szobába. Czézár künn maradt. Félt is, remélte is, hogy baj lesz a dologból, s azt gondolta magában, hogy nem volna helyén ily jelenetnél fényeskednie.

— Halló! Itt van az Uriás! — kiáltotta Ross. — Elég az ördögöt a falra festeni... gondoltam is mindjárt. Olvasta-e kend Dávid és Uriás történetét? Olvashatta volna! Nem ártott volna, uram. Dávid nagy ember volt. Au (gunyosan utánozta Peti manx beszédmodorát), »borzasztó, szörnyű, fránya nagy ember volt. Uriás meg a csatlósa volt. Borzasztóan nagyeszű atyafi volt az, csak éppen hogy olyan zöld volt, hogy a vén tehén takarmánynak nézte volna. És volt az Uriásnak egy szép kicsiny felesége. Oly helyre menyecske volt, hogy ki sem lehet mondani. De mikor Uriás elment a városból, Dávid magához vette, aztán... aztán (ezt már népiesség nélkül mondta) a bibliában ugyan nincs megírva, de Dávid azt mondta Uriásnak, hogy a felesége meghalt ha! ha! ha!.....

»Ki látta holtan?

Én ott voltam,

Mondja a dongó,

Láttam...«

Nem megy innen?... eresszen el... segítség... Megfojt... segítség! segítség!

Peti két nagy lépéssel Ross előtt termett,

félkezével torkon ragadta, egyik lábával elgáncsolta, hanyat vetette a térdére és nem eresztette el.

— Segítség! . . . Segítség! . . . oo . . . jaj! — A ficzkó fuldokolt, s az arcza elkékült.

— Nem érdemli meg, — mondotta Peti. — Ki akartam szorítani a lelkét a gyalázatos testéből, mert az élőket gyalázza, a holtakat elrágalmazza, de maga nem érdemli meg, hogy akasztófára jussak miatta. Egy vérből valók vagyunk és szégyenlem magam miatta. Egykettő! Mars innen.

Leirhatatlanúl megvető mozdulattal lökte félre Peti. Ross kettétörte a dákót estében.

A ház népe a szobába tódult és találkozott Petivel, ki akkor már kifelé tartott. Arcza kegyetlen és visszataszító volt. Első pillanatra Christian Rosznak hitték, úgy kiforgatta valójából a szörnyü indulat.

Czézár nehéz léptekkel járt künn fel s alá a kövezeten.

— Megengedi most már, hogy megtegyem? — mondotta bősztutogással.

— Tegyen, a mit akar, — mondotta Peti dühösen.

— A gonoszok saját rossz tetteik hálójába esnek. Dicsőség az Úrnak. Szela, — mondotta Czézár, s a törvényház kapujánál elváltak egymástól.

Peti hazament, s azt suttogta magában :
 »Hazudott az az ember ... Kató meghalt,
 meghalt !«

A Hárslak kapujában a kutya vígan csaholva ugrott eléje. Aztán vágatva ment vissza az ajtó felé, mely nyitva volt.

»Valaki jöhetett«, gondolta Peti. »Kató meghalt. Hazudott az az ember. Meghalt«, dünnögte magában, és tántorogva indult befelé a kert ösvényén.

VII.

A közben, hogy a főbíró elfoglalta helyét a ramsey-i törvényház emelvényén, s a teremben összegyülekezett nép tiszteletteljesen felállva fogadta, az országuton egy szegény, fáradt vándor igyekezett a város felé. Aszszony volt. Messziről jöhetett, mert lassan és nehézkesen járt. Néha megpihent, de nem ült le, hanem megállt a mezei sövénynél, és a korlátjához támaszkodott.

Mikor a sötét sikátorokból a lámpafénnyel megvilágított utcákba lépett, egy pillanatra szaporította lépteit ; aztán tétován megállt és kisvártatva megint tovább sietett. A házak tövében járt, mintha attól félne, hogy észreveszik, és több izben gyöngébben világit.

tott keresztutczába tért, hogy megrövidítse útját. Ha utána ment volna valaki, észrevehette volna, hogy ismeri a város minden zegét-zugát.

Nehéz lett volna elképzelni nőt nyomorultabbnak, mint ez az asszony volt. Nem azért, mert a ruhája szegényes volt, bár elég rossznak és viseltesnek látszott, hanem mert magán viselte a lealacsonyodás bélyegét, s olyan volt, mint az eltévedt kutya, melyet a gyermekek üzőbe vettek. Öregasszonyos ruha volt rajta — hosszú, durva szövésű kék köpeny, a melyet nagy kapocs fogott össze az álla alatt, és főkötő volt a fején. De ámbár ruhája a manx öregasszonyok viseletére emlékeztetett, s bár léptei bizonytalanok voltak, mégis fiatal nő benyomását keltette.

Sajátságos külsője reávonja az utcai nép figyelmét. Az asszonyok kijöttek a házaikból s átmentek a szomszédasszonyok kapujáig, hogy utána nézzenek. Még az utcásarkokon játszó gyermekek is csodálkozva néztek fel, mikor elment mellettök.

De egyébként nem ügyeltek reá túlságosan. A várost szokatlan érdeklődés rázta fel. Izgatott sokaság járt-kelt. Mintha mindenki egy cél felé törekedett volna. A nép a törvényház felé tartott.

A törvényház előtt levő térséget háromfelől sűrű néptömeg foglalta el. Emberek tolongtak a kövezeten és a korláttal elzárt pá-

zsitos részekén. A tér negyedik oldalán volt az a sötét kis mellékutca, mely a börtönudvar kapujához vitt. Ez a kapu volt a főbíró bejárója is a törvényházba. Az ablakok mind ki voltak világítva s részben nyitva álltak. A kíváncsiak egy része a ház falához tolakodott s hallgatódzott, mások felkapaszkodtak az ablak párkányára, hogy beláthassanak a tárgyalóterembe.

A nő éppen akkor ért a tér első sarkához, mikor a kapu kinyílt s világosság áradt a nép fejére. Egy ember jött ki a törvényházból. Utat tört magának a sokaságon át s az emberek csóvjája követte nyomon, s ostromolta kérdésekkel.

— Csodálatos! — mondotta. — A dempster beszéde. Au, Dániel jött hozzánk, igazságot osztani. Sajnálom Tomot, hogy tömlöczbe vetik. Szánom régi barátomat — de teljesüljön az Úr akarata! A jóindulat köteléke ne legyen hurok, mely elgáncsolja a lábadat. Kap legalább öt évet s — ha az Úr úgy rendel — nem kerül ki élve.

Czézár volt. Átvágott az utcán a fogadó felé. A nő remegett és a sötét mellékutczába tért. Sietett. De a mint átbetorkált a hepehupás utca göröngyein, egy hang hirtelen megállította.

Éppen a börtön udvarának kapujához ért, mely tárva-nyitva állt. Nem volt bezárva annak a folyosónak az ajtaja sem, mely a

főbíró szobájából a tárgyalóterembe vitt. Nyilván azért hagyták nyitva, hogy friss levegő járja a tulzsufoltság miatt fülledt helyiséget.

— Légy igazságos és ne félj, — mondotta a hang. — Gondoljátok meg, hogy ha sok tévedésből helytelen vallomást hallottunk is itt ma, s nem egy szándékosan hamis esküt tettek (s Isten és a bűnösök lelkiismerete a megmondhatója, hogy megtörtént ez is, meg az is), az igazság hatalmas, s végezetül győzni fog.

A szegény, fáradt nő ott állt a homályban és reszketett. Kezét melléhez szoritotta, fejét lehorgasztotta, s félig elfojtott sóhaj tört ki az ajkai közül. Ismerte azt a hangot. Egykor kimondhatatlanul drága volt neki, a szerelem édes hangzatait suttogta fülébe. A főbíró hangja volt. Birói székéből szólt így a néphez, mely áhitattal csüggött ajkain. Ő pedig a sötét utcza árnyékában állt a börtönfalak tövében. A nő Kató volt. Csakugyan Londonban járt; de nem volt igaz, hogy ott szégyenletesen élt volna. Hat hónap alatt a szegénység és a nélkülözés mélységeibe süllyedt. Egyszer véletlenül összetalálkozott Christian Rossal. Az éppen Man szigetéről érkezett s elmondotta, hogy gyermeke beteg. Kató még aznap este hátat fordított Londonnak. Immár három hét óta volt ismét a szigeten, de egészsége leromlott, bátorsága, pénze elfogyott, mikor meg-

érkezett. Esett a hó. Kegyetlen éjszaka volt. S a vándor kábultan és dermedten vonszolta magát egy magános házig, s menedéket kért, míg a vihar elmulik.

A házban három öreg lakott, két öreg férfi meg az öreg nőtestvérük; mindig is együtt éltek. Három hétig feküdt betegen Kató ebben a hajlékban, s az öregasszony adta vállára bucsuajándéku a manx köpönyeget, mert nagyon könnyen volt öltözködve szegény.

Kató, mikor ujra elindult, belátta, mily képtelen vállalkozás volt egész utazása. Olyan volt ő, mint a hajós, ki messze kikötőben nyugtalanító hírt kap hazulról, aztán nem hall többé semmit, míg haza nem érkezik. Egy hónap mult el. Mi minden nem történhetett ez idő alatt. A gyermek talán meggyógyult; talán meghalt s el is temették. De ő csak ment, ment tovább.

Mikor odahagyta Londont, tele volt keserüséggel Fülöp iránt. Az volt az oka, hogy elszakadt gyermekétől. Most visszatér hozzá. Ha ezzel szegyent hoz reá, ám lássa. Mikor közeledett hazájához, boszuvágya elmúlt. Nem maradt benne más, mint a forró vágy, hogy a gyermekénél lehessen, s az az érzés, hogy mélyre sülyedett. Úgy tünt fel neki, hogy minden ismerős arcz arra a nagy változásra figyelmezteti, mely azóta történt vele, hogy utoljára látta. Nem mert kérdezősködni; nem

mert szólni ; nem merte fölfedezni magát. Az arczát nem látta senki, mert a fejére huzott kámmzán belül fátyol takarta.

Még a börtön udvarának árnyékában állt s Fülöp hangjára figyelt, melynek ígézetétől nem szabadulhatott. Egyszerre halk suttogás támadt, melyre rövid csend következett, mint mikor tűzijáték tör fel a levegőbe. A főbiró befejezte beszédét ; a törvényteremben összegyűltek hallhatóan fellélekzettek és megmozdultak ülőhelyükön.

A következő perczben Kató ott állt a régi otthona előtt, mely már nem volt az övé, és sok keserű emlék rajzolt fel lelkében. Sötét, kietlen este volt. A fogadószobában világosság égett. De a lámpabél elfogyott s lángja kialvóban volt. Mikor Kató benézett a szobába, még egyszer fellobbant, aztán kialudt.

Utjának utolsó mértföldjén Kató elvégezte magában, hogy mit lesz teendő. Be fog lopódzni a házba és figyelni fog, hall-e gyermekhangot. Ha nem csalódik várakozásában, s a hang egészséges gyermek hangja lesz, akkor beéri azzal és elmegy. Ha pedig nem hall semmit, ha a gyermek meghalt, ha már nincs gyermek a házban, ha a gyermek már az égben van, akkor is elmegy — de Isten a megmondhatója, hogyan, Isten a megmondhatója, hova.

Az utcza néma volt. Kató remegő kézzel nyitotta ki a kert ajtaját és belépett. A lakás-

ból nem hallatszott ki hang. Kettőt lépett még, s feszülten figyelt. Semmi nesz. Elhagyta minden bátorsága. Azt mondotta magában, hogy a höl gyermek van a háznál, a levegő is tele van jelenlétével, s a kised hangja elhallatszik mindenhová. De ekkor eszébe jutott, hogy már késő este van, s hogy az egészséges gyermeket ilyenkor már megfürösztték és lefektették. »Mily ostoba vagyok«, gondolta magában s még néhány lépést tett előre.

Az volt a szándéka, hogy a tornác ablakához megy s benéz; de mielőtt megtehetné volna, valami eléje futott az ösvényen. A kutya volt, mely dühösen csaholni kezdett. De egyszerre megállt, és felugrott reá örömeiben. Aztán újra elvakantotta magát, de ez már a felismerés, az öröm jele volt; az eb visszaroht a házba, ugatva jött vissza, és vidáman köszöntve, körben ugrándozta körül.

Kató reszketett félelmében, hogy felismerik; a vén hársfa árnyékába vonult és várt. De senki sem jött ki a házból. »Senki sincs itthon«, mondotta magában, s e gondolattal együtt nagy szerencsétlenségként nehezedett szívére az a bizonyosság, hogy a gyermek meghalt.

Mégis előrement a tornác ajtajáig és újra figyelt. De nem hallatszott belülről más nesz, mint az óra ketyegése. Összeszedve minden bátorságát, megnyomta ujjainak végével a kilincset. Az ajtó kinyílt, és a padlóra hintelt

szittyó zizegett alatta. Kató halkan felsikoltott és remegve huzódott vissza. De a következő pillanatban megint elcsendesült minden. A tűz erős, vörös fényt vetett a falakra és a mennyezetre. Katónak úgy rémlett, hogy a helyiség szinte üres, de nem ért reá, hogy tovább fűzze megfigyeléseit. Halkan és óvatosan belépett a szobába.

Aztán álmatag nyöszörgést hallott, s a szive megremegett. Most már egyszerre meglátta azt, a mit keresett — a bölcsőt, mely ernyőjével az ajtónak s előrészeivel a tűznek volt fordítva. A következő pillanatban már letérdelt előtte, reá hajolt, és halkan zokogva szólította a gyermeket, mely úgy megváltozott s a tej s az álom illatát árasztotta : »Drágám, mindenem !«

Ez abban a pillanatban történt, mikor Peti a kerti ösvényen a házhoz közeledett. A kutya csaholva ugrándozta körül. »Meghalt«, ismételte magában Peti. »Az az ember hazudott. Meghalt«. E szavakkal ajkán, görnyedten czammogva közeledett a házhoz. Közben észrevette, hogy már van odabenn valaki. A szemével még nem látta, de a füle már megmondotta neki az eseményt. Egy hangot hallott, melyet jól ismert, bár úgy tűnt fel neki, mintha a messzeség homályában s álmában hallaná. »Szép egyetlenem ! Angyali, szép mindenségem ! Egyetlenem ! Egyetlenem !

Egy asszonyt látott térdelni a bölcsőnél, belemélyesztve a két kezét, mintha átölelve tartaná az alvó gyermeket. A kámzsája hátra esett, a feje födetlen volt. A tűz fénye reávilágított, s ez arczot Peti ismerte. Végighúzta kezét a szemén, mintha el akarná üzni a látományt. De az ott maradt. Peti szólani akart, de nyelve felmondta a szolgálatot. Mozdulatlanul és dermedten állt. Nem vehette le róla szemét.

Kató hallotta, mikor az ajtó kinyílt, s ijedten kapta fel a fejét. Peti előtte állt, arczán nagy indulat kifejezése látszott. Aztán megváltozott ez a kifejezés, s Peti úgy nézett a térdelőre, mintha kíséretet látna.

— Ki vagy? — kérdezte rémes hangon.

— Nem ismersz? — felelte a nő félénken.

Úgy tűnt fel, mintha Peti nem halanál.

— Úgy hát igaz, — dünnyögte magában — az az ember nem hazudott.

Kató remegni érezte térdét.

— Nem azért jöttem, hogy itt maradjak, — rebegette. — Azt hallottam, a gyermek beteg, s nem tehettem, hogy el ne jöjjek.

Peti még mindig nem szólt hozzá. De a mint reá nézett, az arcza félelmetes kifejezést öltött. Kató homlokán a félelem verejtéke gyöngyözött.

— Nem ismersz, Peti? — kérdezte gyámoltalanul.

Peti még mindig ott állt s lenézett reá merően, szinte fenyegetőleg.

— Katalin vagyok, — mondotta Kató s lesütötte a szemét.

— Katalin meghalt, — felelte Peti révedező tekintettel.

— Oh! oh!

— A sírban fekszik, — mondotta továbbad.

— Oh, bár igazán a sírban feküdnék! — mondotta Kató, és eltakarta arcát a kezével.

— Meghalt és eltemették, és örökre elhagyta ezt a házat, — mondotta Peti.

Nem akarta eltaszítani magától; csak bizonytalan szavakat suttogott fájdalmának első görcsrohamában; de Kató félreértette, és szavait parancsnak vette, hogy menjen.

Pillanatnyi csend következett, aztán Kató levette kezét az arczáról s így szólt:

— Értem... igen, elmegyek. Nem is kellett volna visszajönnöm — tudom. De most megyek. Többé nem esem terhedre. Nem jövök vissza többé soha.

Szenvedélyesen megcsókolta a gyermeket. Az megdörgölte a kis arcát a keze fejével, de nem ébredt fel. Kató fejére huzta a kámzsát és lehuzta arczára a fátylat. Aztán bágyadtan felállt, egy pillanatig körülnézett, halkán s fájdalmasan felkiáltott és kisurrant a szobából.

Mikor elment, Peti egy szó s egy hang nélkül a kandalló előtt lévő székhez támolýgott, félkezét a bölcsőre tette és ringatni kezdte. Kisvártatva körülnézett, mint a ki öntudatlanságból ébred, s azt mondta: — Hogyan?

Az ember lelkében egyszerre csak egy nagy szenvedélynek van helye, s Peti mondogatni kezdte magában: »Él! Itt van!« Úgy érezte, mintha a ház levegője megenyhült volna jelenlététől. Hallga!

Felszökött helyéről.

— Kató! — mondotta csöndesen, nagyon csöndesen, mintha egészen közel volna hozzá s csak most lépett volna át a küszöbön.

— Kató! — kiáltotta újra s hangosabban.

Aztán kiment a tornácra és végigtámolygott a kerti ösvényen, s határtalan izgalommal kiáltotta újra meg újra:

— Kató! Kató! Kató!

De Kató nem hallotta. Peti a kaput rázta s ki akarta nyitani, de e pillanatban valami tompa fájdalmat érzett agyában és rekedt sóhajtás tört elő a torkából.

— Jobb, ha meghalt, — gondolta magában, aztán részeg ember módjára visszabotorkált a házba.

A tűzhely elsötétült, mintha a tűz kialudt volna belőle. Peti leült a sötétségben s az ujjába harapott, hogy fel ne kiáltson.

VIII.

A főbíró kihirdette az ítéletet a gyöngén világitott tárgyalóteremben.

— Vádlott, — mondotta — a honfitársai-ból alakított esküdtszék bűnösnek nyilvánította önt a csalás bűnének legembertelenebb fajtájában. Ön elámította a tudatlanokat, megcsalta a könnyelműeket, félrevezette az együgyűeket és kifosztotta a szegényeket. Életét egy hazugságra alapította, s ez romlásba dönti öregkorának napjain. A mostani korszaknál zordonabb időkben más szemmel nézték volna az ön bűnét; csalás helyett bűbájosságnak mondták volna s halálbüntetést mértek volna reá. A bíróság úgy ítél, hogy Rushen várába záratja önt egy esztendőre.

A fekete Tom, ki az alatt, míg a főbíró kihirdette ítéletét, fejet hajtva állt s a szemét törölgette a kabátja ujjával, egyszerre visszanyerte régi önhittségét, mikor kivezették a tereméből.

— Igaza van, dempster, — kiáltotta. — A bűbájosság nem ér semmit. A vallás az egyetlen hunczutság, a melylyel manapság még lehet boldogulni. A maga Czézár barátja okos ember volt, uram. Tiszteltetem őt, demp-

ster, magának pedig azt mondom, hogy éljen maga is a saját igéi szerint.

— Ha szorgalmam és feddhetetlenségem... — szólalt meg egy ünnepélyes hang az ajtó felől — hogyan is mondja az irás? »Ha ki nem gondoskodik a saját házanépéről, rosszabb az a pogánynál«. De az Úr az én pajzsom. Miért is védeném magam? »Féreg vagyok és nem ember«, mondotta a zsoldáros.

— A zsoldárosnak nagy igaza van, Czézár, — kiáltotta vissza a fekete Tom, kit akkor már két rendőr kísért kifelé.

A mozgalmasság közben, mely az elítélt zajos távozását követte, a bíróság titkára mondott valamit a főbírónak. Éppen egy új esetet jelentettek — egy öngyilkosságot — egy asszony a kikötő vizébe akarta ölni magát — megakadályozták — most akarja-e tárgyalni az esetet a nagyságos főbíró ur, vagy a polgármesteri szék elé akarja-e utalni?

— Mindjárt sorra vehetjük, — mondotta a főbíró. — Legalább el is bocsáthatjuk mindjárt a szegény teremtetést.

A nőt bevezették. Inkább egy összeecsapzott ruhatömeghez hasonlított, mint emberi teremtményhez. A köpenye, mely fejétől lábáig takarta testét, fekete volt a víztől, melyet felszívott magába. Úgy tűnt fel, mintha az arcza is fekete volna, mert a rajta lévő fátyol is átnedvesedett és odatapadt vonásaihoz. A közönség egy része reáismert alakjára, a gyer-

tyák félhomályos világában is. Ez emberek a törvényszéki tárgyalás szünete közben látták a nőt a városban járni.

A rendőröktől félig támogatva, félig készítve, a nő belépett a vádlottak páholyába. Ott megfogódzott az előtte lévő korlátban, mintha félne, hogy összeroskad. Egészen odáig volt s azt a benyomást tette, mintha szeretne elsülyedni szégyellettében és megaláztatásában.

— Nem kellett volna ily állapotban idehozni e nőt; de most már legalább végezzünk gyorsan, — mondotta a főbíró.

A tanukihallgatás rövid ideig tartott. A vásártéren szolgálatot tévő rendőrök egyike velőtrázó kiáltásokat hallott a kikötőpart felől. Mikor oda érkezett, látta, hogy a révkapitány egy nőt visz fel a kőpart lépcsőzetén. Quarry úr, a révhivatalból jövet, látta, hogy egy nő siet el mellette szélesebesen. A következő pillanatban kiáltást hallott, és lerohant a második lépcsőn, hol sikerült egy szigonynyal elkapni a nőt, ki a vízbe akarta ölni magát, s minden szabadkozása ellenére megmentenie.

A főbíró figyelmesen nézett a jövevényre.

— Kinek van bővebb tudomása róla? — kérdezte.

— Nagyságos főbíró ur, — mondotta a rendőrbiztos — bizonyára egyike azoknak a szerencsétlen elveszett teremtéseknek, kik nyár idején itt rajzanak szigetünkön. A legszegényebb részük akárhányszor nem tud elutazni,

mikor az évad véget ér, és itt csatangolnak nálunk, terhére és gyalázatára annak a községnek, hová beteszik a lábukat.

Aztán, a vádlottak padján görnyedő alakhoz fordulva, így szólt :

— Hallja, utczai nő maga ?

A nő fájdalmasan feljajdul? t, felvetet nyirkos fátylát és eltakarta arcát a kezével.

— Üljön le tüstént, Gawne ur, — mondotta a főbíró indulatosan, és helyeslő moraj hallatszott a közönség soraiban. — Nem tartóztatjuk itt tovább a nőt.

Felállt, előrehajolt a korláton, összekulcsolta kezét, lenézett a nőre, s oly halkán, hogy ha nincs oly siri csönd a teremben, a nő nem hallhatta volna meg, így szólt :

— Szegény nő, nics-e valakije, a ki szavatosságot vállalna érte ?

A jövevény még mélyebbre hajtotta le fejét és felzokogott.

— Mikor egy nő oly boldogtalan, hogy el akarja vetni magától az életét, sajnos, akárhányszor mást terhel a felelősség azokért a viszonyokért, melyek a bűnbe döntöttek.

A főbíró szava oly szelid volt, mint egy czirógatás.

— Ha ilyen az ön esete is, akkor hadd tudjuk meg, ki az az ember. Neki is itt volna a helye az ön oldalán. Azt kívánná a jog : azt kívánná az igazság. Van itt, a ki ismeri

A vádlott szivrehatóan felzokogott.

— Ne féljen, szegény gyermekem. Senkinek sem történik baja. Bátorodjék, s nézzen körül. Lát-e valakit ebben a teremben, a ki szószólója lehet — a ki megmondhatná nekünk, hogyan jutott idáig?

A nő lebocsátotta a két karját, a fejét fölemelte és a főbíró arczába nézett, szemtől-szembe.

— Látok, — mondotta — van itt *egy valaki*.

A főbíró elhalványodott, a szeme szikrát hányt, a pillantása körüljárt a teremben, az ajka reszketett — véresre harapta.

— Vezessék el s helyezték őrizetbe, — mondotta halkán; — kimélettél s jól bánjanak vele.

A következő pillanatban nagy mozgalmaság támadt. Mikor a nőt elkisérték, mindenki reáismert, bármint elváltozott a nélkülözésben és lealacsonyodásában ... Quilliam Péter felesége! ... Cregeen Cézár leánya ... hol van az az ember? ... Hát mégis igaz, a mit mondtak ... dehogy halt meg, annál is rosszabb dolog esett meg vele ... Mennybéli atyám! ... Mily kellemetlen a dempsternek!

Mikor Kató elment, a tárgyalást mindjárt el kellett volna napolni. De a főbíró nem állt fel helyéről. Vadul s egyben félénken nézett körül. A tagjai fájtak, s úgy rémlett neki, mintha irdatlanul nagyra nőttek volna meg.

Úgy érezte, mintha fejére egy nehéz, láthatatlan kéz sulyosodnék.

Szeme találkozott a titkár pillantásával. Mentegetődző arczkifejezéssel felállt, megfogódzkodott a korlátban és nagy erőfeszítéssel le akart menni az emelvényről. A következő pillanatban már oldalán termett a szolgája, Jem-y-Lord, de ő türelmetlen mozdulattal visszautasította segítségét.

Az emelvényről három lépcső vitt le a terembe és korlát volt mellettük. Mikor a lépcsőkhöz ért, megbotlott, néhány zavart szót mormogott és előre bukott az arczára. Mindenki felszökött helyéről, és a baleset helyéhez tódult.

— Vissza! Csak elájult! — kiáltotta Jem-y-Lord.

— Rosszabb dolog ez, — mondotta a rendőrbiztos. — Fektessék ágyba és küldjenek el tüstént Mylechreest doktorért.

— Hová vigyük? — kérdezte valaki.

— Mindig készen várja egy szoba a Hárs-lakban, — mondotta egy másik.

— Ne, oda ne, — mondotta Jem-y-Lord.

— Az van legközelebb s nincs idő vesztegetni való, — mondotta a rendőrbiztos.

Aztán felemelték Fülöpöt, s a mint volt, parókásan és főbirói talárjában, Peti házába vitték.

IX.

Van lelki rázkódtatás, mely olyan, mint mikor megrázkódik a föld a börtönépület alatt, felpattantja a czellák zárait, s a rabok elmenekülnek. Peti egy bizonyos idő múlva észrevette, hogy sötétben ül. Felállt gyertyát gyújtani, s kereste a gyujtót, meg a gyertyatartót. Az asztaltól a pohárszékhez ment, a pohárszéktől az asztalhoz és az asztaltól megint vissza a pohárszékhez, s nem vette észre, hogy voltaképpen körben jár. Mikor végre világot gyujtott, kezébe vette a gyertyát és a nappali szobába ment, mint egy alvajáró. Feltette a kandalló párkányára és leült a székre. Kábult pillantásai előtt elmosódó alakok rajzottak. »Oh! a szerszámaim«, gondolta magában és fölvette a kalapácsot meg a két vésőt. Kezében tartva mind ezt, mozdulatlanul ült helyén, aztán észre vette a másik gyertyatartót, melyből a gyertya kiégett. »Gyertyát akartam gyújtani«, gondolta magában és felállt, s az üres gyertyatartót a tornácra vitte. Mikor aztán visszatért az égő gyertyával, észrevette, hogy most két szál gyertya ég. »Egészen elbutulok«, gondolta, és

eloltotta az első gyertyát. A következő pillanatban már azt is elfelejtette, s mint hogy a másik gyertyát még mindig égni látta, eloltotta azt is.

Az érzékei annyira eltompultak, hogy nem is vette észre, mit cselekedett. A szeme mindenhol ismeretlen tárgyakat látott, melyek borzasztó nagyra nőttek és fenyegették. A füle mindenféle neszt hallott, mely szörnyű lármává hatalmasadott el és félelmetes zajt támasztott a fejében.

A szobában nem volt teljes a sötétség. Olykor-olykor bágyadt holdsugár esett be az ablakon, aztán ismét eltűnt. A hold zivataros égen tette meg útját, olykor áttört a felhőkön, olykor elbujt mögöttük. Peti visszatért székéhez; ő maga világosságban ült, de a névtelen kőlap az árnyékban huzódott meg s támaszkodott a falhoz. Peti megint fölvette a vésőt meg a kalapácsot és dolgozni akart. »Csitt!« — mondotta, mikor hozzáfogott a munkához. Oly nagy volt a zsibongás fejében, hogy azt hitte, valaki zajt csap a házban. Ez a munkája pedig szent munka. Mindig csöndben végezte.

»Kip-kop! kip-kop!« Hogy meddig dolgozott, nem tudta volna megmondani. Vannak pillanatok, mikor megszűnik minden időszámítás. A bizonytalan és szabálytalan ütések közben a kő egyszerre oly hangot adott, mely rekedt nyögéshez hasonlított. Közepén

szikázó villámhoz hasonló repedés támadt s a két fele jobbra és balra a földre zuhant.

Petinek most eszébe jutott, hogy hiszen a köre már nincs is szüksége. »Sebaj«, gondolta magában. Neki most már minden mind-egy volt.

A kalapácsot lecsüggesztett kezében tartva, megint ott ült a hold bizonytalan világosságában s úgy érezte, mintha a világon minden porrá omlott volna szét előtte. Egy csapásra semmivé lett a két bálványa — a felesége meg a barátja. Az aranyszálak, melyek az élethez kötötték, elszakadtak. Mikor beköszöntött hozzá a szegénység, zúgolódás nélkül vette magára terhét ; mikor közeledni érezte halálát, emberül szembe nézett vele. De felesége, barátja nélkül, megcsalatkozva azokban, kiket szeretett, elárulva azoktól, kiket imádott, ez az összeomlás a megsemmisülés volt számára, ez a végső kétségbeesésbe döntötte.

Mikor eltűnik minden remény, a lelki gyötrellem olykor elviselhetetlenné válik az embernek.

Egyszerre panaszos sirám hallatszott a bölcső felől, s Peti, az ő nagy kétségbeesésében, kábultan ment ki, hogy ringassa a gyermeket. A tűz, mely addig homályosan izzott a hamu alatt, most hirtelen lángra lobbant, s a gyermek Fülöp szemével nézett fel reá. Peti úgy érezte e pillanatban, mintha kést forgattak volna meg a szívében. Mert hiszen elhagyot-

tabb ő, mint hitte. »Csicsíjja, gyermekem, csicsíjja!« — mondotta, nem is gondolkozva. Az ő gyermeke? Neki az nincs. Elvesztette azt a vigasztalását is.

Dühének köszönhetette, hogy nem vesztette el eszét. Nem is lett volna ember, ha erőt nem vesz rajta a düh. Eszébe jutott, hogy mi volt neki ez a gyermek, mikor megszületett, aztán, mikor azt hitte, hogy az anyja meghalt; eszébe jutott, hogy mi volt neki, mikor a halál veszedelmében forgott, s mi volt neki azután, mikor a halál megkimélte. Husából való hus, véreből való vér, csontjából való csont, szivéből szakadt sziv. Nemcsak hogy az övé volt, hanem része volt egész valójának.

Hazugság, csúfság, árnítás, csalás! S ő tette mindezt. Oh, tudta az megőrizni titkát. Azt hitte, biztosan óvja. De a gyermek elárulta. A titok megszólalt a gyermek vonásairól.

— Pedig mégis láttam térden állva imádkozni a bölcsönél. »Áldd meg, Istenem, az én kis gyermekemet, meg az apját, meg az anyját...«

Miért nem ölte meg? Vad látomány tünt a szeme elé: megölte Katót, aztán elment a főbiróhoz s így szólt hozzá: »Tartóztass le; meggyilkoltam, mert elvetted a becsületét. Itélj halálra; de jusson eszedbe, hogy él az Isten, és az majd örök kárhozatra itél téged.«

De az a szegény — az a szegény! A gyön-

gédség hirtelen fellángolásával visszaidézte Kató képét, minőnek az imént látta, a bölcső mellett; olyan volt, mint az úzótt vad, mely kar-mait fölemelve hallatja a végső kétségbeesés kiáltását. Eszébe jutott, hogy az arcza mint elváltozott, mily sápadt volt a tüzfény világosságában is, mily sovány, mily fáradt — s a haragja lassan-lassan Fülöp ellen fordult. A virágot, melyet büszkén viselt volna mellén, Fülöp a homályba temette. Verje meg az Isten! Verje meg az Isten!

Az feláldozta mindenét e férfiért — hitese urát, gyermekét, apját, anyját, barátait, jó hirnevét, még a lelki üdvösségét is. Hogyan szerethette! És Fülöp? Szégyelte őt, elrejtette, félt, hogy a szellő is elárulja hollétét. Verje meg az Isten! Verje meg az Isten! Verje meg az Isten!

Nagy haragjának hevében Peti most saját magára is gondolt. A féltékenységet nem ismerte. Ám, mint a nagy lelkek általában, ez egyszerű ember is kiváló polczra helyezte a barátság szent érzelmét. A barátság két egymásba ömlő folyam, s a mennybolt tükröződik ölében. De Fülöp elvezette magától a baráti folyamat, s gátak közé szoritotta, hogy kiszáarithassa a fenekéig. Kiszolgáltatta saját pőreségét — megmutatta lelkének meztelenségét.

Izenként egymás mellé helyezte Peti a legutóbbi hónapok eseményeit. Visszaemléke-

zett arra az éjszakára, melyen Kató eltűnt, ő pedig Ballureba ment, és bekiáltotta a nyitott ablakon: »Én küldöttem Angolországba«, mert titkolni akarta Kató botlását. És Fülöp akkor tudott mindent — tudta, hol van (mert ott volt, a hová ő küldötte), miért hagyta el, s tudta, hogy örökre távozott. Verje meg az Isten! Verje meg az Isten!

Peti emlékezetébe idézte a leveleket — az elsőt, melyet Fülöp kezébe adott, a másodikat, melyet felolvasott neki, a harmadikat, melyet Fülöpnek mondott tollba. A saját apró koholmányait, melyek mind arra szolgáltak, hogy megóvja a szegény nevének tisztaságát, apró leleményeit, hogy hihetővé tegye a meséjét, szeretetből fakadó apró hazugságait, a megtört szív apró tréfálkozásait! Aztán azokat az üzeneteket! A gyermeknek küldött ajándékokat! A főbirónak szóló üdvözléseket! A főbíró pedig ott ült és átlátott az egészen, mint a nap az üveglakon, de nem árulta el magát, soha egy szót nem ejtett; csak tovább játszott szegény vergődő szívével, az ő szíve pedig oly hideg maradt, mint a jég. Verd meg, Uram! Verd meg!

Petinek eszébe jutott az az éjszaka, mikor eljött hozzá Fülöp, jelenteni, hogy Kató meghalt; eszébe jutott, mily vigasztalást lelt abban a gondolatban, hogy nincs magára hagyva nagy szomorúságában, mert barátja mellette van. Eszébe jutott utazása a sírhoz,

aztán maga a sír — a más sírja — s hogy hogyan imádkozott mellette térden állva, hogy Fülöp is meghallhatta: »Bocsásd meg, hogy oly kegyetlenül gondolkoztam rólad!«

— Hogyan öljem meg? — gondolta Peti. Pedig még főbíró is! Ez idő szerint ő az első főbíró, és nagy tiszteletben tartják! Nagyra becsülik az igazságos voltáért! Szeretik irgalmasságáért! Oh Istenem! Oh Istenem!

Vannak oly győzhetetlen szenvedélyek, hogy az embert megfosztják a szavától és állattá aljasítják. Peti vad kiáltással rohant vissza a nappali szobába és felkapta a kalapácsot. Az az örült gondolata támadt az agyában, hogy Fülöpöt azon a birói széken öli meg, a melyet meggyalázott. E véres igazságszolgáltatás gondolatára vadul lüktetett a vér a halántékain. Láta magát, a mint torkonragadja a főbíró, és hangosan odakiáltja a népnek: »Azt hiszitek, hogy igazságos bíró ez — pedig fehérre meszelt sír. Azt hiszitek, igaz, mint a nap — pedig álnok, mint a tenger. Elrabolta tőlem a feleségemet és a gyermekemet; a mennyország kapujában tartott pokoli hazugságaival. Ütött az igazság órája, és így fizetek meg neki — és így — meg így!«

De nem volt ura több szavának ádáz dühében. Szörnyű ordítással dobta el magától a kalapácsot, mely messzire gurult a padlón. »A kezemmel, a kezemmel«, gondolta magá-

ban. Meg fogja fojtani Fülöpöt, aztán megöl mindenkit, a ki az útjába kerül, megöli, csak azért, hogy örömét lelje az öldöklésben. Miért is ne? A végzetes határvonalat már átlépte. Semmi sem szent előtte többé. A világ egy szörnyű vadon, határtalan önkénynyel tele. A ketreczéből kiszabadult fenevad bömbölésével rohant az ajtóhoz, egy lökéssel kitaszította, és a kerti ösvényen termett.

Ott hirtelen megállt. Mennydörgésszerű zaj hallatszott kívülről, mint mikor a tenger hullámai csapkodják a barlang belsejét. Nagy embersokaság özönlött a kert ajtajához. Néhányan nehéz léptekkel jöttek, mintha koporsót hoznának. Mások lámpát vittek, s néhányan magasra tartották a kezökben égő fáklyát, mint a halásznép, mikor éjnek idején a fehér hálót keresi.

— Ki van itt? — kiáltotta Peti, s hangja az üvöltéssel volt határos.

— A barátja, — mondotta valaki.

— Az *én* barátom? Nekem nincs barátom, — kiáltotta Peti rövid orditással.

— Bizony, magam is azt hiszem, hogy oda van, — mondotta egy hang a sötét-ségben.

Peti nem hallotta. Látna a sok népet és a világosságokat, melyek átszállamlottak a sötétségen, azt hitte, hogy Fülöp megint eljött, mint annyiszor azelőtt, dicsőségében, nagyságában, diadalmasságában.

— Hol van? — hörögte.

— Itt van, — felelték.

Fülöpöt aztán négy ember a karjára fektetve, átvitte a kerti ösvényen, a feje félrebillent és himbálódzott minden lépés közben, az arca fehér volt, mint a fehér parókája, s a birói palástja végigsöpörte utána a földet.

Csönd lett hirtelen, és Peti megdöbbenve és eliszonyodva hátrált. Úgy érezte, mintha villám csapott volna le előtte az égből, s megremegett, mintha a fény elvakította volna.

Meghalt !

Haragja elmúlt, dühe megtört egy sziklán. Egeket vívó indulata semmivé törpült e szörnyű látvánnyal szemben. A gonosz lélek megelőzte és kiragadta kezéből áldozatát. Elindult, hogy megölje az embert, s most eléje hozzák holtan.

Holtan? Akkor a bűne is meghalt. Isten bocsássa meg neki! Isten bocsássa meg neki, bárhova szólította. Dölyfös halandó, állj félre!

Oh hatalmas és könyörületes Halál! Szabadító, megváltó, megbocsátó, megbékéltető! Arczod nagy árnyéka is elolthatja a boszuvágy tüzét; szárnyadnak suhanása is eltompíthatja az örület zúgását, s a gyűlöletet szeretetté, az átkot imádsággá változtathatja.

X.

A kipusztult üres házban mégis volt egy helyiség, mely érintetlen maradt, — az a szoba, melyet a főbirónak tartottak fenn. Fülöp ott feküdt az ágyon mozdulatlanul s látszólag élettelenül. Jem-y-Lord kezét tördelve állt az ágy lábánál. Peti egy alacsony zsámolyon ült, s térdére hajtotta fejét. Nancy, ki már visszajött Sulbyból, a kandalló rostélyánál fujta s élesztette a tüzet. Egy kis embercsoport állt az ajtóban összezsúfolva, mint a birkanyáj.

Valaki azt mondotta, hogy a főbíró szíve dobog. Az egyik szomszéd szobából előhoztak egy elefántcsont-rámájú kis kezitükröt, és az ajka elé tartották. Mikor ismét elvették onnan, a tükör lapján némi homályosság látszott. A lehelet, mely az üveglapon látszott, oly reményeket keltett, mintha angyal jelent volna meg előttük. Jem-y-Lord szivacsot hozott és nedvesíteni kezdte vele Fülöp hideg homlokát. Az ajtóban álló emberek mindenféle vénasszonybölcseséggel hozakodtak elé. Valakinek eszébe jutott, hogy az öreganyja szalmiákszeszt szagoltatott az olyan emberrel, a kiről azt hitték, hogy már meghalt; egy

másvalaki azt mondotta, hogy az apja éppen azon a napon, mikor az öreg kőszivű Christian meghalt, leesett egy csikó hátáról és tizenkét óra hosszáig volt minden eszmélet nélkül; de mikor a gyógykovács eret vágott rajta, ki nyitotta a szemét.

Az orvos félórával azelőtt ment Ballaughba s lóháton küldöttek utána egy embert. De tizenkét mértföldes volt az út; az éjszaka sötét volt, jó egy óra telik belé, míg visszajöhet.

Vállon taszították Petit és halkán mondtak neki valamit.

— Mit akartok? — mondotta révetegen.

— Egészen meg van zavarodva, — mondták egymás közt. A szegény embernek nem volt egy okos szava. Az ijedség elkábitotta. Nem lesz ebből jó dolog. Halkan beszéltek egymás közt Katóról és Christian Rosstról; sajnálták Petit, de a főbíró miatt mégis csak inkább aggódtak.

A főbíró fejéről levették a parókát és az asztalra dobták. Ott feküdt felfordítva, mint egy öregasszony főköttője. A birói talárt nem vethették le róla, hanem csak feltépték a nyakánál, hogy könnyebben vehessen lélegzetet. Fülöpnek félkarja lesíklott az ágy széléről, és az a hosszú, keskeny kéz hideg volt, zöldes színbe játszott, és átlátszó volt, mint a márvány.

Peti ott kuporgott a zsámolyon e kéz

mellett. Elég nyugodt volt már arra, hogy megérinthesse. A hideg ujjak ott pihentek a kezében és reá hullottak forró könnyei. Mikor eszébe jutott az a bűn, melyet majd hogy el nem követett, megborzadt önmagától. A barátja! A gyermekkori barátja! Az egyetlen barátja! Már nem a főbíró, hanem az ember. Nem is az ember, hanem a gyermek. Feledésbe mentek a kegyetlen évek, minden terhükkel és nyomoruságukkal. A régmúlt napok visszatértek. Ujra gyermekek voltak, Fülöp meg ő. Egy kiesiny vidámllelkű, bársonyruhás fiú, meg egy erősebb kamasz, a kinek kötött sipka van a fején. A kisebbik beszél, egyre beszél; a nagyobbik hallgatja, egyre hallgatja; a kisebbik indítványoz, a nagyobbik hozzájárul; a kisebbik vezet, a nagyobbik követi; a kisebbik fölneéz s mégis egy kissé lefelé, a nagyobbik lenéz s mégis egy kissé fölfelé. Oh, azok az áldott, boldog idők, mielőtt harag, féltékenység, düh és örült gyilkos gondolatok sötétítették el napjuk fényét!

A nehéz sóhajtást, mely ez emlékezésekre feltört Peti melléből, az ágy felől hallatszók halk nesz szakította félbe. Néhány lázálomban mormolt szó, mint a méhzümmögés, de azért Peti meghallotta.

— Takarj be, Peti, takarj be! — mondotta Fülöp hangosan álmodva.

Fülöp hát él! Hála Istennek! Hála Istennek!

A suttogás némelykor messzebbre hallatszik, mint a kiáltás. Az ajtóban álldogáló emberek halkán tovább adták a hirt a folyosóra, a folyosóról lement az a lépcsőn, a lépcsőről a tornácba s onnan a kertbe, hol temérdek ember csődült össze a sötétségben, hogy lássa a házat, melyen a halál angyala kiterjesztette szárnyát.

A szobában egy pillanat alatt olyan karatylós támadt, mint a békák pocsolyájában. »Hála a jó Atyának !« mondotta az egyik. »Végtelen az ő irgalmassága«, kiáltotta a másik. »Mit mondott ?« kérdezte a harmadik. »Félrebeszél, szegény«, felelte a negyedik.

Peti elzavarta őket — mind egytől-egyig, az egy Jem-y-Lord kivételével, ki egyre hideg vízzel hűsítette a főbíró arczát és kinyitotta a kezeit, melyek most görcsösen vonaglottak és ökölbe szorultak.

— Ki veletek ! Ki innen ! — kiáltotta Peti rekedten.

— Nem kell rossz néven venni tőle, igazlelkű ember az, — mormolták azok egymás közt és elpárologtak.

Jemmy nem szívesen látta, hogy elmennek. Megijedt, hogy magára hagyták Petivel. — megijedt, hogy a főbíró ki van szolgáltatva ennek a lángoló szemű vad embernek.

És most, hogy Fülöp megint élő ember volt szemében, Peti kezdett félni önmagától.

Látta feléledni Fülöp vonásait, és újra átérezte minden nyomorúságát. Azt hitte, gyűlölete már elmúlt, pedig megint felül akart kerekedni benne. Itt van az az ember, a ki megrabolta feleségétől, gyermekétől és otthonától! Egy pillanat még, és kitöltheti rajta jogos bosszuját.

Megfoghatatlan és végzetes dolog az, hogy éppen abban a pillanatban, midőn az emberben élő jó angyal fárasztó tusa után győzelmet aratott, a rossz angyal egész bizonyosan ki tudja használni az alkalmat, hogy mégis fölébe kerekedjék. Fülöp rettentő lázban égett, és Peti, végső küzdelmét víva a benne élő vérszomjas fenevaddal, ott állt az ágya mellett, és figyelte. Fülöp a láz hevében a melléhez kapott, és kihuzott valamit az inge alól. A következő pillanatban valami a padlóra hullott erőtlen ujjai közül. Egy sötét hajfürt volt. Peti tudta, kinek a haja az, és reá tette a lábát, s ugyanabban a pillanatban még egyszer hatalmába ejtette az az örült vágy, hogy torkon ragadja és megfojtsa Fülöpöt. Mindegyre visszatért s kísértette ez a gondolat. Még zokogva és könyezve is azzal kellett küzdenie.

De a szeretetet nem lehet egy pillanat alatt előlni. Nem roskad az úgy holtan össze egyszerre. Valami különös gyöngédség szállta meg, mikor arra gondolt, hogy ez az ember volt az, kiért Kató odaadta az egész világot. Peti megint melegebben érzett Fülöpért, mert

Kató szerette ; úgy tünt föl neki, mintha Kató lényéből is felismerne valamit Fülöp vonásai-ban. Ez a különös ellágyulás még fokozódott, mikor hallotta Fülöp lázálmának szavait. Gondolta, ki kellene mennie a szobából, de nem volt képes reá. Visszaroskadva zsámolyára, összekulcsolta kezét a feje mögött és a füléhez szoritotta karjait. Mindhiába. Nem tehetett másképp, hallania kellett. Csak összefüggéstelen mondatok voltak, kitépett lapok az élet könyvéből, melyeknek egynémelyikét elmosta a köny ; de reá, a ki hallotta e szavakat, úgy hatottak, mint a hűvös kéz a láztól égő homlokon.

»Gyermek voltam, Fülöp... még nem tudtam, mi a szerelem... a ramsey-i hajón jön haza... mondd meg neki, Fülöp, a tiszta igazságot... mondd, hogy hívek, becsületek akartunk maradni, de nem voltunk rá képesek, mert szerettük egymást, és nem tehetünk másképp... mondd, hogy Kitty... igen, néni, olvastam atyám leveleit... az a kis kép eltörött...«

Mindezt oly hangon mondta, mint a ki álmában beszél ; aztán halk, forró suttogással így folytatta :

»Nincs-e reád jogom?... igen, jogom van... vedd fel magadra a felsőkabátodat, mert vihar közeledik... sohasem bocsájtalak el... hát nem jut eszedbe?... elfelejtheted-e valaha?... férjem ! férjem !«

Peti fölemelte a fejét, mikor ezt hallotta. Eddig azt hitte, Fülöp rabolta el tőle Katót. Nem ő volt-e, ki elrabolta Katót Fülöptől?

»Nem maradhatok tovább e házban, Fülöp... a falai agyonnyomnak... a menyezete reám szakad; a levegője megfojt... három óra, Peti... igen, holnap délután három óra-kor Douglasban, a tanácsteremben... nem vagyok én rossz asszony, Christian Fülöp... van valami, a mire sohasem gondolt s a miről én sohasem szoltam magának... a gyermek az, Kató?... a gyermek, azt mondotta?... bizonyos benne... nem áltatja magát?«

Mindezt mélyen esdő hangon mondotta, aztán kapkodó lélekzettel: — Jemmy, fogadd fel a Shimmin kocsiját és te ülj a bakra... ha Ramseyben ki akarnák fogni a lovakat... hajts be a szűk utcába a kápolna és a Hárszlak között... abban a pillanatban, mikor a hölgy kijön... igaza van, Kató... nem maradhat itt tovább... végét kell vetni a csalásnak... a holló károgása az a Ballure-hasadékban.

Jem-y-Lord, a vánkost, melyet felrázott, látszólag vigyázatlanságból, a főbíró arczára ejtette félig, és rémülten nézett Petire. Nem lesz vége már ennek a rémes lázálomnak? Hol jár az az orvos? Nem jön meg soha?

Peti felugrott a zsámolyról, és bámészul nézett a földre. Azt hitte, Fülöp rabolta el a gyermekét. De nem ő volt-e, a ki Fülöpöt rabolta meg?

— Igen, Peti mindig csak azt az egy históriát mondja... leveleket ír önmagának... oly meghatóan egyszerű leveleket!... szegény öreg Peti... nem rosszból mondja... nem is gyanítja, hogy minden szava tűzzel éget... Jemmy, több brandyt ma éjjel az asztalra, a butélia már üres...

Peti a vánkosra hajolt. Egyszerre visszahátrált. Fülöpnek nyitva volt a szeme s reánézett. Nehéz volt azt nem hinnie, hogy Fülöp mindezt szemtől szemben mondja neki. Pedig nem úgy volt... Isten keze fátyolt vont kettőjük közé.

— Tudom, Fülöp, tudom, — mondotta az öntudatlan ember gyors suttogással, s erősen és hangosan szedte a lélekzetet. — Mondd neki azt, hogy meghaltam... igen, igen, ez lesz a legjobb, ez... kegyetlenség?... nem, jószívűség... »Szegény asszony«, mondja majd »valamikor szerettem, de meghalt«... Megteszem, megteszem. — Aztán, a félelem hangján: — Örület az... örület, arcokat látni a sötétben, hangokat hallani az üres levegőben. — Aztán ünnepélyesen, elakadó hangon, rekedten: — Ott... ott... az ott a fal tövében...

Nagy verejtékcseppek gyöngyöztek Peti homlokán. Azt hitte, hogy Fülöp gyötri őt? De hiszen ő gyötörte Fülöpöt! Azok a levelek, azok az üzenetek, azok az ajándékok mennyi korbács és skorpió voltak a kezében.

Minden ártatlan szó, minden pillantás, minden jel megannyi szíj volt a kinzószerszámban. Peti kezdette mélyen szánni Fülöpöt. »Sokat szenvedett«, gondolta Peti. »Elég hosszú uton vitte a keresztet«.

— Jó éjszakát, csónakos!... nagyon messze voltam künn... de hál' Istennek, mégis visszajöttem...

E szavai derülten, vidáman, reményteljesen hangzottak; aztán a legmélyebb szomorúság hangján:

— Isten hozzád, Fülöp... én voltam a hibás, mindenben én... az egyiknek megtörtem a szívét, a másiknak megrontottam a lelkét... itt hagyom neked ezt a fűrtöt... ez minden, a mit hagyhatok... Isten hozzád!... rég el kellett volna mennem... most már nem fogsz meggyűlölni.

Az utolsó szavakat már szakadozottan mondotta, mintha torkán akadtak volna, s elhallgatott. Aztán sebesen, de pihegő lélekzettel kiáltotta újra meg újra, előbb hangosan, esdve, majd egyre bágyadtabban, s végezetül már csak halk sirámmal:

— Kató! Kató!

Jem-y-Lord az ajtóig huzódott; tördelte a kezét, mint egy asszony, s arra kérte Istent, hogy bárcsak sohase ébredne fel öntudatlanságából a főbiró. »Elárult előtte mindent«, gondolta Jem. »Megöli az az ember«.

»Utjokban álltam«, mondotta magában Peti. »Kató nem volt számomra rendelve. Nem volt az enyém. Fülöpé volt. Isten akarta úgy«.

A keserűség eltűnt Peti szívéből. »De azért jobban esett volna, ha . . . de mit ér az? Isten irgalmazzon mindnyájunknak!« dünyögte megtört hangon, aztán leroskadt a zsámolyra és kezébe rejtette arczát.

Fülöp fölemelte fejét s félkönyökére támaszkodott. Megüvegesedett szemével úgy nézett a puszta levegőbe, mintha egy kép állt volna előtte.

— Igen, nem, igen . . . ne mondják azt . . . hogy ez Kató volna? . . . tévedés . . . ez nem Kató . . . ez a sápadt arcz . . . ezek a beesett szemek! . . . ez a nyomorult nő! . . . hiszen Kató már meghalt . . . okvetetlenül meghalt . . . mit művelnek azokkal a lámpákkal? . . . ki alszanak . . . hozzá még a vádlottak padján, s előttem . . . ő ott, én meg itt! . . . ő a rab, én a bíró!

Mindezt a legnagyobb felindultság hangján kiáltotta s kiterjesztette karját Peti meghajtott feje fölé.

— Ha legalább a hangját hallanám . . . akkor talán tudnám . . . jaj . . . elesem . . . Kató az, igen, Kató . . . jaj nekem!

Fülöp néhány pillanatig hallgatott, mintha egy hangra figyelne, aztán rémesen felkiáltott, lehunyta szemét, és visszaroskadt a vánkosra.

»Isten rendelése volt, hogy végighallgassam mindezt«, gondolta Peti. Igen, Isten rendelése volt, hogy lelkének békéjéért végig kellett kísérnie e lelki drámának minden egyes mozzanatát. Felzokogott, de siráma olyan volt, mint az elhaló mennydörgés.

»Mit fog tenni ez az ember?« gondolta magában Jem-y-Lord, előrenyujtva fejét az ajtó mellől. »Nem kellene segítségül hívnom valakit?«

Peti felvette a padlóról a hajfürtöt s visszatette Fülöp mellére.

»Nem volt köztük más, csak én«, gondolta magában, »senki, csak én«.

— Üljön le, uram, — kiáltotta az öntudatlan ember.

Csak Fülöp lázálmának utolsó kitörése volt, de Peti reszketett és visszahátrált.

Fülöp aztán felsóhajtott, s elkékült ajka vonaglott. Kinyitotta szemét. A pillantása végigsiklott a szobában s hosszú, tévelygő tekintettel megpihent Peti arcán. Peti, bár szeme könnyben uszott, észrevette, hogy változás történt. A szíve várakozásteljesen dobogott. Igaz örömmel nézett le Fülöpre.

Egy pillanatig csend volt a szobában, azután Fülöp halkán így szólt:

— Mi az ... hol vagyok ... Peti ez?

Peti felkiáltott örömeiben:

— Magánál van! Magánál van! Hála Istennek!

— Tessék? — mondotta Fülöp gyámoltalanul.

— Ne törődjél most semmivel, — mondotta Peti. — Maradj szép csendesen az ágyban, czimborám, a magad szobájában fekszel, hál' Istennek nincs neked különös bajod.

— De, — mondotta Fülöp — nem volna oly jó...

— Egy szót se, Phil. Nincs semmi baj. Egészen rendben vagy, most már nyugodtan alhatunk.

— Nagyságod félrebeszélt, — mondotta Jem-y-Lord.

— Csitt legyen! — mondotta Peti s a szája elé tartotta a tenyerét, aztán túlradó kedvvel hozzátette: — Köllene talán egy beefsteak, Phil, vagy egy csésze tea meg egy hering?

Fülöp azt sem tudta, hányadán van vele.

— De hát nem segithettél rajtam...? — hebegte.

— A törvényházban lett rosszul, uram, — mondotta Jem-y-Lord.

— Oh, igen! — kezdett eszébe jutni minden.

— Fogja be már a száját, mamlasz, — sugta Peti, és oldalba taszította Jemmyt.

Peti kaczagott és sírt egy lélekzetre. Nagy örömeiben, hogy megszabadult gonosz indulataitól, a nagy mahomet ember úgy viselte

magát, mint egy gyerek. Felszította a tüzet, lecsipte ujjával a gyertya kanóczát s mikor megégette magát, pajkosan felvisitott, aztán jobbra szökött, balra szökött, mint a fecske a meleg tavaszi eső után.

Fülöp csak nézte, s megint nagyot hallgatott. Úgy érezte, mintha nagy utról tért volna vissza, s valami történt volna, míg odajárt. A titok, melyet oly sokáig mindhiába igyekezett megvallani, valamiképpen kipatant.

Jem-y-Lord felrázta a vánkosát.

— Már tudja? — kérdezte Fülöp.

— Tudja, — suttogta Jemmy.

— Mindent tud?

— Mindent. Elárulta lázában.

— Elárultam? — kérdezte Fülöp ijedten.

Fel akart kelni minden áron.

— Segítsen, hogy felkelhessek. Hogy elmehessek. Mért is hoztak ide?

— Nem lehetett másképp. Próbáltam megakadályozni...

— Nem nézhetek reá, — mondotta Fülöp.
— Félek. Segítsen, segítsen.

— Még nagyon gyöngé, uram. Feküdjék nyugodtan. Nem lesz bántódása. Az orvos mindjárt itt lesz.

Fülöp visszaroskadt; arczán a félelem kifejezése látszott.

— Vízet ! — mondotta bágyadtan !

— Tessék, — mondotta Jem-y-Lord, és felvette a mosdóról a kancsót, melyből az imént a szivacsot nedvesítgette.

— El vele ! — kiáltotta Peti, és félrelökte a kancsót, úgy hogy kiloccsant belőle a víz. — Brandy kell a betegnek, nem víz, fajankó. Várj egy kicsit, czimborám, van énnekem odakünn a pohárszéken abból a jóból. Csak egy fél perczig, pajtásom. Nem árt meg belőle egy csöppecske, — és már robogott is le a lépcsőn, s majdnem elgázolta Nancyt, ki harisnyában tipegett fölfelé, mert hangokat hallott.

A gyermek a bölcsőben fölébredt, az egyik kövér lábacska-ját kidugta a paplan alól és játszadozni kezdett az ujjacskaival.

— Hohó, kis lármázó masina, hát te is itt vagy ? — kaczagott Peti.

De a következő pillanatban, három lépcsőt ugorva át egyszerre, már megint felrohant a szobába s kezében tartotta a brandyt.

E közben Jem-y-Lord közeledett a főbiróhoz és félénken s titoktatos arczkifejezéssel a fülébe sugta :

— Ne igyék belőle, uram !

— Miből ? — kérdezte Fülöp tompán.

— A brandyból.

— Miért ne ?

— Mert ... — kezdette Jemmy, de Peti már felfelé robogott a lépcsőn, s a szolgál csak

az ajkát mozgatta és alig hallhatóan sugta :
— ... megmérgezhette.

Fülöp nem értette meg egészen, hogy mit akart mondani, és Peti már robogva közeledett.

— No, hol van most az a viz, öreg salakbakter ?

A közben, hogy Peti brandyt töltött a pohárba, és elkeverte vízzel, Jemmy gyorsan felkapott egy darab ujságpapirost, mely a földön hevert, felirt a szélére czeruzával pár szót, letépte róla azt a részt s titokban oda-lopta Fülöphöz.

— Petitől féljek ? — gondolta magában Fülöp. — Örültség ! Lehetetlenség !

E pillanatban lódobogás hallatszott fel az utczaról.

— A doktor, — kiáltotta Jem-y-Lord. — Végre itt van a doktor ! Várjon, uram, várjon, — és leszaladt a lépcsőn.

— Nesze ! — kiáltotta Peti, s kezében a pohárral az ágyhoz lépett. — Idd ki, pajtásom. Lábra állít. Ez ám az igazi. Au, jó az Isten. Borzasztóan jó.

Peti kaczagott és sirt ; a boldogság egy új nemével ismerkedett meg — azzal a boldogsággal, hogy megint jó embernek érezte magát.

Fülöp szeméhez tartotta Jem-y-Lord irását és igyekezett elolvasni.

— Mi ez, a mit Jemmy adott ide? — kérdezte. — Olvasd el, Peti. Nekem káprázik a szemem.

Peti elvette a papirost a bal kezével; a pohár még mindig a jobb kezében volt. Hogy a világosság az írásra essék, letérdelt az ágy fejénél, s a tűz felé hajlott. Aztán, mint az iskolásgyermek, a ki a leczkáját mondja el, éneklő hangon felolvasta, a mit Jem-y-Lord irt Fülöpnek: »Ne igyék a brandyből. Peti meg akarja ölni nagyságodat.«

Peti harsányan felkaczagott. »No, szépen vagyunk«, kezdette, de nem mondhatta végig. Kaczaja elnémult, a szemét tágra nyitotta, a nyelve mintha kikivánczozott volna nyitva felejtett szájából, fejét megfordította s emésztő kétséggel nézett vissza Fülöp arczára.

Fülöp nagy erőfeszítéssel felült.

— Add ide a brandyt, Peti.

Kivette a poharat Peti kezéből, és pillanatig sem habozva, nyugodt bizalommal szájához emelte és ivott belőle. Mikor az orvos egy percz mulva belépett a szobába, Peti zokogva rejtette arczát az ágy párnái közé, Fülöp keze pedig a fején pihent.

XI.

Peti másnap kora reggel meglátogatta a börtönben Katót. Mondani akart neki, kérdezni akart tőle valamit; de eltökélte magában, hogy uralkodni fog érzelmein és megerősíti a lelkét, hogy bátorságot öntsön a szegény teremtésbe. A börtönépület falain belül hideg és szürke volt a levegő, s mikor a börtönőrt követve a czellához ért, akarata ellenére visszagondolt az elmúlt időre s látta Katót olyannak, mint egykor ismerte, csupa derű és vidámság, csupa kedv és élet. Most ott látta görnyedten a tűz mellett álló széken, a börtönőr szobájában. Mikor Peti belépett, Kató ijedten emelte föl fejét; látta beesett arczát, mélyen fekvő szemét és elhanyagolt szakállát.

— Nem azért jöttem, hogy szomorítsalak, — mondotta Peti. — Megbocsátottam neki, és meg akarok bocsátani neked is.

— Nagyon jó vagy, — felelte Kató idegesen.

— Jó? — Peti keserűen fölnevetett. — Meg akartam ölni — ebből is láthatod, hogy milyen jó vagyok.

A hangja rekedt és érzéstelen volt, s mégis reszketett.

— De nem azért jöttem, hogy ezt mondjam meg neked. Nemsokára megszabadulsz innen, s én csak azt akarnám megkérdezni tőled... azt akarnám tudni...

Kató eltakarta arcát a két kezével.

— Tégy velem, a mit akarsz, Peti, — mondotta. — Az uram vagy és engedelmes-séggel tartozom neked.

Peti egy szempillantásig lenézett reá.

— De nem szerethetsz, ugy-e?

— Megcsaltalak, s akármit mondasz, hogy tegyem meg, megteszem.

— De nem szerethetsz?

— Ezentúl jó feleséged leszek, Peti... igazán, az leszek.

— De nem szerethetsz?

Kató sirva fakadt.

— Ez elég, — mondotta Peti. — Nem kényszerítelek.

— Nagyon jó vagy, — mondotta ismét Kató.

Peti még keserűbben kaczagott, mint az imént.

— Azt hiszed, a tested kell nekem, mikor más emberé a szived? Gondolom, elég sokáig volt részem ebben a játékban. Jó vagyok? Nem én, asszonyom.

A pillantását, melylyel addig a tűzbe nézett, most a feleségére emelte, aztán megrándult az ajka s az egész lénye megváltozott.

— El vagyok szánva, és rövidre fogom a

mondókámat. A dolog úgy áll, hogy meg akarok tenni valamit, de előbb egy kérdésem van hozzád. Sokat szenvedtél, Kató, mióta elhagytál. Nagy bajba vitt — de mondd, szereted-e még?

Kató megrázkódott. Közelebb huzódott a falhoz.

— Ne félj. Az asszony nép már olyan, hogy szereti azt az embert, a ki rosszat tett neki. Jónak lenni hozzá, semmi — szolgálni, semmi — húzni hozzá, semmi. Lehetnek, a kik elítélik ezért az asszony népet, de én nem teszem azt. Odaadni magát, testtel és lélekkel, és nem gondolni arra, mi haszna lesz belőle — az asszony népnek az a legnagyobb dicsősége, mikor valakit szeret. Mondd ki bátran, Kató, szereted-e még mindazok után is, a mi történt?

Halk suttogással, szinte leheletszerűen felelte Kató:

— Szeretem.

— Nekem ez elég, — mondotta Peti.

Odaszorította kezét a régi sebhelyéhez.

— Tudhattam volna, hogy sohasem szerethetsz... tudhattam volna, — mondotta nagy megerőltetéssel. — De ne hidd, hogy nem bírnám tovább a háti iszákomat, mint mondani szokták. Tudom én már, merre visz az utam — tudom én már, mit teszek.

Kató még mindig arczán tartotta a kezét és zokogott; Petinek nehezen és hangosan járt a lélekzete.

— Még egyet ... csak egyet még ... a
gyermekről.

— A kis Katalinról!

— Van-e hozzá jogom?

Kató hangosan szedte a lélekzetet. De
nem felelt és Peti másodszor is megkérdezte:

— Az enyém-e, Kató?

Kató zavarodottsága nőttön nőtt. Peti
harmadszor is, még szelidebben megkérdezte:

— Ha elmennék a szigetről, Kató, el-
vihetném-e ... el kellene-e vinnem ... sza-
bad-e elvinni magammal a gyermeket?

Erre a szóra a félelem legyőzte a nő szé-
gyenérzetét.

— Ne vidd el! — kiáltotta. — Oh, ne
vidd el, ne vidd el!

— Oh!

Peti újra az oldalához szorította kezét.

— De talán csak az anyai szeretet mon-
datja ezt veled, mert melyik anya ...

Elhallgatott, aztán még egyszer meg-
szólint, oly halkán, hogy alig lehetett hallani.

— Mondd meg nekem, ha elkövetkezik
az ideje — pedig elkövetkezik, Kató, ne is
aggódjál miatta ... (Megint elhallgatott, és
nehéz tusát vivott magában.) Ha eljön az
ideje, hogy egymáshoz kerültök, nem félsz-e,
magadnál tartani a kicsikét ... nem gondo-
lod-e majd, hogy nem igazságos dolog az,
Kató, hogy ti ketten meg a kis Katalin egy

födél alatt ... egy családban ... nem? ... nem?

— Nem.

— Ez elég.

E két szó mintha torkának mélységeiből tört volna elő.

— Én most már levethetem a gondját. A többi most már az ő gondja.

— És te, Peti?

— Én? Van is már én rólam szó! Azt hiszed, történhetik velem még rosszabb valami? Azt hiszed, bánom, mit eszem, mit iszom, és mi lesz belőlem?

Megint kaczagott és Katóból megint kitért a zokogás.

— Jó az Isten, — mondta Peti nyugodtabban. — Gondját viseli az a magamféle embereknek.

A szeme mozdulatlanul nézte a pattogó tüzet; a fel-fellobbanó láng megvilágította az arcát, mely olyan volt, mint ha kővé meredt volna.

— Nekem most már nincs gyermekem, — mondotta mintegy magában.

Kató térdre omlott a lábához, megragadta és elborította csókjaival kezét, mely tehetetlenül csüggött az oldalán.

— Bocsáss meg, — mondotta; — gyöngé és bűnös voltam.

— Mire való az ily beszéd? — felelte Peti. — A mi elmúlt, elmúlt, — és visszahuzta

a kezét. — Nincs már gyermekem, nincs már gyermekem, — dünnyögte újra, mintha Istenhez jajdulna fel kétségbeesésében.

Úgy érezte magát, mint a kit hajótörés ért az óceán közepén. Egy mentőgerendát hajtott feléje a víz. Az utolsót a sülyedő hajóból, a melyen vitorlázott, énekelt, kaczagott és álmra hajtotta fejét. Gondolta, azon még megmenekülhet, de másvalaki kapaszkodott belé, s neki el kell bucsuznia, neki el kell merülnie.

Kató nem nézhetett többé a szemébe; nem érinthette meg többé kezét; nem mert bocsánatot kérni tőle. Peti ott állt mellette szótlanul még egy pillanatig, aztán, beesett arczával, mélyen fekvő szemével és elhanyagolt szakállával, kiment a reggeli nap világosságába.

XII.

Fülöp mély álomba merült. Mikor felébredt s kinyitotta szemét, látta, hogy Náncsi néni ül az ágya mellett s egy prédikációs könyvet olvas. Az öreg hölgy észrevette lélekzetének változását; körülnézett, betette a könyvet s kezdett tenni-venni a szobában.

— Csitt, csitt, édesem! — mondotta halkán.

Valami nehéz, egyhangu, távoli dobpergéshez, vagy egy föld alatt működő gép kattogásához hasonló hang hallatszott.

— Néni!

— Tessék, édesem.

— Milyen nap van ma?

— Vasárnap. Soká, nagyon soká aludtál,

Fülöp. Átaludtad az egész szombati napot.

— A templom harangja szól?

— Az, édesem. És mily szép reggel van; oly szelid, oly igazán tavaszi reggel. Kinyitom az ablakot.

— Akkor meggyöngült a hallásom.

— Jaj, dehogy. Csak letakarták kendőkkel a harangot, hogy gyöngébben szóljon. Azt mondták: »Nagyon közel van a templom, zavarhatná«.

Egy kocsi robogott az utcán. Zörögve haladt a kövezett uton; aztán elhallgatott a zörgése, és már csak tompa morajlás hallatszott, mint mikor a szekér fahidon megy át.

— Eleshetett a ló, — mondotta Fülöp. és fel akart emelkedni.

— Csak az utcára hintett szalma teszi, — nyugtatta meg Náncsi néni. — A nép hozta ide mindenfelől. Azt mondták az emberek: »Fel kell fogni a zajt a ház körül«. Oh, el sem képzelheted, milyen jók voltak. Tegnap vásár volt, de alig kelt el valami. Hogyan is lehetett volna másképp, mikor egész nap itt járt-kelt a nép. »Hogy van a főbíró?« »Jobban van-e

már?» Az embert szinte megríkátták. Szentül hiszem, Fülöp, hogy az első éjszaka senki sem feküdt le Ramseyban. Mindenki csak azt leste és várta, hogy nem segíthetne-e valamivel s az egész szomszédságban fel volt téve az üst minden tűzhelyen. De csitt legyen, édesem! Nem szabad egyszerre oly sokat beszélni. Csitt legyen!

— Hol van Peti? — kérdezte Fülöp, a fal felé fordított arczzal.

— Olajozza a kapu sarkát. Tegnap egész nap szőnyeget rakott a lépcsőre, a nélkül, hogy az ember csak egy kalapácsütését is hallotta volna. Csodálatos egy ember. Vasból lehet a keze. De annál lágyabb a szive. Egyáltalán mindenki oly kedves — mindenki, mindenki! A doktor, meg a pap, meg az ujságok — oh, nagyon szép dolog az! Egészen úgy van, mint Peti mondotta.

— És mit mondott Peti, nénikém?

— Azt mondotta, az angyalok azt hihetik, hogy a sziget minden házában beteg valaki.

A nyitott ablakon át énekszó hallatszott be, túlzengve a fák suttogó leveleit s a madarak csicsérgését. A zsoltár dallama volt, a templomban énekelték:

»Boldog az, a ki a nyomorúltra gondol;
Vészek órájában megmenti az Űr.«

— Hallod-e, Fülöp. Erre az alkalomra kiválasztott zsoltár lehet. Bizonyos vagyok benne, hogy neked éneklik. Mily szép tőlük! De nagyon is sokat beszélünk, kedvesem. Kikapunk a doktortól. Most magadra hagylak, Fülöp. De csak kis időre, míg Ballureba megyek s felküldöm hozzád Cottiert.

— Igen, küldd fel Cottiert, — mondotta Fülöp.

— Drágám, — mondotta a jó lélek, míg csokorba kötötte álla alatt főköttőjének szalagját. — Ugy-e, szép nyugodtan maradsz az ágyban? Csak maradj szép nyugodtan. No, Isten veled, Isten veled!

Mikor Fülöp magára maradt, a zsoltár magasan szárnyaló dallama beltöltötte a szobát. Oh, mily gúny volt mindebben! Mily örületes, borzasztó, iszonyu gúny! Itt van ő, a bűnös, s az egész sziget virraszt ágyánál, őt szánva, miatta aggódva, lélekzetét visszatartva, hogy semmi se zavarja pihenését — ő pedig, sorsának osztályosa, áldozata, ártatlan áldozata bebörtönözve, s oly szégyenben és megaláztatásban, mely rosszabb, mint a halál. A zsoltár még egyre zengett és áradt. Fülöp párnáiba temette arczát, hogy ne kelljen halálania.

Jem-y-Lord sietve belépett a szobába; Fülöp egészen közel intette magához, és hal-
kan így szólt hozzá:

— Hol van ő ?

— Tegnap késő este Rushen várába vitték, — mondotta Jemmy halkán.

— Irjon tüstént a kanczellária igazgatójának, — mondotta Fülöp. — Az adósok osztályán helyezték el, s lássák el minden kényelemmel, mint a beteget. Katóm ! Katóm ! — ismételte mindegyre — nem tart sokáig, nem tart sokáig, drága mindenem !

A gyógyulás lassan haladt és Fülöp türelmetlenkedett.

— Ma már jobban érzem magam, doktor, — szokta mondani. — Nem gondolja, hogy már felkelhetnék.

— *Traa dy liooar* (ráérünk arra még), főbiró, — felelte ilyenkor az orvos. — Várjuk be, hogyan fordul egynéhány nap alatt.

— Nagy feladat vár reám, — mondotta ismét Fülöp. — Halasztás nélkül hozzá kell látnom.

— Egy egész élet feladata vár még önre, főbiró, és mielőbb hozzá kell látnia, de most még nem lehet.

— Valami különös elintézni valóm van, doktor, — mondotta végre Fülöp. — Nincs idő vesztegetni valóm.

— Persze, hogy nem szabad vesztegetnie idejét, s éppen azért kell még itt maradnia egy kissé, a hol most van.

Fülöp egy reggel nem birt már tovább a türelmetlenségével, és felkelt. De alig hogy lábára állt, szédülés fogta el, reszketett minden izében, megfogódzkodott az ágy oszlopába és visszavánszorgott párnái közé.

— Isten a tanum, hogy nem vagyok oka ennek a késelemnek, — suttozta magában.

Naphosszat az éjszaka után vágyakozott, hogy lehunyhassa szemét a sötétségben és Kátóra gondolhasson. Igyekezett olyannak képzelni el magában, minőnek egykor látta, — ragyogónak, boldognak, elragadónak, örömmel, szerelemmel, szenvedélylyel teljesnek, mint mikor lelógatta lábát az almafáról, vagy mikor átfutott a kidőlt fatörzsön a Sulby-szakadékkban, hogy kínozza és incselkedjék vele. De lehetetlen volt. Csak a sötét börtönben levő képét tudta maga elé idézni. Ez ijedelemmel töltötte el lelkét. Néha erőt vett rajta a testi gyengeség az éjszakának e sötét órájában s mindenféle képtelen agyrem lepte meg. Tollat és papirost kért, hogy megmutassa, hogy tud levelet is írni. De lehetetlen volt egy szót, egy érthető jelet is leírnia, csak összefüggéstelen irkafirka és tintafolt maradt a papiroson. Azt azután nagy bajjal és gonddal összehajtogatta, komolyan és titokzatosan átadta Jem-y-Lordnak s halkán a fülébe sugta : »Juttasd hozzá !« Így az éjszaka se hozott számára vigasztalást, s várta a nap-

palt, hogy kinyithassa szemét a nap világosságában s azt gondolhassa magában: »Jobb neki ott, a hol van; majd megvigasztalja Isten«.

Elmult két hét, és színét sem látta Peti-nek. Végre bátorságot meritett s megkérdezte:

— Néni, miért nem jön soha Peti?

— Jön az, kedvesem. De csak, mikor alszol. Olyankor, levetve czipőjét, megáll harisnyás lábbal ott az ajtóban. Én intek neki, ő pedig bejön s néz téged. Aztán, egy szót se szólva, megint kimegy.

— Mit csinál most?

— Mondják, sűrűn jár Douglasba. Azt is rebesgetik... de az emberek oly sokat beszélnek.

— És mit mondanak az emberek?

— Azt, hogy sietteti a válópörét.

Fülöp sóhajtott, és elfordította fejét.

Egyszer álmából ébredt, s mikor kinyitotta szemét, megpillantotta Nancy Joe vörös kendővel bekötött, becsületes képét. Az egyszerű lélek Náncsi nénivel beszélgetett és tanakodott. Öreg hajadon volt mind a kettő s nagyon jól megértették egymást abban a dologban, mely foglalkoztatta őket.

— »Miért nem tartja szavát?« mondotam neki. »Nem azt mondta-e, hogy vissza-

fogadja, akármit is tett, és akármi lett belőle? Hát nincs még elég szegényben a szegény teremtés, még nagyobb szegénybe akarja tenni?» mondottam neki. »Miért nem tartja szavát?» »Azért«, felelte, »mert el akarom intézni a dolgom a másikkal is«, azzal aztán otthagytott és lement a tengerpartra.

— Nem keresztényi dolog, Nancy, — mondotta Náncsi néni — de megérthetem; mert ha megbocsát is a feleségének, senki sem kívánhatja tőle, hogy megbocsásson annak a férfinak is, már pedig nem büntetheti meg az egyiket a nélkül, hogy ne büntesse meg mindkettőjüket.

A kormányzó, ki még Londonban volt, részvételtjes és lekötelezően szives levelet írt Fülöpnek. A kanczellária igazgatója kezdettől fogva úgy intézkedett, hogy naponta kétszer távirati jelentést küldjenek hozzá a beteg hogylétéről. Az igazgató végre személyesen is megjelent, és kétségbe ejtette Náncsi nénit zajos elevenségével és nyersségével. Kiabált már a kerti ösvényen, kiabált a tornáczon, kiabálva ment fel a lépcsőn a hálósobába, újra kiabált, mikor megpillantotta Fülöpöt, erősen bizonyitgatta, hogy egy beteg ember mégis csak többet ér ötszáz holtnál, és szentül fogadkozott (s egy könnyesepp gördült végig az orrán), hogy lecsukatja azokat a bolondokat, kik mindenféle rossz hírekkel ijesztetik a jóra való embereket. Aztán kizavart

mindenkit a szobából, mert négyszemközt akar beszélni a főbiróval.

— Szedje a sátorfáját, Cottier. Egy-kettő, atyafi, hagyjon csak magunkra!

Náncsi néni ijedten menekült. Mikor bátorságot meritett, s újra bemerészkedett a medvéhez, mely karmai közt tartotta a báránykáját, a kanczellária igazgatója éppen felállt az ágy lába mellől, s azt mondotta:

— Úgy hát abban maradunk, Christian. Át kell esni azokon az átkozott dolgokon; de ne fájjon a feje miattuk. Majd rendbe hozok mindent. De az idézést kénytelen leszek elküldeni. Ne törődjék vele sokat; csak dobja tüzre.

Fülöp lehorgasztotta fejét, szeme az ágytakarót nézte s halovány pirosság futott át megnyúlt vonásain.

— Áh! visszajött már, miss Christian? Sajnos, mennem kell. No, Isten velünk, öreg fiu! Vigyázzon magára — nagy hijával vagyunk a derék embereknek! Ajánlom magam, miss Christian! Isten velünk! Az ismétlésig, Phil! Isten áldja meg!

Azzal lármásan lement a lépcsőn, de mindjárt vissza is tért, bedugta fejét az ajtó nyílásán és azt mondotta:

— Adta lelke, majd hogy el nem felejtetem megmondani egy fontos, egy nagyon fontos újságot. A lapok még nem irták meg, de hivatalos uton már figyelmeztettek rá. Kép-

zeljék csak — a kormányzó lemondott ! Szent igaz ! Tegnapelőtt este adta át lemondó kérést a belügyminisztériumban. Tudtam, hogy az lesz a vége. Tynwald óta nem láttuk többé a szigeten. Vigyázzon magára és gyógyuljon meg mielőbb. Isten velünk !

Fülöp másnap először kelt fel az ágyból. Szép tavaszi nap volt ; az ablakot kinyitották és Fülöp, a tenger felé fordítva arcát, a karosszékben ült. Náncsi néni mellette kötögetett és egyszerű beszédével szórakoztatta. Kedves, meghitt szavai csak úgy érintették a lelkét, mint a sirály szárnya a víz felületét, néha visszatükröződve, néha barázdát húzva benne, elmerülve alatta s eltűnve szem elől.

— Szegény Peti ! A jólelkű teremtes kegyetlennek hiszi. Talán az is ; de én azt hiszem, hogy inkább sajnálni való. Ross csunyan viselte magát s reászolgált mindenre, a mi érheti. Ő is épp oly közel áll hozzám, mint te, édesem — úgy értem, hogy rokonság dolgában — de azért nem sajnálom... Oh ! igazán jó szived van, Fülöp. Mentséget találsz mindenki számára. A doktor azt mondja, hogy megértetted magad a munkában, édesem ; de én azt mondom, az ijedtség volt az oka, hogy olyan szörnyű helyzetben láttad azt a szegény teremtest. De mennyire megijesztettél még engem ! Megvallva az igazat, azt hittem, hogy a sors teljesedett be rajtad. Nem hallottál még róla ? Hogyan ? Nem hallottad még, hogy

nagyapád is a birói széken lett rossz? Úgy volt biz' az, és sohasem tért magához többé. Mily tisztán emlékezem még reá! A hír úgy hatott a városban, mint a villámcsapás. »A főbiró összeesett a törvényházban«, mondták az emberek. Apád odafenn Ballureban halotta meg és födetlen fejjel rohant le. Nagyapád kocsija ott állt a törvényház kapujában, azon vitték fel aztán Ballawhaineba. Emlékszem még, hogy éppen lementem a lépcsőn, mikor a kocsi megállt a kapu előtt. A következő pillanatban atyád, födetlen fejjel, a mint volt, és égő szemmel, kiemelt valamit a kocsi belsejéből. Szegény Tom! Sohasem tette be lábát a házba, mióta nagyapád elüzte onnan. És nagyapád nem sejtette volna, kinek a karján tette meg utját életének utolsó állomására.

Fülöp elszunnyadt. Jem-y-Lord bevitt egy levelet. Nagy borítékú levél volt és a sziget postáján érkezett.

»Kibontsam?« — tanakodott magában Náncsi néni. Ő bontott fel s intézett el minden levelet Fülöp betegségének ideje óta, de ez a levél hivatalos pecsét alatt jött, s Náncsi néni azért tétovázott. »Felbontsam?« gondolta, szájában tartva a kötőtűjét. »Felbontom. Lehet, hogy megkimélem valami kellemetlenségtől.«

Feltette a pápaszemét s kivette a boríték-ból a levelet. Idézés volt a felső bíróság kan-

czelláriájából — egy valókeresettel kapcsolatban. A kereset benyújtója Quilliam Péter; az, kit házasságtöréssel vádolnak . . . a vádlott-társ . . .

Mikor Fülöp felébredt álmából, Náncsi néni éppen azon fáradt, hogy visszarejtse az írást a borítékba. A keze reszketett, s mikor szólt, vonaglott az ajka. Fülöp mindjárt észrevette, hogy történt valami. Náncsi néni akaratlanul belebotlott a verembe, melyben éle-tének titka volt eltemetve.

Éppen ebben a pillanatban lépett be az orvos. Átható pillantást vetett Náncsi nénire és így szólt hozzá nyomatékosan:

— Nagyon is soká fáradt az ápolással, miss Christian, egy időre most haza kell mennie.

— Mindjárt haza megyek, — hebegte Náncsi néni, izgatottságtól remegő, gyöngé hangon.

Fülöp mellére horgasztotta fejét. Ime az első lépés a Kalvária útján, melyet meg akart járni. Istenem, segéld! Istenem, támogasd! Erősítsd meg Uram, a roskadó lábát, hogy ne bukják el gyöngeségében, félelmében, vagy szegénységében!

XIII.

Czézár meglátogatta Katót Rushen várában. Nagy, világos szobában találta (valamikor Man lordjainak ebédlője volt), mely fel volt szerelve minden kényelemmel, úgy hogy Kató nem szenvedett rövidséget semmiben, csak éppen személyes szabadság dolgában. Mikor a kulcsár betette mögötte az ajtót, Czézár fölemelte a két kezét és így kiáltott :

— Az Űr az én menedékem és az én erősségem s mindig kész segítöm a szükségben.

Majd megkérdezte, hogy ott volt-e már Peti, s midőn Kató »nem«-mel válaszolt kérdésére, imigyen szólt :

— E világnak gyermekei bölcsőbbek ivadékaikban, miként a világosságnak gyermekei.

Aztán dicsérte a főbirót, ki nemcsak, hogy ily kivételes kedvezésekben részesíti Katót, melyek javára szolgálnak testének, bár veszélyeztetik lelke üdvösségét, hanem erejétől telhetőleg igyekezett enyhíteni családjának során is azzal, hogy holt hírét keltette, tudva, hogy csakugyan meghalt — meghalt vétkeiben és bűneiben — és jobbnak tartva, ha igazán megholtként elsiratják, mint ha szegyen-

keznek miatta, mert még mindig a bűn állapotában ledlezik.

Végezetül zsebkendőjét a köpadozatra ejtette, féltérdre ereszkedett a széles karimájú kalapja mellé, és imádságban szólitotta fel a leányát, hogy térjen vissza ismét az Ur népének közösségébe :

— Feddjed meg, oh Uram, a bujaságáért ! Hadd ismerje fel, hogy megbánás nélkül nincs számára hely a gyermekeid között. És támogasd, Uram, a te szolgádat az ő nyomorúságának órájában. Övezd fel őt a keresztény lélek fegyverzetével. Segítsed őt, hogy így kiálthasson fel könyhullatása és siralmi közben : »Ám szakadjon meg szívem és szive, de ne essék gyalázat a Te neveden, én Uram és én Istenem !«

Azzal felállt, s leverve a port térdéről, kezébe vette a széles kalapját s ott hagyta Katót, a mint lelte, a tűz előtt kuporogva szótlanul az ódon terem nagy kandallójánál.

Még ebben a fellengző egyházas lélekállapotban volt, mikor lement a vár lépcsőjén, s belebotlott egy rabruhás emberbe, aki az udvart söpörte. A fekete Tom volt. Czézár megállt előtte. beszédre nyitotta ajkát, égne emelte az arczát, lehúnyta, aztán újra kinyitotta a két szemét és a mély bánat hangján így szólt :

— Oh, Tamás! Quilliam Tamás! Fáj nekem, így látni téged. Régi barátomat, kinek keze a kezemben pihent, s ki most a börtön udvarát sepri! Igaz, elégszer intettelek. De hát mindig köves talaj voltál, Tamás. És most meggyőződhetel magadon, igazam volt-e, mikor azt mondtam, hogy a tisztesség számításból is a legjobb. Nézd magadat, és nézz meg engem. Az Úr megváltott engem és megáldott földi javakkal is. Van házam, telkem. És mid van neked? Semmi más, mint a rossz lelkiismereted és a gyalázatod. Még a ruhádat is elvették tőled s elvették volna a hajadat is, ha volna hajad.

A fekete Tom szétterpesztette a lábát, seprője nyelére támaszkodott és így szólt:

— Ne pitykézz velem, ájtatos lelki atyám. Nem a tisztesség teszi köztünk a különbséget, hanem — a szerencse. Te nyertél, én vesztettem, neked beütött, nekem befellegzett, neked szent süveg van a fejedben, nekem ez az üstfedő, hanem azért te mégis csak igazi vén farizeus vagy.

Czézár tiltó mozdulatot tett a kezével.

— Nem szállhatok pörbe veled, Tamás, — felelte s egy lépéssel hátrált. — Azt hittem, az ördög bilincsbe van verve legutóbbi gyülekezetünk óta, melyet az Isten szabad ege alatt tartottunk, de úgy látom, tévedtem. Még min-

dig bősor oroszláncoként jár közöttünk és keresi, kinek nyeljen el.

— Ne is próbálj legyűzni engem a textusaiddal, — mondotta Tamás, vállára vetve a seprőt. — Minden kakas úgy kukorékol a maga szemétdombján, a mint kedve tartja.

— Nem tehetsz róla, Tamás, — mondotta Czézár elmenőben. — Nem az én régi barátom az, a kinek káromló beszédét hallom. Az ördög az, ki megszállta és belevette magát a szívébe. De üzd ki onnan, te ember, az ördögöt, mert másképp a pokol lesz osztályrészed.

— Az éjszaka ott jártam álmomban, Czézár, — mondotta a fekete Tom, a nyomában járva. — »Jaj, ördög uram eressz be,« mondtam neki. Kérdezte : »Honnan jöttél ?« Azt feleltem : »Man szigetről.« »Nem fogadok be onnan már senkit, míg nem jön el a püspököm,« mondotta. Kérdeztem tőle : »Ki légyen az ?« Ő pedig azt felelte reá : »Hát ki volna más, mint Czézár püspök, a kocsmáros ?«

— Csodállak, Tamás, — mondotta Czézár, félig már a kapu nyílásából — de Beliál fiainak kemény harczot kell vívniok az ő trónjáért. Azért én mégis imádkozni fogok érted, hogy ne essék rovásodra, mikor lesz sírás, jajgatás és fogak csikorgatása.

Czézár ugyanaznap este meglátogatta a főbirót is a Hárslakban. A szeme csillámlott

s az örülethez hasonló valami látszott a vonásain. Még benne volt a prédikátori lendületben, tegezte hallgatóit, és kenetteljes beszéddel szólította meg őket.

— A Ballawhaine meghalt, főbíró úr, — így szólt Fülöphöz. — Nem akarták, hogy megmondjam neked a tested gyöngesége miatt, de most már megengedik. Sóhajtvá és nyögve, kínok és jajveszékelések közt vált meg ettől a világtól. Borzasztó volt az uram, borzasztó! Utoljára minden áron azt kívánta, hogy hintsék meg vízzel. De az már nem moshatta tisztára. Még haldokolva is egyre azt kiáltotta: »Vétkeztem, oh Uram, vétkeztem!« Én majd hogy ki nem adtam a lelkemet, úgy imádkoztam, ebben a tekintetben nem is érhet részeről szemrehányás. »Kérd az Úr kegyelmét, hogy megváltassál«, mondtam neki. »Nem éltem igaz életet«, mondotta ő, »Hát az úgy van«, feleltem én; »szabados életet éltél, de még van idő, hogy visszanyerd az Úr kegyelmét. Mondjad csak azt: »Hiszek, Uram; távoztasd el a hitetlenségemet«. »Késő már, Cregeen uram, késő«, mondotta, és alig hogy kiejtette azt a szót, már kihült, és elköltözött minden testiségének sötét éjszakájába. Bizony mondom, a saját fia ölte meg őt, uram; kiforgatta minden pénzéből és tönkretette. Felvette az utolsó kölcsönt a birtokára, hogy megmentse a fiatalembert a börtöntől, mert

oda jutott volna hamisítás miatt. Rossz cselekedetet mivel az, ki elnézésével romlásba dönti saját gyermekét. De hát emberi gyöngeség az; én részvételt vagyok a szegény bűnös iránt, mert magam is abba a kísértésbe estem... azaz, hogy hajlottam reá... de hála legyen az Úrnak, hogy segítő karját nyújtotta felém...

— Eltemették? — kérdezte Fülöp.

— El, s a temetése eléggé szegényes volt, uram, — mondotta Czézár, feszes léptekkel mérve végig a szobát. — Jeges esőben, viharban vitték ki, szél zúgott a fák között, az ember a vizes füvet gázolta, a pap meg esernyő alatt állt a fehér miseingében. Nem is volt ott más, a kit érdemes volna megemlíteni; csak én, meg talán még a bérlői.

— Hol volt Rossz?

— Elment az, uram, be sem várta, hogy a föld alá tegyék a bolond apját. De hát mire is várt volna? Tüzes seprő volt az a fiatalember, elsöpört mindent. Annyi sem maradt neki, hogy kötelet vegyen, a mivel felkösse magát. És Ballawhaine az enyém, uram; bizonyos értelemben az enyém — de mindenestre a vőmé, a ki feljogosított, hogy birtokba vegyem. Au, nagy ünnepnapom ez, uram; nagy ünnepnapom. Azon az estén, mikor az az ember megütött a saját házámban, Sulbyban, megfogadtam, hogy ilyen végre

juttatom. Elcsábította és megszőktette, uram, a leányomat, a vőm pedig ezután hatezer font sterling jelzálogkölcshöz adott Ballawhainera. »Tegyen vele, : mit akar«, mondotta nekem, s én így szóltam magamban : »Pusztuljon éhen az az ember ; jusson koldusbotra ; ne legyen mit ennie és mit innia és ne legyen hajléka, hol megpihenjen.« És abban a pillanatban, mikor az öreg ember kiadta lelkét, rátettem kezem a birtokára.

Fülöp reszketett minden izében.

— Azt hiszi, — hebegte — hogy volt oka reá ?

— Az Úr keze érte utol a bitangot, — mondotta Czézár — és büszke vagyok reá, hogy én voltam boszujának eszköze. Titokzatosak az Úr szándékai. Oh, az Úr mindjobban és jobban kinyilatkoztatja akaratát. S mondok még többet is neked. Ballawhaine a tied volna, uram, ha mindenki megkapná azt, a mi megilleti. Nagyatyád hagyatéka volt és atyádnak kellett volna örökölnie, tőle pedig neked. Vedd birtokodba, uram, vedd birtokodba, és magad szabd meg a feltételeket ; megér tizenkétezeret, de legyen a tied kilenczért, és akkor fizess meg, mikor az Úr megáld pénzzel. Jó voltál hozzám és enyéimhez, különösen pedig ahhoz a szegény eltévedt bárányhoz, ki szégyennel és gyalázattal terhelve sinylődik most a várban. Alig reméltem,

hogy valaha meghálálhatom neked. De az Úr úgy rendelte. A mi szemünk csodának látja.

Czézár fel s alá járt a szobában és az elragadtatás hangján beszélt. Fülöp, ki az asztalnál ült, félénk pillantással felállt.

— Borzasztó! borzasztó! — suttogta. — Tévedés! Tévedés!

— Az Űristen nem téved, uram, — kiáltotta Czézár.

— De hát ha nem Ross követte el azt ..., — kezdette Fülöp.

— Hát ha nem Ross követte el ... —, visszhangoztatta Czézár, s hátranézett reá.

— Hát ha másvalaki volt ..., — mondotta Fülöp. Czézár szembe fordult vele.

— Valaki, a kire sohasem gondolt ... valaki, a kit becsült, sőt tiszteletben tartott ...

— És ki az? — kérdezte Czézár rekedten.

— Cregeen ur, — mondotta Fülöp — nehez azt megmondanom. Nem akartam még szólni; de borzadnom kellene magamtól, ha ez után hallgatni tudnék. Szörnyű tévedésben élt. Kerüljön bármibe, és bármi legyen a következménye, egy pillanatig sem hagyhatom meg tovább ebben a tévedésében. Nem Ross volt az az ember, a ki elszakította öntől a leányát.

— Ki volt az ? — kiáltotta Czézár. A hangja olyan volt, mint egy megrepedt harang szava.

Fülöp nehéz harcztot vivott magában. Be akart vallani mindent. Szeme nyugtalanul járt a falakon.

— Ok nélkül táplálta haragját, — hebegte — és nem kevésbé ok nélkül ápolta halálját is.

— Ki az ? Ki az ? — kiáltotta Czézár, és Fülöpnek erősen a szemébe nézett.

Fülöp megmeredt ujjai úgy csusztak végig az asztalon lévő irományokon, mint a rák ollói. Végre megtalálták és felemelték a kanczelláriától kapott idézőlevelet.

— Olvassa ezt, — mondotta, és odanyujtotta Czézárnak.

Czézár elvette az írást, de e közben is vad, fenyegető pillantással tartotta szemét Fülöpön. Fülöp érezte, hogy a helyzet egy pillanat alatt megváltozott köztük. Nem ő volt már a bíró, hanem vádlottként állt ez öregember, e bösz fanatikus előtt, kit félőrültté tett már vallási tébolya.

— Hatalmas a Seregek ura, — dünnyögte Czézár ; és Fülöp hallotta zörögni a papirost az ujjai közt.

Czézár kereste a pápaszemét. Mikor kivette tokjából, fordítva tette fel az orrára.

Az üveg homlokának ránczait takarta, a szemére nem jutott belőle semmi, s úgy tartotta maga elé s igyekezett olvasni az írást. Aztán elővette a vörös zsebkendőjét, hogy megtörölgesse a pápaszemet. Remegő kézzel s esetlenül tartva kezében a pápaszemet, a tokot és a papirost, tétova hangon dünnyögte ismét, mintegy előkészítve magát arra, a mit most látni fog: — Hatalmas a Seregek Ura.

Végre elolvasta az írást, s többé nem kétkedhetett. »Quilliam contra Quilliam és Christian (Fülöp)«.

Letette az idézést az asztalra, visszatette tokjába a pápaszemét, és zajosan szedte a lélekzetet az orrán keresztül.

— *Ugh cha nee!* (jaj nekem), — suttogetta.
— *Ugh cha nee! Ugh cha nee!*

Aztán tehetetlenül körülnézett és így szólt:

— Fordulj el tőlem, mert bűnös ember vagyok, oh Uram!

Boszujának alkotmánya, melyet napról-napra építgetett magának, egyszerre összeomlott. Képmutatása teljes póreségében állt előtte.

— Látom, hogyan történt, — mondotta rekedt hangon. — Az Úr megtévesztett, hogy megbüntessen. A korcsma volt az oka. Az ember nem szolgálhatja az Urat meg a mam-

mont. A mit megnyertem a réven, elvesztetem a vámon. Azt hittem, Isten fia vagyok, de a család gazdagság elhallgattatta az Úr szavát. *Ugh cha nee!* Megrontott a jóllét. *Ugh cha nee!*

Szent büszkesége a porban hevert. A Mindenható nem engedte meg neki, hogy eszközéül használja fel. Felvette a kalapját és szőre ellenében huzta végig a könyökén. Az ajtó felé tartott, de fele útján megállt.

— Megyek már, uram; Isten önnel, — mondotta lassu fejbólintással. — Az Úr nyilván tudta egész idő alatt, ki volt ön. De mihaszna tudta, mikor nem mondja meg senkinek. Én még intettem a bűnösöket, hogy fúsanak haragja elől, ő pedig megengedte, hogy az ördögök gúnyt üzennek belőlem! *Ugh cha nee! Ugh cha nee!*

Fülöp visszahanyatlott a székre s a feje előrebukott az asztalon. Hallotta, mikor az öregember lement; hallotta nehézkesen, lassan haladni le a lépcsőn; hallotta czaamogó lépteit elhangzani a kerti uton. *Ugh cha nee! Ugh cha nee!* Úgy hangzott fülében ez a szó, mint a halálharang.

Jem-y-Lord, ki a városban járt, hazajött, s egészen ki volt kelve magából.

— Micsoda ujság, nagyságos uram! Micsoda nagyszerű ujság!

— Mi az? — kérdezte Fülöp, föl sem emelve fejét.

— Az egész szigeten aláírásokat gyűjtenek egy felségfolyamodványra, mely arra kéri a királynőt, hogy önt nevezze ki kormányzóvá.

— Mennybéli Isten! — mondotta Fülöp; az borzasztó volna.

XIV.

Fülöpöt, mikor már annyira magához tért, kocsira ültették és körülváltatták az őből partján. A város felébredt téli álmából s a kikötőben megpezsdült az élet. Száznál több ember bujt elő a környékbeli viskójából, hogy készenlétbe helyezze bárkáját a kinsalei makárhalászatra. Árboczerdő emelkedett ott, a hol pusztá hajótestek voltak tegnap, a hajórácsozatot s mi egyebet frissen mázolták, s a parafával ujonnan felszerelt hálókat kitergették a parton.

— Jó reggelt, dempster, — kiáltották az emberek.

Valamennyien köszöntötték s egynemelyikök, manx szokás szerint, a kocsi ajtajához állt, levette kátrányos kezével a sipkáját, s azt mondotta:

— Hál' Istennek, hogy megint idekint látjuk, dempster. A mikor ilyen baj után áll

lábba valaki, egészen bizonyos, hogy a jó Isten még tartogat számára munkát.

Fülöp mosolyogva, köszöntve és nyájas szóval felelt, de azért a kedvességük nyomasztóan hatott reá. Katóra gondolt. Minden sikerének ő az áldozata. Ő fizeti a büntetéspénzt mindenért, a mi neki javára szolgál. Eszébe jutottak e nő álmai, aranyos álmai, ábrándjai, hogy oldalán lehet — kéz a kézben — annak a férfinak, a kit szeret. »Oh, kedvesem, kedvesem«, mondta. »Csak még egy kissé!«

Az orvos már ott várta, mikor haza-érkezett.

— Mondanom kell valamit, főbíró, — szólította meg, elfordítva arcát. — Nagynénjéről van szó.

— Beteg? — kérdezte Fülöp.

— Nagyon beteg.

— De hiszen minden nap kérdezősködtem.

— Különös kívánságára hallgatták el ön előtt a valóságot.

— A koci még a kapu előtt áll..., — kezdette Fülöp.

— Sohasem láttam oly rohamos hanyatlást. Az idegrendszerre mondotta fel a szolgálatot. Semmi kétség, az ápolásban me-
rült ki.

— Más oka van... Megyek hozzá tüstént.

— Öt órakor akarta fogadni.

— Nem várhatok, — jelentette ki Fülöp, s a következő pillanatban már útnak indult. — Istenem! — gondolta — mily meredek az út, melyet meg kell járnom.

Mikor megérkezett Ballureba, átsietett a csarnokon s felment a lépcsőn. Náncsi néni hálószobájának ajtajában találkozott Márta szobaleánnyal, a ki most ápolónő volt. Csoválkozva nézett reá, s ideges mozdulatot tett, mintha nem akarná bebocsátani. De mielőtt megakadályozhatta volna, Fülöp már a szobában volt. A levegő orvosság, eczet, s a betegszoba illatával volt tele.

— Csitt, — mondotta Márta ajkának és szemöldökének mozdulatával.

Náncsi néni félig ülve aludt el ágyában. Megdöbbentő volt látni, mennyire megváltozott. Szép öreg arcza sápadt volt s eltorzult a szenvedéstől; az álla leesett; a szeme félig nyitva volt; nem volt főkötő a fején; a haja ziláltan s fénytelenül esett homlokába.

— Nagyon beteg lehet, — mondotta Fülöp halkán.

— Nagyon, — mondotta Márta. — Nem várta előbb, mint öt órakor.

— Megmondta neki az orvos? Tudja?

— Tudja; de nem várta még. Tudja, hogy meghal, s megnyugodott benne, szinte örül... de nem akarná, hogy ön tudja... csitt!

Az ágy felől halk nesz hallatszott.

— Megijedne, ha ... még nem készült el reá, hogy fogadja látogatását ... ide tessék menni, — suttogta Márta, és egy spanyolfalra mutatott, mely az ajtó és az ágy közé volt felállítva.

Mély sóhajtás hallatszott, egy hang, mintha a beteg megnedvesítené száraz ajkát, aztán megszólalt Náncsi néni hangja — nem az az ismert hang, hanem az elhaló visszhangja.

— Hány óra van, Márta?

— Husz perecz múlva öt óra, — assz. nyom.

— Mily késő! Nem szép, hogy oly sokáig hagyta aludni, Márta. Ötre várom a kormányzót. Mily szerencse, hogy nem jött előbb. Nem volna helyes, megvárakoztatni, aztán ... de hozd ide a szivacsot, Márta. Előbb nedvesítsd meg. Most a törülközőt. A fésűt ... Mily életelen a hajam ... Olajat, azt mondd? vajjon! Soha életemben sem volt szükségem reá: de ilyen esetben ... no jól van, de csak egy cseppet ... köszönöm, elég volt. Most add ide a főkötőmet. A rózsaszín-szalagomat. Az arcom oly sápadt — kissé majd kiszínesít. Így jó lesz. Ugy-e, most már nem igen venni észre, hogy beteg voltam? Vagy legalább azt, hogy nagyon beteg? Most takarítsd el mindent. Az orvosságos üvegeket is — rakd a szekrénybe. Mennyi üveg. »Mily beteg lehetett«, mondaná.

Most pedig húzd ki a fiókot, ott balra, a melyiken rajta van a kulcs, és hozd ide azt az írást, a melyik legfelül van benne. Igen, azt a fehér papírt. A melyik négyrét van hajtva s hátirat van rajta; úgy értsed, Márta, hogy kívül is van rajta írás. Oh, teljes életemben törvénytudók közt éltem. Tedd a paplanomra. A kulcs? Tedd melléje. Nem, rejtsd a vánkossom alá, a derekamhoz. Igen, oda — csak egy kissé alább és mélyebbre — jól van. Most tolj ide neki egy széket, hogy leülhessen mellém. Az ágynak erre az oldalára — nem, a másikra. Úgy szemközt ül a világossággal, és jobban látom az arcát — tudod, a szemem már nincs olyan jó, mint azelőtt. Kissé hátrább — nem tulságosan messze — úgy, most jól van. Oh!

Náncsi néni hosszan és elégedetten sóhajtott, aztán hozzátette:

— Azt hiszem, ő az ... hány óra van, Márta?

— Tíz percz múlva öt.

— Szóltál a konyhában Janének a borjuszeletről? Tudod, hogy kirántva szereti. Remélem, nem felejtí el azt sem, hogy kegyelmes urnak szólítsa. Meg fogom ismerni a hangját, mihelyt belép a tornác ajtaján. A fülem még nem oly rossz, mint a szemeim. De talán majd nem szól. Azt fogja gondolni magában: »Oly beteg volt«. Azt hiszem, Márta, jobb volna,

ha te nyitnál neki ajtót. Nem gondolod? Az a Jane oly feledékeny. Elmondaná azt is, a mit nem kell. Ha kérdezni fogja: »Hogyan érzi magát, Márta?» akkor egész vidáman azt feleld neki: »Ma jobban van, exczellen-cziád!»

Feljajdult fájdalmában.

— Oh! Jaj... ooh! Oh, édes Jézusom!

— De igazán elég jól érzi magát, asszonyom? Nem volna jobb, ha megmondanám neki...

— Nem, holnap rosszabbul leszek, holnapután pedig még rosszabbul. Adj egy kanál orvosságot, Márta — a reggeli orvosságból — abból, a melytől frissebbnek érzem magam. Köszönöm, Márta. Ha fájdalmat érzek, mig itt lesz, elviselem, a mig birom, aztán majd azt mondom: »Kissé elálmosodtam, Fülöp; neked is jobb volna, ha elmennél és lefeküdnél. Megérted majd, Márta?»

— Meg, asszonyom, — felelte Márta.

— Rosszul esik, hogy kissé képmutatónak kell lennünk, Márta, de nem lehet másképp. Látod, még hátra van, hogy beiktassák uj hivatalába s az efféle mindig nagy izgal-makkal jár. Ha tudná, hogy még nagyon beteg — tudod: *nagyon*, nagyon beteg vagyok, igen, azt hiszem, még elhalasztaná, azt pedig nem akarnám a világért sem. Úgy sze-

rette mindig az öreg nénjét. Tudod, az efféle nem szokatlan az olyan fiuknál. Meg vagyok győződve, hogy az emberek csodálkoznak, miért is nem házasodott meg, holott oly nagy ember és úgy érvényesül. Miattam nem tette. Tudta, hogy én ...

Fülöp nehezen szedte a lélekzetet. Náncsi néni figyelt.

— Bizonyos vagyok benne, hogy valaki van a tornácban, Márta. Talán ő ...? Igen, ő az ...; siess le hozzá ...

— Sietek, asszonyom, — mondotta Márta, és zajt csapott a spanyolfal körül, hogy ne lehessen meghallani, mikor Fülöp lábujjhegyen kisiet. Aztán kiment utána a folyosóra, megtörölte szemét a kötényével, s úgy tett, mintha csak most vezetné be Fülöpöt a szobába.

— Gyermekek, gyermekek! — kiáltotta Náncsi néni és kitárta karját.

Bámulatos volt az átváltozása. Egészen megfiatalodott és felvidült.

— Hallottam a nagy, nagy ujságot, — suttogta, megragadva a kezét.

— Csak szóbeszéd az, néni, — mondotta Fülöp. — Jobban van már?

— Oh, de majd igaz lesz. Igen, igen. Jobban érzem magam. Bizonyos vagyok benne, hogy igaz lesz. De mily diadal! Megálmodtam, mielőtt hírül hozták. A Tynwald tetején vol-

tál s nagy embersokaság vett körül. De jer ide, ülj le és beszélj el mindent. Hát te jobban érzed magad? Megerősödtél, édesem? Oh igen, a hova akarsz. Talán erre a székre, itt mellettem. Oh, mily jó színben vagy!

Az öröm elragadta. Visszahajtva fejét a vánkosára s még mindig kezében tartva kezét, így szólt:

— Tudod-e, Christian Fülöp, ki a legboldogabb teremtés a világon? Bizonyos vagyok benne, hogy minden okosságod mellett sem tudod. Megmondom. Azt hiszed talán, hogy az a szép fiatal asszony, a kit az a férfi vett feleségül, a kit imád? Szó sincs róla. Öreg, öreg, és nagyon gyenge asszony az, éppen hogy még vonszolja magát s már nem élhet soká, de maga körül látja felnőtt fiait, kik erősek, nagyok, s még előttük áll az egész világ. Nincs nála boldogabb teremtés a föld kerekén. S mindjárt utána én következem, mert az én gyermekem... az én drága gyermekem fia...

Elhallgatott, aztán, távolba néző szemmel így szólt:

— Vajjon hiszi-e, hogy megtettem kötelességemet?

— Ki? — kérdezte Fülöp.

— Az atyád, — felelte Náncsi néni.

Aztán a leányhoz fordult és szinte vidáman így szólt hozzá:

— Fölösleges várnod, Márta. A kegyelmes úr majd szólit, ha be akarom venni orvosságomat. Ugyebár, exczellenziád?

Fülöp nem vehette lelkére, hogy másodszor is helyreigazitsa szavát. A leány kiment a szobából.

Náncsi néni várta, míg betette maga után az ajtót, aztán titokzatosan Fülöphöz fordult és suttogva mondotta:

— Nem kell megijedned, vagy csodálkoznod, Fülöp, vagy azt képzelned, hogy nagyon beteg vagyok és halálomat várom; de mit gondolsz, mit tettem?

— Nos, mit?

— Megirtam a végrendeletemet.

— Helyesen tetted, néni, — mondotta Fülöp.

— Igen, itt volt nálam a polgármester, és rendbe hoztam mindent a legapróbb részletekig. Nézd, — és felvette az irást, melyet a leány a paplanra tett. — Hadd mondok meg neked. — Az irás minden egyes pontjánál bólintott a fejével. — Mindenekelőtt néhány kisebb hagyomány. Itt van Márta, olyan jó leány... neki hagytam a selyemruháimat. Aztán az öreg Mari, a ballawhainei szobaleány. A szegény öreg teremtés három évig feküdt csúzos betegségében — s a tollnemű romlandó — neki hagytam az ágyneműmet.

Kezdetben arra gondoltam, hogy neked hagyom a kis jövedelmeimet. Mert úgy-e, tudod, hogy a te nagynénéd egy öreg zsugori teremtés volt? Úgy ragaszkodtam a pénzecskémhez. És oly édes volt arra gondolnom... de hát te most már nem szorulsz reá, Fülöp. Úgy-e, semmi volna az most neked. Gondoltam hát... no, mit gondolsz, hogyan intézkedtem az én kis vagyonomról?

Fülöp megczirógatta a ránczos kezét.

— Bizonyára a leghelyesebben.

— Sohasem találád el.

— Csakugyan nem?

— Gondoltam magamban, — folytatta Náncsi néni, egyszerre elkomolyodva — tudod, Fülöp, nincs szerencsétlenebb a világon, mint az olyan jobb családból való szegény asszony, a ki botlást követett el és elbukott. Attól pedig, a kire én gondolok, még az apja is elfordult. Persze, hogy az urától sem várhat semmit. Gondoltam...

— Igen? — mondotta Fülöp, lesütve a szemét.

— Megvallva az igazat, azt gondoltam, hogy oly szép volna...

Aztán idegesen, hebegve, tétova hangon, nagy mentegetődzés közben, kipattant a nagy titok, a roppant hadicsel: Náncsi néni Katóra testálta a vagyonát.

— Angyali szíve van, nénikém, — mon-
gotta Fülöp elfuló hangon.

De átlátott a fogásán. Náncsi néni Kató-
ról beszélt, de reá gondolt. Ki akarta segíteni
nehéz helyzetéből; el akart háritani utjából
egy akadályt; könnyíteni akart lelkiismeret-
tén; el akarta leplezni hibáját; el akart ta-
karni mindent.

— Aztán itt van ez a ház, édesem, —
folytatta Náncsi néni. — Igaz, a tiéd, de soha-
sem lesz szükséged reá. Biztos rév, kedves kis
menedék volt számodra, de a vihar elmúlt.
Nem gondolnád... nincs ellenvetésed... vagy
talán mégis?... nem lakhatna itt az a sze-
gény teremtes a kis gyermekével, mikor én...
mikor már minden elmúlt, úgy értem... ő
pedig... mit gondolsz?

Fülöp nem volt ura egy szavának sem.
Megragadta a fonnyadt kezét s az ajkához
emelte.

A jó lélek egészen odáig volt örömében.

— Hát azt hiszed, hogy helyesen csele-
kedtem? Igazán? Tedd vissza, édesem, abba
a fiókba. A legfelsőbe ott balról. Jaj, a kulcs?
Az ám, hol van a kulcs? Milyen baj! De már
tudom. A vánkösöm alatt van. Behivod Már-
tát? Vagy talán megtennéd magad... meg-
tennéd? — (nagyon furfangosan) — nincs
terhedre? Igen, ott van; még beljebb, még
egy kicsit... Ott van! Kis fiam! Kis fiam!

Az öreg nagynéni második csellfogása is sikerült. Fülöp a közben, hogy a vánkös alatt a kulcsot kereste, kénytelen volt lehajolni reá, ő pedig megcsókolta az arcát meg a homlokát.

Aztán egy görcsroham következett. Náncsi néni vonásai eltorzultak, de a mosoly mégis győzedelmeskedett rajtuk. S egy nehezen vett lélekzet után így szólt:

— Most pedig... édesem... kissé... álmosnak érzem magam... mily önző vagyok... a borjuszelet... szép pirosra sütvé... tudod, kirántva...

Fülöp kirohant a szobából és beküldötte Mártát. Féléjszaka czéltalanul bolyongott a házban. Egy pillanatra betévedt a kék szobába, Náncsi néni dolgozószobájába is, melyben az ősök kedves holmija volt — a rokka, a himzöráma, a régimódi klavir, aztán az a levendula illat... A szobában, a doktorra való tekintettel, égett a lámpa, de a kandallóban nem égett a tűz.

Az orvos tíz óra tájban még egyszer megjelent. Nincs már mit tenni; nincs mit remélni; de még élélhet reggelig, ha...

Éjfél tájban Fülöp nesztelenül felment a hálószobába. A helyzet változatlan volt. Aztán lement, le akart feküdni, de kérte, hogy keltsek fel, ha történnék valami.

Sokáig aludt el, s úgy tűnt fel neki, hogy csak egy pillanatig alhatott, mikor megkopogtatták ajtaját. Még félálmban hallotta. Reggeli szürkület volt, a felkelő nap fénye már kikelt a tengerből. A kertben egy veréb csergett egyhanguan.

Náncsi néni egészen ki volt merülve, de arczáról eltűnt a fájdalom kifejezése, és szinte evangéliumi derű ömlött el vonásain. Mikor megismerte Fülöpöt, megkereste a kezét, a szívéhez vonta és ott tartotta egy ideig. Csak néhány szót ejtett, mert rövid volt a lélekzete. Istennek ajánlotta lelkét. Aztán, bágyadt mosollyal, egészen közel intette magához Fülöpöt. Az ajkára hajtotta fülét, és Náncsi néni suttogva mondotta:

— Csitt, édesem! Sohasem mondtam meg senkinek, mert sohasem tudta senki... nem is sejtette... de szerettem atyádat... és... *Isten nekem adta őt benned.*

A kedves jó lélek megszabadult utolsó nagy titkától. Fülöp megcsókolta arczát, melyet már kivert a halál fagyos verejtéke. A haldokló aztán lezárta szemét, a szép öreg fő hátrahanyatlott, ajka színét vesztette, de félig nyitva maradt, mintha még mosoly ülne rajta. Így halt meg Náncsi néni, békén, reményteljesen, bizalommal telve, szinte vidáman, szeretetének és büszkeségének teljességében.

— Oh Istenem, — gondolta Fülöp — engedd elvégeznem feladatomat. Adj erőt, hogy ellene szegülhessek ily nagy szeretet kísértésének is.

Náncsi néni szeretete volt egész életének legfőbb kísértője. Atyja husz év óta nem élt, de Náncsi néni eleven életben tartotta szellemét — céljait, becsvágyát, félelmeit és életének tanulságait. És ez volt a kezdete romlásának, lealacsonyodásának, és ez volt eredő oka rejtett kétéltűségének. Visszaszerzett mindent, a mi egykor elveszett; elnyert mindent, a mit e kis világ adhatott; és mit ért neki? Mily árat fizetett érte? »Mihaszna hódítja meg az ember az egész világot, ha veszendőbe megy a lelke?«

Fülöp a jéghideg homlokra szoritotta ajkát. »Drága lélek, bocsáss meg! Istenem, adj erőt! Engedd, hogy ne csüggedjek ez utolsó pillanatban.«

XV.

Fülöp nem ment vissza a Hárslakba. Náncsi nénit atyjának lábához temette. Két oldalán már nem volt hely, mert balját anyjának besüppedt sirja, jobbját nagyatyjának rácskerítéses sirhalma foglalta el. Át kellett ültetni egy szomorú füzfát, két lábbal közelebb az uthoz.

Mikor mindez elmúlt, Fülöp egyedült tért vissza Ballureba s azzal töltötte a délutánt, hogy jegyzékbe foglalta Náncsi néni ereklyéit, egynémely tárgyat czédulával is megjelölt, és végül bezárt mindent a kék szobába.

Mikor félbeszakította dolgát és kinézett a tengerpartra, gyorsan közeledő lovast pillantott meg. A kormányzósági hivatal futárja volt. A kapunál megállt. A futár a következő pillanatban a szobába lépett s egy levelet adott át Fülöpnek.

Ha látta volna valaki a főbirót, mikor átvette ezt a levelet, azt hihette volna, hogy halálos ítéletét kapta meg benne. Arcza halálosan elsápadt, mikor feltörte a pecsétet s kivette az írást a borítékból. Egy rendelet volt a belügyi hivatalból. Fülöpöt kinevezték Man szí-

get kormányzójává. »A bűnhődésem, a bűnhődésem !« gondolta magában. Minél magasabbra emelkedik, annál mélyebbre kell buknia. Kegyetlen jóság, fájó kitüntetés, szörnyű fenyték ez. Bizony, meredek lépcsőfokok visznek fel az ő Kalváriájára. Vajjon felér-e valaha ?

A futár alázatosan mosolyogva hajolt meg előtte :

— Ezer szerencsekivárat, exczellenciád !

— Köszönöm, barátom. Menjen csak le. Majd kap valamit enni.

A következő perczben valami ürüggyel belépett a szobába Jem-y-Lord, s úgy ugrált körülötte, mint egy madár.

— Igenis, exczellenciád . . . Nem, exczellenciád . . . Tökéletesen úgy van, exczellenciád.

Márta is, kivel Fülöp a lépcsőn találkozott, mosolyra erőltette arczát s meghajolt előtte. S úgy tűnt fel, hogy az egész ház, mely az imént még oly sötét és szomorú volt, felderül és mosolyog, mint mikor az ember álmatlan éjszaka után felpillant, s ime, látja, hogy besüt a napfény a lebecsátott függönyön ; figyel, és hallja, hogy a madarak csicseregnek kalitkájukban.

— Ő is meg fogja tudni, — gondolta Fülöp.

Írt neki egy kétsoros levelet, az elsőt, melyhez tollat vett kezébe betegsége óta.

»Légy bátor, édesem ; nemsokára veled leszek.«

Megszólítás és aláírás nélkül, borítékba tette és megcímezte. Aztán elment hazulról és maga adta postára.

Az ég villámlott, mikor visszatért. Ő pedig úgy érezte, mintha szívesebben járna még tovább, lenn Port Mocarban, aztán a barlangok körül s a szirtek közt, a hol a tengeri madarak rikoltoznak.

XVI.

Az est leszállt, és Fülöp szobájában ült. Egyszerre hangos beszéd zaja hallatszott fel a csarnokból. Valaki beszélni akart a főbíróval. Nancy Joe volt. Éppen Sulbyból tért vissza. Czézárral történt valami és senki sem bír vele.

— Menjen el hozzá, nagyságos úr, — kiáltotta már az ajtóból. — Csak maga boldogulna vele, mi nem tudjuk, mi az Isten csudája érte azt az embert. Egy kos-szarvat szerzett valahonnan, azt fujja veszettül s úgy járja körül folyton a házát, egyre szólítva az Urat,

hogy döntse le falait, mert ő azokat Jerikó falainak mondja.

Fülöp kocsíért küldött, és tüstént útnak indult Sulbyba. Ekkor már teljes erejével kitört a vihar. Hatalmas égzengés visszhangzott a hegyek közt. Sokágu villámok síklottak alá a fák törzsébe és futottak szét kigyó módjára az ágakon. Mikor a lezayrei templomhoz értek, a kocsis hátrafordult a bakon és azt mondotta :

— Amott valami baj történhetett, uram. Tessék odanézni.

Vakító fénysugár hasította meg az ég sötétségét, abban az irányban, a merre ők is tartottak. Az út kanyarulatánál valaki szemközt rohant velük.

— Mi történt ott? — kérdezte tőle a kocsis.

S egy hang azt felelte a sötétségből :

— A villám becsapott a *Manx Tündér*-be, és Czézár megbolondult.

Úgy is volt. A közben, hogy Czézár a koszarvat fujva, járta körül a korcsmát, melyet örületében Jerikónak hitt, a villám lecsapott a *Manx Tündér*-re.

Le kellett tenni minden reménységről, hogy elolthassák a tüzet. A villám nagy rést égetett a ház födelén s úgy tört ki azon a láng, mint a kéményen. Egész Sulby ott volt a tűz-

nél. Némelyek kihordták a bútort az égő házból; mások a folyóhoz futottak vedreikkel, és vízzel locsolták az égő háztetőt.

És közben nagy és nehéz léptekkel egy emberalak járt körben az utczán, a hidon át s a malomárok körül, ádázul fujva egy tülköt s irtózatossá hangokat csalva ki hangszeréből, diadalmasan, pokoli gúnnnyal kiáltotta hol az egyik, hol meg a másik fáradozónak:

— Hiába erőlködtek, ha mondom. El nem oltjátok azt soha. Az égből jött a tűz. Nem megmondtam, hogy lehivom onnan?

Czézár volt. A szeme szikrát lövelt. A szája görcsösen vonaglott, s az arcza oly fekete volt a szálló koromtól, mint a fazék, melyet a tűzre állítottak.

Mikor megpillantotta Fülöpöt, rémes mosoly jelent meg vad, fekete arczán; feléje tartott, és a házra mutatva, oly harsányan, hogy túlkiáltotta a hangok összevisszaságát, a mennydörgés robaját és a tűz ropogását, így szólt:

— Tisztátalan szellem honolt benne, uram. Tíz esztendeje gyötört már.

Hallgatódzott, mintha meg akarna halalani valamit.

— Ez az ő bömbölése, — kiáltotta vad ujjongással.

— Csillapodjék, Cregeen ur, — mondotta Fülöp, és meg akarta fogni a karját.

De Czézár kiszabadította magát, ádázul fujta tovább a kos-szarvat s megint nagy léptekkel járta körül a házat. Mikor ismét vissza-került, tompa mennydörgés hallatszott.

— A Ballawhaine az. Öt esztendeig szenvedett hólyagköben, és így szokott nyögni.

Fülöp újra kérte, hogy csillapodjék. Mindhiába. Czézár csak újra megkerülte az égő házat s a tülköt fujva, reárivallt az oltással fázdozókra, hogy hagyjanak fel istentelen munkáikkal, mert az Úr azt parancsolta neki, hogy döntse le kürtjével Jerikó falait, ő pedig a helyett tűzzel pusztított el mindent.

A nép kezdett félni tőle.

— Jobb lesz, Rushen várába vinni ez embert, — mondotta valaki.

— Vagy talán megkötözve másvalahová csukni, — mondotta másvalaki.

— A kirk-maugholdi bolondot tizenöt esztendeig tartották a szénapadláson, s ez idő alatt a gyermekei ugyanabban a házban férfivá és asszonnyá növekedtek.

— A leány az oka, hogy Czézár idáig jutott. Micsoda gyermek az, ki ilyenre juttatja az apját.

Czézár mindegyre kerülgette még a házat s fujta a kos-szarvat és kiáltotta :

— Hiába minden ! Az Úr akarja, a mi Istenünk !

Minél magasabbra csaptak a lángok, minél nagyobb erőfeszítést tettek az emberek, kik meg akarták fékezni a veszedelmet, annál vadabbul és rémesebben harsogott Czézár kürtszava, annál diadalmasabb volt kiáltása.

Végre előjött Grannie és megállította.

— Gyere haza, atyám, — zokogta.

Czézár megütközve nézett reá, aztán az égő házra vetette pillantását, s úgy rémlett, mintha egyszerre megértene mindent.

— Gyere haza, édes öregem, — mondotta Grannie szerető hangon.

— Nincs már hazám, — siránkozott Czézár tehetetlenül. — És nincs már pénzem. A tűz elvett tőlem mindent.

— Nem baj az, atyám, — vigasztalta Grannie. — Akkor sem volt, mikor kezdtünk; elején kezdjük újra.

Erre aztán Czézár mondásokat kezdett dünnyögni a bibliából, és Grannie a maga egyszerű módján próbálta vigasztalni.

— A lelkem mély vizeken jár. Gyöngé vagyok és erőm megtört. Uram segélj, mert már elérte a lelkemet a víz. Elsülyedek a mély iszapban, mert nem éri el a fenekét lábam.

— Jaj dehogy, Czézár. A kemény országon **vagyunk**. Elég száraz földet járunk.

— Sok bika vett körül ; nagy bikák üldöznek engem. Ments meg az oroszlán torkából és szabadíts meg az egyszarvuaktól.

— Ne félj az oroszlánoktól meg az egyszarvuaktól, atyám, hanem gyere, majd lehuzzuk rólad a vizes bugyogót.

— Tisztíts meg izsóppal, hogy megtisztuljak ; moss meg engem, hogy fehérebb legyek, mint a hó.

— Úgy, úgy, megmosdatunk, csak Ramseybe jussunk. Gyere már, édes öregem.

Czézár valahol elvesztette a kos-szarvát, és Grannie kézen fogta. Akkor aztán türte békén, hogy elvezessék, s a két öreg gyermek eltűnt a sötétségben.

XVII.

Otthon egy levél várta Fülöpöt. A kanczellária igazgatója küldötte. Csak egy bírósági jegyzőkönyv hátlapjára irt néhány sor irás volt az egész, a mely értésül adta, hogy a válópör iránt benyújtott kérvényt zárt ajtók mögött letárgyalták s helyt adtak neki. Minden rendben van és minden el van intézve.

»Nem akarom megbántani amugy is eléggé megsebzett érzelmeit, Christian«, irta a kanzellária igazgatója, »vagy még nehezebbé tenni a felelősségét, ha gondoskodni akar e nő jövőjéről; de nem hallgathatom el, hogy egy pokoli módon derék ficzkót áldozott fel a maga kedvéért«.

— Tudom, — mondotta Fülöp fenhagon.

»Mikor megmondtam neki, hogy most már minden el van intézve, s az eltévedt felesége nem esik többé terhére neki, azt hittem, sírva fakad.

De Fülöp most nem ért reá, Petire gondolni. Minden érzése Katónál időzött. A börtönben kaphatta meg a válókeresetet. Nagy csapásként érhetette. Szeretett volna hozzá rohanni, szerette volna a karjai közé zárni s megcsókolni az ajkát: »Az enyém vagy, végre az enyém!« A felesége... a férje... minden megbocsátva... minden elfelejtve!

Fülöp azzal töltötte az est hátralévő részét, hogy levelet irt Katónak. Megmondotta neki, hogy nem élhet nélküle; most lettek először egygyé: Kató az övé, s ő Katóé; szerelmük újjászületett, s egész jövőjét arra fogja szentelni, hogy jóvátegye azt az igaztalanságot, melyet a multban követett el ellene. Aztán áttért a szokott szerelmi ömlengésekre és feltárta előtte szívét — eldadogta előtte a

szerelem minden gyermetegségét, együgyű feleségését, gyöngéd érthetlenségeit. Mit bánta, hogy ő most kormányzó, hogy az első ember a szigeten? Egészen megfélekedezett róla. Mit bánta, hogy egy elbukott asszonynak a börtönbe ír levelet? Csak arra gondolt, hogy még inkább elfeledkezzék magáról.

»Csak egy kis türelmet még, drágám, csak egy kis türelmet. Már megyek hozzád, már megyek. Talán öregebb fővel, talán szomorúbb lélekkel s többé nem gyermekül, de még mindig reménnyel telve s készen, szembe nézni a sors minden fordulatával, ha mellettem érzem azt, a kit szeretek.«

Másnap Jem-y-Lord elvitte ezt a levelet Rushen várába s meghozta reá a választ. Csak egy sor volt az egész: »Egyetlenem! Végre! Végre! Oh, Fülöp! Fülöp! *De mi lesz a gyermekünkől?*«

XVIII.

Fülöpnek Man sziget kormányzójává tör-
tént kinevezését kihirdették a templomokban
és kifüggesztették a birói hivatalok ajtajára,
a kanczellária igazgatója pedig megtett minden
előkészületet az ünnepélyes beiktatásra.

»Ajánlom, hogy husvét hetének keddjén
tartsuk meg«, — írta — »még pedig, ter-
mészetesen, Rushen várában. A lelépő kor-
mányzó kész, ezen a napon adni át önnek
a hivatali pecsétet s átvenni kinevező ok-
mányát.«

»U. i. (*Bizalmas.*) S ha úgy véli, hogy
az a szelid hangu teremtés már elég sokáig
volt fogságában, szabadon bocsáthatom. Nem,
mintha rossz dolga volna nálunk, de mégis
jobbnak tartom, ha elintézzük ezeket az
apró számadásokat, mielőtt felvirrad a nagy
nap reggele. Közben ön bizonyára gondos-
kodni fog jövőjéről. Legyen bőkezű, Chris-
tian; módjában áll, hogy nagylelkűen vi-
selkedjék vele szemben. De miért is mon-
dom mindezt? Mintha nem tudnám, hogy
a nevetségig fogja vinni nagylelkűségét!«

Fülöp haladéktalanul elküldte válaszát e levélre.

»Husvét hetének keddje épp oly megfelelő, mint akármely más nap. A mi a hölgyet illeti, maradjon még ott, a hol van, az ünnep reggeléig, a mikor személyesen intézek el mindent.«

Fülöpnek most nagyon megnőtt a levelezése, alig győzte elintézni. A sziget négy városa versenyre kelt egymással, hogy bizonyosságát adja tiszteletének. Douglas, mely a közpályán való emelkedésének színhelye volt, díszebédet akart adni tiszteletére; Ramsey, a szülővárosa, díszfelvonulással akarta ünnepelni. Fülöp elhárította magától mindezt a meghívást.

»Gyászban vagyok«, irta. »És nem érzem jól magam.«

»Oh! nem«, gondolta magában, »senki se illethessen szemrehányással, mikor eljön az az idő.«

A világ pedig irgalom és kegyelem nélkül üldözte jóságával és kedvességével. Fülöp kezdte pokoli kegyetlenségnek venni a jóindulat minden újabb megnyilatkozását; úgy rémlett neki, mintha ördögi kacaját hallana minden egyes ilyen alkalommal.

Kérdezősködött Petiről. Az emberek alig tudtak róla; szinte senki sem törődött vele. A tékozló elköltötte minden garasát s most éppen az utolsó butordarabjait kótyavetyéli el. A zsibárus husvét keddjén üríti ki végképpen a házát. Ennyi volt az egész, a mit megtudhatott. A házaspár elválásáról nem hallott semmit. A szegény, semmibe se vett áldozat, kiről egészen megfeledkeztek az alatt, míg ünnepelték azt, ki oly méltatlanul bánt vele, mindvégig megőrizte az erős embernek azt a legfőbb erejét — hogy tudott hallgatni és megbocsátani.

Fülöp érdeklődött a gyermek iránt. Az még a Hárslakban volt annak a pisze orru és rikácsoló hangú fehérszemélynek a gondjai alatt. Fülöp minden éjszaka újabb meg újabb tervet koholt, hogy hatalmába ejtse a kicsikét, de minden reggel megváltoztatta gondolatát, mert kegyetlennek és nehezen kivihetőnek tartotta.

Husvét hétfőjén ballurei szobájában foglalatoskodott, s egy lovas futár egyre-másra hordta a postát lakása és a kormányhivatalok közt. Két fontos levelet irt ezen a reggelen. Mind a kettő a belügyi hivatal államtitkárának szólt. Az egyiket főbirói pecsétjével zárta le, a másikat a kormányzói palota hivatalos papirosán irta. Éppen utasította a futárt, hogy ajánlottan adja fel ezt a két levelet.

mikor egy félelmetes hang szólalt meg a tornác ajtajában. A következő pillanatban Jem-y-Lord lépett be ijedt arczczal.

— Ő van itt, exczellenciád. Mittevő legyenek vele?

— Küldje fel, — mondotta Fülöp.
Jem hebegve mondta:

— De... de... aztán a püspök is itt lehet minden pillanatban.

— Kérje meg a püspököt, hogy várjon odalenn a szobában.

Hallani lehetett, hogy Peti már jön fölfelé a lépcsőn.

— Vigyázz, vigyázz szépen! Hajtsd le, galambom, kis fejedet. Úgy, ezt már szeretem!

Fülöp nem találkozott Petivel amaz éjszaka óta, mikor vizes brandyt ivott nála a hálószobában. Nem tehetett róla — a keze reszketett. Kínos jelenet következik most.

— Hajolj le még egyszer, drágaságom. No, most már helyben vagyunk.

Peti a szobába lépett. A gyermek a vállán ült; mindketten az ünneplő ruhájukban voltak. Peti megöregedett s kissé megnyúlt; napsütötte arczán nagy halovány foltok látszottak a két szeme alatt, de a pillantása még mindig ragyogott. Olyan ember benyomását keltette, a ki derekasan verekedett az élettel, s

bár alul maradt a küzdelemben, nem haragszik a világra.

Jem-y-Lord meg a futár egy percz alatt kimentek a szobából s behúzták maguk után az ajtót.

— Mit szólsz hozzá, Phil? Nem gyönyörű-szép kis gyermek?

Peti megtánczoltatta a térdén s féloldal-ról elragadtatva nézte a gyermeket.

— Édes kis angyal, — mondotta Fülöp halkan.

— Ugy-e, hogy az? — kiáltotta Peti s úgy gügyögött a kicsikének, mintha ő volna a legboldogabb ember a világon. — Neked is régóta hiányozhatott már valami efféle, Phil. Bizony hiányozhatott. Nagyszerű mulatság lett volna neked. Borzasztóan kedves az ilyen apró nép. Nincs az a komédiás, a ki jobban megkaczagtatja az embert. Mindig valami új figurázással lepi meg az embert. Hol ezzel, hol meg azzal. Az ember majd hogy halálra nem kaczagja magát. Mikor elfáradnál a könyveid között, elég volna kimenni a lépcső tetejére és lekiáltani: »Hol van az én kicsi leányom?« Akkor aztán feljönne, lépcsőről lépcsőre, a korlátba kapaszkodva, és egyik lábacska-ját a másik elé rakná. Aztán, uramfia, micsoda port verne föl itt az írószobában! Te négykézláb állnál a pokróczon, a kicsike meg nyarga-

lászna a hátadon, s előrecsuszna a nyakadba. Szakasztottan úgy, mint az az ember, a ki a világot hordja a vállán. Hát 'iszen neked is a te kis világod volna, és hogyan kaczagna, milyeneket rikkantana! Aztán éjszaka, Phil, éjszaka, mikor fölállnál a te idézéseid meg a végzéseid mellől, és lemennél csöndesen, lábujjhegyen a kicsike szobájába és előbb az ajtóban hallgatnád, hogy »csöndesen alszik-e?«, aztán besompolyognál hozzá és látnád, hogy szép rendben van minden, hogy a tűzhely vörös fénye hogyan játszik a picziny orcáján és azt mondanád: »Isten áldja meg a kis drágaságomat!«, aztán boldogan mennél vissza a szobádba. Au, Phil, előbb-utóbb úgy is kell neked is egy ilyen picziség, mint ez itt.

— Mondani akar valamit, — gondolta Fülöp.

A gyermek lecsuszott Peti térdéről, és mászni kezdett a padlón. Fülöp uralkodni akart magán és minden áron meg akarta őrizni nyugaltságát.

— Hát te hogy' voltál, Peti? — kérdezte.

— Jól, — felelte Peti, megkaparva a fejét — vagy legalább is istenesen.

Merően nézett a padló szőnyegére és hebegve így szólt:

— Csodálkozol majd rajtam, Phil, de, látod — habozott — nem akarlak hazugsággal tartani... — aztán hirtelen kikottyantotta :
— Megint elmegyek messzire ; a dolog úgy áll.

— Megint ?

— No persze, hogy el ! — mondotta Peti, némi röstelkedéssel. — Ugy van biz' az. Egész komolyan gondolok rá. Tudod, — folytatta meggyőzőni akaró hangon — mikor az ember mindenáron utazni akar, úgy van vele, mint a veszett kutya, nem maradhat sokáig egy helyben. Ide szalad, oda szalad — mindegyre szalad. Hát én is olyanformán vagyok. Pedig azt hittem, hogy ez az öreg sziget elég nagy lesz nekem az életem hátralévő részére. De hát másképp van ! Borzasztóan kívánczom vissza a bányákba, meg a telepekre, meg a négerek közé, meg annak a messze világnak a rendetlen életmódja után. Tudod, »hí a tenger«.

És kaczagott.

Fülöp megértette — Peti félre akar állni az utjából.

— Sokáig maradsz oda ? — hebegte.

— No, igen, úgy gondoltam, — mondotta Peti. — Tudod, a bányák már nem adják oly bőven, mint régente s az ember nem gazdagszik fel oly hamar, mint az én időmben. Nem, mintha valami sokat adnék a gazdagságra... mit is érne az már nekem ? De hát

azért mégis csak... egy szó, mint száz, jó sokáig oda maradok.

Fülöp erősen küzdött magában, míg megkérdezte, hamarosan akar-e útrakelni.

— Holnap a postahajón kelek át Liverpoolba s ott szállok tengerre. Már el is bucsuztam a régi ismerősöktől — Jonaiquetól, a sekrestyés Johntól, Niplighthytól meg a Kelly levélhordótól. Nem mindegyiknek ér sokat a szíve; csak itt-ott van elszórva egy kevés érzés a belső részükben; de hát nem is kell sokat várni az emberektől. Úgy látom, ez a kutya itt még az egyetlen, a ki nem szakadna el szívesen tőlem.

Peti kutyája is benn volt a szobában és csöndesen leült gazdájának széke mellé.

— Nem lehet szabadulni tőle, a szegény öreg ficzkótól.

A kutya felállt és csóválta a lekurtított farkát.

— Úgy-e, Dempster, nagy világot láttunk már együtt mi ketten? Úgy veszem észre, ez még nem szeretett ki belőlem. — Petinek megnyúlt az arcza. — De hát ott van Grannie. A jó öreg angyal úgy jár-ke, mint a viharfelhő, és nem tudja, kiöntse-e rám a mérgét, vagy se. Alighanem azt hiszi, kegyetlen voltam. Nem magyarázhatom meg neki. De talán te fölvilágosíthatod majd, mikor én már el-

mentem. Neked az semmi. Nem szeretném, ha rosszat gondolna rólam a szegény öreg teremtés.

Peti füttyentett és odaszólt a gyermeknek, aztán, halkabban, így folytatta:

— Nem voltam Castletownban. Csak Balasalláig jutottam el és láttam a vár tornyát. Akkor elhagyott a bátorságom és visszafordultam. Majd megmondod te helyettem, Phil, hogy áldja meg az Isten. Mondd, hogy megbocsátottam neki... no nem, talán még sem azt. Mondd, hogy itt hagyom neki a szeretetemet... de talán azt se. *Te* majd jobban tudod, mit mondj neki, mikor itt lesz az ideje; jobb lesz, ha rád bízom, Phil. Talán elmondod neki, hogy jó kedvvel és megnyugodva mentem el, és, no igen, boldogan... miért ne? Bátran mondhatod. Nem hasadt meg a szívem, mert ha a férfi férfi... hm! — a torkát köszörülte: — furcsa, hogy mostanában mennyire kívánom a pipát így reggel. Rágyujthatok itt? Szabad? Köszönöm, hogy megengeded.

Egy kis dohányt vágott magának a régi bicskájával, rátömött a pipájára és rágyujtott.

— Sajnálom, hogy éppen a te nagy napod előtt muszáj elmennem, Phil. Majd rábirom a kapitányt, hogy vezényeljen tüzet, mikor a hajónk elhalad Castletown előtt, és ha muzsikások is lesznek a hajón, majd adok

nekik valamit, hogy játszszaék el a »Myle Charaine«-t. Olyan lesz az neked, mint ha rigószavát hallanád. A dolognak, tudom, az a lát-szata van, mint ha faképnél hagynálak. Pedig dehogy! engem nem lep meg az egész. Én évek óta láttam, hogy így lesz. Egy nappal azelőtt, hogy tengerre szálltam, nem én mondtam-e: »Te leszel még a legelső manxman az egész szigeten?« És nem hagytál hazugságban. Jut-e még eszedbe, mit fogadtunk egymásnak akkor reggel a kikötőben? Mikor megfogadtad, mintha a polgármester előtt tennél rá esküt, hogy soha senki és semmi sem választ el minket kettőnket egymástól? Emlékszel-e még rá, Phil? És nem is választott el, nem is lesz képes elválasztani bennünket senki.

Nagyokat szippantott a pipájából és sokatmondóan folytatta:

— Nemsokára megházasodol. Oh, tudom, hogy meg, bizonyosan tudom, hogy nemsokára.

Fülöp nem nézhetett a szeme közé. Kicsinynek és hitványnak érezte magát.

— Nagyon okos ember vagy, és nagy ember is vagy, de ha megfogadnád egy magamféle egyszerű és közönséges ember tanácsát... no, de tudom, magadtól sem halogatod majd. Én már nem leszek itt akkor. Talán már a nagy vizen járok, a hullámok

csapkodják a hajó oldalát, a szél rázza a köteleket, s a hajó erősen hasítja már a vizet a sötétségben. De azért én majd tudom, hogy odahaza reggel van, hogy a nap süt, hogy béke és melegség van köröskörül és te ott állsz vele a régi templom oltára előtt.

A pipájából csak úgy dőlt a füst.

— Mondd meg, hogy áldásomat küldöm neki. Mondd meg neki... de szörnyűség, hogyan pipázom. A függönyeiden száz esztendeig is megérezni majd a kapadohány szagát.

Fülöp a földön játszadozó gyermeket követte könnyben úszó szemével.

— És mi lesz a gyermekből? — kérdezte nagy erőfeszítéssel.

— Oh! Megvallva az igazat, éppen ez az, a miért hozzád jöttem. No, csak főképpen ez. Beláthatod, hogy az ilyen kis gyermek nem való a bányásznép közé. Bár az is igaz, hogy aranyból, gyémántból is többre becsüli az a gyermeket, különösen, ha leány. De a néger és durva emberek közt, a kik alig tudják, mi fán terem az erkölcs meg a tisztesség, a kik...

Fülöp hévvel szakította félbe:

— Talán Grannienál akarod hagyni?

— No, nem, nem arra gondoltam. Grannie kicsit már öregszik, és elég nehéz kereszt van

a vállán. Inkább nyugalom kellene szegénynek. Aztán nem igen nevelhetné már fel a kicsikét ... bajjal hiszem, hogy megéri azt az időt. Nem, én inkább arra gondoltam ... mit gondolsz, mire gondoltam én ?

— Hát mire ? — kérdezte Fülöp, és gyorsabban járt a lélekzete. Nem merte fölvetni szemét.

— Azt gondoltam ... no, igen, arra gondoltam ... igazán, arra ... hogy hátha te magad, most ...

— Peti !

Fülöp felszökött és megragadta Peti kezét. De nem volt ura egy szavának sem. Lesujtotta Peti nagylelkűsége. Az pedig folytatta, mintha valami nagy kegyet kérne tőle :

— »A lelkedből lelkedzett ez a gyermek, te Peti«, gondoltam magamban, »és nincs senki ő rajta kívül, a kire rábízhatnád ... senki más, a kinek odaadhatnád. Ő szereti majd«, gondoltam ; »kényezteti ; neveli, mintha a sajátja volna ; apja helyett apja lesz ...«

Fülöp alig bírt uralkodni magán.

— Hagytam is neki valamit, — mondotta Peti.

— Nem, nem !

— Dehogyan nem, a sziget egyik legkülönb birtokát. Az irományok Czézárnál voltak, de

már átadtam a polgármesternek, és minden rendbe tettem. Majd ha elmentem

Fülöp szabadkozni próbált.

— De hát nem hagyhat az ember a magáénak, a mit akar?

Fülöp hallgatott. Nem szólhatott semmit. Meg kellett óvni a látszatot a tragédia végső pillanatáig.

— Ha pedig majd ledőlök az ágyamra ott messze a deszkabódémban — azért lesz ám jó derékaljam és meleg takaróm, Fülöp, nem lesz abban hiány — látni fogom, hogyan serdül évről évre, csak úgy, mintha mindig a szemem előtt volna. »Most ujjas-kötényben jár«, gondolom magamban. »Most hosszú szoknyát visel és feltüzi a haját«. »Most karesu, mint a füzfavessző, és piros, mint a rózsa, és nincs szebb leány az egész szigeten, és szakasztottan olyan, mint az anyja volt«. Ohó, jobban látom én majd a lelkem szemével, mint ha az arczképét látnám.

Peti ádázul eregette a füstfelhőket a pipájából.

— Aztán látom majd az anyját is. Asszony az, igazi asszony, áldja meg az Isten. Tűzbe teszem a kezem, hogy ha valahol szegyenbe kerül egy szegény leány, ott lesz az mellette. És látlak majd téged... téged is; talán fehérebb lesz a hajad, és leáldozóban

lesz a napod, de erős ember leszel. És ha valami szegény ficzkó elbukik, és beborúl neki a világ, és elmegy hozzád, világosságot, erőt kérni tőled, akkor te odanyujtod neki a kezedet, mert megtanultad magadon, mit jelent az, mikor az ember elbukik és megint talpra áll, és mert *férfi* vagy, és megbékültél Istennel.

Peti megnyomkodta hüvelykujjával az égő pipáját s azon módon, még füstölögve, a mellénye zsebébe dugta.

— Elég volt, — mondta rekedten. — Mi mindent össze-vissza nem beszél az ember, mikor messze útra készül. Képződik, vagy minek is mondják. Hm, hm! — köszörülte a torkát — le kell tenni a pipázásról. Árt a hangnak.

Fülöp nem szólhatott. Lesujtotta ez ember lelki nagysága. És szívébe nyilalt az a gondolat, hogy Peti elmegy és sohasem láthatja, sohasem hallhatja meg, hogyan mossa le magáról a gyalázatot.

A gyermek végigcsuszkált a padlón, a szoba túlsó sarkáig, egy nyitott állványhoz, ott hatalmába ejtett egy bűgőcsigát, és iparkodott a füléhez tartani.

— No, láttál már ilyet? — kiáltotta Peti. — Nézd csak azt a gyermeket. Tudja, hogy csiga. Bizony mondom, tudja. És folyton csusz-

kál, reggeltől estig. Akarsz-e valami nagyon szépet látni, Phil? — Leguggolt és kitárta a két karját. — Gyer ide, te kis libucz. Told idebb egy kissé ezt a széket, Fülöp... jól van már. Szerencse, hogy nincs itt Nancy. Lecsapna ránk mindjárt, mint a fürgeteg. Kész csoda, hogyan tud az bánni a kicsinyekkel; és ha valakinek szárazdajkára volna szüksége... a mostohaanyának hideg a lelke... de a Nancy szive? Bizony mondom, ha valaki csak a sövény mögül próbál ránézni a báranykájára, úgy rászabadul mindjárt, mint a földindulás. Állj meg szépen, Kitty lelkem, állj meg aranyom! Különben pedig igaza van neki, mert a kicsinyeknek olyan a lába, mint a halcsont. Gyer ide már, édes, gyer ide!

Peti a székeknek támasztotta hátával a gyermeket, aztán, előre hajolva, kitárta a két karját. A gyermek támolyogva tett egy lépést a köztük levő egy öl hosszú, tenger messzeségben, hátra nézett a visszavonhatatlanul elvesztett székre, lenézett a padló meszszerűségére, aztán ijedt kacajjal előrerohant, és Peti karjába dőlt.

— Bravó! Nem volt szép, Phil? Van-e szebb a világon, mint a gyermek első lépése? Még egyszer, Kitty, drágám! De most az *új* tatádkhoz eredj. Vigyázz, kedves, vigyázz ám! (Mély hangon). Előbb csókolj meg! (elcsukló zokogással). Még egyszer, drágám! (Kacagni

próbálva). No most *arra* fordulj. Egy... kettő... készen vagy, Fülöp?

Fülöp széttárta a két hosszú, fehér, reszkető kezét.

— Készen, — mondotta elfojtott sóhaj-tással.

— Három... négy... előre!

A gyermek ujjai megérintették Fülöp kezét; újabb megtántorodás, újabb előretörtetés, újabb ijedt kaczaj, s a gyermek Fülöp karjai közt volt, Fülöp lehajtotta reá a fejét s a szívéhez szorította.

A következő pillanatban Fülöp, fel se pillantva, megszólalt:

— Peti!

De Peti csöndesen kiosont a szobából.

— Peti! Hol vagy, Peti?

Hol volt? Künn volt az utcán, és sírt, mint egy kis fiu — nem, mint egy férfi — és siratta azt a boldogságot, melyet odafenn hagyott.

XIX.

Peel városa nagy izgalomban volt akkor este. Szent Patrick estéje volt, s a makárhálászok flottája készült tengerre szállni Kinsaleból. Százötven bárka vesztegelt a kikötőben, mindegyiken fel volt gyújtva a világosság az iránytűtartóban; a hajókamrában ropogott a tűz, a kémény füstölgött s a vitorlák félárbocra voltak eresztve. A tenger élénk volt; friss szél fujdogált északnyugat felől, s a levegő tele volt a sós víz illatával. Mikor az ár megindult, a bárkák kezdtek kiszállinkózni a kikötőből. Asszonyok, gyermekek és öreg emberek versenyt futottak a révgát végéig. Tréfálva, kaczagva és vidáman kiáltozva látták elvitorlázni anyák a fiaikat, asszonyok az urokat, leányok a kedvesüket.

Az egyik leány megjegyezte, hogy a férfiak éppen az új kormányzó beiktatása előtt hagyják oda a szigetet. Tüstént játékot rögönöztek, olyanképpen, hogy úgy tettek, mintha nekik kellene megválasztani a kormányzót.

— Kire szavaz, Quayle uram?

— Hát persze, hogy Christian főbiróra.

— Dobja hát ide a kötelét, hadd lendit-sünk egyet a bárkáján.

— Rajta hát, leányok.

A kötelet egy parti kikötőbakra vetették, husz leány belekapaszkodott, s a bárka úgy siklott végig a révgát mellett, mint a sirály, el a vár szikláinál, hol az északnyugati szél szárnyára kapta és kivitte a nyílt tengerre.

— Jó szerencsét, Harry!

— Hozz egy csomó pénzt, mire hazajössz, Jem!

— Levelet írnék, el ne felejtsd!

— Jó éjszakát, apám!

Nem sírt ott senki, könnynek nyoma sem volt, mindenhol csak üde, fiatal arcok, nevető szem és harsány kacaj, mikor a bárkák egymásután kisíklottak az öböl üde, zöld vizére, hol megkapta őket a szél s kihajtotta a sötét éjszakába. Még a parton levő kutyák is vígan ugrándoztak és vakkantottak, mintha megbolondultak volna örömben.

E vidám jelenet közben egy ember közeledett a kikötőhöz. Matrózujjas volt rajta, széles puha kalap a fején s egy torz formájú kis kutya követte nyomon. Egy pillanatig megállt, mintha zavarba ejtette volna a különös éjjéli jelenet. Aztán elhaladt a fiatal népség mellett s egy ideig hallgatta fecsegésüket és kacajukat. Senki sem szólította meg, s ő sem

szólt senkihez. A kutyája folyton a sarkában volt. Mikor egy-egy fiatal eb körülgrándozta s megugatta, reámordult és megvicsorította a fogát, aztán gazdájának lábához huzódott s azt a benyomást keltette, mintha szégyenlené magát.

— Dempster, Dempster, ugy-e, vénülsz már egy kicsit? — mondotta a férfi.

És kisvártatva nyugodtan ment tovább. Senki sem bánta; senki sem ügyelt reá. Visszament a városba. Egy pékboltban, mely a flotta indulására való tekintettel kivételképpen még nyitva volt, vett egy matróz-kétszersültet. Azzal aztán a part mellett visszatért a kikötőbe. A röppentyűház mellett lévő keskeny ösvényen lement a partra és addig keresgélt a kavics közt, míg talált egy sulyozó formájú követ, mely a két végén vastagabb, a közép-részen vékonyabb volt. Aztán visszament a révgátra. A kutya utána ment és kitartóan figyelte.

E közben az utolsó bárka is odahagyta a kikötőt. Világosan látszott a hold fényében, mikor a zöld fényben megcsillanó hullám szétomlott. Valaki égő lámpával ment végig a fedélzeten s egy ember óriás árnyéka vetődött az elővitorlára. Kiáltások és feleletek hallatszottak, túlharsogva a nullámok csapkodását. Aztán egy üde, fiatalos hang énekre gyujtott a bárkán: »Isten hozzád, édes Mona«. A

leányok visszateleltek reá s most versről-versre felváltva énekelték a dalt, a parton a leányok s a bárkán a férfiak, és közben nőttön-nőtt a távolság közöttük.

Egy öreg halász állt az embersokaságon kívül s egy kis leányt tartott a vállán.

— Nem megy velük Kinsaleba, czimborám? — szólalt meg egy hang mögötte.

— Nem, nem, uram. Valamikor én is velük tartottam. Tovább, mint harmincz esztendeig. De nekem már befellegzett.

— Úgy van biz' az. Most a fiatalokon a sor. Csak énekeljenek, áldja meg őket az Isten. De azért mi se busuljunk, ugy-e? Egyet még mi is tehetünk — visszaemlékezhetünk a régi időkre, s ebben is van, úgy-e, valamelyes vigasztalás.

— Magam is úgy vagyok vele mindig, — mondotta a vén halász.

— Azért mégis csak jó volt élni, s ha üt az utolsó óránk, nem lesz olyan átkozottul rossz meghalni. Nem úgy van, czimborám?

— Persze, hogy úgy van, persze, hogy úgy.

Az utolsó bárka is megkerülte a vár sziklát, fővitorlája mindegyre kisebbedett s eltűnt. A révgáton elhallgatott a dal, s az aszszonyok meg a gyermekek szomoruan visszafordultak a város felé.

— No, — hallatszott szinte egyszerre a lelkek mélyéből — hát nem volt szép ?

— Hát nem ?

— Akkor minek sirni ?

A leányok könnyben úszó szemmel mosolyogtak egymásra és fáradt léptekkel folytatták utjokat. Az anyák karjukra vették gyermeküket és sírva vitték őket haza ; az öregek fejüket lehorgasztva és nehéz léptekkel kulogtak utánuk.

Mikor mindenki elment s a révmester megtette utolsó körutját, a kutyás ember kiment az üres révgát végére s leült a kikötőbakra, a melyre az imént a hajókötelet vetették. Csend volt mindenütt. A hangok, a dal, a kaczaj, minden elhallgatott. Nem hallatszott más, mint a zúgó árapály, mely hatalmas folyam módjára ömlött ki a révgát és a várhegy sziklái közt.

A férfi a kutyájára nézett, lehajolt reá és odaadta neki vacsorára a matróz-kétszersültet, s dédelgette, czirógatta az állatot.

— Dempster kutyám, Dempster kutyám ! Öregszel ? Messze földet jártunk meg együtt mi ketten ? Elfáradtál egy kicsit, ugy-e, hogy el ? És nem bírál ki még egy oly nagy, nehéz utat. De azért mégis csak nehéz elszakadni egymástól. Jaj, nagyon nehéz !

Kivette zsebéből a követ, a zsinag egyik végére kötötte. a másik végén hurkot kötött,

rávetette a kutya nyakára s egy árva szó nélkül felkapta a kutyát meg a követ és áthajította a gáton. A vén állat keservesen felüvöltött estében; egy csobbanás hallatszott, aztán... a víz tovább özönlött a révgát mellett.

A férfi gyorsan elfordult és nehéz léptekkel tért vissza a kőpartra.

XX.

Fülöpnek gyötrelmes éjszakája volt. Úgy rémlett neki, mintha az egész világ összeesküdt volna ellene, hogy visszatartsa attól, a mit meg akar tenni. »Ne tedd«, ez a felírás meredt reá mindenfelől. Négyen ismerték titkát, s mind a négyen azon fáradtak, hogy elleplezzék. Mindenekelőtt a kanczellária igazgatója, ki zárt ajtók mögött tárgyalta le a válópört; aztán Peti, ki világgá kürtölhette volna a botrányt, és leránthatta volna helyéről, de inkább hallgatott és észrevétlenül félreállt; továbbá Czézár, kinek végzetes önáltatása biztos kezesség volt, hogy megőrzi a titkot; és végül Náncsi néni, ki csak azért gondoskodott Kató anyagi ellátásáról, hogy megelőzze a másképp elkerülhetetlen fölfedeztetést. Mindezek mintha azt ákarták volna neki

mondani szeretetből vagy félelemből: »Hallgass. Ne szólj semmit. A mi elmúlt, elmúlt; meghalt; nincs. Eredj tovább haladásod útján. Csak most kezdődött meg számodra igazán. Mi jogon mondanál le róla? A sziget reád tekint, reád vár. Csak előre, légy erős!«

Istennek hála, késő volt, hogy megejtse a kísértés. Megtette már a visszavonhatatlan lépéseket, utja visszavonhatatlanul meg volt jelölve. Már nem térhetett vissza.

De mily szörnyű bűnhődés lesz, ha az egész sziget egyszerre kiábrándul belőle! Mily gyötrelmes lesz az a pillanat, mikor mindenki megtudja róla, hogy félrevezette az egész világot! Hogy álmító, hogy csak fehérre meszelt sír! Minden lépésének, melyet gyors érvényesülése közben tett, áldozatául esett valaki, a ki nagyon is szerette. Előbb Kató, ki főbiróságának áldozata volt, aztán Peti, ki most fizeti meg az árat, melybe kormányzói méltósága került.

Már látta a büszkék hideg pillantásait; hallotta a megcsalódottak átkait; érezte az égető könyeket, melyeket az igaz lelkek hullatnak ily sokat ígérő élet bukásán. A megpróbáltatásnak ez utolsó órájától való örült félelmében úgy rémlett neki, mintha nem is az emberek és a világ, hanem az ördög ellen kellene harczolnia, ki felhasználta amazokat, hogy ily keserű gúnyt üzhessen helyzetéből —

ki megvesztegette a világ dicsőségével, hogy örök kárhozatba vihesse lelkét.

S ebből egy kísértés támadt, mely magától kínálkozott — kísértés, hogy fordítson hátat a szigetnek és meneküljön. Az idő éjféltre járt. A hold megvilágította a tenger végtelen síkját. A lelke bágyadt és erőtlén volt, mint a tenger, mikor az apály már elmúlt, de az ár még nem kezdődött meg. Oh, ha mindent itt hagyhatna — a szégyent is, a dicsőséget is!

Ez éppen abban a pillanatban volt, mikor a lányok a peeli révgáton közös erővel húzták a kötelét azoknak a bárkáknak, melyekben azok a férfiak voltak, kik mind Christianra szavaztak volna.

Álmai még gyötrelmesebbek voltak. Azt álmodta, Castletownban van és a vár falai körül settenkedik. Alattomban felnéz a parlament házára s letekint a kikötő felé, aztan reszketve dugja a kulcsot a tanácsterem oldalbejáró ajtajának zárába. A felügyelő öreg feiésege hajtja áthaladni a hosszú folyosón, és gyertyát tartva a kezében, eléje kopog fapapucsban az ajtóig. »Elfelejtettem valamit«, mondja ő. »Bocsánat, nagyságos uram«, feleli az asszony s mélyen meghajol. Ő nesztelenül kinyitja a kis ajtót, mely a tanácsteremből a börtönökhöz szolgál, de a lépcső sötét árnyékában reászól a kulcsár: »Állj, ki vagy?« — »Csitt!« — »A főbiró! Bocsánat nagyságos

uram«. — »Mutassa meg, hol vannak a női rekesztékek«. — »Erre, nagyságos uram«. — »Az ő czelláját«. — »Itt van, nagyságos uram«. — »Adja ide a kulcsot ; a lámpáját. Most pedig menjen vissza az őrszobába«. És belépett Katóhoz. »Szerelmem, egyetlenem !« — »Fülöp !« — »Jer, fussunk, meneküljünk a szigetről. Nem bírok itt maradni. Azt hittem, daczolhatok vele, de nem bírok. Nalam van a gyermek is. Jer !« És erre Kató : »Veled mennék, Fülöp, a hova akarnád ... mindenhova ! Nem kívánok mást, csak a szerelmedet. De méltó ez oly férfihoz, mint te ? Hagyj el, hagyj magamra ! Sokkal mélyebbre estünk, semhogy még mélyebbre dőlhetnénk a romlás örvényében. Eredj innen ! Eredj !« S erre ő megszegeyenülten kullog ki a börtönből, a haragos szerelem elől, mely meg akarja menteni önmagától. Ő, a főbíró, a kormányzó, elsompolyog, mint egy kutya.

Csak álom volt. Mikor felébredt, a madarak énekeltek és kék ég borult a tengerre. A kísértés elmúlt ; a lába alatt volt. Nem tétozhatott tovább ; a pohár csordultig volt ; ki fogja üríteni a fenékig.

Jem-y-Lord egy zsákra való friss hirt hozott. A város fel van lobogózva. Nagy ünnepre készülnek. Roppant tribünt építettek a törvényház előtt levő zöld térségen. A népet nem tántorítja el szándékától a főbíró tiltakozása.

A ki visszautasítja az ünneplést, még inkább megérdemli, hogy ünnepeljék. Hódoló feliratot akarnak átadni az új kormányzónak.

— Ám legyen úgy, legyen úgy, — mondotta Fülöp.

Jem csodálkozva nézett reá. Oly különös kifejezés ült gazdájának arcán.

— Én hajtsam ma a lovakat, exczellen-cziád?

— Legyen úgy, Jemmy. Talán úgy is utol-jára hajtja.

Mi baja van a kormányzónak? Talán mégis megártott neki az izgalom?

XXI.

Fenséges reggel volt, a levegő langy és üde, s a tavasz színeivel és illatával telve. A sövényben a rekettye friss hajtása fénylett, az ibolya kikandikált a fűszálak közül, a rét gyenge zöldjében pajzán báránycsokorok szökdécseltek, s pacsirtaszó hallatszott alá a levegő kék-ségéből.

A város csupa élet volt, mikor megérkeztek. A törvényház környékén volt legsűrűbb az embersokaság. Egy rendőr jelt adott a ko-

csisnak és Jem-y-Lord előrehajtott. A polgármester a kocsi ajtajához lépett s felolvasott egy feliratot. Megemlékezett benne a Vasmarku Christianról, a »nagy deemster«-ről; a város — így szólt — el van telve büszkeséggel, hogy Man sziget első manx kormányzója Ramseyben született.

Fülöp röviden felelt, csak köszönetét fejezte ki. Nagy éljenzés riadt fel, s kocsija újra elindult. Utja hosszú diadalmenet volt azután. A Sulby-utcza meg a Ballaugh utcza lobogó díszben állt, és temérdek nép tolongott benők. Időről-időre más fogatok is csatlakoztak, s végezetül hosszú kocsisor kísérte a kormányzó hintáját. A püspök a püspöki palotában várt s az ő fogatának a kormányzó hintaja után csináltak helyet.

A Tynwaldon széppé és elragadóvá bontakozott a látvány. A st. johni gyermekek négyes sorban ülték körül a hegyet, fiuk és leányok külön-külön váltakozó sorokban, s az ősök ezredéves emlékétől megszentelt helyen elénekelték a nemzeti himnusz, mikor Fülöp arra hajtott.

A boldogtalan ember hátradőlt a hintóban. A szeme könnyel volt tele, a torka összeszorult. »Ob, mily dicső lett volna !«

Delany Harry fája alatt egy halászcsapat várta levéllel. A kinsalei bajtársak küldötték. Az volt megírva benne, hogy nem lehetnek

otthon ezen a mai napon, de azért a szívek otthon időzik. Minden bárkájuk felhúzza a zászlót a főárboczára, s déli tizenkét órakor hurrát kiált minden halász az ír vizeken. Ha pedig az írek azt kérdezik tőlük, hogy miért a kiáltásuk, azt felelik majd nekik: »A halászok barátjának, Christian Fülöp kormányzó-nak szól az«.

A boldogtalan ember nem küzdött már. Túl volt az emésztő gyötrelmeken. A szent örület egy neme vett erőt rajta. Elutasította magától a világot és hatalmasait. A világnak minden dicsősége s az emberek halála csak a sátán kísértése volt szemében. Nem bukik el többé, ha Isten is úgy akarja. Ellenszegül. Diadalmasan győz le mindent.

Jem-y-Lord hátrafordult a bakon.

— Nézze csak, exczellenciád! Hallgassa!

Castletown zászlói feltűntek a vár Sas-tornyán. Sokhangu morajlás támadt s fokozódott nagy üdvriadallá.

— No most, fiuk! Háromszor hármat! Hip, hip, hurrá!

A város kapuja elé zöld diadalkaput állítottak. Ez a manx felírás volt rajta: »*Dooiney Vannin, lhiat myr hoilloo*« — »Man szülötte, érdemedhez méltó e siker«.

A kocsi most már nem haladt gyorsan.

— Jobban hajtson, — kiáltotta Fülöp.

— Az utczáken tódul a nép, exczellen-
cziád — mondotta Jem-y-Lord.

Zászlók lobogtak minden ablakban, minden háztetőn, minden lámpaoszlopon. A nép ujjongva rohant a kocsi két oldalán. Az éljenzés fülsíketítő zajjá hatalmasodott.

Fülöp nem felelhetett semmit. »Ő is hallja«, gondolta magában, és lehorgasztotta fejét. Elképzelte Katót a börtönében, mikor fogadtatásának zaja elhallatszik hozzá a falakon át.

A kikötő mellett lévő utcán haladtak át. A kocsi hirtelen megállt. A nép kifogta a lovakat.

— Nem, nem, — kiáltotta Fülöp.

Ki akart szállni, de a kocsi már ujra elindult. »Utolsó büntetésem«, gondolta magában és hátra dőlt. Az ujjongás és a kacaj tovább harsogott a tengerpart mentén, mint a tűz pattogása és sustorgása.

A forgóhídtól a védőrácsig egy ezred katonaság állta el az utat. Mikor a hintó elhaladt mellettük, fegyverbe álltak, mint egy uralkodónak. Az ezred zenekara pedig rázendített a nemzeti himnuszra.

A város polgármestere kinyitotta a kocsi ajtaját és feliratot nyújtott át. A felirat üdvözlölte az új kormányzót az ősi városban, hol elődeit hivatalukba iktatták, s a korona iránt

érzett hódolat új biztosítékait származtatta abból a körülményből, hogy a szigetnek egyik szülöttjét ítélte méltónak arra, hogy képviselje az uralkodót. Nem is tiszteltek még úgy manx férfiut e szigeten, mint az új kormányzót, az ő nagy ősenek ideje óta, kit minden manxman Illiam Dhone (Barna William) nevén ismer és tisztel két hosszú századév óta.

Fülöp néhány szóval felelt s a tetszészaj újra kitört, a zenekar ismét megszólalt, s beléptek a várba a hosszú folyosón, mely a tanácsterembe vitt.

Egy előszobában a hivatalnoki kar várta az új kormányzót. Megannyi korosabb és öreg úr, régi, tiszteletreméltó hivatalnokai az országnak, de nem adták jelét féltékenységnek vagy irigységnek. A kanczellária igazgatója fogadta egykori tanítványát üdvözlő kiáltással, melyben a személyes büszkeség a tisztelettel, s a szeretet a hódolattal küzdött az elsőbbségért. Az államügyész a bíróság nevében üdvözölte mint a törvényhozó és a bírói hatalom fejét, s egyben örömének adott kifejezést, hogy a királyi kegy az ő foglalkozásuk köréből való férfiut szemelt ki Man sziget legfőbb hivatalára. Utalt még történelmi manx nemzetségből való származására, megemlékezett rövid, de fényes pályafutásáról, melyet bírói bölcs belátásával és nem közönséges ékeszölésével tett emlékezetessé. Végezetül hosszú

életet és erőt kívánt neki, hogy beválthassa mindazt a reményt, mellyel ifju kora és szep-
lőtelen férfierénye biztat.

— Államügyész ur, — mondotta Fülöp — nem fogadhatom el szerencsekívánatait, bár nagy örömére válnék lelkemnek, ha elfogadhatnám. Csak fokozná szomorúságomat, ha — úgy lehet, már nemsokára — meg kellene bannia, hogy oly melegen üdvözölt.

Az emberek csodálkozva néztek egymásra, de minden bölcsességük ellenére sem foghatták fel szavainak rejtett értelmét; csak azt a magyarázatot fűzhették hozzá, mely megfelelt pillanatnyi érzelmeiknek.

— Szép dolog, — suttogták egymás közt — hogy ily nagy szerénység párosúl az ifju ember kiváló képességeivel.

— Bocsánatot kérek, uraim, — mondotta Fülöp — de most vissza kell vonulnom szobámba.

A kanczellária igazgatója nyomon követte és így szólt hozzá:

— Oh, mily büszke volna e mai napon a szegény Christian Tom... büszkébb, ezerszerre büszkébb, mint ha őt magát érte volna ez a megtiszteltetés.

— Legyen részvéttel, legyen részvéttel irántam, és hagyjon magamra, — mondotta Fülöp.

— Nem akartam megbántani érzelmeit, Christian, — mondotta az igazgató.

Fülöp megilletődve tette vállaira kezét. A derék ember könybe borúlt szemmel nézett reá, aztán visszatért kartársaihoz.

Túlról zürzavaros moraj hallatszott a szobába. Ez volt az a szoba, melyet a főbíró számára tartottak fenn, hogy legyen hová visszavonulnia, mikor birói széket ül a tanács-teremben. Két ajtajának egyike a birói emelvényre nyílt. Szokás szerint egy rendőr állt őrt ez ajtónál. A rendőr megoldotta lánczát és levette fejéről a sisakot. A haja ősz volt.

— Sokan vannak a törvényszeremben? — kérdezte Fülöp.

A rendőr benézett a kulcslyukon.

— Zsufolva van, exczellenciás uram.

— Tartsa szabadon az útat.

— Igenis, exczellenciád.

— Itt van a bíróság titkára?

— Itt van, exczellenciád.

— S a fogházőr?

— Lenn van, exczellenciád.

— Mondja meg mindkettőjöknek, hogy szükségem lesz reájok.

A rendőr megfordította a kulcsot az ajtó zárában és kiment a szobából. Jem-y-Lord pihegve és izzadtan berohant.

— A volt kormányzó közeledik a pázsiton, uram. Mindjárt ide érkezik.

— A parókámat meg a taláromat, Jemmy, — mondotta Fülöp.

— A főbirói parókát, exczellenciád?

— Azt.

— Utoljára veszi fel, uram?

— Úgy van, barátom, utoljára.

Kivülről aczélpengés hallatszott, melyet dobpergés követett nyomon.

— Itt van, — mondotta Jem-y-Lord.

Fülöp figyelt. A csörrenő hang úgy hallatszott be hozzá a nyíló ajtókon és a visszhangos folyosókon át, mint az egymásra torlódó hullámok zaja a barlangba zárt emberhez.

»Bizonyára ő is hallja«. Nem szabadulhattott ettől a gondolattól. Lelki szemével látta Katót, a mint görnyedten ül a kandalló előtt a kastély szobájában, mely most börtönszobája neki, és befogja fülét, hogy ne hallja az üdvriadalt, mely áthallatszik a máskor oly csendes és komor falakon.

Jem-y-Lord az ajtóba vágott nézőlyuknál állt.

— Most a bírák emelvényéhez közeledik. A tanácsbeli urak nyomon követik és rengeteg sok hölgy van a teremben.

Fülöp végtelen izgalommal járt fel s alá.

A fal túlsó oldaláról áthallatszó moraj sok hang összevisszaságává élesült.

A rendőr a bíróság titkárával s a fogház örrel visszatért.

— Minden rendben van, exczellenciád,
— mondotta a titkár.

A rendőr megfordította a kulcsot a zárban és a kilincsre tette kezét.

— Egy pillanatig... várjon még egy pillanatig, — mondotta Fülöp.

Most élte át a kísértés utolsó gyötrelmeit. Lelkében megszólalt egy hang és méltatlankodva kérdezte tőle, hogy mi joga csócskítani össze a népet, csak azért, hogy bolondot üzzön belőle. S kacaját vélt hallani, mintegy gúnyolódva a szinpadi fogáson, hogy ideszólitott mindenkit, a kinek rangja és állása van a szigeten, hogy aztán hazaküldje őket, mint a haszontalan iskolásgyermeket.

Ez a gondolat hangosan és vad gúnnyal kiáltott reá és szemére vetette, hogy csak színeszkedik, végig akarja játszani szerepét és piacra viszi a szerencsétlenségét. Lehet a jelenetnek, a melyet elő akar adni, bármilyen hatása, de az az egy bizonyos, hogy fölösleges és megvetni való dolgot művel. »Szégyenedet és lealacsonyodásodat emlegeted, de nincs az a vezeklés, mely lemoshatja rólad. Azért jöttél ide, mint hiszed s ámitod magad, hogy el-

töröld a multat — de nincs ember, a ki arra képes volna. Hiába, hiába; ostoba és hiába-való vállalkozás. Komédia és hivalkodás az egész, ráadásul még a bíróság tekintélyének lealacsonyítása is!»

Ily gyötrődés közben az a gondolata támadt, hogy aláveti magát a formáknak és megteszi azt, a mit a nép vár tőle: elfogadja a kormányzói hivatalt, aztán szembeszáll a sziget társadalmi osztracizmusával, és feleségül veszi Katót. »Még nem késő«, mondotta a kísértő.

Fülöp megállt, és eszébe jutott a tegnapi két levél. »Istennek hála! már késő«, mondotta.

Hangosan mondotta e szavakat s a rendelkezéseit váró hivatalnokok reánéztek. Jem-y-Lord reszketve és ajkát harapdálva állt mögötte.

A kísértés csakugyan elkésett. De mily hiu, mily kegyetlen és mily értéktelen is volt! Elég soká szolgált a világot. E mai naptól fogva, remélte, a saját gazdája lesz. Am kaczagjon rajta a pokol minden ördöge! Mégis elérte czélját. Csak egy szín alatt élhet ezen a világon — ha lemond róla. S csak egy módja van a világról való lemondásnak: az, hogy visszaadja, a mit tőle kapott, és leveti magáról a szolgálati ruháját. Nem csak Kató, nem is

csak Peti ellen követett el bűnt ; vétkezett az egész sziget ellen, s a szigetnek is fel kell men-
tenie bűne alól.

Fülöp lassu, tétova léptekkel közeledett az ajtóhoz ; közvetlenül a rendőr előtt megállt. Lélekzete hangosan járt. Ha a szobában levők jobban figyelték volna e pillanatban, azt kellett volna gondolniok, hogy a főbíró olyan, mint a kit a vesztőhelyre visznek. De a rendőr komoly pillantással a földre nézett s egyik kezében sisakját tartotta, a másik kezét a kilincsre tette.

— Most, — szólt Fülöp, s nagyot lélekzett.

Az arcok felragyogtak, parfümök illata áradt a levegőben, zsebkendők lobogtak és riadó tetszészaj támadt. Fülöp a törvényház termébe lépett.

XXII.

Általánosan feltűnt, hogy arcza rémesen bágyadt, s fehér parókája és tekete ruhája még sápadtabbnak tünteti fel vonásait. A két nagy szeme lángolt, mintha tűzben égne. »Nagyon éles a kard a hüvelyéhez képest«, suttogetta valaki.

Az erős emberek nagy alkalmakkor bizonyos félelmet szoktak kelteni környezetükben. Senki sem közeledik hozzájuk. Mindenkitől elszigetelve haladnak előre s egyedül állnak vagy buknak el. A törvényteremben mindenki felállt, mikor Fülöp belépett, de senki sem nyújtotta kezét. Még a volt kormányzó is csak meghajolt a kormányzói széken a menyezet alatt.

Fülöp szokott főbirói székét foglalta el. Ennek következtében a kormányzó jobbján ült, a püspök a kormányzó balján. A püspök háta mögött az államügyész foglalt helyet, Fülöp háta mögött pedig a kancellária igazgatója. A tetszés zaja, mely beléptekor köszöntötte, tapsviharral végződött s úgy halt el mint a hullám, mely a kavicsos partról visszamlik a tengerbe. Fülöp aztán felállt s a kormányzóhoz fordult.

— Nem tudom, értesülve van-e kegyelmességed, hogy ma főbirói székét tartunk.

A kormányzó mosolygott, és a teremben suttogás támadt.

— El fogunk tekinteni attól, — mondotta. — Örvedetesebb teendőnk lesz ma reggel.

— Bocsánat, exczellenciád, — mondotta Fülöp; — még főbiró vagyok. Engedelmeivel szabályszerűen fogunk lefolytatni mindent.

Némi szünet, egy kérdő pillantás, aztán hideg válasz következett.

— Természetesen, ha úgy kívánja; de kötelességérzete...

A karzaton lévő hölgyek kezében megállt a legyező, s az országgyűlés tagjai nyugtalanul fészkelődtek lenn a teremben.

A főbirói szék titkára utat tört magának a birói emelvényhez.

— Csak egy esetünk van, nagyságos uram, — mondotta halkan.

— Kérem előadni, — mondotta Fülöp.

— Minő eset az?

A titkár felvilágosította. Annak az ifju nőnek esetéről van szó, a ki öngyilkos kísérletet követett el Ramseyben, s azóta le van tartóztatva.

— Mióta van letartóztatásban?

— Hét hete, nagyságos uram.

— Adja ide a könyvet, s alá fogom írni a rendeletet, hogy bocsássák szabadon.

A titkár felnyújtotta a könyvet, Fülöp aláírta, aztán visszaadta a titkárnak, és a fogházörhöz fordulva, így szólt:

— De tartsa őrizetben, míg valaki eljön érte s átveszi.

Fagyos csend uralkodott a teremben, míg e formások elintéződtek. Akkor azután a hölgyek ismét könnyebben lélekzettek fel.

— Bizonyosan emlékszik még arra az esetre . . . elhagyta az urát meg a kicsiny gyermekét . . . azóta már el is vált tőle . . . silány egy perszóna.

— Igen, igen; nem az első kihallgatásakor történt-e, hogy a főbíró elájult a törvényteremben?

— A férfiak nagyon együtt szoktak érezni az eféle teremtésekkel.

Fülöp megint felállt.

— Exczellenciás uram, utoljára végeztem főbírói teendőimet.

Rekedt hangon mondotta. Alakja kimerült, roskatag volt.

A kormányzó meleg részvétét kissé lehűtötte a nem várt megszakítás. Mégis elsimultak homlokának himlőhelyei, és mosolyogva állt fel. Ugyanakkor odalépett a kanczellária igazgatója és két könyvet tett eléje az asztalra — egy bőrkötésű, ódon ujtestámentomot és a *Liber Juramentorum*-ot, vagyis az eskük könyvét.

— Bár egyre fokozódó sajnálattal gondolok arra, — mondotta az ex-kormányzó — hogy megszűnik a kötelék, mely ehhez a szép szigethez tűzött, mégis enyhíti szomorúságomat az az elégtétel, hogy oly utód következik utánam, kit nagyelméjű és szeplőtelen becsületű férfinak ismerek. Ő meg fogja óvni az

önkormányzatnak azt a függetlenségét, mely régmúlt idők hagyománya ez ősi szigeten, de ébren tartja a hűség érzelmeit is e népben, mely mindig lojális alattvalója volt a korónának. Arra kérem a Mindenhatót, bocsássa áldását működésére. Ő pedig, ha elkövetkezik az az idő, mikor olyan helyzetbe jut, mint én most, érezze épp oly elevenen, mint én, hogy mily hűséges támogatásban és jóságban volt itt része. És akkor épp oly mély sajnálkozással fog elszakadni a kis manx szigettől, mint én, mikor megválok tőle.

A kormányzó ezután kezébe vette a hivatali pálcát és jelt adott a felállásra. Mindenki felállt.

— Most pedig, — szólt, s mosolyogva Fülöphöz fordult — hogy szabályszerűen folytassunk le mindent, mint ön mondotta, telkérem, sziveskedjék mindenekelőtt átadni a megbízásáról szóló legfelsőbb kinevező okmányt.

Pillanatig tartó csend következett, aztán Fülöp nyugodt, tisztán érthető hangon így szólt :

— Exczellenziás uram, nincs megbízásom. A kinevező okmányt, melyet megkaptam, visszaküldöttem. Ennek következtében nincs igényem reá, hogy beiktassanak a kormányzói méltóságba. Lemondottam főbirói

tisztelről is, s bár még nem kaptam meg felmentésemet, valóság szerint már nem vagyok az állam szolgálatában.

A jelen voltak ámultan és elképedve néztek Fülöpre. Valaki felállt a bírói emelvény mögött. A kanczellária igazgatója volt. Kinyújtotta a kezét, mintha meg akarná érinteni Fülöp vállát. De habozott s ismét leült.

— Kormányzótanácsos és képviselő uraim, — folytatta Fülöp — önök azt hibetik, olyan embert látnak itt most, a ki mélységbe ugrik, mely sötétebb, mint a halál. Bármint áll a dolog, mindenestre joguk van, hogy felvilágosítást várjanak, s én azért vagyok itt, hogy megadjam ezt a felvilágosítást. Abban, a mit tettem, csak lelkiismeretem parancsára hallgatok. Nem vagyok méltó arra a hivatalra, melyet eddig elfoglaltam, s még kevésbé vagyok méltó arra, melyet felajánlottak nekem.

Egy félig tagolatlan felkiáltás hallatszott Fülöp háta mögül.

— Oh, ne higgye, régi barátom, hogy az önbizalom beteges fogyatékoságában szenvedek. Szerettem volna kevésbé világosan tejezni ki, a mit mondanom kell, de a mit meg kell tennem, meg kell tennem. Exczellenctiád szeplőtlen becsületedről tett említést. Adná Isten, hogy olyan volna; de az én becsületedet mélyen beszennyezte a bűn.

Elhallgatott s nagy erőfeszítéssel folytatni akarta beszédét, de ujra elakadt szava. Aztán halkan, kimért hangsulyozással, halálos némaság közben, így szólt :

— Kettős életet éltem. Amaz élet mögött, mely az önök szemeláttára tolyt le, volt még egy másik — csak Isten tudja, mily gonoszettekkel, becsstelenséggel és szégyennel teljes élet. Nem kötelességem, másokat is belevonni e vallomásomba. Legyen elég, kijelentnem, hogy pályám hamisságra és rablásra volt alapítva, hogy megcsaltam azt a nőt, a ki szívének mélyéből szeretett, és megraboltam azt a férfit, a ki teljes lelkéből bízott bennem.

A teremben lévő népnek hangosabban járt a lélekzete. A szónok háta mögött megmozdult egy székhely. A kancellária igazgatója felállt. Kipirult arczán nagy izgalom jelei látszottak.

— Engedje meg exczellenciád, — szólalt meg hebegve és akadozva, rekedt hangon — de exczellenciádnak és az egész szigetnek bizonyára van tudomása róla, hogy ő nagysága csak most épült fel hosszantartó súlyos betegségéből, mely túleröltetés hivatali kötelességeinek túlzott gyakorlása következtében lepte meg, s hogy... valóban... nos, megvallva az igazat... hogy...

Az egész gyülekezet végtelen megkönnyebbüléssel lélekzett fel, s a kormányzó, ki

nagyon elsápadt, helyeslően bólintott fejével. De Fülöp csak szomoruan mosolygott s a fejét rázta.

— Valóban beteg voltam, — mondotta — de nem az volt az oka, a mit ön említ. Isten büntetése ért utol.

A kanczellária igazgatója visszaroskadt a székre.

— Eljött a pillanat, midőn saját bűnömön kellett törvényt ülnöm, az a pillanat, midőn az, ki becsületét vesztette, mert bizott az én becsületemben, ott ült előttem a vádlottak padján. Én, ki szerencsétlenségének legfőbb okozója voltam, bírói széken ültem bírójaként. Ő most a börtönben van, én pedig itt vagyok. Ugyanaz a törvény, mely a gyalázat bélyegét sütötte vétkére, hatalomra segített engem.

Jéghideg csend volt a törvényteremben, mint mikor áttöri az első fénysugár a sötétséget. Azzal a hirtelen feltámadó ösztönrel, mely a nagy pillanatokban úrrá lesz a tömegeken, a nép megértett mindent — hogy tisztátalan volt az a jellem, melyet oly tisztának hitt, és értéktelen volt az az élet, mely oly nemesnek tűnt fel előtte.

— Mikor aztán azt kérdeztem magamban, hogy mi az, a mit most már tennem kell, csak egy kivezető utat láthattam. Tisztában vol-

tam azzal, hogy nem szolgálhatom tovább az igazságot, holott magam az igaztalanság bűnébe estem; nem szolgálhatom azért sem, mert gondolnom kell arra a magasabb bírói székre, mely előtt egykor magamnak is felelni kell. Nem maradhattam meg tovább főbirónak. De ezzel csak jövőmet védtem, s nem vettem el büntetésem a multakért. Nem állhattam földi bíróság elé, mert bűnöm nem földi törvénybe ütközött. A törvény nem állíthatja az embert a lelkiismeret ítélőszéke elé. Ezt az embernek magának kell elvégeznie.

Megint elhallgatott, aztán így folytatta:

— Az én ítéletem bűnömnek ez a nyílt beismerése s a lemondás minden világi előnyről, melyet mások szenvedésének árán váltottam meg.

Lehetetlen volt, tovább kételkedni szavában. Bűnbe esett és betakarította bűnének termését. Nagy és ragyogó volt ez a termés, de most azért jött ide, hogy lemondjon róla. Becsvágyának álmai beteljesültek, a csoda valósággá lett életében, meghódította s lába előtt látta a világot, s mégis azért áll most itt, hogy eldobja magától mindezt. A törvényterem nyugalma áhítatos csenddé melegült. Fülöp a bírói emelvényhez fordult, de mindenki a földre nézett. Ekkor ő is lesütötte szemét.

— Tanácsbeli uraim, kik oly régtől fogva s oly tiszteletet érdemlően szolgálják e szigetet, talán gáncsot illetnek azért, hogy el kellett jönniök ide, hogy önök is tanui legyenek vallomásomnak. De ha tudnák, mily nehéz volt ellenállnom a kísértésnek, mely arra ösztönzött, hogy meneküljek innen a nélkül, hogy megtenném e vallomásomat, hogy fordítsak hátat multamnak, hogy hárítsam bűnömet a sorsra s a mi gáncsot érdemlek, a körülményekre, hogy elhitesse magammal azt, hogy nem tehettem másképp, — akkor elhinnék nekem, hogy nem könnyelműen, s Isten a tanum, hogy nem hiába kértem ide önöket, hogy lássanak, mikor a vesztőhelyre lépek.

Most a törvényterem közönségéhez fordult.

— Földieim, férfiak s nők, kik anyyira jobbak voltak hozzám, mint lelki világgal és magamviselésével megérdemeltem, búcsuzom önöktől; de nem úgy, mint a ki örökre mond istenhozzádot. Mikor legyőztem magamban a kísértést, hogy vallomástétel nélkül menjek el innen, legyőztem azt a vágyamat is, hogy egyáltalán elhagyjam a szigetet. Itt, a hol romba dőlt az elmúlt életem, itt kell felépítenem új életemet is. Ez az egyetlen biztos mód. És az egyetlen igazság. Ezen a szigeten, hol ismerik bukásomat, itt akarok újra fölemelkedni; nehéz küzdelemmel bár s

keserű gond és könnyhullatás közt — de tartozom vele. És ha elérhetem célomat, itt biztosan elérem. Lehet, hogy évek, hosszú évek elmúltával, de szívesen várom — kész vagyok fáradni érte. Ő pedig, ki méltó volt a legnagyobb díszre, melyet nyujthattam volna neki, addig is osztozni fog velem a legmélyebb megaláztatásban. Minden asszonynak ez a sorsa — Isten áldja és tartsa meg őket!

Szavainak túlaradó heve mindenkit magával ragadott.

— Úgy lehet, azt hiszik önök, hogy szánakozásra méltó vagyok. Voltak órái életemnek, mikor csakugyan szánalmat érdemeltem. De csak azokban az órákban, azokban a sötét órákban, mikor önök, hálájuk túlságában, kiűntetésekkel árasztottak el, holott engem egy árnyék üldözött, mely azt mondotta nekem: »Christian Fülöp, azt hiszik rólad, hogy igazságos bíró vagy — pedig nem vagy igazságos bíró; azt hiszik, becsületes férfiú vagy — pedig nem vagy becsületes férfiú.« Ne most szánjanak, mikor e sötét órák elmúltak, mikor az új élet megkezdődött, mikor végre a szívem szavára hallgatok, mely mindig és mindenkor Isten szava volt.

Szeme fénylett, ajka mosolygott.

— Ha meggondolják, mily vékony hajszál választott el attól a veszedelemtől, hogy engedjem tovább folyni a dolgokat a maguk

utján, hogy leplezzem bűnömet, hogy elrejtsem igazi lelki világot, hogy becsstelen emberként éljek s mint képmutató haljak meg, akkor inkább irigylésreméltónak fognak tartani. Éljenek boldogul! Áldja meg önöket az Isten!

Mielőtt még bárki észrevette volna, hogy beszéde véget ért, már elhagyta a bírói emelvényt, s a főbíró széke üresen állt. Akkor az emberek egymáshoz fordultak s egymás izgalomtól kikelt arczába néztek. Még mindig álltak, mert senki sem gondolt reá, hogy leüljön.

S e napon nem szólalt fel többé senki. A kormányzó egy szó, egy jeladás nélkül leszállt emelvényéről, s az ülés véget ért. Mindenki az ajtó felé tartott. »Mégis drágán fizette meg az árát«, gondolták a férfiak. »Mennyire szerethette, mégis«, gondolták a nők.

E pillanatban tizenkettőt ütött a vár nagy Erzsébet királyné-harangja, s az ír vizeken lévő halászok éljenriadallal emlékeztek meg otthon levő barátjukról. Hatalmas dördülés rivalt végig a városon. Ágyudörgés volt. S nyomon követte egy második, meg egy harmadik. Arról a gőzösről hallatszottak, mely éppen akkor haladt el az öböl kijárója előtt.

Fülöp megértette — Peti végső búcsu-üdvözlete volt.

XXIII.

Fél óra múlva a börtön, a várudvarépület, és a kapuhoz vivő folyosó nagy ember-sokasággal volt tele. A hölgyek a két külső lépcsőre tódultak fel. E lépcsők egyike a rabok kápolnájába, másika a törvényterembe vitt. a férfiak felmentek a párkányzatig és a ki-ugró falakon át néztek alá. Minden szem a börtön oldalára nézett, s az adósok börtönének ajtajától szabadon volt tartva az ut.

Az ajtó kinyílt s Fülöp meg Kató kilépett rajta. Más kijáró nem volt s ezt kellett választaniok. Fülöp erősen kézen fogta, s félig vezette, félig magával vonta Katót. Az lehajtottá fejét a reájok néző sok szem pillantása alatt, de azok, a kik elég közel álltak hozzá, hogy láthassák arcát, látták, hogy szégyenérzete boldogsággá és félelme szerelemmé magasztosult. Fülöpszinte üdvözültnek látszott. Arczáról eltűnt az a nagy sápadtság, lépte szilárd volt, arcza ragyogott. Általánosan megjegyezték, hogy sohasem volt még oly erős, oly fiatalos oly nemes. Ez volt az ő diadalának órája, nem az, melyet e falakon belül töltött. Megvallotta bűnét, a lelkiismeret elvesztette

hatalmát, hogy megrettentse, a világ s a világnak minden büszkesége lábánál hevert, ő pedig kilépett a börtön czellájából, mellette az elbukott asszony, kéz a kézben, hogy szembe nézzenek a jövővel.

És Kató? Megállta vele együtt a tűz-próbát. Megbántott asszonytársainak s az egész világnak szemeláttára megjárta vele megaláztatásának mélységét, győzelmének magasságát, szégyenének és dicsőségének tetőpontját.

Egyszer megállt egy pillanatig és megtántorodott, mintha a fejére sugárzó hő megfosztotta volna erejétől. De Fülöp átkarolta derekát, s ereje egy pillanat alatt visszatért. A nap fénye, megtörve a nagy torony oldalán, Fülöp felemelt arczára esett és megcsillant könyben uszó szemén.

Az I. és II. kötet tartalma.

Oldal

ELSŐ RÉSZ.

Két fiú 3

MÁSODIK RÉSZ.

Fiú és leány 90

HARMADIK RÉSZ.

Férfi és nő 216

NEGYEDIK RÉSZ.

Férj és feleség 354

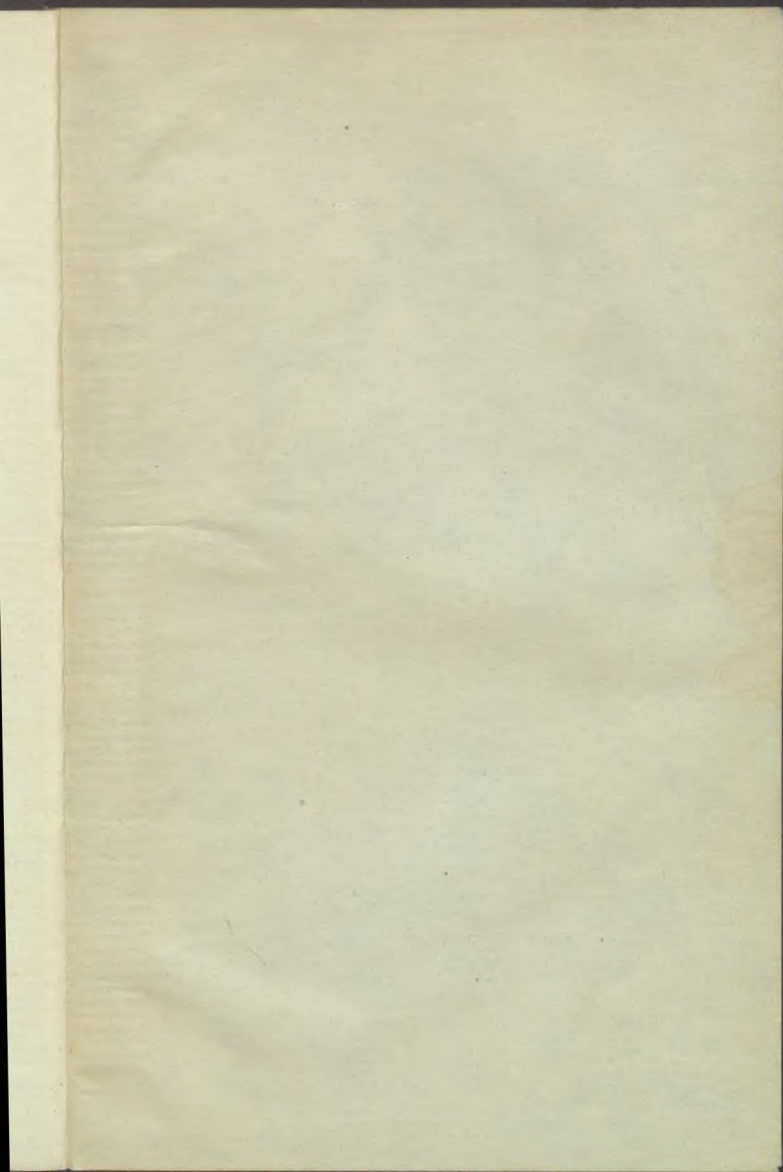
ÖTÖDIK RÉSZ.

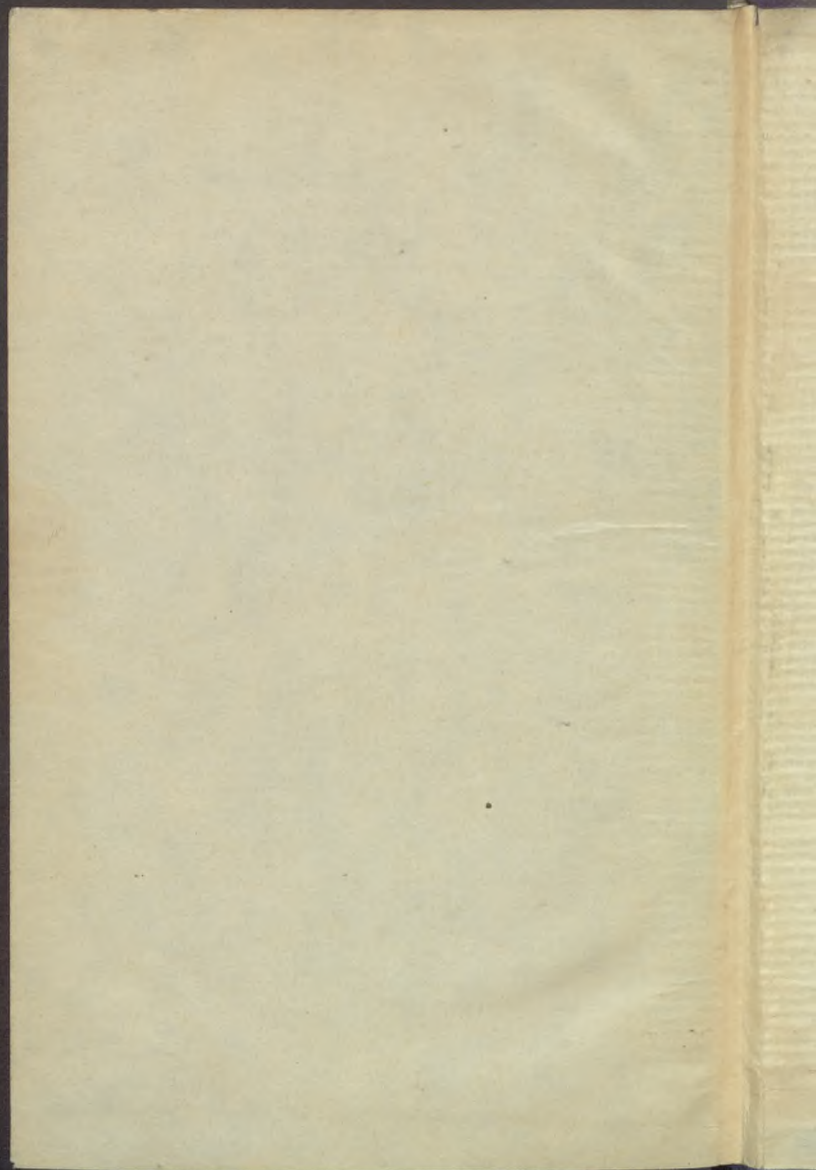
Két férfi 108

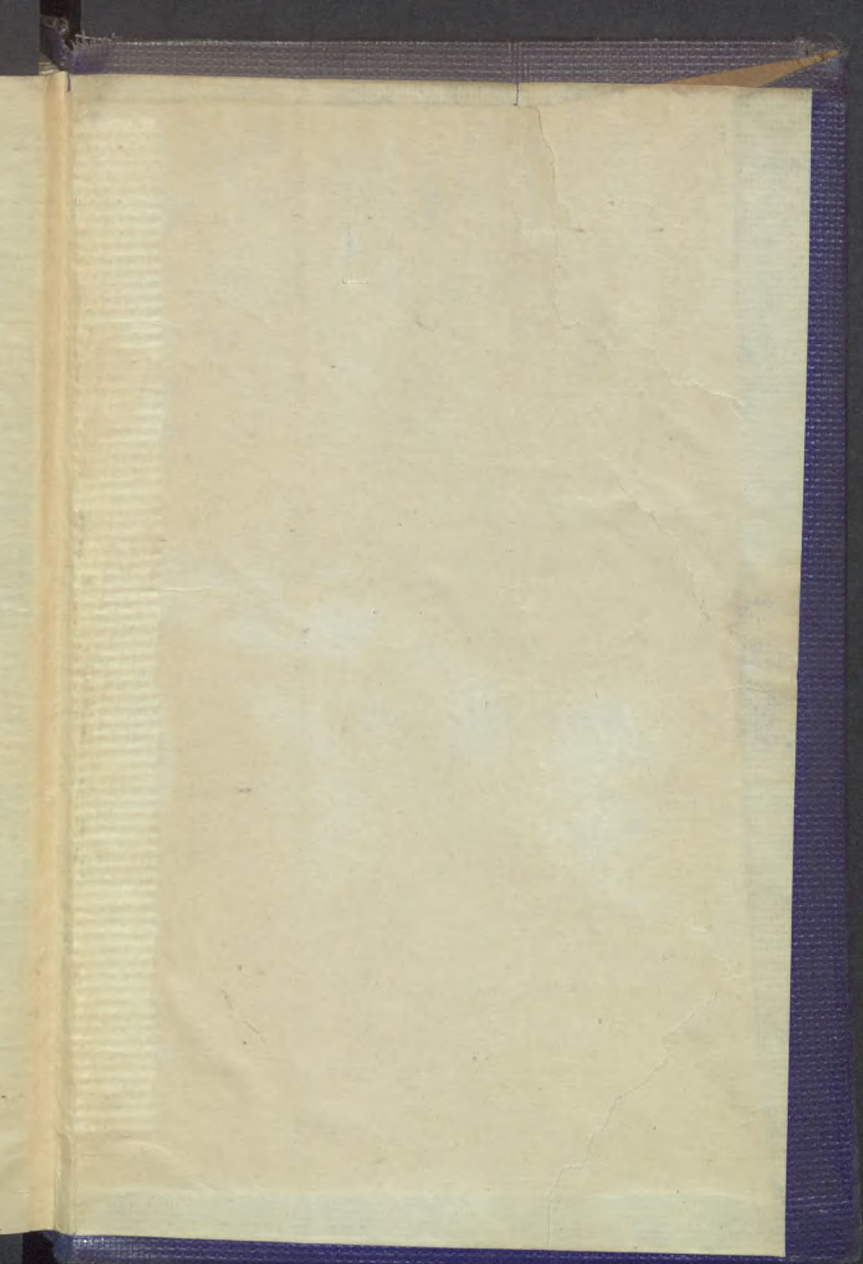
HATODIK RÉSZ.

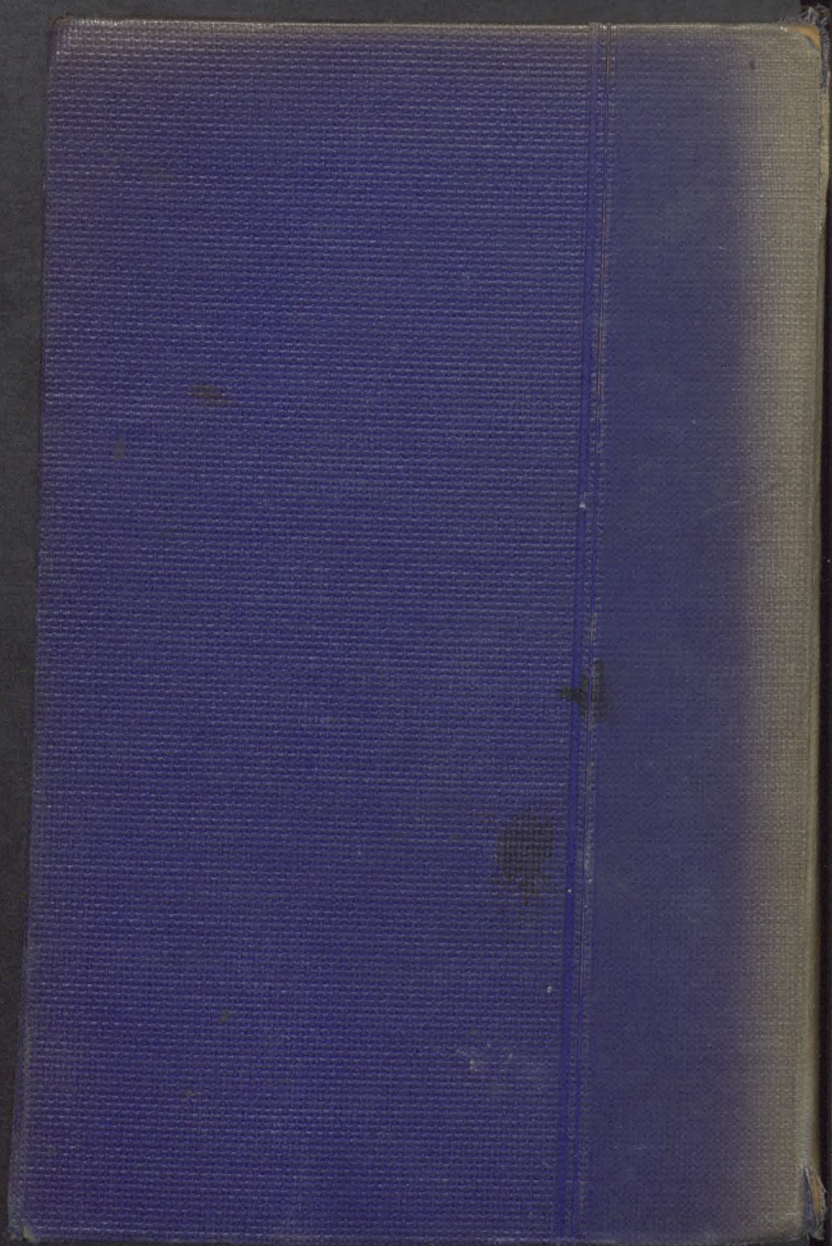
Az ember és az Isten 252

122418

HALL
CAINE
BY
MARKMAN
II

